

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 2

โครงการ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทาง
ชุมชนแห่งการเรียนรู้

โดย ดร.พัทธนันท์ หรรษาภิรมย์โชค และคณะ

มิถุนายน 2555

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 2

โครงการ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้

คณะนักวิจัย

สังกัด

1. ดร.พัทธนันท์ หรรษาภิรมย์โชค	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. รศ.ดร.อรจริย์ ณ ตะกั่วทุ่ง	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. รศ.บรรจบ ภิรมย์คำ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. ผศ.ปาริชาติ จันทรพิชญ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. ดร.นภาพรณธ์ ยอดสิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

พัฒนาการกระบวนการการระเบิดจากด้านล่างในด้วยข้อมูลจากฐานล่างและความรู้มั่งงูยุทธ์ศาสตร์ชุมชนตำบลเข้มแข็ง พ.ศ.2541 จนถึงปัจจุบัน เริ่มต้นจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Invest Fund) พ.ศ. 2541 – 2546 ได้ส่งเสริมและพัฒนากลไกความร่วมมือแบบราษฎร์-รัฐ ในรูปแบบของคณะทำงานประกอบด้วยข้าราชการอาสา ภาคประชาสังคม และภาควิชาการอาสาสมัครร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้และร่วมรับประโยชน์ร่วมกันภายในหมู่บ้านจนก่อให้เกิดการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ต่อมาในปี พ.ศ.2548-2550 ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนของรัฐบาล ได้ดำเนินโครงการจังหวัดนำร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน 12 จังหวัด จนกระทั่งพัฒนามาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ 17 จังหวัด ตั้งแต่เดือนสิงหาคมปีพ.ศ. 2550 – เดือนสิงหาคม พ.ศ.2553 ได้แก่ ภาคเหนือ ประกอบด้วย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก กำแพงเพชร ภาคกลาง ประกอบด้วย นครปฐม อุทัยธานี ชัยนาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย กาฬสินธุ์ นครพนม ยโสธร อุบลราชธานี นครราชสีมา ชัยภูมิ และภาคใต้ ประกอบด้วย พัทลุง นครศรีธรรมราช สงขลา สตูล และสุราษฎร์ธานีเป็นโครงการที่ได้ต่อยอดมาจาก ซึ่งได้รับการสนับสนุนโครงการจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำหรับความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ล้วนนำไปการสร้างชุมชนเข้มแข็งซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างชุมชนฐานความรู้ที่แข็งแรงจากการสัมมนานำเสนอผลการดำเนินงานโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 2 ในวันที่ 6 – 7 เดือนกันยายน พ.ศ. 2555 ณ ห้องประชุม Convention Hall ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพมหานคร ข้อมูลจากการนำเสนอผลการสัมมนาแกนนำ เรื่อง สถานการณ์ขับเคลื่อน ปัจจุบันของขบวนคนอาสา 17 จังหวัด ในส่วนของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถสรุปได้ว่า ในปี พ.ศ. 2548-2549 เกิดการเปลี่ยนทัศนคติเชิงลบต่อกันเป็นความร่วมมือต่อกันระหว่างภาครัฐกับคณะประสานงานภาคประชาชน และคณะทำงานในพื้นที่ ทุกระดับด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “แผนชุมชน” ต่อมาในปีพ.ศ. 2550-2551 ก้าวจากข้อมูลพิมพ์เขียวมุ่งสู่ข้อมูลจุดระเบิด โดยเกิดการปรับเปลี่ยนความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าการระเบิดมาจากข้างในด้วยข้อมูลฐานล่างได้ ซึ่งพบได้จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน ข้อมูลเชิงประเด็น แผนชุมชน

มีจังหวัดต้นแบบที่ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ด้วยข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่บ้านทีก ต่อเนื่อง 4 เดือน จำนวน 10,252 ครัวเรือน และพื้นที่ต้นแบบการจัดการที่ดิน การจัดการน้ำจาก การสำรวจข้อมูลและการจัดการโดยครัวเรือน ชุมชนและจังหวัด จนกระทั่งในปี พ.ศ.2552-2553 เกิดพื้นที่ครูทุกระดับ มีการตกผลึกทางความคิดอย่างเป็นรูปธรรมจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมแบบระเบิดจากข้างในด้วยข้อมูลจากฐานล่าง จำนวน 41,025 ครัวเรือน มีต้นแบบ ชุมชนตำบลเข้มแข็งแบบระเบิดจากข้างในด้วยบัญชีครัวเรือนเต็มพื้นที่ไม่น้อยกว่า 28 ตำบลในเกือบทุกจังหวัดของโครงการ และสิ่งสำคัญคือการใช้พลังจากข้อมูลจากฐานล่างใน การกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่สำหรับการจัดการ ความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1)การถอดความรู้ 2)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3)การนำ ความรู้ไปใช้ และ 4)การบำรุงรักษาความรู้ (พรพิมล ธรรมชาติกรมย์โชค, 2553: 116-132) หากชุมชนใดสามารถจัดการกับความรู้และภูมิปัญญาของบุคคลในชุมชนได้อย่างเป็นระบบและ สามารถพัฒนาตนเองและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพได้ ความสำเร็จเหล่านี้ย่อมสามารถนำความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างแน่นอน โดยเฉพาะโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาพนั้น ได้อาศัยแนวคิดของการทำวิจัยเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ คือ “ความร่วมมือ” (Collaboration) และ “การเรียนรู้ร่วมกัน” ซึ่งสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ มากกว่า คือ การเรียนรู้และเครือข่าย โดยเน้นการทำงานแบบเสริมแรงกันระหว่างคนที่มีจุดแข็ง ต่างกัน โดยการเปิดพื้นที่เพื่อให้ทุกฝ่ายทำงานร่วมกันและใช้จุดเด่นจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมา เสริมแรงซึ่งกันและกันและทำให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่าย ใดทำงานลำพัง โดย สกว.ได้ค้นพบว่า “แผนอันเกิดจากข้อมูลในทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน” เป็นเครื่องมือส่งสัญญาณที่สำคัญในการขับเคลื่อนงาน (สิลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-15)

สำหรับปฏิบัติการของการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ โดยมี ชาวบ้านเป็นตัวหลักที่ต้องเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเพิ่มความสามารถในการจัดการปัญหาของ ตนเอง โดยมีภาคีพัฒนาเข้ามาร่วมสนับสนุนอย่างเป็นกระบวนการนี้ คือ การสร้างการกลไก ความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาย่างบูรณาการในพื้นที่ โดยมีเครื่องมือที่สำคัญในการสร้าง การบูรณาการเชิงพื้นที่ ได้แก่ 1) เป้าหมายร่วม 2) กลไก 3) ข้อมูล และ 4) กระบวนการ ซึ่งประกอบด้วย (1) กระบวนการจัดการความรู้และการเรียนรู้ที่เข้มข้นจากข้อมูลที่ได้ ซึ่งถือเป็น ตัวแปรสำคัญของการสร้างให้เกิดปัญญาของชุมชน และนำไปสู่การแก้ปัญหาในรูปแบบของการ ทำ “แผนชุมชน” ที่มีการสานต่อร่วมกันทุกภาคส่วน และ (2) กระบวนการจัดการความสัมพันธ์

ของคณะทำงานที่มีหลายระดับตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาความยากจนร่วมกัน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-15) นอกจากนี้ขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างพลังแห่งการเรียนรู้ของชุมชน คือ การถอดความรู้ (Knowledge Capture) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการถอดกลวิธีการ ทำงานที่เรียกว่า ปฏิบัติการตีเหล็กกำลังร้อน (Quick – HAS : Quick Hot Area Synthesis) หรือกระบวนการใช้ข้อมูลให้เกิดผลเร็วโดยการมีส่วนร่วมของ “คน” ทุกฝ่ายในชุมชน เห็นได้จากตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูลที่มีการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่มีเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะปัญหาที่ไม่ได้รับการคลี่คลายถือเป็นการฝากการบ้าน ที่เปรียบได้กับการทอดเลขไว้ในใจ ยิงนาน ยิงทำให้ล้มได้งายขึ้นเท่านั้น สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเรียนรู้ของคน

ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ 17 จังหวัด โดยมีทุกฝ่ายให้ความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างของประชาชน องค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ข้าราชการ ซึ่งมี “แผนแม่บทชุมชน” เป็นตัวกลางในการสร้างการเรียนรู้และการเข้าใจถึงปัญหาของชาวบ้าน รวมถึงการเป็นแนวทางการสร้างระบบการบูรณาการที่ใช้แผนแม่บทชุมชนที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชนเป็นตัวตั้งสำหรับการประสานทรัพยากรเข้ามาตอบสนอง และใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และข้อมูลอื่น ๆ ที่มีอยู่ในระบบและการสำรวจข้อมูลตามความสนใจเฉพาะ เช่น ข้อมูลต้นทุนการผลิต ที่ดิน น้ำ หินสิน และการเสริมความรู้ทางด้านวิชาการเป็นตัวเชื่อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่ (สีลาภรณ์ บัวสาย และ เบญจมาศ ตีระมาศวนิช อ้างถึงใน สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 90-92) อีกทั้งยังมีการนำข้อมูลไปเชื่อมโยงกับศูนย์ปฏิบัติการจังหวัด (POC: Provincial Operation Center) ซึ่งเป็นโครงสร้างที่รองรับการวางแผนยุทธศาสตร์จังหวัด และเชื่อมโยงข้อมูลกับระบบส่วนกลางต่อไป หากพิจารณาการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ายังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อไปสู่กระบวนการวางแผนชุมชนที่มุ่งเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จึงมีความสำคัญในการตระหนักถึงความรู้ และการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนฐานความรู้ (Knowledge Based Community) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

สำหรับการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลที่น่าไปสู่การวางแผนชุมชน และนำข้อมูลดังกล่าวไปพัฒนาเป็นคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีขอบเขตการวิจัยในครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวม 34 แห่ง ที่เป็นพื้นที่โครงการ ฯ 2) กลุ่มภายใน ประกอบด้วย ผู้ประสานงาน

โครงการวิจัย และ 3) กลุ่มภายนอก ประกอบด้วย นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ

ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยการ 1)การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือ เพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ จำนวน 44 ชุด 2)นำผลสรุปจากการวิเคราะห์เนื้อหา จากการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการ

วางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน และการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน 3)นำข้อค้นพบไปใช้เป็นฐานของการพัฒนาร่างคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจมาประยุกต์ใช้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ 4)ตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อใช้วางแผนพัฒนาชุมชน แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงในการวางแผนชุมชน เห็นการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนด้านต่อไปนี้ 1.1 การบันทึกบัญชีครัวเรือน 1.2 ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน : การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัว และชุมชน การจัดทำแผนชีวิตและแผนชุมชน 1.3 เกิดแนวทางพัฒนาตนเองและชุมชน เช่น ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย สวัสดิการ ชุมชน การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน และ 1.4 มีกระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ มีกลไกการพัฒนาเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และเชื่อมโยง แผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด 2) มีกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน 4 ระดับ คือ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน มีกลไกบูรณาการแผนชุมชนกับแผนองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น การวางแผนสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริการ เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง 34 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชนเพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของชุมชนที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชนพบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใช้สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของ สกว. โดยบันทึกทุกวัน สรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ชุมชนเรียนรู้จากบัญชีครัวเรือนแล้วส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเอง เพราะรู้รายจ่ายว่าประหยัดหรือฟุ่มเฟือย มีการลดรายจ่าย มีการออม ลดต้นทุนการผลิต วางแผนชีวิตด้วยการปรับลด ปลดหนี้ ตั้งวิสาหกิจชุมชน จัดการสวัสดิการชุมชน ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อสร้างอาชีพ ชุมชนสามารถนำข้อมูล สภาพ และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการชุมชน และด้านวัฒนธรรมใช้เป็นข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน วางแผนสุขภาพ วางแผนด้านสวัสดิการชุมชน วางแผนด้านการเรียนรู้ และวางแผนด้านศิลปวัฒนธรรม แผนชุมชนแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ แผนทำเอง แผนทำให้ และแผนทำร่วม ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ นำข้อมูลบัญชีครัวเรือนเสนอในที่ประชุมประชาคม เสนอปัญหาเข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล บูรณาการกับหน่วยงานอื่น จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ทุกภาคส่วน ร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจร ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่รู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตัวเอง ปรับตัวได้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ ชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ มีพื้นที่การเรียนรู้

3. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อศึกษาหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนที่นำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน พบว่า หลักการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชนประกอบด้วย 1) หลักการสร้างคามหมายให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และ การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ได้แก่ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้รู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน 3.3) ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ - รายจ่าย 3.4) ควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) วิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบต่างๆ ได้ถูกต้อง 3.6) ข้อมูลบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้เกิดการคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหา และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจรในรูปแบบของเครือข่ายโซ่อุปทาน 3.8) ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุป

ความหมายในเชิงคุณภาพ และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน

4. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน พบว่า คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วยรายละเอียด 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คน จำแนกเป็น 1.1) แกนนำชุมชน : คุณลักษณะของแกนนำที่ดี การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ และบทบาทหน้าที่ของแกนนำ 1.2) วิทยากรกระบวนการ : คุณลักษณะ ความรู้ทักษะ ความสามารถ บทบาทหน้าที่ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมาย รูปแบบ ทักษะที่จำเป็น สภาพแวดล้อม บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ 3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และ 4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2 ขั้นตอนในการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ได้แก่ 1) การทบทวนแผนและร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน 2) การกำหนดเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ชุมชน 3) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น 4) การร่วมเก็บข้อมูล และแหล่งวิทยาการ 5) การร่วมวางแผนและดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 6) การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลการแก้ปัญหาของชุมชน 7) การจัดการความรู้ของชุมชน ส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

5. ผลการสนทนากลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน จำนวน 9 คน พบว่า ควรนำขั้นที่ 2 การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน (ระเบิดความคิด) และการจัดการความรู้ นำไปองค์ประกอบของกลไก โดยมีการลดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เหลือ 4 ขั้นตอน และผลการสนทนาของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 10 คน พบว่า ควรเพิ่มขั้นตอนจากเดิม 4 ขั้นตอน เป็น 6 ขั้นตอน โดยเพิ่มขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชนโดยจัดลำดับความสำคัญของโครงการ และขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน

6. คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1. ข้อมูล โดยมีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี ได้แก่ 1.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 1.2)การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ 1.3)ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 1.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 1.5)การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 1.6) ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 1.7)การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดอย่างเป็นระบบ และ 1.8)การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน 2. กลไก ประกอบด้วย คน ความสัมพันธ์ การจัดการความรู้ และการสร้าง

บรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน และ 3. กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน 2) การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน และ 4) การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

7. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ 1.1) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้อง แม่นยำ 1.2) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 1.3) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ 1.4) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน 2) มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ 3) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม 4) หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และ นำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออม และหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อมิติการพัฒนาในด้านใดบ้าง ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานระดับกระทรวง หรือจังหวัด กรมหรือส่วนราชการระดับภูมิภาค หน่วยงานระดับท้องถิ่น หน่วยงานระดับชุมชนควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การกำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงการส่งเสริมให้หน่วยงานระดับชุมชนจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ก่อนการวางแผน และการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

2. ผู้นำ แกนนำชุมชนต้องเข้าใจถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียงอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชน และสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนได้

3. ชาวบ้านจะต้องมองเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองภายหลังหลังจากการจดบันทึกบัญชีรายรับ – รายจ่ายของตนเอง และสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตได้

4. กระบวนการการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มจากจุดเล็กในชุมชน แล้วทำให้เกิดผลจนเป็นรูปธรรม หลังจากนั้นค่อยขยายไปสู่ทั่วทั้งชุมชนทั้งภายในและภายนอกต่อไป เพราะคนจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อเขามีความมั่นใจว่าการกระทำดังกล่าวมันเกิดผลได้จริง

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลนำไปสู่การวางแผนชุมชน และนำข้อมูลไปพัฒนาเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และพัฒนาเครื่องมือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 จำนวน 44 ชุด เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน ขั้นตอนที่ 5)ตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 10 คน และขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยแสดงความเชื่อมโยงบัญชีครัวเรือนกับการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 1.1) การบันทึกบัญชีครัวเรือน 1.2) ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน ได้แก่ การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัวและชุมชน การจัดทำแผนชีวิต และการจัดทำแผนชุมชน 1.3) การวิเคราะห์ตนเอง / ชุมชน 1.4) กำหนดแนวทางในการพัฒนาตนเอง / ชุมชน โดยมีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย สวัสดิการชุมชน การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน และ 1.5 กระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ โดยมีกลไกการทำงานทุกภาคส่วน การพัฒนาอย่างเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และการเชื่อมโยงแผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ทั้งนี้ โดยมีเป้าหมายมุ่งสู่การพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งและเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2) กลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน ประกอบด้วย 2.1) กลไกการทำงานระดับ 2.2) กลไกการทำงานระดับอำเภอ 2.3) กลไกการทำงานระดับ 2.4) กลไกการทำงานระดับหมู่บ้าน โดยกลไกดังกล่าวจะต้องสามารถบูรณาการแผนชุมชนกับแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ และสามารถวางแผนได้อย่างสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรมและการบริการโดยมุ่งให้เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเห็นว่าผลการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน พบว่า รูปแบบที่ใช้ในการจัดบันทึกใช้แบบสมุดบันทึกรายรับ-รายจ่ายของ สกว. ส่วนใหญ่มีการบันทึกทุกวันและมีการสรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเองเนื่องจาก ใช้จ่ายของตนเอง ว่าจ่ายอะไรบ้างฟุ่มเฟือยอะไรบ้าง โดยมีการลดรายจ่ายจากการปลูกผักไว้กิน ทำน้ายาล้างจาน ทำน้ายาซักผ้า เครื่องแกง เลี้ยงสัตว์ไว้กิน มีการออม มีการลดต้นทุนการผลิตโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ และมูลสัตว์แทนปุ๋ยเคมี มีการวางแผนชีวิตโดยจัดทำแผนการปรับลด ปลดหนี้ และทำให้ครอบครัวอบอุ่นมากขึ้นมีเรื่องคุยกันมากขึ้น มีวิสาหกิจชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ มีการจัดการสวัสดิการชุมชนโดยทำการออมทรัพย์ มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อสร้างสร้างอาชีพ คนในหมู่บ้านมีความสามัคคีกันมากขึ้น โดยสามารถได้ดังนี้ 1) ความหมายของทรัพยากรชุมชนเป็นเรื่องเกี่ยวกับ คน ดิน น้ำ ป่า สภาพ/ปัญหาของทรัพยากรชุมชนส่วนใหญ่คือ น้ำแล้ง แก้ปัญหาด้วยการทำฝายแม้ว ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน ได้แก่ รายจ่ายค่าปุ๋ยเคมี, รายจ่ายค่ายาฆ่าแมลง 2) สภาพสุขภาพส่วนใหญ่เป็นโรคเบาหวาน ความดัน โดยชุมชนส่งเสริมการเดินแอโรบิก ไร่ไม้พลอง ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนสุขภาพ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการไปโรงพยาบาลและซื้อยาแก้ปวดกินเอง 3) สวัสดิการของคนในชุมชนส่วนใหญ่ใช้การประชุมพูดคุยกันในเวทีในหมู่บ้านเพื่อค้นหาความต้องการ โดยวิธีการจัดสวัสดิการจะต้องสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความโปร่งใสในระบบการจัดการสวัสดิการชุมชนในที่ชุมชน ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านสวัสดิการ ได้แก่ จำนวนเงินออมได้จากกลุ่ม / ธนาคาร สำหรับกิจกรรม เช่นการออมวันละบาท กองทุนฌาปนกิจ ฯ 4) การเรียนรู้ทราบจากการพูดคุยในเวทีชุมชนชาวบ้านเวทีประชาคมเสนอเรื่องที่ต้องการเรียนรู้ขึ้นมา โดยการวิเคราะห์ SWOT เพื่อเรียงลำดับความสำคัญหลักพิจารณา และมีหน่วยงานมาจัดโครงการอบรมคนในชุมชนโดยมีวิทยากรจากภายนอก ซึ่งชาวบ้านต้องการสร้างรายได้ให้มากขึ้นโดยต้องการความรู้ในการทำอาชีพเสริม 5) การจัดการด้านวัฒนธรรมมีการอนุรักษ์ประเพณี มีการสืบสานประเพณีท้องถิ่น โดยท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรม ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การซื้อปลาถิ่นถ้ำน้อย แสดงว่าเขายังหากินเองได้ไม่ต้องซื้อ กินแบบเดิม ฯ สำหรับประเภทแผนชุมชนแบ่งออก 3 ประเภทได้แก่ ทำเอง ทำให้ และทำร่วม โดยการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชนจะมีการนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนมาเสนอในที่ประชาคม เพื่อเสนอปัญหาให้เข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีการบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานอื่น ซึ่งมีการจัดลำดับความสำคัญว่าอะไรที่ประชาชนต้องการจากการร้องขอข้อมูลจากเจ้าหน้าที่, บัญชีครัวเรือน ปัญหาที่ประเมิน และใช้กลไกการทำงานทุกภาคส่วนเพื่อร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจรของชุมชน ตั้งแต่การผลิต รูปแบบ การตลาด และการเพิ่มมูลค่า สำหรับแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนต้องรู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตัวเองได้และปรับตัวกับทุกสถานการณ์ได้ โดยชาวบ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน และแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือมีแหล่งเรียนรู้ และมีพื้นที่การเรียนรู้ โดยให้คนในชุมชนพูดเป็นถ่ายทอดเป็นและนำไปปฏิบัติต่อ จนชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจ

3. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน มีหลักการดังนี้ 1) หลักการสร้าง ความหมายให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล, การจัดการข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง, การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และ การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ประกอบด้วย (1) ข้อมูลศักยภาพชุมชน (2) ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง (3) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และ (4) ข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ได้แก่ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ – รายจ่ายรวมโดยนำมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวอย่างในการแสดงความสามารถในการ

พึ่งตนเองของชุมชน 3.3)ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย เพราะจะทำให้เกิดความสับสนได้ 3.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงิน ธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 3.6)ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้ชาวบ้านเกิดการคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหาในภาพรวม ภาพย่อย และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของเครือข่ายโซ่อุปทาน (Supply Chain) และ 3.8)ต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือนที่สามารถสะท้อนในการวิเคราะห์ได้ แล้วจึงใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพในการสรุปอธิบายความหมายประกอบ แต่ไม่ควรใช้การระดมความคิดเห็นเพื่อสะท้อนข้อมูล แต่ควรใช้เพื่อการวางแผนในการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน โดยพิจารณาข้อมูลศักยภาพชุมชน รายรับ รายจ่าย และกระแสการเงินครัวเรือนเพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

4. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนเห็นว่า ส่วนประกอบของกลุ่มการจัดการกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1) องค์ประกอบ 1.1) คน ประกอบด้วย 1) แกนนำชุมชน ได้แก่ คุณลักษณะของแกนนำที่ดี, การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน, ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ, บทบาทหน้าที่ของแกนนำ 2) วิทยากรกระบวนการ ประกอบด้วย คุณลักษณะ, ความรู้ ทักษะ ความสามารถ, บทบาทหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการ, ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 1.2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมายของการเรียนรู้, รูปแบบการเรียนรู้, ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้, สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, ลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้, การจัดสภาพแวดล้อม/กิจกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 1.3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน, รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการวางแผนชุมชน) และ 1.4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2) ขั้นตอนในการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 2.1) การทบทวนแผน/การร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน ได้แก่ สิ่งที่ทำให้ชุมชนทราบถึงปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้คนเข้าใจถึงปัญหาของชุมชน, บุคคลที่มีส่วนร่วมในการระดมปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมระดมปัญหาของชุมชน, เทคนิคการให้คำแนะนำ, เทคนิคการตั้งคำถาม 2.2) การกำหนดเป้าหมาย/วิสัยทัศน์ชุมชน ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตของชุมชน, วิธีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, ลักษณะเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตที่แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน 2.3) การวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น /กำหนดเป้าหมาย ได้แก่ บุคคลที่มีผลต่อการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชุมชนสามารถประเมินตนเองได้, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, สิ่งที่ต้องตระหนักในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น และกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคในการค้นหาความต้องการ/ความจำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน และลักษณะของเป้าหมายการเรียนรู้ที่ดี 2.4) การร่วมเก็บข้อมูล/แหล่งวิทยาการ ได้แก่ ผู้ที่หน้าที่ในการรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 2.5) การร่วมวางแผน/การดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 2.6)การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลแก้ปัญหาของชุมชน ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลในการแก้ปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน และวิธีการนำผลมาใช้ในการปรับปรุงแผน 2.7)การจัดการความรู้ ได้แก่ การถอดความรู้ (ลักษณะองค์ความรู้ที่

จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน และวิธีการถอดความรู้), การแลกเปลี่ยนเรียนรู้, การนำความรู้ไปใช้ (วิธีการนำความรู้ไปใช้เพื่อให้เกิดการต่อยอดและขยายผลเพื่อการพัฒนาในพื้นที่/ ชุมชน และผู้ที่มีส่วนร่วมในการนำความรู้ไปใช้) และการบำรุงรักษาความรู้ (ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบำรุงรักษาความรู้และวิธีการในการบำรุงรักษาความรู้) และส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

5. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนเห็นว่าควรนำขั้นที่ 2 การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน (ระเบิดความคิด) และการจัดการความรู้ นำไปองค์ประกอบของกลไก โดยมี การลดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เหลือ 4 ขั้นตอน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเห็นสมควรเพิ่มขั้นตอนจากเดิม 4 ขั้นตอน เป็น 6 ขั้นตอน โดยเพิ่มขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชนโดยจัดลำดับความสำคัญของโครงการ และขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน

6. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1. ข้อมูล โดยมีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี ได้แก่ 1.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 1.2)การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวม มาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ 1.3)ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 1.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 1.5)การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 1.6) ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 1.7)การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดการคิดอย่างเป็นระบบ และ 1.8)การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน 2. กลไก ประกอบด้วย คน ความสัมพันธ์ การจัดการความรู้ และการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน และ 3. กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน 2) การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน และ 4) การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

6. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ 1.1) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้อง แม่นยำ 1.2) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 1.3) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ 1.4) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน 2) มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ 3) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม 4) หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และ นำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อการพัฒนาในด้านใดบ้าง ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานระดับกระทรวง หรือจังหวัด กรมหรือส่วนราชการระดับภูมิภาค หน่วยงานระดับท้องถิ่น หน่วยงานระดับชุมชนควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การกำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงการส่งเสริมให้หน่วยงานระดับชุมชนจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ก่อนการวางแผน และการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชุมชน
2. ผู้นำ แกนนำชุมชนต้องเข้าใจถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชน และสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนได้
3. ชาวบ้านจะต้องมองเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองภายหลังหลังจากการจดบันทึกบัญชีรายรับ – รายจ่ายของตนเอง และสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตได้
4. กระบวนการการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มจากจุดเล็กในชุมชน แล้วทำให้เกิดผลจนเป็นรูปธรรม หลังจากนั้นค่อยขยายไปสู่ทั่วทั้งชุมชนทั้งภายในและภายนอกต่อไป เพราะคนจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อเชื่อมั่นใจว่าการกระทำดังกล่าวมันเกิดผลได้จริง

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลนำไปสู่การวางแผนชุมชน 2) พัฒนาคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) พัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน มีขั้นตอนการวิจัย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากรายงานเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 ระยะที่ 2 จำนวน 44 โครงการ ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อถอดความรู้ชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชน กลุ่มตัวอย่าง 34 คน จาก 17 จังหวัด ขั้นตอนที่ 3 สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จำนวน 10 คน เกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน ขั้นตอนที่ 4 สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 10 คน เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต และชุมชนแห่งการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 5 ร่างและตรวจสอบคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูล และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 12 คน ด้วยวิธีกลุ่มสนทนา และขั้นตอนที่ 6 นำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อใช้วางแผนพัฒนาชุมชน แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงในการวางแผนชุมชน เห็นการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนด้านต่อไปนี้ 1.1 การบันทึกบัญชีครัวเรือน 1.2 ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน : การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัว และชุมชน การจัดทำแผนชีวิต และแผนชุมชน 1.3 เกิดแนวทางพัฒนาตนเองและชุมชน เช่น ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย สวัสดิการ ชุมชน การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน และ 1.4 มีกระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ มีกลไกการพัฒนาเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และเชื่อมโยง แผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด 2) มีกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน 4 ระดับ คือ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน มีกลไกบูรณาการแผนชุมชนกับแผนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การวางแผนสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริการ เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง 34 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชนเพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของชุมชนที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใช้สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของ สกว. โดยบันทึกทุกวัน สรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ชุมชนเรียนรู้จากบัญชีครัวเรือนแล้วส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเอง เพราะรู้รายจ่ายว่าประหยัดหรือฟุ่มเฟือย มีการลดรายจ่าย มีการออม ลดต้นทุนการผลิต วางแผนชีวิตด้วยการปรับลด ปลูกหนี้ ตั้งวิสาหกิจชุมชน จัดการสวัสดิการชุมชน ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อสร้างอาชีพ ชุมชนสามารถนำข้อมูล สภาพ และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการชุมชน และด้านวัฒนธรรมใช้เป็นข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน วางแผนสุขภาพ วางแผนด้านสวัสดิการชุมชน วางแผนด้านการเรียนรู้ และวางแผนด้านศิลปวัฒนธรรม แผนชุมชนแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ แผนทำเอง แผนทำให้ และแผนทำร่วม ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ นำข้อมูลบัญชีครัวเรือนเสนอในที่ประชุมประชาคม เสนอปัญหาเข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล บูรณาการกับหน่วยงานอื่น จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ทุกภาคส่วน ร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจร ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่รู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตนเอง ปรับตัวได้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ ชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ มีพื้นที่การเรียนรู้

3. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อศึกษาหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนที่นำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน พบว่า หลักการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชนประกอบด้วย 1) หลักการสร้าง ความหมายให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และการประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ได้แก่ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้รู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ – รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน 3.3) ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 3.4) ควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) วิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบต่างๆ ได้ถูกต้อง 3.6) ข้อมูลบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้เกิดการคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหา และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของเครือข่ายโซ่อุปทาน 3.8) ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปความหมายในเชิงคุณภาพ และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน

4. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน พบว่า ส่วนประกอบของคู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1) องค์ประกอบ 1.1) คน ประกอบด้วย 1) แกนนำชุมชน ได้แก่ คุณลักษณะของแกนนำที่ดี, การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน, ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ, บทบาท

หน้าที่ของแกนนำ 2) วิทยาการกระบวนการ ประกอบด้วย คุณลักษณะ, ความรู้ ทักษะ ความสามารถ, บทบาทหน้าที่ของวิทยาการกระบวนการ, ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 1.2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมายของการเรียนรู้, รูปแบบการเรียนรู้, ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้, สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, ลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้, การจัดสภาพแวดล้อม/กิจกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 1.3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน, รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการวางแผนชุมชน) และ 1.4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2) ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 2.1) การทบทวนแผน/การร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน ได้แก่ สิ่งที่ทำให้ชุมชนทราบถึงปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้คนเข้าใจถึงปัญหาของชุมชน, บุคคลที่มีส่วนร่วมในการระบุดีปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมระบุดีปัญหาของชุมชน, เทคนิคการให้คำแนะนำ, เทคนิคการตั้งคำถาม 2.2) การกำหนดเป้าหมาย/วิสัยทัศน์ชุมชน ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตของชุมชน, วิธีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, ลักษณะเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตที่แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน 2.3) การวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น /กำหนดเป้าหมาย ได้แก่ บุคคลที่มีผลต่อการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชุมชนสามารถประเมินตนเองได้, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, สิ่งที่ต้องตระหนักในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น และกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคในการค้นหาความต้องการ/ความจำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน และลักษณะของเป้าหมายการเรียนรู้ที่ดี 2.4) การร่วมเก็บข้อมูล/แหล่งวิทยาการ ได้แก่ ผู้ที่หน้าที่ในการรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 2.5) การร่วมวางแผน/การดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 2.6)การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลแก้ปัญหาของชุมชน ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลในการแก้ปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน และวิธีการนำผลมาใช้ในการปรับปรุงแผน 2.7) การจัดการความรู้ ได้แก่ การถอดความรู้ (ลักษณะองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน และวิธีการถอดความรู้), การแลกเปลี่ยนเรียนรู้, การนำความรู้ไปใช้ (วิธีการนำความรู้ไปใช้เพื่อให้เกิดการต่อยอดและขยายผลเพื่อการพัฒนาในพื้นที่/ชุมชน และผู้ที่มีส่วนร่วมในการนำความรู้ไปใช้) และการบำรุงรักษาความรู้ (ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบำรุงรักษาความรู้และวิธีการในการบำรุงรักษาความรู้) และส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

5. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วยรายละเอียด 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คน จำแนกเป็น 1.1) แกนนำชุมชน : คุณลักษณะของแกนนำที่ดี การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ และบทบาทหน้าที่ของแกนนำ 1.2) วิทยาการกระบวนการ : คุณลักษณะ ความรู้ทักษะ ความสามารถ บทบาทหน้าที่ ผู้มีส่วนร่วมใน

กระบวนการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมาย รูปแบบ ทักษะที่จำเป็น สภาพแวดล้อม บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ 3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และ 4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2 ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ได้แก่ 1) การทบทวนแผนและร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน 2) การกำหนดเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ชุมชน 3) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น 4) การร่วมเก็บข้อมูล และแหล่งวิทยาการ 5) การร่วมวางแผนและดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 6) การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลการแก้ปัญหาของชุมชน 7) การจัดการความรู้ของชุมชน ส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

6. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยรายละเอียด 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความสำคัญของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ปัญหาชีวิต 1.1) ต้องเก็บรวบรวมอย่างถูกต้องแม่นยำ 1.2) นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 1.3) นำไปวิเคราะห์ได้ถูกต้องกับสภาพความเป็นจริง สร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อปัญหาในชุมชน 1.4) ตีความภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัวได้ถูกต้อง ครบถ้วน ส่วนที่ 2 มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต 5 ด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ และสุขภาวะ ส่วนที่ 3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม ส่วนที่ 4 หลักการวิเคราะห์ข้อมูลมี 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

ABSTRACT

The objectives of the research on the development of quality of life according to the guidelines of the learning community were to; 1) capture the best model of using data that led to community planning, 2) develop a manual for data analysis to develop the quality of life following the sufficiency economy philosophy, and 3) develop a manual for learning processes management for community planning. The research was divided into six steps, which were; 1) analyze and synthesize basic data from reports about the environment of the collaborative project to solve poverty problems, social and health development in 17 provinces phase 1 and phase 2 (a total of 44 projects), 2) perform in-depth interviews with 34 samples from 17 provinces to capture knowledge from best communities which had household account analysis for community planning, 3) interview independent developers, local administration organization officers, researchers, academics, concerned personnel from public and private sectors, and stakeholders (a total of 10 interviewees) on principles of household data analysis to achieve guidelines for analysis of the quality of life of the community, 4) interview independent developers, local administration organization officers, researchers, academics, concerned personnel from public and private sectors, and stakeholders (a total of 10 interviewees) on learning processes for community planning, development of the quality of life, and learning community, 5) draft and verify a manual on management of learning processes for community planning by using the focus group process with 9 experts and a manual on data analysis for developing the quality of life of the community following the sufficiency economy philosophy by using the focus group process with 10 experts, and 6) propose the manual on management of learning processes for community planning and the manual on data analysis for developing the quality of life of the community following the sufficiency economy philosophy.

Results

The result of the analysis and synthesis of data from the co-operative project to solve poverty problems, social and health development showed that 1) the use of data from household accounts for analysis for the purpose of community development planning showed the connections in community planning and showed changes in individual, household and community levels in the following aspects; 1.1) recording of household account, 1.2) effects of recording of the household account (analysis of individual, family and community, changes in individual, family and community, and making of life planning and community planning), 1.3) guidelines for individual and community developments such as reduction of expenses, increase of incomes, developments of natural resources and environment, health, community welfares, learning of community wisdoms and cultures, and 1.4) integral community development planning

process, complete system development (supply chain) and the connections among community plan and development plans in the provincial, district, and sub-district levels, 2) there were functions from all sectors in four levels i.e. provincial, district, sub-district, and village levels. There was integration between community plan and local administration organization's plan. The planning related to community value chain in agricultural, industrial and service aspects. There were community product processing, saving, and expenses based on self-dependency.

The results of the interview with 34 samples which were experts from communities for capturing the best model of communities which had household account analysis for the purpose of community planning revealed that most communities used income-expense record books supplied by the Thailand Research Fund and made the records daily and summarized weekly. What the communities learned from household account which led to changes were; high expense led to self-awareness of economical and excessive expenses, expense reduction, savings, production cost reduction, life planning through reduction of debts, setting up of community enterprise, management of community welfares, setting up learning centers for career, and the community could use data on conditions, and problems regarding natural resources, health, community welfares, and culture as the information for management of community resources planning, health planning, community welfares planning, learning planning, and art and culture planning. There were three types of community plans i.e. self-designed plan, given-designed plan, and group-designed plan. Steps of community plan making were; present the household account data to the community forum, propose problems to sub-district administration organization plan, integrate with other functions, prioritize the problems, determine directions for complete problem solving by all sectors. Strengthened community was defined as a community with self-awareness which was able to solve its own problems, adaptable. Members participated in community's activities. Learning community was defined as a community with learning resources and with learning areas.

The results of in-depth interviews with the sample group of 10 experts and stakeholders to study household data analysis principles to achieve guidelines for evaluation of community's quality of life revealed that the principles used to evaluate the community's quality of life comprised; 1) principles on data organization including data grouping, data arrangement for inter-relation, relating with external data, and processing of all the relations, 2) types of data which affected the community planning were divided into; 2.1) basic community data comprising community potential data, data on social, cultural, political and governance data, economics data, and wisdom and knowledge data, and 2.2) basic household data comprising incomes, expenses, savings and security, and debts, 3) principles on household account data analysis were; 3.1) focusing on household account analysis which led to actual trouble shooting, 3.2) total incomes and total expenses could be used in analyzing the community's potential, 3.3)

loans should not be added to income or expense, 3.4) considering the type and nature of expenses, 3.5) able to correctly analyze the incomes, bank savings, bond purchasing, and other types of savings, 3.6) household account data could reflect various types of behaviors of the family, 3.7) enable systems thinking and see the relationship between household account and problems and understand the rules for complete problem solving in terms of supply chain network, 3.8) using of quantitative data in data analysis to interpret qualitative meanings, and 4) connections among household account data, problems, and community planning.

The in-depth interviews with the sample group of 10 experts in learning process management for community planning revealed that the manual for learning process management for community planning comprises three sections. Section 1 elements, dealing with the following units; 1) people, which includes 1.1) community leaders: qualifications of good leaders, building/supporting community leaders, skills needed for leaders, and roles of leaders, 1.2) process trainers: qualifications, skills, ability, roles, participants in learning processes, 2) learning, which includes goals, model, skills needed, environment, people influencing learning, 3) community, which includes community analysis, model of relationship that promotes learning, and 4) technology. Section 2 steps for learning processes management for community planning, which includes, 2.1) review of plan and acknowledgement of community problems, comprising factors which made the community know the problems of the community, the means of making everyone understand the problems of the community, every member who took part in sparking the problems of the community, the means of encouraging members to participate in sparking the problems of the community, consulting techniques, questioning techniques, 2.2) determining goal and vision of community, comprising factors affecting the goal/vision/future of the community, the means of making everyone understand the objectives of learning to solve the problems of the community, the characteristics of goal/vision/future that would solve the problems sustainably, 2.3) analysis of demand/needs and determining the goal, comprising persons influencing the analysis of demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, the means of enabling the community to perform self-assessment, the means of bringing others to participate in analyzing the demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, factors to be aware of in analyzing the demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, technique used for finding the demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, and the characteristics of good learning goals, 2.4) data collection and sources of knowledge, comprising persons responsible for data collection and search for sources of knowledge in the community, the means of bringing others to participate in data collection and search for sources of knowledge in the community, and the means of data collection and search for sources of knowledge in the community, 2.5) co-

planning and learning for community's problem solving, comprising the participants in planning and facilitating the learning to solve the problems of the community, the means of bringing others to participate in planning and facilitating the learning to solve the problems of the community, the means of planning and facilitating the learning to solve the problems of the community, 2.6) summarize the lessons learned and evaluation of community's problem solving, comprising the participants in summarizing the lessons learned and evaluation of community's problem solving, the means of bringing others to participate in summarizing the lessons learned and evaluation of community's problem solving, techniques of summarizing the lessons learned and evaluation of community's problem solving and how to use the results to improve the plan, 2.7) knowledge management comprising knowledge capturing (characteristics of body of knowledge needed for community development and knowledge capturing methods), knowledge sharing, applying the knowledge (the methods of using the knowledge to extend the and expand the effectiveness for the development of local area/community and those who applied the knowledge), and knowledge maintenance (factors affecting the knowledge maintenance and the means of knowledge maintenance). Section 3 goal of community development which includes characteristics and methods of developing strengthened community, well-being community, learning community, and sustainable community.

The manual for learning processes management for community planning comprises three sections. Section 1 elements, dealing with the following units; 1) people, which includes 1.1) community leaders: qualifications of good leaders, building/supporting community leaders, skills needed for leaders, and roles of leaders, 1.2) process trainers: qualifications, skills, ability, roles, participants in learning processes, 2) learning, which includes goals, model, skills needed, environment, people influencing learning, 3) community, which includes community analysis, model of relationship that promotes learning, and 4) technology. Section 2 steps for learning processes management for community planning, which includes, 1) review of plan and acknowledgement of community problems, 2) determining goal and vision of community, 3) needs analysis, 4) data collection and sources of knowledge, 5) co-planning and learning for community's problem solving, 6) summarize the lessons learned and evaluation of community's problem solving, 7) community's knowledge management. Section 3 goal of community development which includes characteristics and methods of developing strengthened community, well-being community, learning community, and sustainable community.

The manual on data analysis for developing the quality of life of the community following the sufficiency economy philosophy comprises 4 sections. Section 1 the importance of data in household account analysis, which includes 1.1) collect data precisely and accurately, 1.2) utilizable and beneficial, 1.3) correctly analyze appropriately with real life conditions invoking awareness or interest in problems within the community, 1.4) interpret correctly and completely

under the relationship with the circumstance. Section 2 five dimensions of quality of life development, i.e. economics, social and cultures, natural resources and environment, learning and health. Section 3 sufficiency economy philosophy, which includes three pillars i.e. moderation, reasonableness, and reasonable immune system, and two conditions i.e. knowledge and virtue. Section 4 principle of data analysis, which has six steps; 1) community analysis, 2) strengths and weaknesses analysis, 3) finding guidelines for community development, 4) community development planning, 5) implementation of plan, and 6) follow up and evaluation.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ต้องขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่สนับสนุนทุนวิจัยครั้งนี้ให้สามารถบรรลุได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ทางคณะนักวิจัยต้องขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านตามรายชื่อที่ปรากฏอยู่ในภาคผนวกซึ่งเป็นผู้ที่ให้ความรู้และประสบการณ์ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน การวิเคราะห์ การวางแผนชุมชน และการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงศ์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คุณเนตรดาว ย้งยุบล ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคมที่คอยให้ข้อมูลสนับสนุนการวิจัยตลอดจนข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงอาจารย์ศรีนิตย์ บุญทอง ที่ปรึกษาโครงการวิจัยที่คอยให้ข้อเสนอแนะตลอดงานวิจัยร่วมกับคณะนักวิจัยจนสามารถลุล่วงมาได้

คณะนักวิจัย

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ญ
กิตติกรรมประกาศ	ถ
สารบัญ	ท
สารบัญตาราง	ป
สารบัญภาพ	ภ
1. บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	3
วิธีการดำเนินการวิจัย	4
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	6
กรอบแนวคิดการวิจัย	7
2. วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน	11
กระบวนการทางสังคมของชุมชน	40
แนวคิดที่ใช้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	48
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	54
การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	72

สารบัญ

บทที่	หน้า
กระบวนการจัดการความรู้	73
การวางแผนชุมชน	76
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	82
3. วิธีดำเนินการวิจัย	105
ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ	106
ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน	107
ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน	109
ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน	112
ขั้นตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	115

สารบัญ

บทที่	หน้า
ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง	116
4. ผลการวิจัย	117
ตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการ ความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะ ในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ	118
ตอนที่ 2 ผลการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูล บัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน	189
ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้าน หลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมิน คุณภาพชีวิตของชุมชน	281
ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้าน การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนา คุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้	440
ตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	560
ตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	570
5. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	573
เอกสารอ้างอิง	635
ภาคผนวก ก	640

สารบัญ

บทที่	หน้า
- รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	641
- รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม	645
ภาคผนวก ข	647
- กรอบการสร้างแบบสัมภาษณ์	648
- แบบสัมภาษณ์	673
- แบบประเมินสัมภาษณ์	687
- รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินแบบสัมภาษณ์	711
ภาคผนวก ค	712
- ตัวอย่างปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน	713
ภาคผนวก ง	727
- คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)	728
- คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	853
- คู่มือการเรียนรู้ฉบับชุมชน	951
ภาคผนวก จ	1005
- บทความสำหรับการเผยแพร่	1007
- ตารางวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน	1020

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
2.1 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสังคม	37
2.2 แสดงตัวชี้วัดของปัจจัยความสำเร็จในภาวะเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	89
2.3 แสดงตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายภายในห้าปีในการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ในมิติต่างๆ	90
4.1 แสดงวิธีการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับรูปแบบที่ใช้ในการจดบันทึก	191
4.2 แสดงการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับวิธีการบันทึก	192
4.3 แสดงวิธีการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับวิธีการสรุปข้อมูล	193
4.4 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับสิ่งที่ส่งผล ให้เกิดการปรับเปลี่ยน	195
4.5 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการรู้จักตนเอง	199
4.6 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการลดรายจ่าย	200
4.7 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนเกี่ยว กับการปรับเปลี่ยนระดับครัวเรือนในด้านการออม	201
4.8 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการลดต้นทุนการผลิต	202
4.9 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับ ครัวเรือนในด้านการเพิ่มรายได้	203
4.10 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการวางแผนชีวิต	204

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.11 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับครอบครัวในด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว	205
4.12 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านวิสาหกิจชุมชน	205
4.13 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านสวัสดิการชุมชน	207
4.14 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านกิจกรรมพัฒนาชุมชน	207
4.15 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านความสัมพันธ์ในชุมชน	210
4.16 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้าน ความหมายของทรัพยากรชุมชน	210
4.17 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้าน สภาพปัญหาของทรัพยากรชุมชน	212
4.18 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนเพื่อความยั่งยืน	213
4.19 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน	217
4.20 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านสภาพสุขภาพ	219
4.21 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการสร้างเสริมสุขภาพ	220
4.22 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนสุขภาพ	223

สารบัญญัตราง

ตาราง	หน้า
4.23 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในการทราบความต้องการสวัสดิการของคนในชุมชน	225
4.24 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการจัดสวัสดิการ	226
4.25 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านสวัสดิการ	229
4.26 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านประเภทของสวัสดิการ	230
4.27 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการศึกษา/การเรียนรู้ความต้องการพัฒนาการศึกษา/เรียนรู้/ภูมิปัญญา	232
4.28 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการความรู้ให้ชุมชนในการศึกษา การเรียนรู้ ความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา	233
4.29 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา เพื่อเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนในการศึกษา/การเรียนรู้	237
4.30 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านภูมิปัญญา	238
4.31 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความเชื่อ	239
4.32 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการด้านวัฒนธรรม	240
4.33 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการในด้านวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม	240
4.34 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม	242
4.35 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม	244

สารบัญญัตราาง

ตาราง	หน้า
4.36 แสดงการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อแผนชุมชน	245
4.37 แสดงการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชน	247
4.38 แสดงการวิเคราะห์การบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานอื่น	250
4.39 แสดงการวิเคราะห์กลไกการทำงานทุกภาคส่วน	253
4.40 แสดงการวิเคราะห์การแก้ปัญหาแบบครบวงจรของชุมชน	256
4.41 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง	258
4.42 แสดงการวิเคราะห์วิธีการเกิดชุมชนเข้มแข็ง	261
4.43 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้	263
4.44 แสดงการวิเคราะห์วิธีการเกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้	265
4.45 แสดงการวิเคราะห์ผลข้อเสนอแนะ	267
4.46 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้าน ทรัพยากรธรรมชาติในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	271
4.47 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านสุขภาพ ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	273
4.48 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านสวัสดิการ ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	275
4.49 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านการเรียนรู้ ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	277
4.50 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านวัฒนธรรม ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	278

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.51 แสดงประเด็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของกลุ่มตัวอย่าง	282
4.52 แสดงองค์ประกอบในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน	434
4.53 แสดงขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน	495
4.54 แสดงการวิเคราะห์เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน	550
5.1 แสดงพัฒนาการขององค์ประกอบคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน	623
5.2 แสดงพัฒนาการของขั้นตอนของคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน	623
5.3 แสดงพัฒนาการขององค์ประกอบคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	623
5.4 แสดงพัฒนาการของขั้นตอนของคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	624
จ.1 แสดงการเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรม และผลการดำเนินงาน การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้	1020

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	8
2.1 แสดงแผนภาพที่องค์ประกอบกระบวนการ A-I-C(Appreciation-Influence-Control)	49
4.1 แสดงภาพรวมข้อมูลพื้นฐานสภาพแวดล้อมโครงการที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	122
4.2 แสดงวัตถุประสงค์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	123
4.3 แสดงกระบวนการของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	124
4.4 แสดงกระบวนการในด้านการดำเนินงานจากทุกภาคส่วนของโครงการ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	125
4.5 แสดงกระบวนการด้านองค์กรร่วมสนับสนุนและทีมงานของโครงการ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	126
4.6 แสดงกระบวนการด้านการบริหารโครงการและภาคีหุ้นส่วนของโครงการ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชน แห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	127
4.7 แสดงปัจจัยนำเข้าของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	128

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.8 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	129
4.9 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดเชียงใหม่ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	130
4.10 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดอุตรดิตถ์ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	131
4.11 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดพิษณุโลกและข้อเสนอแนะของภาคเหนือ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชน แห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	132
4.12 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดนครปฐมและจังหวัดอุทัยธานี ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	133
4.13 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดชัยนาทและจังหวัดระยอง ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	134
4.14 แสดงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับทุนทางสังคมของภาคกลาง ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	135
4.15 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	136

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.16 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	137
4.17 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสงขลาที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	138
4.18 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดพัทลุงที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	139
4.19 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสตูลที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	140
4.20 แสดงข้อเสนอแนะของทุนทางสังคมทางภาคใต้ที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	141
4.21 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดนครราชสีมาที่เอื้อ ต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชน แห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	142
4.22 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดอุบลราชธานี ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	143
4.23 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดยโสธรที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	144
4.24 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดนครพนมและข้อเสนอแนะทางภาคใต้ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	145

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.25 แสดงผลผลิตที่ได้จากโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	146
4.26 แสดงผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	147
4.27 แสดงปัญหาและอุปสรรค รวมถึงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	148
4.28 แสดงภาพรวมของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	151
4.29 แสดงวัตถุประสงค์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	152
4.30 แสดงกระบวนการของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	153
4.31 แสดงกระบวนการที่เกี่ยวกับกลไกพัฒนาตำบลเข้มแข็งแบบพหุภาคีของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	154
4.32 แสดงกระบวนการการจัดทำแผนพัฒนาตำบลของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	155
4.33 แสดงกระบวนการจัดการข้อมูลเพื่อตำบลเข้มแข็งของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	156

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.34 แสดงกลยุทธ์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	157
4.35 แสดงกลยุทธ์ (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	158
4.36 แสดงกลยุทธ์ (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	159
4.37 แสดงปัจจัยนำเข้าของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	160
4.38 แสดงผลผลิตจากบัญชีครัวเรือนที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	161
4.39 แสดงผลผลิตด้านการเรียนรู้ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	162
4.40 แสดงผลผลิตของจังหวัดพิษณุโลกที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	163
4.41 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุดรธานีที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	164
4.42 แสดงผลผลิตของจังหวัดชัยนาทที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	165
4.43 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุทัยธานีที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	166
4.44 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุทัยธานี (ต่อ) ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	167

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.56 แสดงผลผลิตของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	179
4.57 แสดงผลลัพธ์ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	180
4.58 แสดงผลลัพธ์ (ต่อ) ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	181
4.59 แสดงปัญหาและอุปสรรคของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	182
4.60 แสดงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	183
4.61 แสดงแนวทางการพัฒนา (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	184
4.62 แสดงแสดงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	185
4.63 แสดงกระบวนการนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการวางแผนชุมชน	187
4.64 แสดงกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน การบูรณาการแผนชุมชนกับ แผน อปท. และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของห่วงโซ่คุณค่าในชุมชน	188

ภาคผนวก ง

- คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)
- คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- คู่มือการเรียนรู้ฉบับชุมชน

คู่มือ...

การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน
(สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน
(สำหรับวิทยาการกระบวนการ)

คณะผู้จัดทำ

ดร.พัทธนันท์	हरररररररररररर
รศ.ดร.อรจรรย์	ณ ตะกั่วทุ่ง
รศ.บรรจบ	ภรรรร์คำ
ผศ.ปาริชาติ	จันทรเพ็ญ
ดร.นภาพร	ยออสัน

ออกแบบหน้าปกและจัดรูปเล่ม

ดร.พร้อมภัก	บั้งบัว
นางสาวชญากรณ์	พั่วพาณิษฐ์
นางสาวหทัยนันท์	ตาลเจริญ
นายโสภาค	เจริญสุข

คำขอบคุณ

ในการพัฒนาคู่มือเล่มนี้ ผู้จัดทำขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านตามรายชื่อที่ปรากฏอยู่ในภาคผนวกซึ่งเป็นผู้ที่ให้ความรู้และประสบการณ์ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน การวิเคราะห์ และการวางแผนชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงศ์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และคุณเนตรดาว ยิ่งยุบล ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคมที่คอยให้ข้อมูลสนับสนุนการวิจัย ตลอดจนข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำคู่มือเล่มนี้ และสำนักงานสนับสนุนกองทุนวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณการวิจัยโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ รวมถึงคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ที่สนับสนุนให้คณะนักวิจัยดำเนินการวิจัยเป็นไปอย่างเรียบร้อย ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และที่มอดกแบบรูปเล่มจากนิสิตปริญญาเอกคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะผู้จัดทำ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

คำนำ

ในการพัฒนากระบวนการการระเบิดจากด้านในด้วยข้อมูลจากฐานล่างและความรู้มั่งงูยุทธ์ศาสตร์ชุมชนตำบลเข้มแข็ง พ.ศ.๒๕๔๑ จนถึงปัจจุบัน เริ่มต้นจากกองทุนเพื่อการลงทุน ทางสังคม (Social Invest Fund) พ.ศ.๒๕๔๑ – ๒๕๔๖ ได้ส่งเสริมและพัฒนากลไกความร่วมมือแบบราษฎร์-รัฐ ในรูปแบบของคณะทำงานประกอบด้วยข้าราชการอาสา ภาคประชาสังคม และภาควิชาการอาสาสมัครร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้และร่วมรับประโยชน์ร่วมกันภายในหมู่บ้าน จนก่อให้เกิดการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๕๐ ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนของรัฐบาล ได้ดำเนินโครงการจังหวัดนำร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน ๑๒ จังหวัด จนกระทั่งพัฒนามาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อ การแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ๑๗ จังหวัด ตั้งแต่เดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ – เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๓

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๑ ก้าวจากข้อมูลพิมพ์เขียวมุ่งสู่ข้อมูลจตุระเปิด โดยเกิด การปรับเปลี่ยนความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าการระเบิดมาจากข้างในด้วยข้อมูลฐานล่างได้ ซึ่งพบ ได้จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน ข้อมูลเชิงประเด็น แผนชุมชน มีจังหวัดต้นแบบที่ขับเคลื่อนการ แก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ด้วยข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่บ้านทิกต่อเนื่อง ๔ เดือน จำนวน ๑๐,๒๕๒ ครัวเรือน และพื้นที่ต้นแบบการจัดการที่ดิน การจัดการน้ำจากการสำรวจข้อมูลและการจัดการโดย ครัวเรือน ชุมชนและจังหวัด จนกระทั่งในปี พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๕๓ เกิดพื้นที่ครูทุกระดับ มีการตก ผลึกทางความคิดอย่างเป็นรูปธรรมจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแบบระเบิดจากข้างใน ด้วยข้อมูลจากฐานล่าง มีต้นแบบชุมชนตำบลเข้มแข็งแบบระเบิดจากข้างในด้วยบัญชีครัวเรือนเต็ม พื้นที่ไม่น้อยกว่า ๒๘ ตำบล ในเกือบทุกจังหวัดของโครงการ และสิ่งสำคัญคือการใช้พลังจาก ข้อมูลจากฐานล่างในการกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่

สำหรับการจัดการความรู้ (Knowledge Management) โดยเฉพาะการถอดความรู้ซึ่งเป็น กระบวนการที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้จากบทเรียนในการดำเนินงานที่ผ่านมาของโครงการ ความร่วมมือฯ หากพิจารณาการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ายังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการ วิเคราะห์ชุมชนในด้านจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสของการวางแผนพัฒนาชุมชน ซึ่งควร มุ่งที่เป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตตาม แนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยอาศัยความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นหลัก หรือที่ เรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาชุมชนฐานความรู้ (Knowledge Based Community) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนา ที่ยั่งยืนต่อไป แต่การนำกระบวนการเรียนรู้มาเผยแพร่แก่สมาชิกในชุมชนที่มีวิถีชีวิตหลากหลาย และแตกต่างกันเป็นสิ่งที่ดำเนินการได้ยาก เนื่องจากต้องอาศัยบุคคลและเครื่องมือ เป็นจำนวน มากในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นด้วยความเต็มใจของสมาชิกชุมชน จึงจำเป็นที่ จะต้องมีความรู้การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน เป็นแนวทางสำหรับชุมชนที่มีความ

ต้องการแก้ไขปัญหาทั้งภายในและภายนอกชุมชน และเป็นแนวทางในพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชน รวมถึงยกระดับความรู้ของสมาชิกทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนจะช่วยจุดประกายและมีส่วนผลักดันให้สมาชิกชุมชน แกนนำชุมชน นักพัฒนาชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน สามารถร่วมกันขับเคลื่อนตนเองจากที่เป็นอยู่ไปสู่จุดที่ดีกว่าเดิมได้อย่างมีความสุข และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศของเราสืบต่อไป

คณะผู้จัดทำ

กันยายน ๒๕๕๕

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

สารบัญ

	หน้า
องค์ประกอบของการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน	๘
ข้อมูล	๘
กลไก	๓๒
กระบวนการเรียนรู้	๕๙
ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน	๖๑
ขั้นตอนที่ ๑ การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน	๖๓
ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน	๘๔
ขั้นตอนที่ ๓ การเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน	๘๒
ขั้นตอนที่ ๔ การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน	๑๐๙
ภาคผนวก	๑๑๑
	๑๑๘

ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้จากการอ่านคู่มือเล่มนี้

- ชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับข้อมูลและสามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยสามารถนำข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง สามารถกำหนดกลไก (กลไก หมายถึง คนที่เกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ของคนและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง) และเกิดการเรียนรู้ตามกระบวนการการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน
- ชุมชนมีแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนและสามารถสร้างความเชื่อมโยงเป้าหมายของชุมชนกับทุกภาคส่วน จนเกิดการสนับสนุนทรัพยากรส่วนต่างๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ผู้ใช้คู่มือจะได้รับความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้

- การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน
- ข้อมูล กลไก และกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน
- เทคนิคการวิเคราะห์บัญชีครัวเรือน

“หากชุมชนใดสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในภาวะ
ที่เกิดปัญหาหรือในภาวะพัฒนาคุณภาพชีวิต
ได้อย่างเหมาะสมทุกขั้นตอน จะช่วยให้ชุมชนนั้นพัฒนาตนเองได้”

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ถ้าชุมชนเกิดปัญหาต้องทำอะไร

เราคงต้องยอมรับความจริงที่ว่า ทุกชุมชนไม่ว่าในประเทศหรือในโลกย่อมมีปัญหาด้วยกันทั้งนั้น ซึ่งอาจเกิดในภาวะที่ตั้งรับได้ทันหรืออาจไม่ทันตั้งตัว ก่อให้เกิดผลเสียต่อการดำรงอยู่ของชุมชนนั้น ยกตัวอย่างเช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติ ปัญหายาเสพติด เป็นต้น แต่ชุมชนสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้เกิดขึ้น โดยมีเป้าหมายร่วมกัน มองเห็นถึงปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหา โดยที่ชุมชนต้องร่วมกันคิดค้นวิธีการต่างๆ เพื่อนำไปสู่การบูรณาการทรัพยากรและการพัฒนาชุมชนให้เป็นรูปธรรมต่อไปได้ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนได้ในที่สุด

การวางแผนชุมชนช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างไร

การพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การยกระดับตนเองจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่ไปสู่สถานการณ์ที่ดีกว่าเดิม เป้าหมายในการก้าวไปข้างหน้าสู่สิ่งที่ดีกว่าเดิมมักจะเรียกกันว่า “วิสัยทัศน์” ฉะนั้น ชุมชนจะพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการก้าวไปได้ด้วยกันก็ต้องมี วิสัยทัศน์ร่วมกัน และเมื่อมีวิสัยทัศน์แล้วก็ต้องมีแผนปฏิบัติการที่ช่วยพากันก้าวเดินไป แผนนี้ก็คือ **แผนชุมชน** และการก้าวเดินไปด้วยกันนี้ ย่อมต้องใช้กลไกของกระบวนการเรียนรู้จากกันและกัน

การทำแผนชุมชนถือได้ว่าเป็นผลงานที่เกิดจากการเรียนรู้ของชุมชน และเป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะการเรียนรู้นี้จะช่วยให้ชุมชนรู้จักสภาพของตนเอง และจะสามารถพัฒนาศักยภาพดังกล่าวไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน มีผู้กล่าวไว้ว่า แผนชุมชนไม่ใช่แผนที่ใครก็สามารถนั่งคิดนั่งเขียนเอาเองได้ แต่ต้องเกิดจาก “ข้อมูล” ที่ไม่ใช่เพียงข้อมูลปัญหาและความต้องการของคนกลุ่มหนึ่ง แต่ต้องรวมเอาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในทุกด้าน อีกทั้งข้อมูลจากสถานการณ์ภายนอกชุมชน และต้องเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจกันจากคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและทุกระดับ ที่เชื่อมโยงกันด้วยความสัมพันธ์อันดี

คู่มือเล่มนี้จึงได้พัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้น โดยการนำบทเรียนแห่งความสำเร็จของแกนนำชุมชนที่ให้ข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยหวังว่าจะช่วยให้ชุมชนทั้งหลายสามารถแก้ปัญหาชุมชนของตนหรือสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตได้

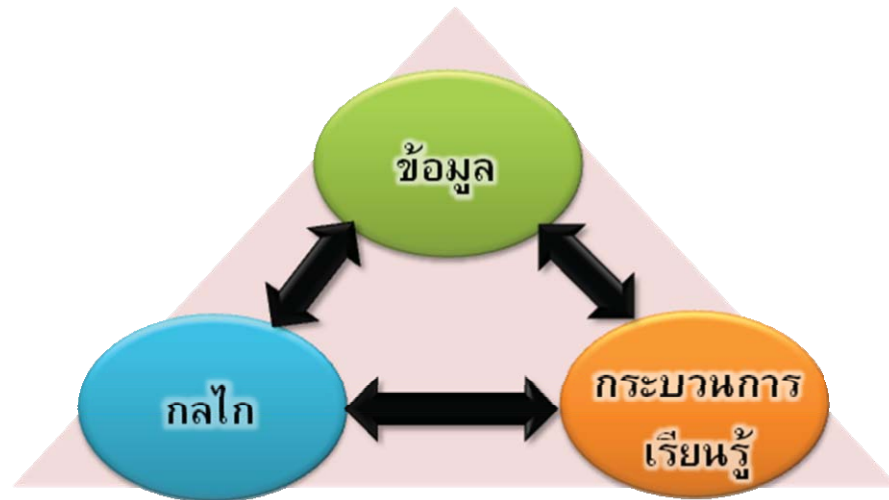
สำหรับการนำกระบวนการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนสามารถนำมาใช้ได้ สิ่งสำคัญที่ทำให้เรารู้ว่าเมื่อไหร่ที่จำเป็นต้องใช้กระบวนการจัดการความรู้นั้นก็คือ “ปัญหาใดบ้างของชุมชนที่มีสาเหตุมาจากความไม่รู้ของคนในชุมชน” เมื่อนั้นคือ สัญญาณบอกเหตุได้ว่า “ถึงเวลาแล้วที่จะต้องใช้ การจัดการความรู้เข้ามาช่วยในการแก้ไขปัญหา” โดยจะต้องเข้าใจว่า “กระบวนการจัดการความรู้สามารถเกิดขึ้นในขั้นตอนใดก่อนก็ได้” แต่สิ่งที่ควรทำต่อก็คือ “พยายามทำให้ครบกระบวนการ” เพื่อทำให้องค์ความรู้ต่างๆ ในชุมชนถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถต่อยอดในการเรียนรู้ของคนในชุมชนต่อไป

ดังนั้น “กระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน” คือ กระบวนการที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระ ทศนคติ และวิธีการปฏิบัติอันนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด ทศนคติและพฤติกรรม โดยใช้ประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์กับข้อมูล คน และความสัมพันธ์กับส่วนราชการ ภาคเอกชน วิชาการ และประชาสังคม ด้วยการจัดการความรู้จนทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ การต่อยอดการเรียนรู้ และสามารถวางแผนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเป็นระบบครบวงจร

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน ประกอบด้วยสิ่งที่ชุมชนจำเป็นต้องมีสำหรับการวางแผน (เรียกว่า องค์ประกอบ) ได้แก่ ข้อมูลและกลไก และสิ่งที่ชุมชนต้องทำ (เรียกว่า กระบวนการ) ขึ้นตอน เพื่อให้แน่ใจว่าการวางแผนชุมชนเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง จึงได้กำหนดให้ชุมชนมีการจัดการความรู้ของตนเองตลอดเวลาของ การวางแผนชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนได้ถอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ไปใช้วางแผน และมีการบำรุงรักษาความรู้ของชุมชนด้วย

องค์ประกอบของการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน

๑. ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ ๑) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้อง แม่นยำ ๒) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ๓) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ ๔) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน ดังนั้น ผู้วิเคราะห์จำเป็นต้องเข้าใจลักษณะของข้อมูลที่ต้องวิเคราะห์ รวมทั้งต้องเข้าใจว่าข้อมูลนั้นมีความหมายอย่างไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไร ดังนั้นผู้วิเคราะห์จึงจำเป็นต้องมีหลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลต่างๆให้มีความสัมพันธ์กัน การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น

และการประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจประเภทของข้อมูลและสามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเพื่อเชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชนได้ รายละเอียดดังกล่าว มีดังนี้

๑. หลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล

ข้อมูลจะไม่มี ความหมายหากไม่มีการจัดการข้อมูลที่สามารถสื่อความหมายให้เข้าใจได้ ถึงสิ่งที่ซ่อนหรือปัญหาที่อยู่ภายใต้ข้อมูล สำหรับหลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล สามารถสรุปได้ดังนี้

๑.๑ จัดกลุ่มข้อมูล

ซึ่งอยู่กระจัดกระจายในส่วนของรายรับ – รายจ่ายต่าง ๆ โดยจะต้องสะท้อนถึง ความหมายของสถานภาพชุมชนในมิติ เช่น การเห็นตัวเลขรวมตามตัวอย่างข้างล่างนี้

ตัวอย่าง ตารางแสดงการวิเคราะห์รายรับรวมของ ต.หนองเมือง อ.ม่วงสามสิบ จ.อุบลราชธานีจำนวน ๒๑๐ ครัวเรือน (๑๒ เดือน) จำแนกข้อมูลเป็นรายการ จำนวนเงิน และร้อยละของแต่ละรายการ

รายการ	จำนวนเงิน	%
๑. ขายผลผลิตจากการทำนา ทำไร่ ฯ	๘,๑๐๓,๘๒๓	๒๒.๑๖
๒. ขายสัตว์เลี้ยง เช่น หมู วัว เป็ด ไก่ ฯ	๓,๐๗๑,๙๙๔	๘.๔๐
๓. ขายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรม	๑,๗๓๔,๓๗๔	๔.๗๔
๔. การค้าขายสินค้าซื้อมา/ขายอาหาร	๑,๕๙๘,๒๓๔	๔.๓๗
๕. การขายพืช/สัตว์ หาจากแหล่งธรรมชาติ	๖,๔๐๕,๓๔๗	๑๗.๕๒
๖. ค่าจ้างจากการทำงานหรือให้บริการ	๒,๓๔๐,๖๕๐	๖.๔๐
๗. เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าคอมมิชชั่น	๑,๕๖๕,๑๖๗	๔.๒๘
๘. เงินสงเคราะห์และสวัสดิการต่างๆ	๗๕๖,๕๖๗	๒.๐๗
๙. รายได้จากการขาย/ให้เช่า ที่ดิน บ้าน ฯ	๕,๘๕๓,๙๘๓	๑๖.๐๑
๑๐. รายรับจากดอกเบี้ยเงินกู้/ดอกเบี้ยธนาคารฯ	๑,๘๐๘,๒๕๓	๔.๙๔
๑๑. รายได้จากการเลี้ยงโชค	๒๖๔,๘๓๓	๐.๗๒

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

รายการ	จำนวนเงิน	%
๑๒. เงินที่ลูก หลาน ญาติพี่น้อง ส่งมาให้	๒,๕๖๒,๙๓๓	๗.๐๑
๑๓. เงินที่ผู้อื่นช่วยงานต่างๆ	๐	-
๑๔. เงิน/ลาภลอยที่มีคนมาทำให้เป็นกรณีพิเศษ	๕๐๑,๒๑๗	๑.๓๗
รวม	๓๖,๕๖๗,๓๗๔	๑๐๐

๑.๖ จัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กันเอง

การจัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กันเอง ทำได้โดยทำให้ข้อมูลมีค่าอยู่บนฐานเดียวกัน หรือมีหน่วยเดียวกัน เช่น ในกรณีที่สรุปข้อมูลได้ว่านาย ก มีรายรับจากการขายข้าว ๕๐,๐๐๐ บาท ขณะที่นาย ข มีรายรับ ๑๐,๐๐๐ บาท ทั้งคู่มีพื้นที่นาแตกต่างกัน ดังนั้น การเปรียบเทียบข้อมูลจึงไม่สามารถทำได้ ดังนั้นจำเป็นต้องหา “ค่าจำเพาะ” หมายถึง ค่าที่อยู่บนฐานเดียวกันเพื่อให้เปรียบเทียบกันได้ นั่นก็คือ ปริมาณผลผลิต “กิโลกรัมต่อไร่” เป็นต้น

๑.๓ จัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กับข้อมูล

การจัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่นๆ ทำได้เมื่อมีข้อมูลจำเพาะใน การเปรียบเทียบกันแล้ว และนำไปผูกความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น เพื่อให้เกิดความหมายใหม่ เช่น รายจ่ายในการใช้ปริมาณปุ๋ยต่อไร่ในรายครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับค่าเฉลี่ยของทั้งตำบลอย่างไรได้แก่ เป็นส่วนน้อย หรือ ส่วนใหญ่ เป็นอย่างไร หากส่วนใหญ่มีการใช้ปุ๋ยเคมีแนวโน้มของชุมชนจะเป็นอย่างไร รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับหนี้สินของครัวเรือนว่าสาเหตุของการเป็นหนี้ของเกษตรกรเกิดจากการซื้อปุ๋ยมาใช้ ดังนั้นการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลอื่นกับข้อมูลบัญชีครัวเรือน

๑.๔ ประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด

การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมดช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าใจในปรากฏการณ์ว่า ทุกอย่างล้วนสัมพันธ์กันจนในที่สุดรู้ถึงความหมายของข้อมูล ซึ่งเรียกว่าเป็นการรู้ความหมาย ที่ทำให้เกิดความหมาย เช่น การเห็นตัวเลขรวม สัดส่วน และความสำคัญ

ตัวอย่าง การวิเคราะห์รายจ่ายโดยกำหนดเป็นสัดส่วน ของ
ชาวจังหวัดชัยนาท จำนวน ๒๑ ตำบล ๒,๓๘๑ ครัวเรือน

อันดับที่	หมวด	จำ
๑	หมวดที่ ๑ : ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ	๓๕๘,
๒	หมวดที่ ๒ : ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุน งานสังคม และเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ	๑๐๘,
๓	หมวดที่ ๒ : ค่าอาหาร	๑๐๑,
๔	หมวดที่ ๕ : ที่อยู่อาศัย	๘๐,๔
๕	หมวดที่ ๓ : ยา - สุขภาพอนามัย	๒๒,๔
๖	หมวดที่ ๗ : ค่าใช้จ่ายในการศึกษา	๑๔,๖
๗	หมวดที่ ๔ : เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับ	๑๓,๔
รวม		๖๙๙,

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๒. ประเภทข้อมูล

ข้อมูลที่จำเป็นต้องนำมาใช้เรียนรู้สำหรับวางแผนชุมชน แบ่งเป็น ๑. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และ ๒. ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่

๒.๑.๑ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ได้แก่

๑) ขนาดของพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ อุณหภูมิ เส้นทางคมนาคม สภาพดินและคุณภาพดิน แหล่งน้ำและคุณภาพน้ำเพื่อการเกษตร การประมง การเลี้ยงสัตว์และการอุปโภค-บริโภค ปริมาณน้ำฝนในรอบปี ขนาดของพื้นที่ป่าและสภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ภัยธรรมชาติ

๒) ระบบการผลิตทางการเกษตร การปลูกข้าวนาปี นาปรัง การทำสวน การปลูกพืชผัก การทำปศุสัตว์ พันธุ์พืชที่ปลูก (พันธุ์ส่งเสริม พันธุ์พื้นเมือง) ไม้ผล พันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ

๓) ประเภทของการใช้ที่ดิน ได้แก่ พื้นที่ในเขตปกครอง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่สาธารณะประโยชน์

๔) ปฏิทินการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการประมงในชุมชน

๕) จำนวนประชากร หญิง - ชาย แยกตามอายุ (วัยแรงงาน วัยการศึกษา วัยเด็ก วัยชรา) จำนวนครัวเรือน แยกตามฐานความเป็นอยู่ การตั้งบ้านเรือนในชุมชน

๒.๑.๒ ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ได้แก่

๑) ประวัติความเป็นมาของชุมชน เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ วิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ความคิด ค่านิยม

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในและภายนอกชุมชน

๓) ผู้นำชุมชน/กลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มอาสาสมัครเพื่อป้องกันภัยพลเรือน (อปพร.) และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมสวัสดิการต่างๆ ของชุมชนในด้านการผลิต การพัฒนาคุณภาพชีวิต และฉาปนกิจ

๔) การศึกษา และ สุขภาพ

๕) โครงสร้างทางการเมืองการปกครอง การแบ่งคุ้มบ้าน

๖) กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

๗) การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของชุมชนการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การรวมกลุ่ม กองทุนชุมชน สวัสดิการชุมชน

ตัวอย่างแผนที่ชีวิตและแผนที่ชุมชน
ของชาวบ้านจังหวัดกาญจนบุรี

๒.๑.๓ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่

- ๑) การประกอบอาชีพ อาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริม
- ๒) ความรู้ ความเข้าใจ ความเชี่ยวชาญ ในการประกอบอาชีพ
- ๓) คนวัยแรงงาน จำนวนคนมีงานทำ คนว่างงาน แรงงานในอนาคต เช่น
จำนวนแรงงานที่ใช้ในภาคการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน
- ๔) ข้อมูลรายได้ รายจ่าย หนี้สิน เงินออม ในชุมชน
- ๕) ข้อมูลพฤติกรรมกรรมการบริโภคในชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด
- ๖) แหล่งทุนในชุมชน เช่น กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน
- ๗) ผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลิตภัณฑ์หลัก ผลิตภัณฑ์รอง ผลิตภัณฑ์ในอนาคต
- ๘) วัตถุประสงค์ในการผลิตสินค้าชุมชน แหล่งวัตถุดิบอื่น ๆ
- ๙) ตลาดในชุมชน ช่องทางการตลาด และ เครือข่ายการตลาด
- ๑๐) แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน
- ๑๑) ปัญหาทางเศรษฐกิจ ในระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม และระดับชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๑๒) ขนาดการถือครองที่ดินต่อครัวเรือนในการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น ทำนาปลูกข้าว ทำสวนแบบไร่นาสวนผสมฯ

๑๓) อัตราการจ้างแรงงานภายนอกในการทำการเกษตรต่อปี

๒.๑.๔ ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ ได้แก่

๑) การรักษาโรคด้วยการแพทย์พื้นบ้าน เช่น การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค

๒) การประกอบอาชีพ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

๒.๒ ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่

๒.๒.๑ รายรับ หมายถึง เงินที่ได้รับเข้ามาในครัวเรือนจากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

๑) จำนวนเงินที่ได้จากการขายผลผลิตจากการทำนา ทำไร่ ทำสวน

๒) ขายสัตว์

๓) ขายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรมหรืองานฝีมือ

๔) การค้าขายสินค้าที่ซื้อมารวมทั้งการขายอาหาร

๕) เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าคอมมิชชั่น

๖) ค่าจ้างจากการทำงานหรือให้บริการ

๗) การขายที่ดิน บ้าน เครื่องมือ ยานพาหนะต่างๆ

๘) การให้เช่าที่ดิน บ้าน รถไถ เครื่องมือ ยานพาหนะต่างๆ

๙) ดอกเบี้ยเงินกู้ /ธนาคาร พันธบัตรรัฐบาล เงินปันผลจากหุ้น ประกันชีวิต

การลงทุน เงินคืนจากลูกหนี้

๑๐) เงินสงเคราะห์และสวัสดิการต่างๆ

๑๑) การเลี้ยงโชค

๑๒) เงินที่ลูกหลาน ญาติพี่น้องส่งมาให้

๑๓) จากแหล่งอื่นๆ เป็นต้น

๒.๒.๒ รายจ่าย หมายถึง เงินที่ต้องจ่ายออกไปเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังนี้

๑) เพื่อประกอบอาชีพ เช่น ค่าจ้างแรงงาน ค่าเช่า/ซื้อวัสดุอุปกรณ์ หรือลงทุนเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ค่าโดยสารรถ เรือ รถไฟ เครื่องบินรวมทั้ง ค่าแสดมปี ไปรษณีย์ และค่าส่งพัสดุภัณฑ์ ค่าพลังงานและน้ำมันในการประกอบอาชีพ ค่าปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยอินทรีย์ ค่าปุ๋ยเคมี ค่ายาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช ค่าซื้อสัตว์เพื่อการประกอบอาชีพ ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ประกอบอาชีพ และค่าซื้อสินค้าเพื่อมาจำหน่าย

๒) เพื่อการบริโภคในครัวเรือน เช่น ค่าข้าวสารทุกชนิด เนื้อสัตว์บก สัตว์แมลง และสัตว์อื่นที่ใช้เป็นอาหาร ผักสด ผลไม้ พริก หัวหอม กระเทียม ขิง ข่า ตะไคร้ กระชาย ฯลฯ และเครื่องเทศ ไข่สด อาหารแห้ง อาหารกระป๋อง อาหารหมักดองทุกชนิด อาหารสำเร็จรูป และเครื่องปรุงอาหาร อาหารสำเร็จที่ซื้อจากร้าน น้ำดื่มสะอาด น้ำอัดลม ชา กาแฟ เครื่องดื่มเกลือแร่ นมทุกชนิด โอวัลติน ไมโล โกโก้ น้ำผลไม้ และค่าเชื้อเพลิงในการหุงต้ม

๓) ค่ายา และเครื่องนุ่งห่ม เช่น ค่ายาและค่ารักษาพยาบาล เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และเครื่องนอนของสมาชิกในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายในการเสริมสวย และของใช้ประจำวัน

๔) ที่อยู่อาศัย เช่น ค่าซ่อมแซมต่อเติมหรือปลูกบ้าน ปรับปรุงบริเวณบ้าน ค่าซ่อมหรือซื้อเครื่องใช้ในบ้าน ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าโทรศัพท์ทั้งครัวเรือน และค่าภาษีต่างๆ รวมถึงค่าเก็บขยะ ฯ

๕) เพื่อการลงทุนและงานสังคม เช่น จ่ายดอกเบี้ย และผ่อนใช้หนี้เงินกู้ เงินยืม เล่นแชร์ เงินทำบุญ หรือเงินช่วยงาน เงินเดือนหรือเงินที่ส่งไปช่วยเหลือญาติในครอบครัวที่อยู่อื่น และจ่ายเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ

๖) เพื่อการศึกษา เช่น ค่าเทอม ค่าเรียนพิเศษ ค่ากิจกรรมพิเศษ ค่าอุปกรณ์การเรียน และชุดนักเรียน ชุดพลละ ชุดลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ค่าขนมที่让孩子ไปโรงเรียน รายวัน หรือรายเดือน และค่ารถรับส่งเด็กไปโรงเรียนแบบประจำและรายเดือน

๗) ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ขนมอบเคี้ยว ขนมอบกรอบ ลูกอม เครื่องดื่ม ชูกำลัง เหล้า เบียร์ ยาตอง ไวน์ กระแซ่ สาโท ยาสูบ บุหรี่ หมาก ยานัตถ์ ฯลฯ เงินที่เสียไป โดยไม่เต็มใจ และเงินที่จ่ายเพื่อการเสี่ยงโชค เสี่ยงดวงต่างๆ

๒.๒.๓ เงินออมและหลักประกัน หมายถึง เงินที่มีการจัดเก็บในรูปแบบต่างๆ ได้แก่

- ๑) จ่ายเบี้ยประกันชีวิต เบี้ยประกันสุขภาพ และเบี้ยประกันภัย
- ๒) ฝากธนาคาร ซื้อพันธบัตร ฝากสหกรณ์ออมทรัพย์ ออกเงินกู้
- ๓) ซื้อทอง เงิน นาก เพชร พลอย และเครื่องประดับที่มีค่าอื่นๆ
- ๔) เงินสด เงินดาวน์ หรือเงินผ่อน เพื่อซื้อหรือเช่าที่ดินหรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ
- ๕) เงินสด เงินดาวน์ หรือเงินผ่อนเพื่อยานพาหนะ

๒.๒.๔ หนี้สิน หมายถึง เงินที่ได้มาจากกู้ยืมจากตัวบุคคล บริษัท ห้างร้าน ธนาคาร และกลุ่มหรือสถาบันการเงินในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทได้ในรูปแบบของการนำมาลงทุนให้เกิดรายได้ หรือหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือแบ่งออกเป็นกู้ใน - นอกระบบ และการผ่อนใช้หนี้เงินกู้ใน - นอกระบบ เช่น

๑) เงินกู้ใน- นอกระบบ นำไปใช้เพื่อการลงทุนและการประกอบอาชีพมีอัตราดอกเบี้ย %

๒) เงินกู้ใน- นอกระบบ นำไปใช้เพื่อการศึกษาบุตรหลานอัตราดอกเบี้ย %

๓) เงินกู้ใน- นอกระบบ นำไปใช้เพื่อการใช้จ่ายอื่นๆ

๔) อัตราดอกเบี้ย % สำหรับการผ่อนใช้หนี้เงินกู้ใน - นอกระบบ เป็นเงินต้น และดอกเบี้ยเท่าไร

๒.๒.๕ บัญชีที่ดิน หมายถึง ข้อมูลการครอบครองที่ดินในแต่ละครัวเรือน ทั้งในส่วนที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยไม่มีภาระหนี้สิน และในส่วนที่มีภาระหนี้สินจากสถาบันการเงิน ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจถึงสถานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

ทั้งนี้ชุมชนต้องเข้าใจลักษณะของข้อมูลที่ต้องวิเคราะห์ รวมทั้งต้องเข้าใจว่าข้อมูลนั้นมีความหมายอย่างไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไร ดังนั้น ผู้วิเคราะห์จึงจำเป็นต้องมีหลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยการจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลต่างๆ ให้มีความสัมพันธ์กัน การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และการประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจประเภทของข้อมูลและสามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเพื่อเชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชนได้

ข้อมูลที่ควรจำแยกแยะ เพื่อการวางแผนชุมชนมีอะไรบ้าง.....?

๑. ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
๒. ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน
 - ๒.๑ รายรับ
 - ๒.๒ รายจ่าย
 - ๒.๓ เงินออมและหลักประกัน
 - ๒.๔ หนี้สิน
 - ๒.๕ บัญชีที่ดิน

๑. หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชี

๑. เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง โดยใช้ตัวเลขรวมที่บ่งบอกถึงวิกฤตของสถานการณ์เปรียบเทียบในระดับบุคคล

ระดับครัวเรือน และระดับชุมชน ซึ่งจะต้องทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึก นึกคิดในการปรับเปลี่ยนตนเองไปในทางที่ดีในลักษณะที่ทำให้เขาเกิดความคิดอย่างมีเหตุผล มีผล รู้จักพอประมาณ และนำไปสู่การมีภูมิคุ้มกันให้กับตนเองต่อไป

๒. การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวม มาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อกำหนดให้ได้ว่าชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้หรือไม่ อยู่บนความพอเพียง และความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรหรือไม่ ทั้งนี้ผู้วิเคราะห์ต้องคำนึงถึงประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑ การแยกประเภทของรายรับว่ามาจากแหล่งใด โดยแยกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) พึ่งตนเอง (การพึ่งด้วยกำลังของผู้มีรายรับด้วยตนเองเท่านั้น) หรือ ๒) พึ่งจากภายนอก เช่น รายได้จากการขายผลผลิต ค่าขายสินค้าที่ซื้อมา ขายสัตว์เลี้ยง ขายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรม เป็นการพึ่งตนเอง แต่รายได้ดังกล่าวไม่ว่าจะมาจาก เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าคอมมิชชั่น ค่าจ้าง การทำงานหรือให้บริการ ดอกเบี้ยเงินกู้/ธนาคาร พันธบัตรรัฐบาล เงินปันผลจากหุ้น ประกันชีวิต การลงทุน เงินคืนจากลูกหนี้ เงินสงเคราะห์และสวัสดิการต่างๆ การเลี้ยงชีพ เงินที่ลูกหลาน ญาติพี่น้องส่งมาให้ และจากแหล่งอื่นๆ ล้วนถือเป็นเงินรายรับที่มาจากพึ่งภายนอกทั้งสิ้น

ตารางวิเคราะห์ รายรับ ๕ อันดับแรกของตำบลหนองเมือง อำเภอวังสามสี จังหวัดอุบลราชธานี

รายการ	จำนวนเงิน	%	ลำดับที่	ความหมายของข้อมูล
๑. การขายผลผลิตจากการทำนา ทำไร่ ฯ	๘,๑๐๓,๘๒๓	๒๒.๑๖	๑	พึ่งตนเอง
๒. การขายพืช/สัตว์ หาจากแหล่งธรรมชาติ	๖,๔๐๕,๓๔๗	๑๗.๕๒	๒	พึ่งตนเอง
๓. รายได้จากการขาย/ให้เช่า ที่ดิน บ้าน ฯ	๕,๘๕๓,๙๘๓	๑๖.๐๑	๓	พึ่งตนเอง
๔. การขายสัตว์เลี้ยง เช่น หมู วัว เป็ด ไก่ ฯ	๓,๐๗๑,๙๙๔	๘.๔๐	๔	พึ่งตนเอง
๕. เงินที่ลูก หลาน ญาติพี่น้อง ส่งมาให้	๒,๕๖๒,๙๓๓	๗.๐๑	๕	พึ่งภายนอก

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๒.๒ การวิเคราะห์ว่ารายจ่ายด้านใดบ้างที่ชุมชนไม่สามารถผลิตหรือจัดการได้ด้วยตนเอง ซึ่งจะถือว่ารายจ่ายดังกล่าวเป็นรายจ่ายที่ต้องพึ่งภายนอก เช่น ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ ค่าจ้างแรงงานมาจากคนภายในหรือภายนอกพื้นที่ จัดเป็นการพึ่งภายนอกและมีภูมิคุ้มกันหรือไม่ เช่น การเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายระหว่างการซื้อปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยอินทรีย์กับค่าปุ๋ยเคมี ถ้าค่าปุ๋ยชีวภาพสูงกว่า แสดงถึงการพึ่งตนเองและการมีภูมิคุ้มกันของชุมชน เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายที่ชุมชนต้องซื้อผักสด ผลไม้ พริก หัวหอม กระเทียม ขิง ข่า ตะไคร้ ฯลฯ แม้ในชุมชนจะมีครัวเรือนที่ปลูกผักหลายชนิด สามารถปลูกกินเองได้ก็ตาม แต่รวมแล้วชุมชนยังมีความจำเป็นต้องซื้อ ซึ่งแสดงถึงความไม่พอเพียง หรือชุมชนไม่ต้องซื้อข้าวสารบริโภคเพราะสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาสะท้อนถึงความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประเด็นสำคัญในการเชื่อมโยงกับปัญหาในมิติต่างๆ ของชุมชน

ตัวอย่าง ตารางแสดงสรุปตัวอย่างบัญชีครัวเรือน
จังหวัดชัยนาท

รายการ	กะบกเตี้ย	กุตจอก	ดงคอน	เด่นใหญ่
รายจ่าย ครัวเรือนที่ทำ บัญชีครัวเรือน	๑๕๐	๑๒๐	๒๑๗	๑๑๙
๑.๑. ค่าจ้างแรงงาน	๒,๓๑๕, ๓๑๙	๒,๗๕๙, 1 ๑๕๒	๔,๓๒๒,๙๙๒	๒,๙๐๔,๓๘๑
๑.๒. ค่าเช่า/ซื้อวัสดุ อุปกรณ์ หรือลงทุน เครื่องมือ ฯ	๑,๓๘๒,๒๖๑	๓,๕๕๑,๓๔๐	๘,๐๒๑,๐๙๖	๔,๐๗๖,๒๕๓
๑.๓. ค่าโดยสาร รถ เรือ รถไฟ ฯ ค่าแถมปี ไปรษณีย์ ฯ	๒๘๖,๑๓๗	๓๑๖,๘๙๔	๓๑๖,๑๙๖	๒๖๙,๗๙๙
๑.๔. ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง พาหนะ เดินทาง/ประกอบ อาชีพ	๑,๕๘๔,๔๓๕	๒,๗๕๖,๕๗๔	๕,๑๖๒,๐๗๕	๒,๗๓๑,๖๐๗
๑.๕. ค่าปุ๋ยชีวภาพ หรือ อินทรีย์ ฯ	๘๖๖,๔๓๕	๓,๗๔๔,๒๖๐	๑,๒๘๘,๘๐๑	๑,๓๑๘,๕๘๐

รายการ	กะบกเตี้ย	กุดจอก	ดงคอน	เด่นใหญ่
๑.๖. ค่าปุ๋ยเคมี/ฮอร์โมน ฯ	๑,๓๘๐, ๔๒๕	๔,๙๖๒,๒๓๗	๖,๒๒๐,๐๘๒	๔,๒๕๙,๕๘๒
๑.๗. ยาฆ่าแมลง ยาปราบ ศัตรูพืช	๙๐๑,๐๓๕	๒,๖๖๖,๐๙๕	๓,๖๖๘,๙๐๖	๑,๘๐๕,๘๔๐
๑.๘. ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์ เครื่องมือฯ ประกอบอาชีพ	๓๘๕,๐๑๒	๓๘๔,๕๔๙	๑,๓๔๒,๒๗๙	๘๗๘,๐๘๕
๑.๙. เงินสด เงินดาวน์ หรือ เงินผ่อน เพื่อซื้อ ยานพาหนะ	๘๐๙,๐๓๗	๒,๒๙๖,๖๓๔	๔,๑๒๔,๗๘๑	๑,๐๕๐,๔๙๔
๑.๑๐. ซื้อสินค้ามาจำหน่าย	๒๔๙,๘๑๖	๑,๑๗๔,๗๖๔	๒,๖๗๔,๒๒๑	๔๒๙,๘๔๙
รวมค่าใช้จ่ายหมวดที่ ๑	๑๐,๑๕๙, ๙๑๒	๒๔,๖๑๒, ๙๔๙	๓๗,๑๔๑, ๔๒๙	๑๙๗๓๔,๔๗๐

๓. ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย เพราะจะทำให้เกิดความสับสนได้ เนื่องจากการลงตัวเลขในบัญชีครัวเรือนสามารถทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนของข้อมูล เห็นได้จากการที่คนเรามีเงิน ๑,๐๐๐ บาท ถ้าหากกู้มาเพิ่มอีก ๒,๐๐๐ บาท บางคนอาจเข้าใจว่าเขามีรายรับรวมเป็น ๓,๐๐๐ บาท แต่เขาลืมไปว่าเงิน ๒,๐๐๐ บาทเขาต้องมีการจ่ายดอกเบี้ย

๔. การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด เช่น การจ่ายแบบต่อเนื่องเป็นประจำทุกวัน ทุกเดือน หรือปีละครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องรายจ่ายอย่างถูกต้อง รวมทั้งทำให้สรุปข้อมูลรายจ่ายในภาพรวมถูกต้องยิ่งขึ้นด้วย (สำหรับค่าประกันรถยนต์ ค่าซ่อมบ้าน สำหรับค่าผ่อนบ้าน ค่าเบี้ยประกันชีวิต เบี้ยประกันสุขภาพ เบี้ยประกันภัยถือเป็นกรออม)

๕. การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม

๖. ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น ค่าอินเทอร์เน็ต ค่าเช่า ค่าบุหรื ดูหนัง ฟังเพลง ซึ่งสามารถนำไปใช้ใน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกับการลดค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยหรือไม่จำเป็นได้

๗. การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดการคิดอย่างเป็นระบบ และมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหาในภาพรวม ภาพย่อย และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain)

๘. การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน แล้วจึงใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพในการสรุปอธิบายความหมายประกอบ แต่ไม่ควรใช้การระดมความคิดเห็นเพื่อสะท้อนข้อมูล แต่ควรใช้เพื่อการวางแผนในการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป

๔. ข้อมูลจากจากบัญชีครัวเรือนสามารถบอกได้ว่าชุมชนมีปัญหาได้

๑. ข้อมูลการผิดปกติในด้านยอดรวมของรายรับลดลง-รายจ่ายสูงขึ้นที่ได้จาก การประกอบอาชีพของในชุมชนอาจจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากศักยภาพชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาความรู้และวัฒนธรรมชุมชนมีอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบให้เกิดความผิดปกติดังกล่าว

๒. ความมั่นคงของรายรับในครัวเรือน/ชุมชนวิเคราะห์แนวโน้มสามารถนำข้อมูลรายรับที่มีการจดบัญชีมากกว่า 1 ปีขึ้นไปมาเปรียบเทียบว่ามีอัตราการเปลี่ยนแปลงสูงขึ้น หรือลดลง อย่างไร หากมีแนวโน้มที่สูงขึ้นแสดงว่ารายรับดังกล่าวจะมีความมั่นคงในระยะยาวได้

๓. ความสามารถในการใช้จ่ายของครัวเรือน/ชุมชนตามรายได้ของครัวเรือน/ชุมชน

๔. สัดส่วนรายจ่ายแต่ละหมวดต่อรายรับที่เกิดขึ้นวิเคราะห์ว่าในการมีรายได้จำนวน ๑ บาท จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพเท่าไร

๕. วิเคราะห์ประเด็นสัดส่วนเงินออมที่ไม่ใช่เงินออมสะสมจะบ่งบอกถึงสภาพการออมเงินของครัวเรือน และในภาพเฉลี่ยของการออมเงินของชุมชนซึ่งสามารถสะท้อนถึงศักยภาพทางการเงินของครัวเรือนและชุมชนได้ และเมื่อมีการเปรียบเทียบทิศทางแนวโน้มติดต่อกันหลายปี จะทำให้คาดการณ์หรือประเมินสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชนได้

๖. กระแสเงินของครัวเรือนจากบัญชีครัวเรือนสามารถนำเสนอให้เห็นในระยะเวลา ๑๒ เดือน เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ต่อการวางแผนการเงินของครัวเรือน ในกรณีที่เกิดปัญหาจะทำให้เข้าใจว่าช่วงใดที่สามารถสร้างรายได้จากโอกาสได้เพื่อนำมาแก้ปัญหาเกี่ยวกับรายจ่ายบางประเภท หรืออาจทำให้เกิดการวิเคราะห์ครัวเรือนจำเป็นต้องลดค่าใช้จ่ายในด้านใดบ้าง

สำหรับประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปรายละเอียดได้ตามตารางข้างล่างนี้

หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน

ข้อมูล	ประเด็นที่นำคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพันธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การนำประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
๑. ศักยภาพชุมชน	๑. การผลิตปกติในด้านโดยรวมของรายรับลดลง-รายจ่ายสูงขึ้นที่ได้จากการประกอบอาชีพของในชุมชนอาจจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากศักยภาพชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาความรู้และวัฒนธรรมชุมชนมีอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบให้เกิดความผิดปกติดังกล่าว	ความสัมพันธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน - รายรับจากการจับสัตว์น้ำไปขายลดลง โดยวิเคราะห์สาเหตุเหล่านี้น่าจะเกิดจากอะไรได้บ้าง เช่น ภัยธรรมชาติ คุณภาพน้ำต่ำทำให้มีปลาอาศัยอยู่ได้ หรือความถี่เกี่ยวของชาวบ้าน	- สาเหตุของปัญหาสามารถนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมพัฒนาที่สอดคล้องกับปัญหาได้อย่างแท้จริง เช่น ปัญหาของรายรับจากการจับสัตว์น้ำไปขายลดลง เนื่องจากสภาพแวดล้อมและคุณภาพน้ำต่ำ สิ่งเหล่านี้อาจจะต้องสะท้อนให้ชาวบ้านช่วยกันคิดถึงการพัฒนาคุณภาพของแหล่งน้ำก่อนทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์ จนนำไปสู่มาตรการการดูแลต่าง ๆ ภายในชุมชน ต่อไป เพราะความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำจะทำให้มีสัตว์น้ำ การมีสัตว์น้ำก็จะทำให้ชาวบ้านมีรายได้ต่อไป

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าสนใจของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
		- ต้นทุนในการผลิตสูง สามารถวิเคราะห์จากข้อมูลเปรียบเทียบปริมาณต้นทุน ต่อ 1 ไร่ โดยให้วิเคราะห์ประเด็น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้าง 1 ไร่เพื่อเตรียมดิน ค่าจ้างปลูก ค่าปุ๋ยเคมี ค่ายากำจัดวัชพืชและแมลง ค่าจ้างกำจัดวัชพืชและแมลง ค่าจ้างเก็บเกี่ยว และค่าจ้างรถบรรทุกในการนำไปส่งขาย เพราะค่าใช้จ่ายในการผลิตสามารถสะท้อนถึงปัญหาต้นทุนสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายจากปุ๋ยและยากำจัดแมลง ปัญหาต้นทุนที่อยู่ใกล้แหล่งเพาะปลูก และปัญหาของการรวมกลุ่มเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการผลิตตามวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย - ค่าใช้จ่ายในด้านรักษาพยาบาลสูง สามารถวิเคราะห์จากภูมิปัญญาความรู้ของชุมชนว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการรักษาและส่งเสริมสุขภาพในเชิงป้องกันได้หรือไม่	- ค่าใช้จ่ายทุกอย่างที่เพิ่มขึ้นเกิดปัญหาจากการจ้างแรงงานซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมในอดีตของไทยที่มีการรวมตัวเพื่อเป็นการเอาแรงกันซึ่งถือว่าได้ว่าเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชนอีกด้วย ดังนั้นจึงได้จากการการรวมกลุ่มเป็น “ธนาคารแรงงาน” ซึ่งเป็นการรวมตัวในการช่วยเหลือด้านแรงงานในการทำเกษตร หรืออาจจะใช้รูปแบบในอดีตที่เรียกว่า “การลงแขก” เพื่อแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ - สามารถนำสมุนไพรไทยมาใช้ในการรักษาโรคเบาหวาน การต่อกระดูก หมอเป่า และการแก้พิษด้วยการแพทย์พื้นบ้าน เป็นต้น โดยการส่งเสริมเป็นกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในชุมชนทั้งนี้เพื่อเกิดการลดค่าใช้จ่ายหากชุมชนสามารถปลูกสมุนไพร

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพันธของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
			ดังกล่าวเองได้ รวมถึงเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปยังโรงพยาบาลที่ไกลจากชุมชน เนื่องจากในชุมชนมีความสามารถในการรักษาได้อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านไทยให้กับการสืบสานกันอย่างแพร่หลายมากขึ้นอีกด้วย
๒. รายรับ	๒.๑ ความมั่นคงของรายรับในครัวเรือน/ชุมชน	- วิเคราะห์สัดส่วนรายรับที่เกิดจากการผลิตต่อรายรับทั้งหมดของครัวเรือน/ชุมชน ระดับครัวเรือน $\frac{\text{รายรับที่เกิดจากการผลิต}}{\text{รายรับรวมของครัวเรือน}} \times 100\%$ ระดับชุมชน $\frac{\text{รายรับที่เกิดจากการผลิตทั้งหมดในชุมชน}}{\text{รายรับรวมของชุมชน}} \times 100\%$ (ทำนุ/ทำไร่ ขยายสัตว์เลี้ยง ขยายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรม ขยายสินค้าที่ออกมา รวมทั้งการขายอาหาร ขายพืชหรือสัตว์ที่หาได้จากแหล่งธรรมชาติ ค่าจ้างจากการทำงานหรือ	- ในการวิเคราะห์สัดส่วนรายรับที่เกิดจากการผลิตต่อรายรับทั้งหมดของครัวเรือน/ชุมชน จะมีค่าอยู่ระหว่าง ๐ – ๑๐๐ แปลผลได้ว่า หากสัดส่วนที่ได้มีค่าเข้าใกล้ ๑๐๐ แสดงว่ารายรับส่วนใหญ่ของครอบครัว/ชุมชนนั้นเกิดจากการผลิตของครัวเรือน ซึ่งถือว่า ครัวเรือน/ชุมชนมีศักยภาพในการหารายได้ด้วยตนเองสูง หรือมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองสูง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาภายนอกหรือลูกหลาน (ในการวิเคราะห์แนวโน้มความสามารถนำข้อมูลรายรับที่มีการจัดบัญชีมากกว่า ๑ ปี

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่นำคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
		ให้บริการ รายรับจากการค้าขาย หรือให้เช่าที่ดิน บ้าน รถ(เก) - วิเคราะห์สัดส่วนรายรับที่ไม่ได้เกิดจากการผลิตต่อรายรับทั้งหมดของครัวเรือน/ชุมชน ระดับครัวเรือน (รายรับที่ไม่ได้เกิดจากการผลิตของครัวเรือนทั้งหมด X ๑๐๐%) รายรับรวมของครัวเรือน ระดับชุมชน (รายรับที่ไม่ได้เกิดจากการผลิตของชุมชนทั้งหมด X ๑๐๐%) รายรับรวมของชุมชน - วิเคราะห์สัดส่วนการกักตุนต่อรายรับที่เจ้าของการผลิต ระดับครัวเรือน (รายรับที่ไม่ได้เกิดจากการกักตุนของครัวเรือนทั้งหมด x ๑๐๐%) รายรับจากการผลิตทั้งหมดของครัวเรือน	ชี้ไปนำมาเปรียบเทียบว่ามีอัตราการเปลี่ยนแปลงสูงขึ้น หรือลดลงอย่างไร หากมีแนวโน้มที่สูงขึ้นแสดงว่ารายรับดังกล่าวจะมีความมั่นคงในระยะยาวได้ - ในการวิเคราะห์สัดส่วนรายรับที่ไม่ได้เกิดจากการผลิตต่อรายรับทั้งหมดของครัวเรือน/ชุมชนจะมีค่าอยู่ระหว่าง ๐ – ๑๐๐ แปลผลได้ว่า หากสัดส่วนที่ได้มีค่าเข้าใกล้ ๑๐๐ แสดงว่ารายรับส่วนใหญ่ของครอบครัว/ชุมชนนั้นไม่เกิดจากการผลิตของครัวเรือน ซึ่งถือได้ว่าครัวเรือน/ชุมชนมีการพึ่งพาจากภายนอกในการสร้างรายได้ด้วยตนเอง - ในการวิเคราะห์สัดส่วนการกักตุนเป็นกระแสเงินเข้าที่เกิดจากการกักตุน (มีใช้รายรับซึ่งหมายถึงรายได้) แสดงถึงความจำเป็นของครัวเรือน/ชุมชนต่อรายรับที่ได้จากการผลิตจะมีค่าอยู่ระหว่าง ๐ – ๑๐๐ แปลผลได้ว่า

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าสนใจของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
		ระดับชุมชน (รายรับที่ได้จากการกักตุนของชุมชนทั้งหมด x ๑๐๐%) รายรับจากการผลิตทั้งหมดของชุมชน	หากสัดส่วนที่ได้มีค่าเข้าใกล้ ๐ แสดงว่าครัวเรือน/ชุมชนดังกล่าวมีภาระที่จะต้องชำระค่าน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าน่าจะอยู่ในวิสัยที่สามารถชำระคืนได้โดยง่ายและไม่เป็นภาระพึ่งพาการกู้ยืมมากเกินไป
๓. รายจ่าย	๓.๑ ความสามารถในการใช้จ่ายของครัวเรือน/ชุมชนตามรายได้ของครัวเรือน/ชุมชน	- วิเคราะห์สัดส่วนค่าใช้จ่ายเปรียบเทียบตามหมวดค่าใช้จ่าย	- สามารถนำหมวดค่าใช้จ่ายตามกรอบแนวคิดของโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ ซึ่งได้แบ่งไว้ ๗ หมวด ได้แก่ ๑. ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ ๒. ค่าอาหาร ๓. ยา-สุขภาพอนามัย ๔. เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับ ๕. ที่อยู่อาศัย ๖. ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุน งานสังคม พักผ่อนหย่อนใจ ๗. ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา

ข้อมูล	ประเด็นที่นำคิดของบัญชี ครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหา ชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผน ชุมชน
			หมายเหตุ สำหรับค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพสามารถแบ่ง ๒ ประเภท ได้แก่ ๑. นอกภาคการเกษตร (อาชีพที่มั่นคง และอาชีพที่ไม่มั่นคง) ๒. ภาคการเกษตร (อาชีพที่มั่นคง และอาชีพที่ไม่มั่นคง) ในกรณีที่เงินค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในด้านต่างๆ สามารถแบ่งได้ ๒ ประเภท ได้แก่ ๑. จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ๒. ฟุ่มเฟือย
	๓.๒ สัดส่วนรายจ่ายแต่ละหมวดต่อรายรับที่เกิดขึ้น	-วิเคราะห์สัดส่วนรายจ่ายแต่ละหมวดต่อรายรับที่เกิดขึ้น สามารถวิเคราะห์ให้เห็นในมิติต่างๆ ได้ดังนี้ ๑. สัดส่วนการประกอบอาชีพของครัวเรือน/ชุมชน รายจ่ายในการประกอบอาชีพของครัวเรือน/ชุมชน รายได้จากการประกอบอาชีพของครัวเรือน / ชุมชน	- เป็นการวิเคราะห์ว่าในการมีรายได้จำนวน ๑ บาท จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพเท่าไร ยกตัวอย่างเช่น ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ย ๑๙,๗๕๐ บาท มีรายจ่ายในการประกอบอาชีพ ๙,๐๖๙ บาท และมีรายได้จากการประกอบอาชีพ ๑๐,๖๘๐ บาท ดังนั้น สัดส่วนของรายจ่ายในการประกอบอาชีพ / รายได้จากการประกอบ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่นำคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
		๒. สัดส่วนรายจ่ายประจำจากการผลิตต่อรายรับจากการผลิตของครัวเรือน/ชุมชน $\frac{\text{รายจ่ายในการผลิตของครัวเรือน} / \text{ชุมชน} \times 100\%}{\text{รายรับที่เกิดจากการผลิตของครัวเรือน} / \text{ชุมชน}}$ ๓. สัดส่วนรายจ่ายที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จากการผลิตต่อรายรับจากการผลิตของครัวเรือน/ชุมชน $\frac{\text{รายจ่ายที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จากการผลิตของครัวเรือน/ชุมชน} \times 100\%}{\text{รายรับที่เกิดจากการผลิตของครัวเรือน} / \text{ชุมชน}}$ ๔. สัดส่วนรายจ่ายในสินค้าฟุ่มเฟือยต่อรายได้ของครัวเรือน/ชุมชน $\frac{\text{รายจ่ายในสินค้าฟุ่มเฟือยของครัวเรือน} / \text{ชุมชน} \times 100\%}{\text{รายรับของครัวเรือน} / \text{ชุมชน}}$	อาชีพ $= \frac{16,200}{0.499} = 32,464$ บาท ๘,๐๖๔ ครัวเรือนลงทุนเป็นค่าใช้จ่าย ๔๙.๘๐ สตางค์ ในกรณีที่ต้องการการพิจารณาของชุมชน สามารถนำยอดรวมของรายจ่ายและรายรับของชุมชนมาวิเคราะห์ตามวิธีดังกล่าวข้างต้นได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการอธิบายภาพรวมถึงการตัดสินใจในการประกอบอาชีพของชุมชน - หากชุมชนต้องการทราบว่าในการผลิตของครัวเรือน/ชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การทำนา การปลูกข้าวโพด การเลี้ยงสุกร การเลี้ยงปลา ดูก ครัวเรือนชุมชนมีรายจ่ายอะไรบ้าง และเทียบกับรายรับจากการผลิตแล้วมีสัดส่วนที่คุ้มค่า หรือไม่ หรือขาดทุนอย่างไรบ้างในระดับครัวเรือนและในภาพรวมของชุมชนได้ ในการวิเคราะห์จะต้องจำแนกประเภทรายจ่ายในแต่ละการผลิต

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าสนใจของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพันธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
			- ในกรณีที่ชุมชนต้องการเข้าใจถึงรายจ่ายที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จากการผลิตต่อรายรับจากการผลิตของครัวเรือน / ชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ครัวเรือนและชุมชนตระหนักถึงการสิ้นเปลืองอันทำให้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการสร้างกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลเปรียบเทียบให้เห็นถึงความคุ้มค่ากับรายจ่ายที่ครัวเรือน/ชุมชนต้องเสียไป - สำหรับการวิเคราะห์สัดส่วนรายจ่ายในสินค้าฟุ่มเฟือยต่อรายได้ของครัวเรือน / ชุมชน เป็นการสะท้อนถึงความพอประมาณของครัวเรือน / ชุมชนว่ารายจ่ายได้บ้างที่จำเป็น และอะไรบ้างที่ไม่จำเป็น ดังนั้นสัดส่วนดังกล่าวจะช่วยให้ครัวเรือน / ชุมชนตระหนักถึงสถานะการเป็นหนี้ว่าสาเหตุที่แท้จริงคืออะไร และปัญหาดังกล่าวสามารถจัดการได้ด้วยตนเองหรือไม่ เพราะการแก้ปัญหาที่ระดับครัวเรือนสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องรอให้ใครหรือหน่วยงานใดมาช่วยเหลือ นั่นก็คือ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพันธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การนำประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
			“การลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น” ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่ง่ายและรวดเร็วที่สุดในชุมชน
	๓.๓ สัดส่วนการออม	ในการวิเคราะห์เงินออมของครัวเรือนสามารถสรุปได้ ๒ ประเภท ได้แก่ ๑. สัดส่วนเงินออม (ที่ไม่ใช้เงินออมสะสม) $\frac{\text{เงินฝากต่างๆ รวมของครัวเรือน/ชุมชน}}{\text{รายได้รวมของครัวเรือน / ชุมชน}} \times 100\%$ (เงินออมที่ไม่ใช้การสะสม เช่น เงินฝากธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากสหกรณ์ออมทรัพย์ ฯ) ๒. สัดส่วนเงินออมสะสม $\frac{\text{เงินออมรวมต่อปีของครัวเรือน}}{\text{ค่าใช้จ่ายต่อปีของครัวเรือน/ชุมชน}} \div \text{จำนวนเดือน}$ (เงินออมสะสม เป็นเงินที่ได้จากการออมในลักษณะที่มีการฝากเป็นงวดๆ หรือเป็นประจำ	- สำหรับการวิเคราะห์ประเด็นสัดส่วนเงินออมที่ไม่ใช้เงินออมสะสมจะแบ่งบอกถึงสภาพการออมเงินของครัวเรือน และในภาพเฉลี่ยของการออมเงินของชุมชนซึ่งสามารถสะท้อนถึงการอพยพทางการเงินของครัวเรือนและชุมชนได้ และเมื่อมีการเปรียบเทียบทิศทางแนวโน้มติดต่อกันหลายปีจะทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชนได้ - เงินออมสะสมจะสามารถวิเคราะห์ถึงสัดส่วนเงินที่สะท้อนถึงภูมิคุ้มกันของครัวเรือนและชุมชนได้ ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ครัวเรือนมีเงินออมสะสมรวมต่อปี ๘๐,๐๐๐ บาท และค่าใช้จ่ายทั้งหมดต่อปีของครัวเรือน ๖๐๐,๐๐๐ บาท เมื่อคำนวณตามวิธีดังกล่าวพบว่า $\frac{80,000}{600,000/12} = 1.6$ $\frac{80,000}{50,000} = 1.6$

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าสนใจของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
	ครัวเรือน	ทุกเดือน, ทุก ๓ เดือน, ทุกปีก็ได้	จากสัดส่วนดังกล่าวทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ครัวเรือน / ชุมชนนั้นสามารถมีเงินออมให้เพียงพอกับการใช้จ่ายหากเกิดสถานการณ์ต่างๆ ที่ไม่คาดคิดได้ โดยที่ครัวเรือน / ชุมชนสามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายประมาณ ๑ เดือน ๑๘ วัน (ในกรณีที่คำนวณ ๓๐ วันต่อเดือน)
๔. กระแสการเงิน	กระแสการเงินของครัวเรือน	- วิเคราะห์กระแสการเงินเข้า-ออกของครัวเรือนทั้งปี โดยสามารถแบ่งได้เป็น ๑. รายการเป็นการผลิตเกษตร ประกอบด้วย กระแสเงินเข้า (รายรับพืช รายรับสัตว์ รายรับเกษตรอื่นๆ) กระแสเงินออก (ค่าวัตถุดิบอาหารและเครื่องดื่ม ค่าจ้างแรงงาน/เครื่องจักร ค่าคมนาคม/สื่อสาร ค่าใช้จ่ายการผลิตอื่นๆ: ดอกเบี้ย/เงินเดือน) ๒. รายการนอกเกษตร ประกอบด้วย กระแสเงินเข้า (เงินเดือน รายรับนอกเกษตรอื่นๆ) กระแสเงินออก (ค่าเดินทางไปทำงาน การลงทุนอุปกรณ์ซื้อวัสดุการผลิต การ	ในการวิเคราะห์กระแสเงินของครัวเรือนจากบัญชีครัวเรือนสามารถนำเสนอให้เห็นในระยะเวลา ๑๒ เดือน เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ต่อการวางแผนการเงินของครัวเรือน ในกรณีที่เกิดปัญหาจะทำให้เข้าใจว่าช่วงใดที่สามารถสร้างรายได้จากโอกาสได้เพื่อนำมาแก้ปัญหา กับรายจ่ายบางประเภท หรืออาจทำให้เกิดการวิเคราะห์ครัวเรือนจำเป็นต้องลดค่าใช้จ่ายในด้านใดบ้าง หากต้องการจะแก้ปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเงินของครัวเรือน เช่น การลดค่าใช้จ่ายในด้าน การสื่อสาร เช่น ค่าโทรศัพท์ ค่าเสียงโทร ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เพื่อ

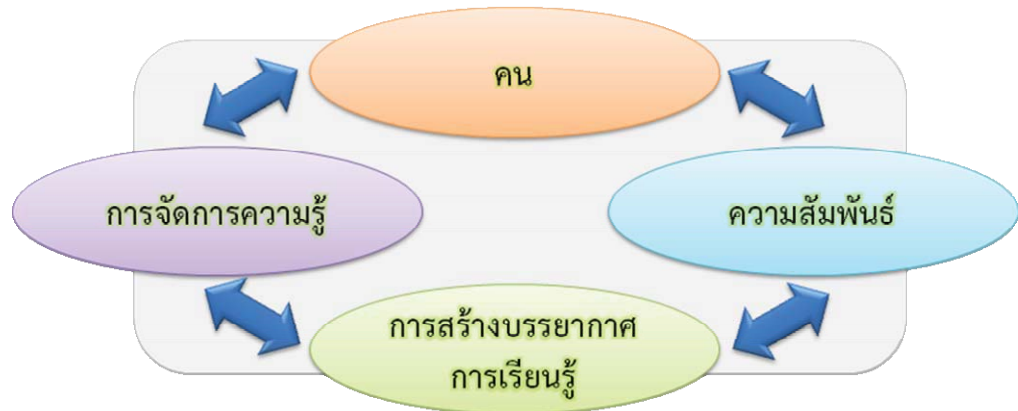
คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่นำคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
		ประกอบอาชีพอื่น ๆ, ชำระดอกเบี้ย / เงินต้น) ๓. รายได้ครัวเรือน ประกอบด้วย กระแสเงินเข้า (ถูกรางวัลชิงโชค, บุตรหลานให้, เงินสวัสดิการผู้สูงอายุ, ดอกเบี้ยเงินฝาก/เงินให้กู้ยืม อื่นๆ) กระแสเงินออก (อาหารและเครื่องดื่ม เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้แก่ ค่าคมนาคมสื่อสาร ค่าใช้จ่ายการพักผ่อน ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา เงินออม/เบี้ยประกัน, ค่าใช้จ่ายงานสังคม ค่าใช้จ่ายใช้หนี้ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภค ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ) โดยมีการรวมยอดเงินในแต่ละด้านทั้งกระแสเงินเข้า-กระแสเงินสด	นำจ่ายเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตทางการเกษตรแทนเป็นต้น

๒.กลไก

กลไกที่จำเป็นเพื่อทำให้เกิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย ๔ ส่วน คือ ๑. คน ๒. ความสัมพันธ์ ๓.การจัดการความรู้ และ ๔. การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. คน

๑.๑ แกนนำชุมชน

การกำหนดหรือเลือกแกนนำชุมชนเพื่อนำกระบวนการเรียนรู้ เราอาจเลือกแกนนำชุมชนจาก ตำแหน่ง หรือ จากคุณลักษณะ

๑.๑.๑ การเลือกแกนนำชุมชนจากตำแหน่ง โดยพิจารณาจากผู้จัดอยู่ในกลุ่มต่อไปนี้

๑) แกนนำโดยธรรมชาติหรือแกนนำโดยตำแหน่ง แกนนำโดยธรรมชาติ คือ แกนนำที่ไม่ได้เล่นการเมือง ทำแล้วสนุก ส่วนแกนนำโดยตำแหน่ง คือ ผู้ที่ผ่านการเลือกตั้งในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งมาก่อน

๒) แกนนำที่อยู่ในชุมชนและแกนนำที่เป็นคนนอกชุมชน แกนนำที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ ๑. แกนนำทางจิตวิญญาณ ผู้นำทางศาสนา เช่น พระ อิมาม โต๊ะครู เป็นต้น แกนนำ กลุ่มนี้จะมีชุดความคิดของตนเอง ๒. แกนนำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. เป็นต้น กลุ่มนี้จะใช้นโยบายของภาครัฐและวิธีคิดแบบภาครัฐ ๓. แกนนำที่เป็นผู้ร่วมงาน เป็นผู้ที่ไม่มีตำแหน่ง แต่เป็นผู้มีจิตอาสา อยากร่วมช่วยเหลือผู้อื่น และแกนนำที่เป็นคนนอกชุมชน ทำหน้าที่กระตุ้นเพื่อให้ชาวบ้านได้ขยับขับเคลื่อนการเรียนรู้

๑.๑.๒ การเลือกแกนนำชุมชนจากคุณลักษณะส่วนตัวของแกนนำที่ดี ได้แก่

- ๑) เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง สามารถปรับแนวคิด เปลี่ยนพฤติกรรม เปลี่ยนวิถีชีวิต กล้าเสี่ยงในการปฏิบัติและเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น
- ๒) มีความใฝ่รู้ และโลกทัศน์กว้าง พร้อมที่จะแสวงหาความรู้และเรียนรู้ สิ่งใหม่ๆ เสมอ ไม่ติดอยู่กับความรู้ที่ตัวเองมี
- ๓) มีความรับผิดชอบสูง
- ๔) มีความสามารถในการโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านเชื่อ
- ๕) มีจิตใจที่กว้างขวาง เสียสละ ไม่เอาเปรียบเพื่อนฝูง จริงใจ กล้าพูด กล้าทำ กล้าคิด กล้าแสดงออกอย่างเปิดเผย และพร้อมรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน
- ๖) มีความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ คือ มองได้ทุกมุม ไม่ติดอยู่กับกลุ่มตัวเอง
- ๗) มีความรักและผูกพันกับท้องถิ่นของตน
- ๘) มีความพร้อมด้านฐานะ ความเป็นอยู่ และพร้อมที่จะช่วยเหลือคนอื่นได้
- ๙) ไม่ครอบงำความคิดผู้อื่น เปิดให้คนอื่นได้แสดงความคิดเห็นและเรียนรู้ ยอมรับคนอื่น สามารถทำงานร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข
- ๑๐) มีไหวพริบปฏิภาณในการแก้ปัญหาตามสถานการณ์
- ๑๑) มีความจริงใจ มีความตั้งใจที่จะเห็นสิ่งดีๆ เกิดขึ้นในชุมชน มีจิตอาสา ยากช่วย ยากแก้ปัญหา ยากพัฒนา

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

บทบาทหน้าที่ของแกนนำ

๑. ด้านการนำชุมชน

- ๑.๑ จุดประกายให้ชาวบ้านระดมปัญหาของชุมชน
- ๑.๒ ขับเคลื่อนให้มีการจัดทำแผนชุมชนโดยใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
- ๑.๓ สร้างทีมงาน สร้างเครือข่าย และสร้างแกนนำรุ่นใหม่
- ๑.๔ เป็นที่ปรึกษาให้กับชาวบ้านทั้งปัญหาส่วนตัวและปัญหาชุมชน

๒. ด้านการเรียนรู้ของชุมชน

- ๒.๑ เปิดการเรียนรู้ไม่ปล่อยวางเมื่อชุมชนเผชิญปัญหา
- ๒.๒ กระตุ้นชาวบ้านให้เรียนรู้ โดยใช้การตั้งคำถาม
- ๒.๓ ถ่ายทอดความรู้ที่ตนเชี่ยวชาญ
- ๒.๔ นำคนภายนอกมาช่วยเสริมการเรียนรู้ของชาวบ้าน

๓. ด้านอื่นที่เกี่ยวข้อง

- ๓.๑ อำนวยความสะดวกในการสร้างการเรียนรู้ของชุมชน ทำให้ชาวบ้านเห็น ภาพใหญ่ของชุมชน เชื่อมโยงข้อมูลให้เชื่อมโยงกัน
- ๓.๒ กระตุ้นช่วยเหลือให้ชาวบ้านทำแผนชุมชนเชิงลึก บูรณาการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและนำไปใช้ได้จริง
- ๓.๓ เป็นสะพานเชื่อมชาวบ้านไปหาแหล่งทุนจากแหล่งต่างๆ เช่น หน่วยงานภาครัฐ (กระทรวง กรม จังหวัด อปท.) ภาคเอกชน (บริษัท ห้างร้าน) วิชาการ (มหาวิทยาลัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)) และประชาสังคม (มูลนิธิ สมาคม) เป็นต้น
- ๓.๔ สอนวิธีคิด วิธีการใช้ชีวิต และเตือนให้ชาวบ้านมีสติในการใช้ชีวิต โดยใช้เทคนิคต่างๆ
- ๓.๕ ใกล้เคียงความขัดแย้งของคนในชุมชน
- ๓.๖ ตั้งประเด็น เสนอโครงการให้ชาวบ้านดำเนินการ

๓.๗ เชื่อมประสานฝ่ายต่างๆ ในการทำงาน กำหนดเวลาในการดำเนินงาน

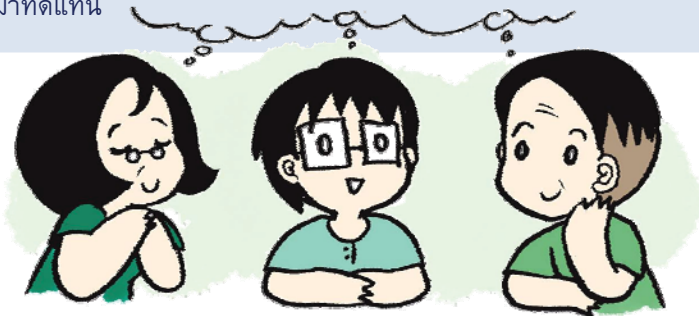
๓.๘ เข้าร่วมกับทีมคณะทำงานจังหวัดเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนพัฒนาชุมชน

ตัวอย่างแกนนำชุมชนทำหน้าที่ให้
คำปรึกษากับชาวบ้านในจังหวัดชัยภูมิ

ข้อคิดสำหรับการเลือกแกนนำชุมชน

เราไม่สามารถหาผู้ที่จะมีคุณสมบัติหรือลักษณะเป็นผู้นำการเรียนรู้ได้ ในคนเดียว ดังนั้นชุมชนจึงต้องนำคนหลายคนมาช่วยกันนำกระบวนการเรียนรู้ โดยให้คนที่มีความสามารถสอดคล้องกับความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก เช่น บางคนพูดเก่งก็ให้เป็นประชาสัมพันธ์ บางคนทำเก่งก็ให้เป็นวิทยากรเนื้อหาประจำวัน แต่ต้องตระหนักเสมอว่าธรรมชาติของแกนนำจะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา คนเก่าออก คนใหม่เข้ามาทดแทน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๑.๒ วิทยาการกระบวนการ

วิทยาการกระบวนการ คือ ผู้ที่มีหน้าที่ออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ปัจจุบันนี้ในชุมชนมีนักจัดเวทีชุมชนจำนวนมาก แต่มีวิทยาการกระบวนการ ของชุมชนจำนวนน้อย ซึ่งไม่ใช่แค่ผู้ที่จัดเวทีประชุม แบ่งกลุ่มย่อย ให้ความรู้ ระดมความเห็น สรุปความคิดเห็น เท่านั้น แต่วิทยาการกระบวนการต้องยกระดับการเรียนรู้ได้ ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ได้ หากในชุมชนไม่มีวิทยาการกระบวนการ แก่นำชุมชนก็ต้องเปลี่ยนบทบาทตนเองให้เป็น วิทยาการกระบวนการได้ด้วย

ชุมชนที่ยังไม่มีวิทยาการกระบวนการ ควรเลือกผู้ที่มีคุณลักษณะส่วนตัว มีความรู้ความสามารถและทักษะ ดังนี้

๑.๒.๑ คุณลักษณะส่วนตัว

- ๑) ช่างสังเกต
- ๒) พูดแล้วชาวบ้านฟัง ช่างพูดช่างเจรจา
- ๓) มีเป้าหมาย คอยกำกับทิศทางการพัฒนา
- ๔) เคารพกลไกการทำงานในพื้นที่
- ๕) เคารพกติกาของคนพื้นที่
- ๖) เชื่อมโยงชาวบ้านกับนักวิชาการกับชุมชนอื่นๆ
- ๗) มีสมมติฐานที่เห็นคุณค่าในตัวชาวบ้าน ไม่พยายามตัดต่อพันธกรรมชาวบ้าน
- ๘) มีความเป็นกันเองกับชาวบ้าน
- ๙) เข้าใจชาวบ้าน
- ๑๐) ขยัน อดทน
- ๑๑) เป็นผู้ฟังที่ดี

- ๑๒) ไม่ด่วนสรุป
๑๓) ให้เกียรติผู้อื่น

๑.๒.๒ ความรู้ ความสามารถ และทักษะ

- ๑) สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้า
- ๒) สามารถควบคุมเวทีเรียนรู้ เช่น เวลา หรือความขัดแย้งระหว่างสมาชิก ที่เข้าร่วมเวที
- ๓) สามารถช่วยวิทยากรเนื้อหา (ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวิทยากรเนื้อหาเป็นบุคคลภายนอก ไม่รู้จัก อรรถาธิบายของชาวบ้าน
- ๔) สามารถออกแบบและปรับประยุกต์เวทีเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์
- ๕) สามารถออกแบบที่จะนำความรู้ในตัวชาวบ้านมาใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้
- ๖) ต้องมีทักษะในการจัดการความรู้ เพราะความรู้บางอย่างไม่ได้อยู่ในชุมชน เช่น การจัดการทางน้ำ ต้องใช้ความรู้ทางด้านวิชาการเข้าไปช่วย

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๑.๒.๓ บทบาทหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการ

๑) ด้านการแก้ปัญหาชุมชน

๑. ผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มในการแก้ปัญหา สังเกตท่าทีการมีส่วนร่วม
๒. ให้กำลังใจชาวบ้าน แต่ไม่ตัดสินแทน ให้คำปรึกษา หรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมเมื่อชาวบ้านมีปัญหา
๓. อำนวยความสะดวก ประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
๔. รวบรวมปัญหาและสรุปประเด็นที่คุยกันในแต่ละ
๕. เติมเต็มในส่วนที่ชาวบ้านขาด
๖. สร้างบรรยากาศประนีประนอมให้ชาวบ้านเคารพซึ่งกันและกัน
๗. พาชาวบ้านร่วมเวทีเรียนรู้มองให้รอบด้าน โดยดึงความรู้จากหลายๆ แหล่ง ทั้งความรู้ภายนอกและภายในชุมชนมาสังเคราะห์และ
๘. ประมวลความเห็นของเวที แล้วยกระดับการทำงานด้วยการใช้คำถามให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ

๒) ด้านการเรียนรู้ของชุมชน

๑. ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม ให้สอดคล้องกับเป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมาย เช่น จัดหาวิทยากรเนื้อหา จัดเวที กำหนดเวลา หัวข้อบทเรียน สังเคราะห์ความรู้ สรุปบทเรียน จัดฝึกอบรม ศึกษาดูงาน เป็นต้น
๒. สร้างบรรยากาศให้น่าเรียนรู้ โดยกระตุ้นให้ชาวบ้านพูดแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เช่น การละลายพฤติกรรมชาวบ้านในเวทีเรียนรู้ การคลุกคลีให้ได้ใจชาวบ้าน
๓. ต้องเป็นพี่เลี้ยง และครูผู้ให้ความรู้กับแกนนำและชาวบ้าน
๔. ต้องเป็นนักประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชน
๕. เป็นผู้สังเกตการณ์ และติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับกระบวนการเรียนรู้ให้ทันต่อปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน

สำหรับแกนนำและวิทยากรกระบวนการ ท่านต้อง
มุ่งทำให้สมาชิกชุมชนที่มีจิตสาธารณะได้เข้าร่วม

๑.๓ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้

ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ คือ ผู้ที่มีส่วนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน ได้แก่ ส่วนราชการ (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เกษตรอำเภอ) ภาคธุรกิจ (ธนาคาร บริษัท ห้างร้านฯ) วิชาการ (มหาวิทยาลัยในพื้นที่ โรงเรียน กศน. ผู้เชี่ยวชาญ) และประชาสังคม (สมาคม สภาองค์กรชุมชน ชมรม มูลนิธิฯ) โดยทุกภาคส่วนต่างมีเป้าหมายเพื่อช่วยยกระดับการเรียนรู้ของคนในชุมชน แต่อาจจะมีส่วนร่วมและให้ การสนับสนุนที่แตกต่างกัน เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณ ให้อุปกรณ์ วัสดุ เครื่องใช้ สนับสนุนด้านบุคลากร สถานที่ เป็นต้น

ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ สามารถจัดได้เป็น 2 กลุ่ม คือ คน ภายในชุมชน และคนภายนอกชุมชน

คนภายในชุมชน ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำในพื้นที่ /ผู้นำไม่เป็นทางการ (ผู้นำธรรมชาติ) คือผู้นำที่มีใจอาสาเข้ามาทำงาน ประชาชนชาวบ้าน ผู้รู้ เจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน คณะกรรมการในชุมชน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านฯ หัวหน้าส่วนราชการและข้าราชการในสังกัดที่อยู่ในพื้นที่ เช่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าส่วนโยธา หัวหน้าส่วนการคลัง ผู้อำนวยการโรงเรียน และครู ผู้อำนวยการโรงพยาบาลและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ข้าราชการเกษียณในชุมชน แกนนำกลุ่มกิจกรรม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้านฯ ผู้นำทางจิตวิญญาณ เช่น เจ้าอาวาส พระสงฆ์ โต๊ะครู โต๊ะอิหม่ามฯ ครอบครัว/ชาวบ้าน ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหานักจัดการความรู้ชุมชน

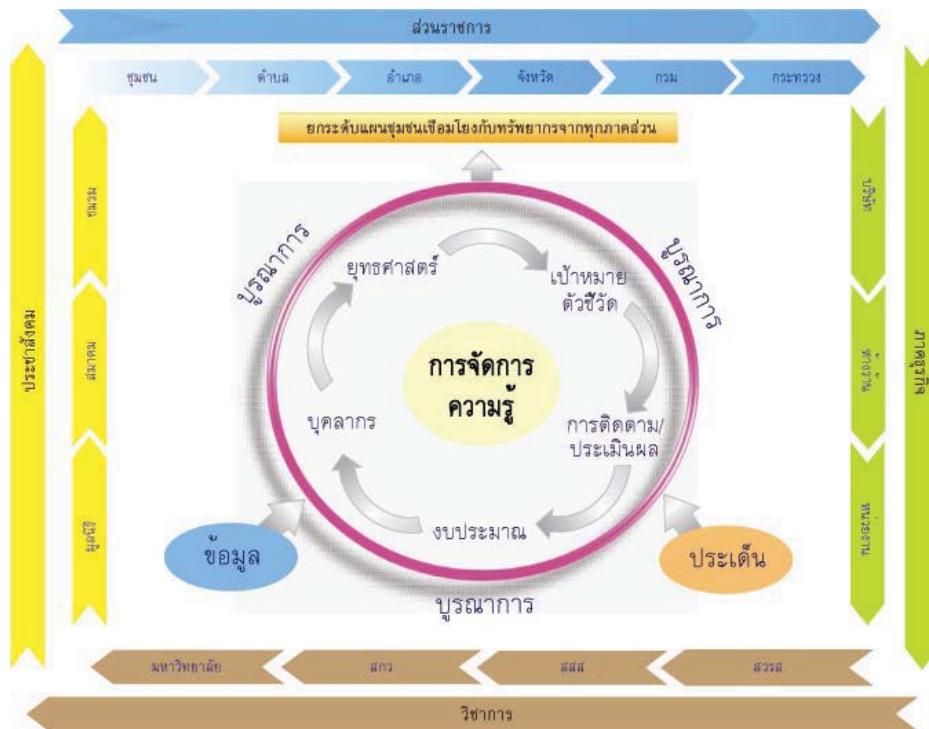
คนภายนอกชุมชน ประกอบด้วย นักพัฒนา เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบโครงการ เช่น นักวิจัย NGO ภาคีเครือข่ายต่างๆ เช่น กระทรวง กรม จังหวัด มหาวิทยาลัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มูลนิธิ สมาคม บริษัท ห้างร้านฯ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๒. ความสัมพันธ์

ความสัมพันธ์ เป็นกลไกหนึ่งที่ช่วยการขับเคลื่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อ การวางแผนชุมชน เมื่อชุมชนตั้งใจจะร่วมกันเรียนรู้และวางแผนชุมชน จึงต้องมีการจัดการกับ ความสัมพันธ์ของข้อมูลและคน เพื่อให้เกิดการนำข้อมูลมาวิเคราะห์และใช้วางแผน ไม่ใช่ต่างคนต่าง ทำ และมีการจัดการกับความสัมพันธ์ของข้อมูล ให้มีการเชื่อมโยงข้อมูลทุกเรื่องในชุมชนเท่าที่จะทำ ได้ โดยการจัดการความสัมพันธ์สามารถนำ **“การจัดการความรู้”** มาใช้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ ระหว่างคณะทำงานในระดับชุมชน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด โดยเฉพาะในกระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งเป็นขั้นสำคัญสำหรับการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูล ประเด็นปัญหาและแนวทางการ พัฒนาชุมชนที่ต้องเชื่อมโยงทรัพยากรจากทุกภาคส่วนในลักษณะที่ต้องอาศัย ซึ่งกันและกันโดย **“การคืนข้อมูล”** ให้กับชาวบ้านเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วม ติดตามและประเมินผล ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ และการได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก จังหวัดของชุมชนนั้นจะต้องมีแผนชุมชนที่ได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วน ตำบล และแผนพัฒนาจังหวัด เนื่องจากการสนับสนุนของ ส่วนราชการจำเป็นต้องมีแผนงาน/ โครงการที่ชัดเจนจึงจะได้รับการสนับสนุน สำหรับภาคธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม ชุมชน จำเป็นต้องศึกษานโยบาย เป้าหมาย และช่องทางการติดต่อประสานงานของแต่ละส่วน ทั้งนี้เพื่อ วิเคราะห์ถึงโอกาสที่ชุมชนจะได้รับการสนับสนุนในด้านใดได้บ้าง

ภาพที่ ๑ แสดงการจัดการความสัมพันธ์ในการขับเคลื่อนการจกระบวนกรเรียนรู้ เพื่อวางแผนชุมชน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการความสัมพันธ์

เป็นสิ่งที่ควรทำความเข้าใจกับประเด็นต่างๆ ในความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่การยกระดับของแผนชุมชนที่สามารถบูรณาการทรัพยากรของหน่วยงานต่างๆ ได้ ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. **ข้อมูล** หมายถึง ข้อมูลด้านศักยภาพชุมชน รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกันหนี้สิน และบัญชีที่ดิน

๒. **ประเด็น** หมายถึง ประเด็นปัญหาาร่วมของคนในชุมชนที่ต้องการให้เกิดการแก้ไขร่วมกัน

๓. **การบูรณาการร่วมกัน** หมายถึง การเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัด การติดตาม/ประเมินผล ทรัพยากร งบประมาณ และบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม ในการดำเนินงานของชุมชนในมิติต่างๆ ของการพัฒนาชุมชน

๔. **การจัดการความรู้** หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้จากบุคคล ข้อมูล และเอกสารต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาพัฒนาอย่างเป็นระบบ จนเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาชุมชน และพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๕. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หมายถึง แกนนำ วิทยากรกระบวนการ ส่วนราชการ ภาคธุรกิจ วิชาการ ประชาสังคม

สำหรับความสัมพันธ์แบ่งได้เป็นความสัมพันธ์ของคนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และ ความสัมพันธ์ของข้อมูล

๑. ความสัมพันธ์ของคนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด จากคนที่เคยเกี่ยวข้องกันตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ หรือเกี่ยวข้องกันเพราะภาระหน้าที่ กลายเป็นคนที่รู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน เพราะมีเป้าหมายร่วมกันที่จะเรียนรู้จากกันและกันเพื่อช่วยกันวางแผนชุมชน ทั้งนี้ความสัมพันธ์ต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน พยายามทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน และมีการเรียนรู้จากกันและ ตลอดเวลา

๒. ความสัมพันธ์ของข้อมูล ข้อมูลของชุมชนมีความสำคัญมาก เพราะหากชุมชนขาดข้อมูลหรือไม่ได้นำข้อมูลที่ตนเองมีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการวางแผนชุมชน การวางแผนชุมชนก็อาจไม่ช่วยให้ชุมชนแก้ปัญหาหรือเกิดการยกระดับชุมชนได้จริง

ชุมชนสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ให้เห็นประเด็นของการพัฒนาชุมชน โดยมีแกนนำชุมชน วิทยากรกระบวนการ และผู้มีส่วนร่วมทุกภาคส่วนช่วยกันผลักดันแผนชุมชนโดยมีการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัด การติดตาม/ประเมินผล ทรัพยากร งบประมาณ หรือบุคลากร เพราะความสอดคล้องในประเด็นดังกล่าวจะช่วยให้การส่งเสริม การสนับสนุนดังกล่าวสามารถทำได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่ได้จะสัมพันธ์กับเป้าหมายของแต่ละระดับของแต่ละหน่วยงาน

ในการจัดการความสัมพันธ์สามารถนำ “การจัดการความรู้” มาใช้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคณะทำงานในระดับชุมชน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด โดยเฉพาะในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งเป็นขั้นสำคัญสำหรับการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูล ประเด็นปัญหาและแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ต้องเชื่อมโยงทรัพยากรจากทุกภาคส่วนในลักษณะที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกันโดย “การคืนข้อมูล” ให้กับชาวบ้านเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมติดตามและประเมินผล ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ สำหรับการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากจังหวัดของชุมชนนั้นจะต้องมีแผนชุมชนที่ได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล และแผนพัฒนาจังหวัด เนื่องจากการสนับสนุนของส่วนราชการจำเป็นต้องมีแผนงาน/โครงการที่ชัดเจนจึงจะได้รับการสนับสนุน สำหรับภาคธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม ชุมชนจำเป็นต้องศึกษานโยบาย เป้าหมาย และช่องทางการติดต่อประสานงานของแต่ละส่วน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ถึงโอกาสที่ชุมชนจะได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม

วิธีการเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วนต้องทำอย่างไร

๑. จัดตั้งคณะทำงานที่รับผิดชอบทุกระดับ ประกอบด้วย

๑.๑ คณะทำงานจังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการ รองผู้ว่าราชการ หัวหน้าส่วนราชการ ในระดับจังหวัดต่างๆ นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด ผู้อำนวยการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด เกษตรจังหวัด ปศุสัตว์จังหวัด ประมงจังหวัด หัวหน้าสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จังหวัด ทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และติดตามประเมินผล ในภาพรวมของจังหวัด

๑.๒ คณะทำงานระดับอำเภอ ได้แก่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ เกษตรอำเภอ ปศุสัตว์ อำเภอ ประมงอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ ตัวแทนจากภาคประชาสังคม ตัวแทนจากภาคประชาชน องค์กรภาคเอกชน มูลนิธิ สมาคม และชมรมฯ ทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และติดตามประเมินผลในภาพรวมของอำเภอ

๑.๓ คณะทำงานระดับตำบล ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์กร บริหารส่วนตำบล เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนจากภาค ประชาสังคม ตัวแทนจากภาคประชาชน องค์กรภาคเอกชน มูลนิธิ สมาคม และ ชมรมฯ ทำหน้าที่ สนับสนุน ส่งเสริม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และติดตามประเมินผลในภาพรวมของ ตำบล

๑.๔ คณะทำงานระดับหมู่บ้าน ประกอบด้วย

๑.๔.๑ อาสาต้นแบบ คือ ผู้ที่จัดบันทึกบัญชีครัวเรือนอยู่ก่อนที่จะเริ่มมี การนำ คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนไปใช้พื้นที่ เป็นต้นแบบให้กับอาสาสมัคร และคน ในชุมชนอื่นๆ

๑.๔.๒ นักจัดการความรู้ คือ อาสาสมัครที่มีการเริ่มต้นเรียนรู้จากการบันทึก บัญชีครัวเรือนจากอาสาต้นแบบมีหน้าที่ถอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ และมีการบำรุงรักษาความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการจดบันทึกบัญชีครัวเรือน การวิเคราะห์ ข้อมูล การสรุปข้อมูล และการนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนจัดการตนเอง ชุมชน และตำบลต่อไป

๑.๔.๓ คนต้นแบบบัญชีครัวเรือน คือ ผู้ที่อาสาทำบัญชีครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง จนสามารถกลายเป็นต้นแบบของการจัดการตนเอง ครอบครัว และชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๒. **เปิดรับอาสาสมัครปฏิบัติงานในพื้นที่** เพื่อทำให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ อาสาต้นแบบ และ นักบัญชีครัวเรือนอาสา

๓. **จัดทำข้อมูลที่สามารถสะท้อนความจริงของชุมชน**ที่กำลังประสบอยู่ ทำให้มองเห็นถึงปัญหา สาเหตุ ของปัญหาให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน เช่น ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ข้อมูลด้านสุขภาพ ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม ข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรม ข้อมูลชุมชนจากการประเมินรายรับ รายจ่าย ทรัพย์สิน หนี้สิน ฯลฯ

๔. **จัดทำแผนงาน/โครงการเพื่อแก้ปัญหาชุมชนโดยเชื่อมโยงกับกระบวนการระดับท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด และภูมิภาค** เพื่อประสานความร่วมมือระหว่างชุมชน ท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างกันในด้านยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัด การติดตามประเมินผล ทรัพยากรงบประมาณ และบุคลากร และทำให้เกิดการตัดสินใจเลือกแนวทางการแก้ปัญหา ไปในทิศทางเดียวกันทั้งชุมชน ซึ่งการประสานงานมี ๓ ระดับ ได้แก่

๔.๑ **ระดับท้องถิ่น** (อบต./เทศบาล) และท้องที่ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) ชุมชนสามารถเสนอแผนตำบลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนโดยชุมชนเป็นผู้จัดทำร่วมกัน โดยขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากนั้นผลักดันแผนชุมชนให้เป็นแผนท้องถิ่น โดยแผนชุมชนจะต้องมีความชัดเจน แสดงสถานการณ์ความรุนแรงของปัญหา เพื่อให้ผู้นำท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง

๔.๒ **ระดับอำเภอ และจังหวัด** ประสานความร่วมมือในระดับอำเภอ เชื่อมโยงข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัดของจังหวัด โดยมีระบบติดตามประเมินผลที่เป็นรูปธรรม ทำให้เกิดการเชื่อมโยงทรัพยากรงบประมาณ และบุคลากรในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และชุมชน

๔.๓ **ระดับภูมิภาค** เป็นระดับที่ประสานงานความร่วมมือในระดับจังหวัดโดยประสานกับหน่วยงานในสังกัดของกรม กระทรวง โดยเฉพาะผู้บริหารของหน่วยงานในสังกัดกรม กระทรวงจะต้องเป็นคณะทำงานระดับจังหวัดที่เข้าใจสถานการณ์ปัญหา ข้อมูลด้านต่างๆ ของชุมชนเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลเชิงประเด็นของชุมชนที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนยกระดับสู่การเป็นยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัดของกรม กระทรวง ในลักษณะของการทำโครงการนำร่อง โครงการต้นแบบ โดยมีระบบติดตามประเมินผลที่สร้างผลผลิตและผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมนำไปสู่การเชื่อมโยงทรัพยากร งบประมาณและบุคลากรระดับกรม กระทรวง รวมไปถึงจังหวัด อำเภอ ตำบล และชุมชน เพื่อผลักดันประเด็นปัญหาร่วมในวาระแห่งชาติได้

๕. สร้างความสัมพันธ์จากกระบวนการเชื่อมโยงชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด กรม และกระทรวง แบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่

๕.๑ ความสัมพันธ์แนวดิ่ง มีการเปลี่ยนจากการมอบนโยบายของส่วนกลางเป็นการทำแผนชุมชนที่เกิดจากข้อมูลของชุมชนที่มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการขยายผลไปสู่ภาคีเครือข่าย มีการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม สามารถสร้างความสมานฉันท์ ลดความขัดแย้งทางการเมืองในระดับท้องถิ่น

๕.๒ ความสัมพันธ์แนวราบ เป็นความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน ประกอบด้วย

๕.๒.๑ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในชุมชนเดียวกัน เพื่อให้เกิด การแก้ปัญหาอย่างมีเหตุมีผล มีความเป็นกันเอง ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน กล้าปรับทุกข์กับคนอื่น มีความสัมพันธ์ระหว่างคนหลายวัย จนนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน

๕.๒.๒ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน เพื่อให้คนในชุมชน เกิดความเข้าใจสถานการณ์ความจริงที่กำลังเผชิญอยู่ สะท้อนถึงปัญหา สาเหตุ และแนวทางในการลดความขัดแย้ง นำไปสู่การตัดสินใจร่วมกัน

๕.๒.๓ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับท้องถิ่น ภูมิภาค เพื่อให้มีการปรับกระบวนการคิดในการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เกิดความยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างภาครัฐและชาวบ้าน และนำไปสู่การนำข้อมูลของชุมชนไปใช้ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชน ของหน่วยงานภาครัฐต่อไป

๕.๒.๔ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการบูรณาการดำเนินงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในภาคต่างๆ เช่น ภาคธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม ทำให้เกิดการทำงานอย่างมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ข้อมูลเป็นฐานของการพัฒนาชุมชนร่วมกัน จากเดิมโจทย์ของการพัฒนาจากหน่วยงานที่เข้ามาในชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการของหน่วยงานเป็นผู้กำหนดว่าต้องการทำอะไรให้กับชุมชน แต่เมื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับหน่วยงานก็จะทำให้แนวทางใน การทำงานร่วมกันหันกลับมายึดปัญหาของชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา

๕.๒.๕ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากร เพื่อให้เกิด การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ที่อยู่ในตัวคน/ตำรา ประสบการณ์/ภูมิปัญญา/ทักษะฝีมือ ที่กระจัดกระจายอยู่ในชุมชน มีการรวบรวม จัดเก็บและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดศูนย์ต้นแบบที่สามารถนำไปทำเองได้ โดยมีคนต้นแบบเป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ ทำให้คนอื่นอยากทำตาม

การจัดการความสัมพันธ์อาศัยข้อมูลและประเด็นปัญหาของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นแห่ง การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ส่วนราชการ ภาคธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การแก้ปัญหาของชุมชน รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้นอย่าง

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ต่อเนื่อง เนื่องจากในอดีตการแก้ปัญหาเป็นลักษณะของต่างคนต่างทำรูปแบบดังกล่าวทำให้เกิดความสับสน ซ้ำซ้อนในด้านงบประมาณ หรือบุคลากรที่รับผิดชอบ หากการดำเนินงานในการพัฒนาชุมชนสามารถจัดการความสัมพันธ์กับทุกภาคส่วนได้อย่างลงตัว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลนั่นเอง

๓. การจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) คือ การลำดับการดำเนินการเรียนรู้ในระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชนเพื่อมุ่งให้คนสามารถถอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ไปใช้ และบำรุงรักษาความรู้ที่มีคุณค่าของชุมชนอันนำไปสู่การประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชน และพัฒนาสังคม โดยมุ่งสร้างนวัตกรรมที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน โดยการจัดการความรู้ (KU – KM Model) นั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมี ๔ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การถอดความรู้ (Knowledge-Capture)

การถอดความรู้ หมายถึง วิธีการในการรวบรวมความรู้ ประสบการณ์ที่จำเป็น ในการดำเนินงานภายในชุมชนจากผู้เชี่ยวชาญทั้งภายใน-ภายนอกชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน หมอพื้นบ้าน ผู้นำชุมชน เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๒ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการ หรือกิจกรรมที่สร้างให้เกิดความสัมพันธ์ อันก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการเรียนรู้ โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีหลักที่สำคัญคือ การให้ความรู้ที่เหมาะสมกับคนและเวลา

ขั้นตอนที่ ๓ การนำความรู้ไปใช้ (Knowledge Reuse)

การนำความรู้ไปใช้ หมายถึง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้นำความรู้ที่ได้จากการถอดความรู้ใช้ในการปฏิบัติงานของตนอย่างต่อเนื่องในชุมชน โดยสามารถปรับเปลี่ยน (Adapt) ประยุกต์ (Apply) และบูรณาการ (Integrated) ความรู้ ทฤษฎี ประสบการณ์เดิมมาพัฒนาเป็นแนวคิด เทคนิค และวิธีการใหม่ๆ ที่สามารถพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้น และการนำความรู้ไปใช้ซ้ำแล้วซ้ำอีกทั้งนี้เพื่อให้เกิดการประเมินผลว่าความรู้ดังกล่าวสามารถนำไปใช้ให้เกิดผลได้อย่างแท้จริง หรือระหว่างที่นำไปใช้เกิดปัญหา อุปสรรคใดบ้าง สิ่งเหล่านี้ ล้วนส่งผลให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ดังกล่าวอย่างต่อเนื่องในขั้นต่อไป

ขั้นตอนที่ ๔ การบำรุงรักษาความรู้ (Knowledge Maintenance)

การบำรุงรักษาความรู้ หมายถึง กระบวนการทบทวน ความถูกต้อง ความทันสมัยของ ความรู้ก่อนที่จะนำไปไว้ในระบบฐานความรู้ (Knowledge Base) ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้จากความสำเร็จ (Best Practice) เทคนิควิธีการ (Know-How) ในการแก้ปัญหาต่างๆ ในการดำเนินงาน ภูมิปัญญาและความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถพัฒนาได้ จน กลายเป็นภูมิปัญญา (Wisdom) ของชุมชนได้ ดังนั้นชุมชนจำเป็นต้องมีการนำองค์ความรู้ดังกล่าว ไปทดลองใช้จริง หากมีการนำไปใช้แล้วพบปัญหา หรือผลที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามเจ้าของความรู้ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการตรวจสอบความถูกต้องก่อนจะนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปเผยแพร่ให้กับ ชาวบ้านหรือชุมชนอื่นที่ต้องการนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

๔. การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน (จุดประกายความคิด)

การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้เป็นการทำให้เกิด “ไฟแห่งการเรียนรู้” ของ กลุ่มเป้าหมายอันจะนำไปสู่กระบวนการใฝ่รู้ควบคู่ศักยภาพเพื่อการวางแผนชุมชน โดยเน้น การ สร้างความเข้าใจว่า ทำไมชุมชนจึงต้องเรียนรู้และจะทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร การ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ยังช่วยส่งเสริมให้เกิดการจุดประกายความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ในตนเองนำ ออกมาแลกเปลี่ยน ประกอบด้วย ๒ ส่วน หลัก ได้แก่ ๑) การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ และ ๒) การสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๔.๑ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้

การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกของชุมชนได้ทราบว่าในการ วางแผนชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหรือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นตนเองต้องมีส่วนในการเรียนรู้ ต้องมี บทบาทหน้าที่ ต้องร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อะไรบ้าง ในการสร้างความเข้าใจนี้ แกนนำและ/หรือ วิทยากรกระบวนการต้องชี้แจงถึงความสำคัญ และเป้าหมายของการเรียนรู้ให้ทุกคนเข้าใจ

ความสำคัญของการเรียนรู้

เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยชุมชน ซึ่งนำไปสู่การสร้างคนจากการเรียนรู้จาก กันและกัน ไม่ใช่เพื่อการแก้ปัญหาของชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว แก้ปัญหาได้แล้วก็จบ แต่ชุมชน ต้องเห็นความสำคัญของตนเอง ของสมาชิก ของญาติพี่น้อง ของเพื่อนบ้านทุกคน และให้ ความ ร่วมมือกันในการเรียนรู้ประสบการณ์ของกันและกันเพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชนที่ช่วยแก้ปัญหา อย่างยั่งยืน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

เป้าหมายการเรียนรู้ของชุมชน

เป้าหมายการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้สมาชิกทุกคน

๑. ตระหนักต่อปัญหาของชุมชน โดยเน้นให้คนในชุมชนสามารถคิดได้ ทำได้ และแก้ไข ปัญหาได้ด้วยตนเอง
๒. สามารถเกิดการเรียนรู้ และการต่อยอดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ตลอดเวลาของ การ ดำเนินชีวิตในชุมชน
๓. ชุมชนสามารถปรับตัวและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม โดย อาศัยข้อมูล ความรู้ และประสบการณ์ของสมาชิกในชุมชนและนอกชุมชน

ในการสร้างความเข้าใจ กลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมควรมี ส่วนร่วมในการกำหนดแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน จะทำให้ทุกคนมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถ เห็นขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน

๔.๒ การสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีเทคนิคต่างๆ ดังนี้

๑. เทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

๑.๑ การจัดเวทีต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่น ไม่นัดประชุมในช่วง ที่มีการละหมาด หรือจัดในช่วงเก็บเกี่ยว เป็นต้น

๑.๒ การใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการช่วยระดมความคิดเห็น เช่น บัตรคำ แผนที่ความคิด เครื่องมือวิเคราะห์ชุมชน หรือแผนผังทางสังคม (Social Mapping) เช่นปฏิทิน แผนที่ผู้รู้ แผนที่ฤดูกาล ซึ่งช่วยให้เห็นภาพรวม เห็นวงจรชีวิต วงจรการผลิตของชุมชน วงจรวัฒนธรรม ข้อมูลระดับครัวเรือนที่ทำให้รู้จักตัวเอง ข้อระดับชุมชนก็ทำให้รู้จักชุมชน

๑.๒.๑ กรณีชาวบ้านที่เข้าร่วมเวทีไม่เปิดรับที่จะแลกเปลี่ยน อาจใช้เทคนิค ดังนี้

๑) ชี้ทิศทางของการแลกเปลี่ยนให้เข้าใจร่วมกัน และชี้ให้เห็นว่าแต่ละคนมีความสำคัญ มีศักยภาพ และไม่ควรใช้วิธีสงัดตัวแทนเพื่อแสดงความคิดเห็น

๒) ใช้เทคนิคการสนทนา เช่น กำหนดเป็นกติกาว่าถ้าใครถือปากกา คนนั้นมีสิทธิพูด

๓) กรณีผู้เข้าร่วมเรียนรู้มีอุดมการณ์แข็งมาก เช่น สายพระ สายแพทย์แผนไทย สาย NGO เป็นต้น วิทยากรกระบวนการต้องให้ผู้เข้าร่วมนั้นได้แสดงออกในสิ่งที่เขาเชื่อ ห้ามปิดกั้นโอกาส แต่ใช้กลวิธีที่ไม่ให้ใช้เวลาคนอื่น อาจใช้การแบ่งกลุ่ม ๔-๕ คน แจกเวลา และทุกคนต้องได้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น

๔) เนื่องจากวัฒนธรรมของสังคมไทยเมื่อมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ร่วมอยู่ในกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชั้นผู้น้อยจะไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ดังนั้นวิทยากรกระบวนการพึงระมัดระวังการจัดกลุ่ม เพื่อแสดงความคิดเห็น

๕) บางครั้งวิทยากรกระบวนการสามารถได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงจากกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการมากกว่าจากห้องประชุมหรือเวทีประชาคม กิจกรรมอย่างไม่เป็นทางการ เช่น ระหว่างการรับประทานอาหาร การคุยในห้องนอน ห้องน้ำ

๖) ควรส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ เพราะบางครั้งคำถามของเด็กจะช่วยกระตุ้นให้ผู้ใหญ่ได้คิด และควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้ทำร่วมด้วย โดยมีที่ปรึกษาในชุมชน เช่น ครู เป็นต้น

๗) บางเรื่องที่คุยกันในเวทีเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเร่งตัดสินใจ วิทยากรกระบวนการควรทำหน้าที่บอกว่าไม่จำเป็นต้องได้ข้อสรุป เพราะข้อมูลไม่เพียงพอ เพื่อให้ผู้เสนอประเด็นไม่รู้สึกว้าเหว่หน้าดังนั้นวิทยากรกระบวนการพึงระมัดระวังในการจัดกลุ่ม เพื่อแสดงความคิดเห็น

๘) ควรส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน และชาวบ้านจดบันทึกบัญชีครัวเรือน โดยเฉพาะการจดบันทึกต้นทุนในการประกอบอาชีพในและนอกภาคการเกษตรอย่างละเอียด

๙) การทำบัญชีครัวเรือนทำให้เกิดการแก้ปัญหาเชิงประเด็น โดยทุกหน่วยงานได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการหาแนวทางในการแก้ปัญหา

๑๐) ควรมีเวทีในการนำเสนอผลงานของคนในชุมชน เพื่อเป็นพื้นที่ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๑๑) ควรมีหน่วยงานกลางทำหน้าที่สรุปผล และเชิญแกนนำเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งในและนอกชุมชน

๑๒) มีพื้นที่ สถานที่และโอกาสให้ชาวบ้านได้พูดคุย แสดงความคิดเห็นร่วมกันมากกว่าจะต้องไปฟังคนอื่นพูดอย่างเดียว

๑๓) สร้างวัฒนธรรมการทำงานกลุ่ม โดยไม่ให้คนฝากงานแทนกันเพราะจะทำให้คนให้ห่างจากกลุ่ม เนื่องจากคนแทนไม่สามารถตอบแทนเจ้าของเรื่องได้ทั้งหมด

๑๔) สร้างวัฒนธรรมการเอาแรงในการทำงานทุกมิติ เนื่องจากจะทำให้ทุกคนให้ความสำคัญในการร่วมแรง ร่วมใจในการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน

๑๕) มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนจะอยู่ในพื้นที่จริงเพื่อเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับคนภายในและภายนอก เช่น ถ้าจะคุยเรื่องยายไข ก็ไปที่บ้านยายไข

๑๖) มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ เช่น การทดลองเลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนในชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑๗) ใช้วัดหรือศาสนสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน เช่น มัสยิด วัด

๑๘) สร้างแรงจูงใจในการทำให้คนอยากเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน เช่น ใช้สติ๊กเกอร์กระตุ้นคำว่า “เงินกู้ค่อยๆ ใช้ ถ้าปล่อยไว้เดียวจะบาน”, “ลดรายจ่ายลงหน่อย จะค่อยสบาย”, “ประตูดวงไม่เปิด ระวังเตลิดไปใหญ่”, “เพิ่มรายได้อีกหน่อย เดียวก็ค่อยสบาย”

๒. เทคนิคการจัดเวทีของแกนนำและวิทยากรกระบวนการ

๒.๑ ควรถามคำถามกับสมาชิกที่ไม่ค่อยพูดในเวที อาจใช้วิธีการชี้ให้พูด เรียกชื่อ การใช้บัตรคำ หรือการให้เขียนแทนการพูด ซึ่งต้องพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบุคคล

๒.๒ ไม่ควรจัดเวทีหลายเวทีซ้ำซ้อนกัน ควรใช้เวทีที่สมาชิกมีอยู่แล้วและเสริมกระบวนการเรียนรู้เข้าไป เพื่อไม่ให้สมาชิกรู้สึกว่าเป็นภาระ

๒.๓ เครื่องมือที่ใช้สื่อกับสมาชิกควรจัดเตรียมให้ง่ายที่สุด เช่น กระดาษหนึ่งแผ่นก็สามารถจัดกิจกรรมได้

๒.๔ ควรใช้คำพูดง่ายๆ เพื่อสื่อสารกับสมาชิก หรืออธิบายเพิ่มเติมในคำศัพท์ ที่สมาชิกไม่คุ้นเคย

๒.๕ เชิญชวนให้สมาชิกให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเชื่อมโยงให้เห็นประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมที่จะเกิดขึ้นกับสมาชิก เช่น ต้องการให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้ในเขตนาุ้งที่ไม่ได้ใช้งาน ก็ต้องชี้แจงว่าการปลูกต้นไม้จะทำให้ปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่เพิ่มขึ้น เป็นต้น

๒.๖ จัดเวทีที่มีการเชิญเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐระดับสูงร่วมงาน เช่น นายอำเภอเข้าร่วมจะทำให้ชาวบ้านสนใจมาเข้าร่วมประชุมจำนวนมากขึ้น

๒.๗ ต้องสามารถวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม การทำกลุ่มอาชีพ การรวมหุ้นเพราะถ้าล้มก็จะเจ็บไม่มาก ในกรณีที่สามารถสร้างรายได้กำไรจากกลุ่มอาชีพในช่วงแรกให้นำเงินไปคืนหุ้นก่อนที่จะนำไปปันผล โดย การสนับสนุนส่งเสริมความรู้ที่จำเป็นในการทำกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มไวน์ จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการทำไวน์ การตลาด และการกินไวน์ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจทั้งระบบของการทำไวน์

๒.๘ ต้องตั้งคำถามและพยายามหาคำตอบให้กับตนเองอยู่เสมอ โดยมีการค้นหาข้อมูลไปยังชุมชน และมีความอดทนในการรอคอยผลของการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน

๒.๙ ให้ผู้นำหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมประจำเดือนเพื่อเป็นการกระตุ้นการทบทวนชีวิตเร็วของคนในชุมชน พิจารณาปัญหาจากความต้องการข้อมูลจาก จปฐ. ควบคู่กับบัญชีครัวเรือน โดยวิเคราะห์ตัวชี้วัดที่ตกเกณฑ์เนื่องจากจะได้ค้นหาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขในปัญหา

๒.๑๐ ให้แกนนำหมู่บ้านไปอธิบายให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญ เพื่อแก้ปัญหาว่าจะลดรายจ่ายได้หรือไม่อย่างไร

๒.๑๑ แกนนำควรทำตัวเป็นธุระให้ความช่วยเหลือเวลาชาวบ้านมีธุระเดือดร้อนมาอย่างทันทีทันใด เช่น การมาหาหมอที่โรงพยาบาลสุขภาพตำบลไม่ได้มีปัญหาเรื่องสุขภาพแต่มาปรึกษาเรื่องอื่น

๒.๑๒ ยกย่องชมเชยผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนสู่ผู้อื่น

๒.๑๓ ใช้การเรียนรู้เพื่อชีวิตดึงดูดความสนใจจากเยาวชน โดยมีการจัดการสอนภาษามลายู การสอนศาสนาอิสลามให้กับผู้ที่สนใจ สำหรับชุมชนอิสลาม

๒.๑๔ ฝึกทักษะการจดบันทึกข้อมูล ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์ชุมชนและนำไปสู่การวางแผนชุมชนต่อไป

๓. เทคนิคการจุดประกายความคิดของคนในชุมชน

การจุดประกายความรู้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นหาข้อมูล คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความเป็นเจ้าของ มีจิตสำนึก และสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสาธารณะของชุมชน การใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านคิดว่าตนเอง เป็นต้นเหตุของปัญหาและการแก้ปัญหานี้จะต้องทำด้วยตนเองหรือชุมชนต้องร่วมกันแก้ปัญหา ตัวอย่างคำถามที่ใช้

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

- “รัฐบาลแก้ปัญหานี้ได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้พวกเราจะทำอะไรต่อไป”
- “ทำนาเองแต่ทำไมต้องซื้อข้าวกิน”
- “ทำอย่างไรให้ลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยอดรายจ่ายสูงในชุมชนได้”
- “ทำไมรายจ่ายซื้อผลไม้สูง ในขณะที่พื้นที่สามารถปลูกได้”

๔. การตีความจากข้อมูลให้เห็นภาพรวมของปัญหาในชุมชน

๔.๑ การคาดการณ์ปัญหาของกลุ่มเล็กให้กลายเป็นภาพรวมที่ทำให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา ๑๐ หลังคาเรือนยังเป็นขนาดนี้ ถ้าทั้งหมู่บ้านจะขนาดไหน ตัวอย่างเช่น รายจ่ายค่ายาฆ่าแมลง สารเคมีในภาพรวมการเกษตรสูง

๔.๒ การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาแล้วหาแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบครบวงจร ตัวอย่างเช่น “การประกอบอาชีพเสริมหลังฤดูเก็บเกี่ยว” จะต้องมีการวิเคราะห์สภาพพื้นที่ที่เอื้อต่อการเพาะปลูกหลังฤดูเก็บเกี่ยว จำนวนแรงงานในครัวเรือน และปริมาณน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูกหรือไม่ เป็นต้น เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผนการสร้างอาชีพเสริมนอกฤดูกาล

๔.๓ การสรุปข้อมูลที่ทำให้เห็นภาพย่อยและภาพรวมของการดำเนินงานทั้งหมด สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความเข้าใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น ภาพรวมรายรับ-รายจ่ายแยกตามหมวดของทั้งตำบล

๕. การใช้ความผิดพลาดตอกย้ำวิธีคิดให้เกิดเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตัวอย่างเช่น คนที่กินเหล้าประสพอุบัติเหตุแล้วมารักษาที่ รพ.สต. จะมีเจ้าหน้าที่ซึ่งชาวบ้านเชื่อถือคอยตอกย้ำวิธีคิด ด้วยคำว่า “เพราะไปสาบานงดเหล้าแต่ยังกินเหล้าถึงได้เป็นแบบนี้” พอชาวบ้านรู้จักจะนำไปบอกต่อให้คนอื่นกลัวว่าคนที่สาบานแล้วไม่ทำตามจะทำให้เจ็บป่วย

๖. ใช้การผูกเรื่องที่ต้องการพัฒนากับความเชื่อของคนในชุมชน ตัวอย่างเช่น การให้เจ้าครวญ (ร่างทรง) เป็นผู้สื่อสารกับผีพ่อปู่และบอกกับผู้เข้าร่วมพิธีเกี่ยวกับ การป้องกันกระบาศของโรคไข้เลือดออก

๗. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเพื่อค้นหาทางเลือกทดแทนที่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น วิเคราะห์จากรายจ่ายสูงของค่ายาแผนปัจจุบัน และนำข้อมูลที่เป็นทางเลือกเพื่อทดแทนรายจ่ายดังกล่าว โดยการใช้สมุนไพรรักษาแทนยาแผนปัจจุบัน สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงการลดรายจ่ายและความสามารถในการพึ่งตนเองได้ถ้าหากมีสมุนไพรอยู่ในพื้นที่ เช่น ฟ้าทะลายโจรแก้อาการเจ็บคอแทนยาปฏิชีวนะ มะขามป้อมช่วยละลายเสมหะแทนยาละลายเสมหะ เป็นต้น

๘. การสร้างเป้าหมายเพื่อรับผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน ตัวอย่างเช่น “อยากให้ชุมชนกินอาหารที่มีราคาถูกลง แล้วพวกเราจะทำอย่างไร”, “การช่วยกันดูแลและป้องกันป่าชายเลนถูกทำลายของชุมชนบ้านหัวทาง จ.สตูล”

๙. การใช้เด็กเป็นตัวสร้างกระบวนการคิดและสะท้อนปัญหาของชุมชน ตัวอย่างเช่น

- “ใช้มุมมองของเด็กเพื่อสะท้อนปัญหาของชุมชน”
- “ให้เยาวชนควบคุมรายจ่ายด้วยตัวเอง ซึ่งจะช่วยให้เขารู้ว่าอะไรไม่ควรจ่าย เช่น เกมส์”
- “ควรให้เด็กเป็นตัวกระตุ้นพ่อ-แม่ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการลด ละ เลิก อบายมุข”
- “สร้างวัฒนธรรมการทำบัญชีครัวเรือนให้กับเด็กภายในชุมชน”

๑๐. การส่งเสริมกระบวนการคิดและการทำ ไม่ใช่ไม่ให้เขาคิด ไม่ใช่ไม่ให้เขาทำ เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากมีการคิดด้วยตนเอง และเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ดังคำสุภาษิตที่ว่า “สิบคนสอน ไม่เท่าหนึ่งคนทำ”

๑๑. การตรวจสอบว่าข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงไร โดยการถามทางอ้อม เช่น ทั้งหมู่บ้านมีมอเตอร์ไซด์ประมาณกี่คันก็จะทำให้ทราบ ว่าในหนึ่งวันใช้น้ำมันเท่าไรก็สามารถสรุปรายได้, ผลิตายางได้วันละเท่าไรใน 1 ไร่ก็จะทำให้ทราบว่าทั้งปีได้ประมาณเท่าไร เนื่องจากบางครั้งชี้แจงจดบัญชีครัวเรือน

๑๒. การกำหนดค่าเงินให้กับทรัพย์สินที่มี เช่น จำนวนปลาในบ่อ, ผักที่แลกกับบ้านอื่น สามารถตีเป็นค่าเงินได้ ทั้งนี้เพื่อให้ครัวเรือนมองเห็นรายรับ-รายจ่ายตลอดเวลา เนื่องจากหลายครัวเรือนมองว่ามีแต่รายจ่ายไม่มีรายรับ

๑๓. การให้เห็นตัวอย่างความรู้ในการแก้ปัญหาชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วิธีดี การจัดการน้ำ

๑๔. การทำให้การนำเสนอของคนในชุมชนถือเป็นช่วงเวลาที่ทุกคนเกิด ความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนนำเสนอ เช่น ในเวทีวิชาการชาวบ้านตำบลนาบัว ชาวบ้านจะมีโอกาสเพียงครั้งเดียวในชีวิตในการนำเสนอจนกว่าจะครบคนในหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เกิดความภาคภูมิใจกับคนนำเสนอ

๑๕. การสร้างกระบวนการให้คนตระหนักถึงความสำคัญในการเสียผลประโยชน์จากการไม่เข้าร่วมการเรียนรู้ เช่น การตัดสินใจด้านสวัสดิการต่างๆ ที่สมาชิกในชุมชนจะได้รับ หากไม่เข้าร่วมกิจกรรม หรือถ้ากลุ่มผู้สูงอายุไม่เข้าร่วมประชุมแผนตำบลก็ทำให้โครงการเหล่านั้นตกไป

๑๖. การใช้สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เช่น คนที่ชาวบ้านศรัทธา, สิ่งใดที่ชาวบ้านเคารพนับถือ หรือสิ่งใดที่ชาวบ้านหวาดกลัวมากที่สุด โดยนำมาผูกกับเรื่องที่จะสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชน ตัวอย่างเช่น “การใช้ปราชญ์ชาวบ้านมาถ่ายทอด

ความรู้กับคนในชุมชน”, “การพูดเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่ผิดปกติของชุมชนกับศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน เช่น ใครไปบนกับศาลปู่ตาแล้วไม่ปฏิบัติตามจริงเลยทำให้เกิดเหตุการณ์แบบนี้หรือไม่”

๑๗. ทีมพี่เลี้ยง/วิทยากรกระบวนการ/หรือแกนนำ เข้าไปคลุกคลีกับชุมชน เพื่อให้รู้ปัญหาที่แท้จริงของชุมชน

๑๘. การใช้แรงศรัทธา หรือจุดเด่นของชุมชน เพื่อเป็นตัวดึงดูดให้สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้หรือแก้ปัญหา ตัวอย่างเช่น การถวายเป็นบุญคุณโดยชาวบ้านจะเขียนใบโพธิ์ว่าจะทำความดีอะไร อาทิ การงดเหล้า งดบุหรี่ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา

๑๙. การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ในการกระตุ้นซ้ำการเรียนรู้ของคนในชุมชน เช่น ป้ายบอกเป้าหมายในการดำเนินงานของชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒๐. การใช้ปัญหาของชุมชนเป็นตัวเดินเรื่องในการสร้างความร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน

๒๑. การใช้กระบวนการกลุ่มในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาชุมชนและการเรียนรู้ของชุมชน มี การประชุมแกนนำเพื่อติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ มีการมอบหมายให้นำปัญหาไปแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่ม แล้วมารายงานในหน่วยบริหารงานของชุมชน ซึ่งจะมีตัวแทนจากราชการ ที่เป็นทั้งพี่เลี้ยงและแหล่งทุน แต่ละชุมชนอาจจัดรูปแบบการบริหารงานที่แตกต่างกันไป เช่น จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในแต่ละตำบล หรือจัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการ ๑ ชุด ที่คอยประสานระหว่างแหล่งทุนและแผนของชาวบ้าน เพื่อบริหารจัดการให้แหล่งทุนสอดคล้องกับ ความต้องการของชาวบ้าน และทำให้การดำเนินการของชาวบ้านไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ใช่ต่างกันต่างทำ ต่างคนต่างหาทุนและสิ่งสำคัญคือ ต้องสร้างให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนต้องไม่คิดแบบแยกส่วน เช่น เรื่องศาสนาต้องมีสยิดเท่านั้น เรื่องการพัฒนาชุมชนต้อง อบต. เท่านั้น

- การพัฒนาคนต้องเริ่มที่การพัฒนาทัศนคติ ถ้าสมาชิกมีทัศนคติที่ดี ไม่ว่ารัฐจะสนับสนุนหรือไม่ ชุมชนก็ต้องพัฒนา
- กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไม่เป็นขั้นตอนแน่นอน บางครั้งไม่มีวาระการประชุม เช่น บางเรื่องไม่จำเป็นต้องหาปัญหาเพราะรู้อยู่แล้ว บางเรื่องไม่ต้องหาสาเหตุ หาแนวทางแก้ไขปัญหาเลย เป็นต้น

ข้อควรคำนึง

ด้านผู้นำ

๑. แกนนำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การเรียนรู้ของชุมชนประสบความสำเร็จ ทั้งในเรื่องของการประสานกับฝ่ายต่างๆ ตั้งกฎเกณฑ์ รวมทั้งการกระตุ้นความก้าวหน้าในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งแกนนำควรสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานอย่างกว้างขวาง

๒. การเปลี่ยนแปลงผู้นำบ่อย ทำให้โครงสร้างด้านการบริหารของชุมชนจะอยู่ไม่ถาวร ทำให้ต่อยอดการทำงานไม่ได้ ซึ่งเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน

๓. การสร้างความต่อเนื่องในการจัดการเรียนรู้ของผู้นำทางความคิด/แกนนำชุมชน เพราะถ้าไม่ทำต่อก็คือขาดตอนทันที

ด้านการบริหารงานภาครัฐ

๑. วิธีการหนุนเสริมของหน่วยงานราชการ ควรจัดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ก่อนสั่งการให้ปฏิบัติ

๒. มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับจังหวัด เกิดการกระจายอำนาจ การจัดการตัวเองได้

ด้านประวัติศาสตร์และการบริหารงานของชุมชน

๑. วัฒนธรรมการสืบทอดเครือญาติ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเรียนรู้ เพราะชาวบ้านจะคิดว่าถ้าเขาerox ญาติก็รอด

๒. ชุมชนโครงสร้าง มีคณะกรรมการ มีแผนงานและกิจกรรมที่ทำต่อเนื่อง

สำหรับชุมชนที่สามารถพัฒนาตนเองด้วยกระบวนการเรียนรู้ ต้องมีองค์ประกอบที่เหมาะสมจึงจะทำให้เกิดพลังชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนที่ดีต้อง :

- มีอุดมการณ์ มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และมีทิศทางเดียวกัน
- มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดร่วมกัน
- มีผลประโยชน์ร่วมกัน ที่เกิดจากการแก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิต
- มีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถที่เหมาะสม อันได้แก่ แกนนำ และวิทยากร
- มีกระบวนการ ที่มีการจัดการ ตัดสินใจ กำหนดบทบาทหน้าที่ ดูแลรักษาทรัพยากร

การสื่อสาร และประเมินชุมชน

- มีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างต่อเนื่อง
- มีทรัพยากรที่สามารถใช้ในกิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านการเงินและอื่นๆ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ชุมชนแต่ละชุมชน ย่อมมีความเหมือนและความแตกต่างกัน การวิเคราะห์ชุมชนจึงต้องพิจารณาถึงวิถีชีวิต ความเคยชิน ความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำมาจัดการและสร้างสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ในชุมชนทั้งการออกแบบ การเลือก และการใช้เทคนิควิธีการให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเป็นการเรียนรู้ที่ยั่งยืน เพราะสิ่งเหล่านี้คือการจัดการเรียนรู้จากวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง

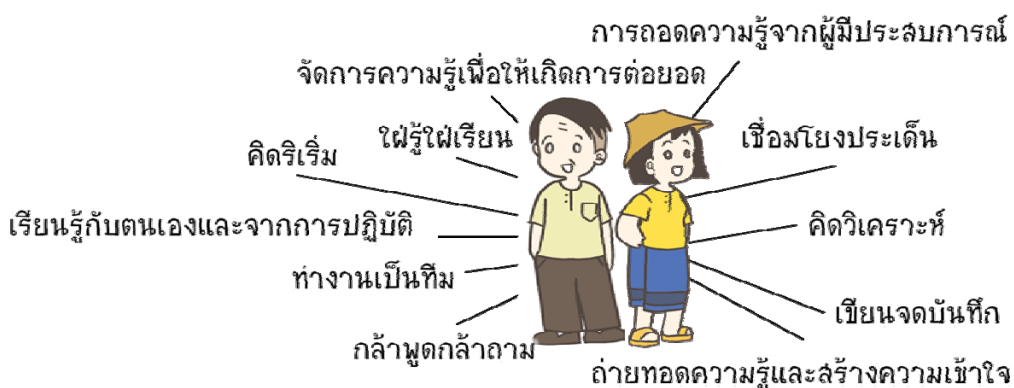

แนวทางที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้

๑. ชวนให้ชาวบ้านคิดและทำเพื่อตนเอง เพื่อให้ตนเองรอด แล้วจึงคิดถึงคนอื่น ไม่จำเป็นต้องทำให้ทุกคนทำเพื่อส่วนรวม การนำคนมาเพื่อให้คิดถึงส่วนร่วมเป็นเรื่องฝืนธรรมชาติ
๒. จัดเวทีรวมกันครั้งแรก โดยยกปัญหาเด่นๆ ในพื้นที่เพื่อคุยกัน สร้างกลุ่มย่อยๆ เกิดเวทีที่สอง ที่สาม เกิดข้อสรุปจากทุกกลุ่ม
๓. ชวนวิเคราะห์ ชาวบ้านวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก ภายในตลอดเวลา ใช้วิธีวิเคราะห์ล่วงหน้า เช่น เสรีอาเซียน เพราะสถานการณ์ต่างๆ มีผลต่อการทำแผนชุมชน
๔. ทำงานกับชาวบ้านต้องใช้การชวนซ้ำๆ เพราะครั้งแรกอาจชาวบ้านไม่เห็นด้วย และเทคนิคที่จะทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมก็คือการกลับไปกลับมาของข้อมูล
๕. ในการจัดเวทีหากชาวบ้านไม่กล้าพูด ควรเปิดโอกาสให้คนกล้านำเสนอขึ้นมาเบื้องต้น แล้วต่อไปก็จะขยายกว้างออกไปเรื่อยๆ
๖. เวลาในการจัดเวทีต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น ภาคใต้ถนัดช่วงกรีดยาง ชาวบ้านจะไม่มา
๗. กระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งด้านการตัดสินใจและงบประมาณ โดย
 - ให้ชาวบ้านเรียนรู้วิธีคิดอย่างเป็นระบบ
 - ให้ชาวบ้านเรียนรู้เรื่องระบบการจัดการ ผ่านวิธีการตั้งงบประมาณที่สอดคล้องทิศทาง

- ให้อาจารย์ชี้แจงขั้นตอนการเรียนรู้จากการทำงาน

ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้มีอะไรบ้าง

ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ของชุมชน อาจประกอบด้วย การใฝ่รู้ ใฝ่เรียน การคิดริเริ่ม การทำงานเป็นทีม การกล้าพูดกล้าถามในสิ่งที่ตนเองไม่เข้าใจ การถ่ายทอดความรู้และสามารถ การสร้างความเข้าใจ การเขียนจดบันทึก การคิดวิเคราะห์จากข้อมูล การเชื่อมโยงประเด็นปัญหาชุมชนกับนโยบายของทุกภาคส่วน การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน การให้ความร่วมมือ การจัดการความรู้เพื่อให้เกิดการต่อยอดการเรียนรู้ การจัดทำแผนชุมชนและข้อเสนอโครงการของชุมชน การถอดความรู้จากผู้มีประสบการณ์ การเรียนรู้กับตัวเอง การเรียนรู้จากการปฏิบัติ

ตัวอย่างการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนของจังหวัดชัยนาท

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมเรียนรู้เพื่อ
วางแผนชุมชนของจังหวัดชัยภูมิ

สำหรับแกนนำและวิทยากรกระบวนการต้องมุ่งทำให้
กลุ่มที่เป็นไข่มุกแดง หรือกลุ่มที่มีจิตสาธารณะได้เข้าร่วม
กระบวนการเรียนรู้ก่อนกลุ่มอื่น

๓. กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) เป็นกระบวนการทางความคิด การกระทำที่ทำให้คนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระของความรู้ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติอันนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ทักษะและพฤติกรรม โดยอาศัยประสบการณ์ และการมีปฏิสัมพันธ์กับมิติต่างๆ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

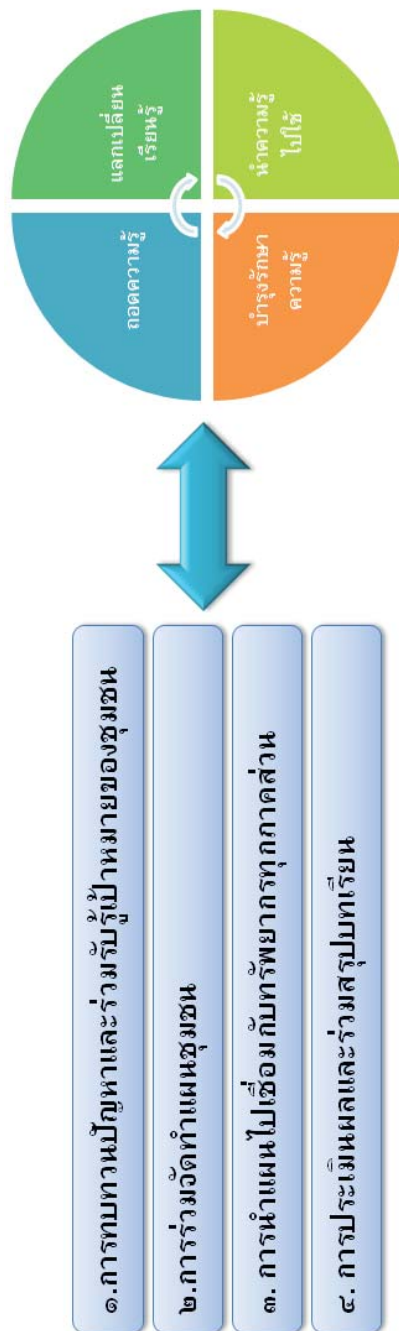
สำหรับการนำกระบวนการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนสามารถนำมาใช้ได้ สิ่งสำคัญที่ทำให้เรารู้ว่าเมื่อไหร่ที่จำเป็นต้องใช้กระบวนการจัดการความรู้นั้นก็คือ “ปัญหาใดบ้างของชุมชนที่มีสาเหตุมาจากความไม่รู้ของคนในชุมชน” เมื่อนั้นคือ สัญญาณบอกเหตุได้ว่า “ถึงเวลาแล้วที่จะต้องใช้ การจัดการความรู้เข้ามาช่วยในการแก้ไขปัญหา” โดยจะต้องเข้าใจว่า “กระบวนการจัดการความรู้สามารถเกิดขึ้นในขั้นตอนใดก่อนก็ได้” แต่สิ่งที่ควรทำต่อก็คือ “พยายามทำให้ครบกระบวนการ” เพื่อทำให้องค์ความรู้ต่างๆ ในชุมชนถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถต่อยอดในการเรียนรู้ของคนในชุมชนต่อไป

ดังนั้น “กระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน” คือ กระบวนการที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติอันนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ทักษะและพฤติกรรม โดยใช้ประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์กับข้อมูล คน และความสัมพันธ์กับส่วนราชการ ภาคเอกชน วิชาการ และประชาสังคม ด้วยการจัดการความรู้จนทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ การต่อยอดการเรียนรู้และสามารถวางแผนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเป็นระบบครบวงจร

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

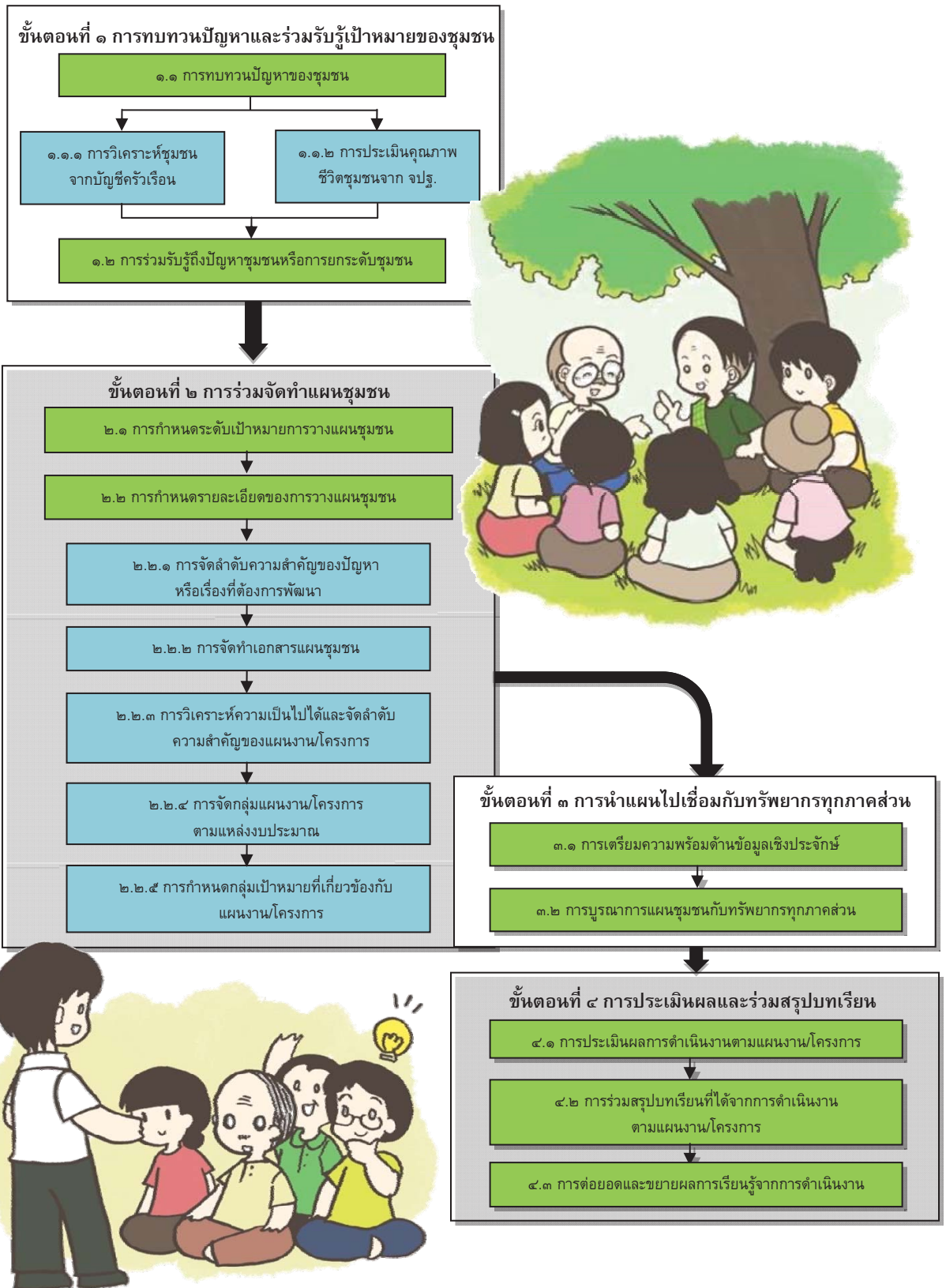
การจัดการความรู้ KU-KM Model

แผนภาพที่ ๑ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ KU-KM Model

เออละ!!! มาดู “ขั้นตอนการจัด
กระบวนการเรียนรู้เพื่อ
การวางแผนชุมชนอย่าง
ละเอียด ทั้ง ๔ ขั้นตอน” กัน

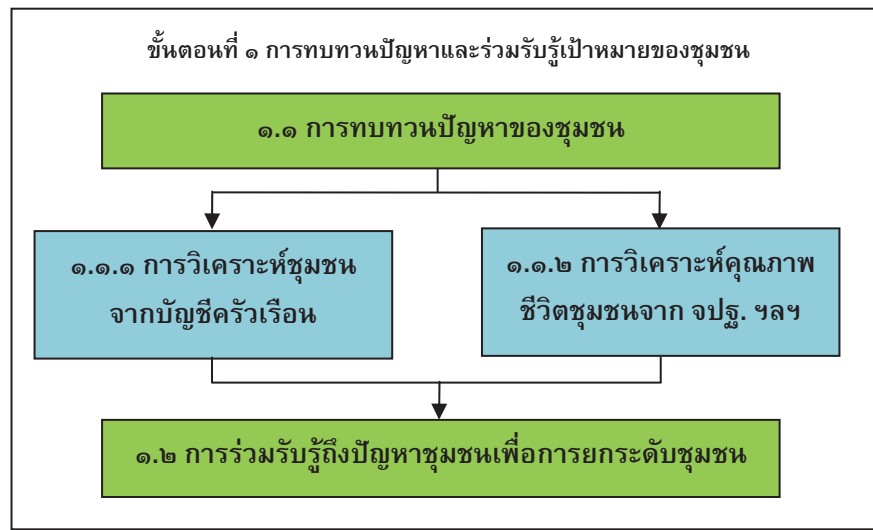

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ขั้นตอนที่ ๑ การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของ

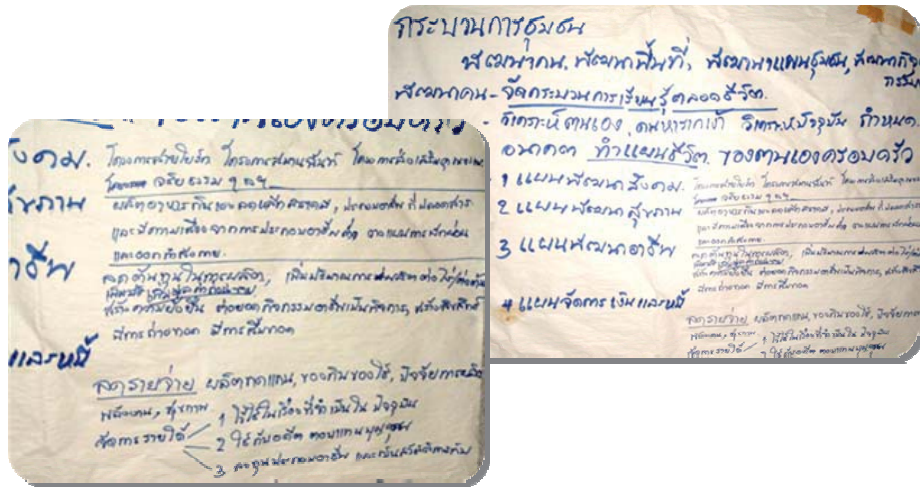

ขั้นตอนแรกนี้ชุมชนต้องรวมตัวกันเพื่อร่วมทบทวนว่าชุมชนมีปัญหาหรือไม่ (ขั้นตอนที่ ๑.๑) การทบทวนปัญหานี้ทำได้โดย การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนจากข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและจากข้อมูลบัญชีครัวเรือน และการประเมินวิเคราะห์คุณภาพชีวิตชุมชน ถ้าวิเคราะห์แล้วชุมชนตอบตัวเองได้ว่ากำลังเกิดปัญหาอะไรบ้าง เป็นปัญหามากหรือน้อย เป็นปัญหาภายในชุมชนหรือเป็นปัญหาจากสถานการณ์ภายนอกชุมชน จำเป็นที่ชุมชนต้องแก้ปัญหาเหล่านั้น แต่หากเมื่อทบทวนแล้วพบว่า ณ ขณะนั้น ชุมชนไม่มีปัญหารีบด่วนที่ต้องแก้ไข แต่ชุมชนต้องการยกระดับชุมชนให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ ก็ต้องช่วยกันบอกให้ได้ว่าต้องการยกระดับเรื่องอะไร เมื่อกำหนดได้ดังนี้ชุมชนก็จะสามารถร่วมกันรับรู้ถึงปัญหาชุมชน หรือร่วมรับรู้ถึงการยกระดับชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ตัวอย่างการทบทวนปัญหาชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

แล้วชุมชนจะรับรู้ได้อย่างไรว่ามีปัญหา?

ขั้นย่อยที่ ๑.๑ การทบทวนปัญหาของชุมชน

การทบทวนปัญหาของชุมชน คือ การที่ชุมชนช่วยกันค้นหาว่าชุมชนของตนมีปัญหาหรือไม่ มีปัญหาเรื่องอะไรเป็นปัญหาระดับใด มีใครเกี่ยวข้องกับปัญหาเหล่านั้นบ้าง

ชุมชนต้องนำข้อมูล ๒ ประเภทมาช่วยในการทบทวนปัญหาของชุมชนได้แก่ ๑. ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เช่น ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ทางกายภาพ ข้อมูลทางเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ ๒. ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออม และหลักประกัน หนี้สินและบัญชีที่ดิน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้จาก

๑) วิเคราะห์ชุมชนจากบัญชีครัวเรือน

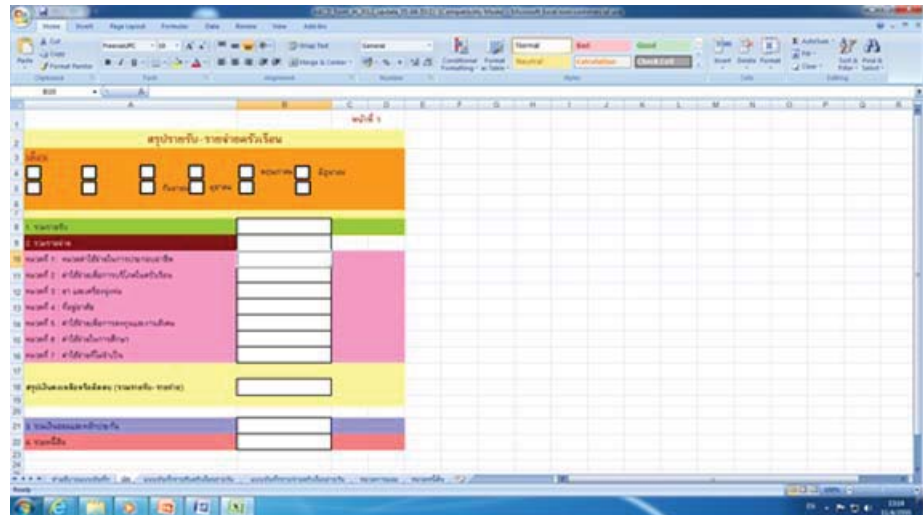
พิจารณาจากลักษณะข้อมูลในด้านต่าง ๆ เช่น ศักยภาพชุมชน ความมั่นคงของรายรับในครัวเรือน/ชุมชน ความสามารถในการใช้จ่ายของครัวเรือน/ชุมชน สัดส่วนรายจ่ายแต่ละหมวดต่อรายรับที่เกิดขึ้น สัดส่วนการออม กระแสการเงินของครัวเรือน ซึ่งจะต้องมีการพิจารณาจากข้อมูลที่มีการผิดปกติในด้านยอดรวมของรายรับลดลง - รายจ่ายสูงขึ้นที่ได้จากการประกอบอาชีพตาม

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

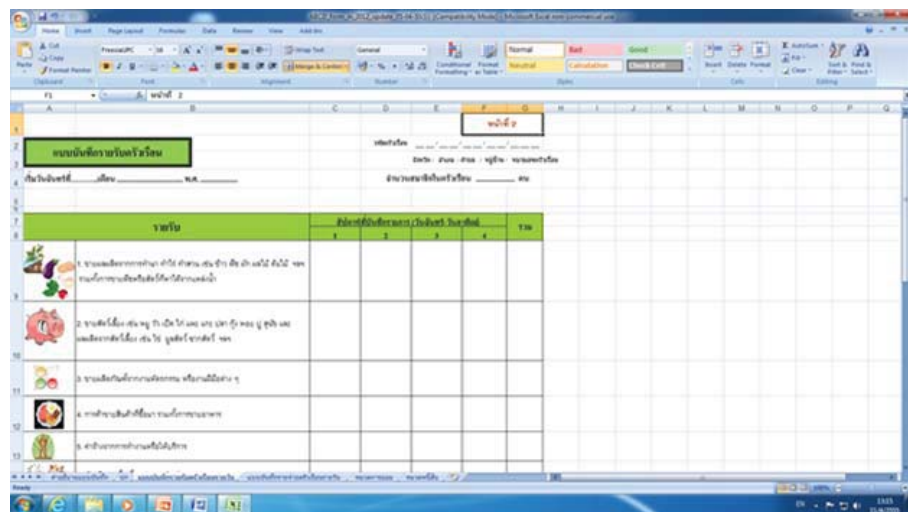

หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนข้างต้น โดยสามารถใช้โปรแกรมประมวลผลบัญชีครัวเรือนที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

๑) โปรแกรมบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน สามารถวิเคราะห์ข้อมูลระดับชุมชน และระดับตำบลเกี่ยวกับงบดุล กำไรขาดทุนของชุมชนสามารถนำไปใช้ในการวางแผนด้านเศรษฐกิจระดับหมู่บ้านและตำบลได้ (พัฒนาโดยโครงการ KCC มหาวิทยาลัยมหิดล)

ภาพที่ ๒ โปรแกรมสรุปรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน ของโครงการ KCC โดยมหาวิทยาลัยมหิดล

ภาพที่ ๓ แสดงรายรับครัวเรือน ของโครงการ KCC โดยมหาวิทยาลัยมหิดล

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

แบบบันทึกการจ่ายค่ารถโรงเรียน		วันที่ ๑			
โรงเรียน _____		ปีการศึกษา _____			
จำนวนเงินที่จ่าย _____ บาท		จำนวนเงินที่รับ _____ บาท			
รายการ		จำนวน	ราคา	รวม	รวม
1.1 ค่าเชื้อเพลิง					
1.2 ค่าซ่อมบำรุง					
1.3 ค่าประกันภัย					
1.4 ค่าจ้างคนขับรถ					
1.5 ค่าอื่น ๆ					

ภาพที่ ๔ แสดงแบบบันทึกการจ่ายของครุเรือน ของโครงการ KCC โดยมหาวิทยาลัยมหิดล

แบบบันทึกเงินออมและหลักประกัน		วันที่ ๑			
โรงเรียน _____		ปีการศึกษา _____			
จำนวนเงินที่ออม _____ บาท		จำนวนเงินที่รับ _____ บาท			
รายการ		จำนวน	ราคา	รวม	รวม
1.1 ค่าเชื้อเพลิง					
1.2 ค่าซ่อมบำรุง					
1.3 ค่าประกันภัย					
1.4 ค่าจ้างคนขับรถ					
1.5 ค่าอื่น ๆ					

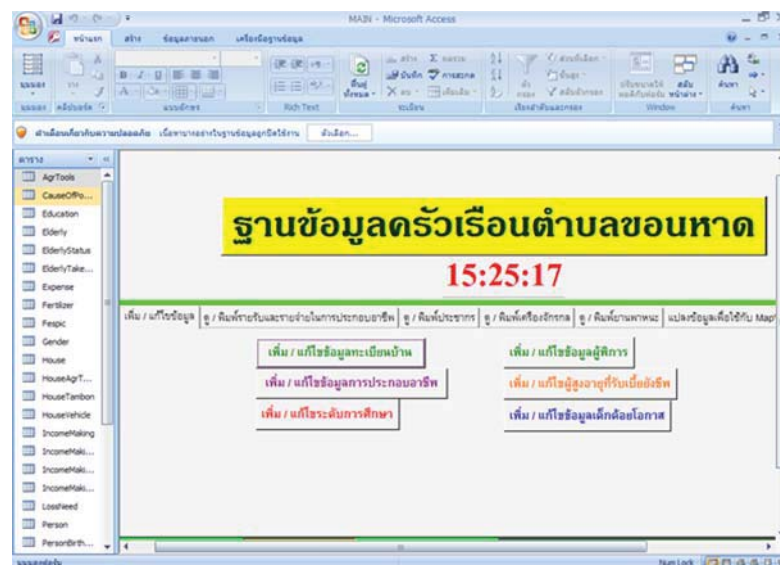
ภาพที่ ๕ แสดงแบบบันทึกเงินออมและหลักประกัน ของโครงการ KCC โดยมหาวิทยาลัยมหิดล

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ภาพที่ ๖ แสดงแบบหนึ่สิน ของโครงการ KCC โดยมหาวิทยาลัยมหิดล

๒) โปรแกรมขอนหาด (PanData) เป็นข้อมูลด้านประชากร ครั้วเรือน อาชีพ การศึกษา การจัดสวัสดิการชุมชน ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส กลุ่มอาชีพ และกลุ่ม/องค์กร ต่าง ๆ โดยใช้ข้อมูลทะเบียนราษฎรจากแบบ ทร.๑๔ มาเป็นฐานในการออกแบบข้อมูล และใช้ โปรแกรม Microsoft Office Access) จัดการข้อมูล (พัฒนาโดยนายแพทย์บรรเจิด สุขพิพัฒน์ ปานนท์ สสจ.พัทลุง และนายชิน ทิพย์เพ็ง ผู้นำชุมชน ต.ขอนหาด อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช)

ภาพที่ ๗ แสดงหน้าจอของโปรแกรมขอนหาด

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

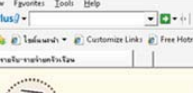
โปรแกรมบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการในครัวเรือนเพื่อการพัฒนาสู่สังคมปัญญา (KCC) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานข้อมูลรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือนแบบบัญชี (GIS)

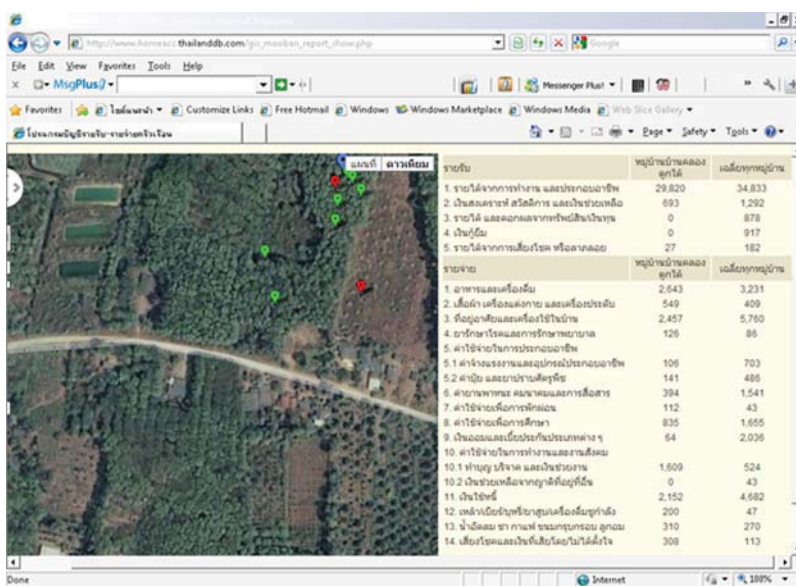
จังหวัด นครราชสีมา อำเภอ พนม อำเภอ สะพาน ภูพาน 01

สรุปผลการรับ-รายจ่ายครัวเรือน จังหวัด นครราชสีมา 2553

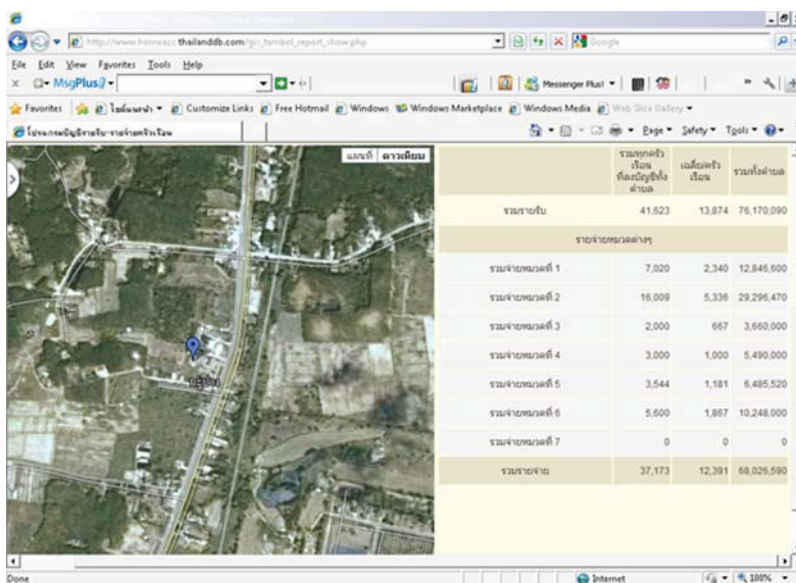

ลำดับ	รายการ	หน่วยรับเงิน	หน่วยจ่าย
1	รายได้อาจการจ้างงาน และประกอบอาชีพ	29,820	34,833
2	ได้ผลประโยชน์ สิทธิการ และประโยชน์อื่น	693	1,292
3	รายได้อื่น และเงินฝากจากทรัพย์สินอื่น	0	878
4	เงินปัน	0	917
5	รายได้อาจการให้ยืมหรือ ปล่อยยืม	27	182
รวม	รายรับ	30,540	37,002
1	ค่าเช่าและผลประโยชน์	2,643	3,231
2	เงินค่าเพื่อสังคมและ ภาษีเงินได้	549	409
3	เงินอุดหนุนและเงินให้ยืม	2,457	5,760
4	รายจ่ายอื่นและการรักษาพยาบาล	126	86
รวม	รายจ่าย	5,775	9,486

ภาพที่ ๔ แสดงหน้าจอของโปรแกรม MapWindowGIS

ภาพที่ ๑๐ แสดงหน้าจอของโปรแกรม MapWindowGIS

ภาพที่ ๑๑ แสดงหน้าจอของโปรแกรม MapWindowGIS

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๔) โปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือนปฏิบัติการในระบบ Online ผ่านเว็บไซต์ www.kccs.bunditsbpac.com ใช้เพื่อจัดการข้อมูลครัวเรือนและผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา นราธิวาส ปัตตานี สงขลาและสตูล) โดยมีบัณฑิตอาสาประจำหมู่บ้านเป็นผู้นำเข้าข้อมูลในโปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือนจากสมุดบันทึกข้อมูลครัวเรือน (พัฒนาโปรแกรมโดยโครงการ KCC และ ศอ.บต.)

ตารางสรุปจำนวนครัวเรือนและกิจกรรมเป้าหมายภายใต้แผนงานโครงการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะที่ ๑ (หมู่บ้าน ๖๙๖)

จังหวัด..... ข้อมูล ณ วันที่.....เดือน.....ปี พ.ศ.

อำเภอ	จำนวนครัวเรือนเป้าหมาย (บ้านเลขที่)	จำนวนเป้าหมาย (รายคน)	จำนวนเป้าหมายตามประเภทการสนับสนุนปัจจัยการผลิต 5 ด้าน (นับตามกิจกรรม)												หมายเหตุ
			ภาคเกษตร		ภาคปศุสัตว์		ภาคประมง		นอกภาคเกษตร		ภาคที่อยู่อาศัย		รวมทุกกิจกรรม		
			เป้าหมาย	มอบแล้ว	เป้าหมาย	มอบแล้ว	เป้าหมาย	มอบแล้ว	เป้าหมาย	มอบแล้ว	เป้าหมาย	มอบแล้ว	เป้าหมาย	มอบแล้ว	
รวมทั้งหมด															

หมายเหตุ : เป้าหมาย หมายถึง บุคคลเป้าหมายที่ได้รับการรับรองอนุมัติภายใต้แผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๕) โปรแกรม HCIS เป็นโปรแกรมที่ใช้บริหารงานฐานข้อมูลระดับตำบลสำหรับสถานีนามัยเช่นเดียวกับโปรแกรมฯ THO โดยพัฒนาขึ้นเพื่อใช้งานสำหรับสถานีนามัยโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลของสถานีนามัยเป็นไปอย่างมีระบบสามารถนำมาประกอบการวิเคราะห์กับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ชื่อ	โรคติดต่อ	หมายเหตุ
1	โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์	
2	โรคติดต่อทางอาหารและน้ำ	
3	โรคติดต่อทางอากาศ	
4	โรคติดต่อทางผิวหนัง	
5	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
6	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
7	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
8	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
9	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
10	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
11	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
12	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
13	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
14	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
15	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
16	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
17	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
18	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
19	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
20	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
21	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
22	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
23	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
24	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
25	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
26	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
27	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
28	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
29	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย
30	โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ	ผู้ป่วย

ภาพที่ ๑๒ แสดงรายละเอียดข้อมูลด้านสุขภาพในตำบล (เพศ อาชีพ การศึกษา สถานะครอบครัว หมูเหือด สาเหตุการตาย การคุมกำเนิด สุขภาพฟัน ลักษณะที่อยู่อาศัย การสูบบุหรี่ การดื่มเหล้า ความดัน เบาหวาน โรคที่รักษาด้วยแพทย์แผนไทย ประเภทยาและเวชภัณฑ์ และประเภทยาแผนไทย ฯลฯ)

สำหรับการนำโปรแกรมขอนหาด และ โปรแกรม Map window GIS ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการข้อมูลเพื่อรองรับกระบวนการจัดทำแผนชุมชนระดับตำบล นอกจากข้อมูลเชิงบรรยาย ข้อมูลการสำรวจ ข้อมูลจากการจัดเวทีประชุมประชาคมระดมความคิดเห็นในระดับต่างๆ เพื่อนำมากร่างทำแผนแม่บทชุมชน /แผนชุมชนระดับตำบลแบบใหม่โดยใช้ข้อมูลประชากร ครัวเรือน แผนที่ทรัพยากร แผนที่แสดงการใช้ที่ดินก็จะทำให้แผนชุมชนมีความชัดเจนถูกต้องตามความต้องการของชาวบ้านมากยิ่งขึ้น รวมถึงการนำไปใช้ประโยชน์ในการบูรณาการกับแผนของ อปท. ได้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย เช่น การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในตำบลขอนหาด ตำบลบ้านพร้าว ตำบลคูหาใต้ เป็นต้น

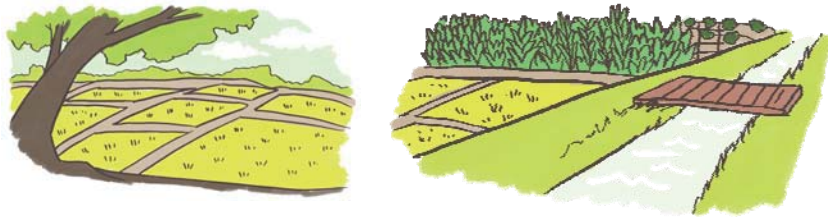
นอกจากนี้ยังสามารถใช้ข้อมูล HCIS เป็นการนำเข้าข้อมูลระบบสุขภาพในระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระบบสุขภาพบุคคล ซึ่งข้อมูลมีความแม่นยำ และมีการจัดเก็บเป็นประจำข้อมูลจึงมีความทันสมัยตลอดเวลา ทีมข้อมูลโครงการพัฒนาระบบ การจัดการฐานข้อมูลสุขภาพจังหวัดสงขลา เป็นการนำเสนอข้อมูล

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ด้านสุขภาพและข้อมูลรายงานแสดงผลสถานการณ์สุขภาพในระดับจังหวัดได้ สำหรับประโยชน์ในการวางแผนชุมชน ก็คือ สามารถนำมาประกอบการวิเคราะห์กับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ดินหมู่บ้าน ก มีอัตราผู้มีสารเคมีตกค้างในเส้นเลือดสูงมาก ดังนั้น การวิเคราะห์ว่า “ทำไมคนถึงมีสารเคมีตกค้างในเส้นเลือด” โดยเปรียบเทียบกับ ยอดค่าใช้จ่าย ด้านการซื้อสารเคมี/ยาฆ่าแมลงได้ หากพบว่ามีความสัมพันธ์กันว่ามียอดค่าใช้จ่ายสูงและ มีอัตราผู้มีสารเคมีตกค้างในเส้นเลือดสูงก็สามารถนำไปเป็นข้อสันนิษฐานเพื่อนำไปสู่กระบวนการค้นหาสาเหตุและวางแผนการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป

วิเคราะห์ขนาดพื้นที่ทำกินหรือพื้นที่เกษตรกรรม

ข้อมูลพื้นที่ทำกินของครัวเรือน		ข้อมูลพื้นที่ทำกินของครัวเรือน	
ลำดับ	ชื่อพื้นที่	พื้นที่ (ไร่)	มูลค่า (บาท)
1.	สวนผลไม้	10	10000
2.	สวนผลไม้	10	10000
3.	สวนผลไม้	10	10000
4.	สวนผลไม้	10	10000
5.	สวนผลไม้	10	10000
6.	สวนผลไม้	10	10000
7.	สวนผลไม้	10	10000

ตัวอย่าง การนำข้อมูลจากการจัดบันทึกปัญหาและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จะทำให้สามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาได้อย่างแท้จริง เช่น ปัญหาที่ดิน ทำกินพื้นที่ป่าชายเลน บ้านนางโสม จ.สุราษฎร์ธานี ทำให้ทราบว่าใครเป็นเจ้าของที่ดินตัวจริง และใครที่เป็นคนบุกรุก

ตัวอย่าง การจดบันทึกข้อมูลบัญชีครัวเรือนของชาวบ้าน

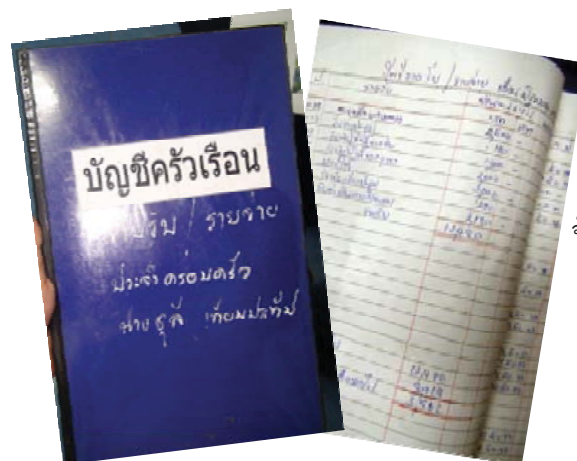
วันเดือนปี	รายการ	รายรับ (บาท)	รายจ่าย (บาท)	หมายเหตุ
1 ม.ค. ๒๕๕๕	รับสวัสดิการ		1,630 บาท	
๒ ม.ค. ๒๕๕๕	จ่ายตลาด		300 -	
	ค่าเช่าบ้าน		38 บาท	
๓ ม.ค. ๒๕๕๕	ค่าไป		๕๐ -	
	ขายหมู	170		
๕ ม.ค. ๒๕๕๕	ขายหมู	120		
	ซื้อผักผลไม้		165 บาท	
7 ม.ค. ๒๕๕๕	ขายหมู	20		
	ขายหมู	30		
9 ม.ค. ๒๕๕๕	ค่าไป		200 -	
12 ม.ค. ๒๕๕๕	ค่าไป		300 บาท	
13 ม.ค. ๒๕๕๕	ขายหมู		500 บาท	
	ขายหมู		180 -	
	รวม		1,800	

จังหวัดนครราชสีมา

วันที่	รายการรับ	จำนวนเงิน (บาท)	รายการจ่าย	จำนวนเงิน (บาท)	ยอดคงเหลือ (บาท)
๑	รับเงินเดือน	1,500.00			1,500.00
๒	รับเงินค่าจ้าง	500.00			2,000.00
๓	รับเงินค่าจ้าง	500.00			2,500.00
๔	รับเงินค่าจ้าง	500.00			3,000.00
๕	รับเงินค่าจ้าง	500.00			3,500.00
๖	รับเงินค่าจ้าง	500.00			4,000.00
๗	รับเงินค่าจ้าง	500.00			4,500.00
๘	รับเงินค่าจ้าง	500.00			5,000.00
๙	รับเงินค่าจ้าง	500.00			5,500.00
๑๐	รับเงินค่าจ้าง	500.00			6,000.00
๑๑	รับเงินค่าจ้าง	500.00			6,500.00
๑๒	รับเงินค่าจ้าง	500.00			7,000.00
๑๓	รับเงินค่าจ้าง	500.00			7,500.00
๑๔	รับเงินค่าจ้าง	500.00			8,000.00
๑๕	รับเงินค่าจ้าง	500.00			8,500.00
๑๖	รับเงินค่าจ้าง	500.00			9,000.00
๑๗	รับเงินค่าจ้าง	500.00			9,500.00
๑๘	รับเงินค่าจ้าง	500.00			10,000.00
๑๙	รับเงินค่าจ้าง	500.00			10,500.00
๒๐	รับเงินค่าจ้าง	500.00			11,000.00

จังหวัดนครปฐม

จังหวัดสุราษฎร์ธานี

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๑.๒ วิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชน

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชน ทำได้โดยการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามเครื่องชี้วัด ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ๖ หมวด ๔๒ ตัวชี้วัด, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕ – ๒๕๕๙), แนวคิดตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน, เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน, ตัวชี้วัดสำหรับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และการเปรียบเทียบรายได้ประชาชาติ ของประเทศไทย แบบปริมาณลูกโซ่กับบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน สามารถสรุปได้ว่า มิติของการพัฒนาคุณภาพชีวิตสามารถแบ่งได้ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ ดังตัวอย่างด้านล่างนี้

๑.มิติด้านเศรษฐกิจ

มิติด้านเศรษฐกิจ		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ.)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
- คนในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่าคนละ ๓๐,๐๐๐ บาทต่อปี - คนอายุ ๑๕-๖๐ ปีเต็ม มีอาชีพและรายได้ - คนอายุมากกว่า ๖๐ ปีเต็มขึ้นไปมีอาชีพและรายได้ (ครบทุกคน ยกเว้นคนพิการที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้)	- ข้อมูลรายได้เฉลี่ยครัวเรือน (บาทต่อเดือน)	- สามารถวิเคราะห์ข้อมูลรายได้เฉลี่ยครัวเรือน (บาทต่อเดือน) โดยมีการจำแนกคนในแต่ละช่วงอายุ เพื่อให้เห็นภาพรวมของลักษณะอาชีพ และจำนวนรายได้ของคนในชุมชน ซึ่งสามารถวิเคราะห์สัดส่วนคนจน (ร้อยละของประชากร) ได้
	- ข้อมูลหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	- สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างรายได้กับหนี้สินทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจว่าครัวเรือนหรือชุมชนความสามารถในการพึ่งตนเองของคนในชุมชน
๒. ครัวเรือนที่มีการเก็บออมเงิน (เงินสด หรือทรัพย์สินต่างๆ เช่น เงินสด เงินฝากธนาคาร เงินฝากกลุ่มออม	- สัดส่วนการออม (ที่ไม่ใช่เงินสะสม และเงินออมสะสม)	- สามารถวิเคราะห์ร้อยละของครัวเรือนที่มีการเก็บออมเงิน (บาท) รวมไปถึงสัดส่วนเงินออมที่ไม่ใช่เงินสะสมจะสะท้อนถึงแนวโน้มทิศทาง

มิติด้านเศรษฐกิจ		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
ทรัพยากรเพื่อการผลิต เงินฝากกลุ่มสัจจะ เงินฝากสหกรณ์ เงินฝากกองทุนหมู่บ้าน เงินฝากกองทุนต่าง ๆ การทำประกันชีวิต การซื้อพันธบัตร การซื้อทองคำ การซื้อบ้าน หรือการซื้อที่ดิน เป็นต้น		การเงินของครัวเรือนและชุมชนได้ และสัดส่วนเงินออมสะสมสามารถบอกถึงภูมิคุ้มกันของครัวเรือนและชุมชนในการมีเงินสำรองเอาไว้ใช้ในยามวิกฤติ

๒.มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
- ครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และบ้านมีสภาพคงทนถาวร (อยู่ได้โดยไม่ต้องกังวลว่าจะมีปัญหาเรื่องที่พักอาศัย เช่น ถูกไล่ที่ และบ้านมีสภาพคงทนถาวร)	- รายการค่าซ่อมแซมบ้าน (บาทต่อครั้ง, บาทต่อปี) - รายการค่าเช่าที่ (บาทต่อเดือน)	- สามารถวิเคราะห์เป็นแนวโน้มติดต่อกันหลายปี หากมีรายการเป็นประจำอาจแสดงถึงการมีสภาพปัญหาจากสาเหตุใด เช่น มีน้ำท่วมทุกปี ซึ่งจะทำให้ชุมชนวิเคราะห์ว่าพื้นที่เป็นเขตภัยพิบัติหรือไม่ ถ้าจัดเป็นเขตภัยพิบัติชุมชนจะต้องมีการออกแบบในการก่อสร้างบ้านที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่
- ครัวเรือนมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี	- รายการในการซื้อน้ำเพื่อการบริโภค (บาทต่อปี)	- สามารถวิเคราะห์ได้ว่าชุมชนไม่มีแหล่งน้ำที่มีคุณภาพ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็น พื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจาก บัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
		เพียงพอสำหรับการบริโภค หรือความสามารถในการ พึ่งตนเองของชุมชน รวมถึง การให้บริการขั้นพื้นฐานแก่คน ในชุมชนของภาครัฐ
- ครัวเรือนมีการจัดบ้านเรือนเป็น ระเบียบ สะอาด ถูกสุขลักษณะ	- รายจ่ายค่าจ้างทำความสะอาด ตัดต้นไม้ ตัดหญ้า (บาทต่อปี) - รายจ่ายค่าซ่อมแซมต่อ เติมปรับปรุงบริเวณบ้าน (บาทต่อครั้ง, บาทต่อปี)	- สามารถวิเคราะห์การเอาใจ ใส่ดูแลบ้านเรือนเป็นระเบียบ สะอาด ถูกสุขลักษณะ แต่ สะท้อนภาพในทางตรงกันข้าม ในเรื่องความสามารถ พึ่งตนเองของชุมชน
- ครัวเรือนมีการป้องกันอุบัติเหตุ อย่างถูกวิธี	- รายจ่ายค่า รักษาพยาบาล / รายจ่าย ในการซ่อมแซมสิ่งที่ เสียหายอันเนื่องจากเหตุ ไม่สามารถป้องกันการเกิด อุบัติเหตุได้อย่างถูกวิธี	- สามารถวิเคราะห์คุณภาพ ทางการศึกษาการเรียนรู้เพื่อ ชีวิต และสุขภาวะของคนใน ชุมชน
- ครัวเรือนมีความปลอดภัยใน ชีวิตและทรัพย์สิน	- รายจ่ายที่ต้องซื้อสินค้า อันเนื่องมาจากของเดิมถูก ขโมย	- สามารถวิเคราะห์ถึงความ ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ของคนในชุมชน ซึ่งอาจหมาย รวมถึงการพึ่งตนเองในร่วมกัน ดูแลภายในชุมชน
- ครอบครัวมีความอบอุ่น (ในรอบ ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนนี้มีโอกาสอยู่ พร้อมหน้ากันอย่างน้อย ๖ ครั้งต่อ ปี มีการปรึกษาหารือ สมาชิกใน ครัวเรือนไม่เคยหนีออกจากบ้าน หากคนที่อยู่คนเดียวได้อย่างมี	- รายจ่ายเพื่องานการ พักผ่อนหย่อนใจ เช่น การไปเที่ยวพักผ่อนในช่วง เทศกาลสำคัญ วัน สงกรานต์, วันพ่อ, วันแม่ ฯ	- สามารถวิเคราะห์ถึงลักษณะ ความสัมพันธ์ของสมาชิก ภายในครอบครัว มีโอกาสอยู่ พร้อมหน้ากันได้ทำกิจกรรม ร่วมกัน

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็น พื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจาก บัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
ความสุขถือว่าเป็นครอบครัว อบอุ่น)		
- คนในครัวเรือนไม่ดื่มสุรา (ยกเว้นการดื่มเป็นครั้งคราว เฉลี่ยไม่เกินเดือนละ ๑ ครั้ง)	- รายจ่ายที่ไปซื้อสุราดื่ม (บาทต่อเดือน)	- สามารถวิเคราะห์ถึงความ ประพฤติดีและการมีคุณธรรม ของคนในชุมชน
- คนในครัวเรือนไม่สูบบุหรี่	- รายจ่ายที่ไปซื้อบุหรี่สูบ (บาทต่อเดือน)	
- คนอายุ ๖ ปีขึ้นไป ทุกคนได้ ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่าง น้อยสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง	- รายจ่ายในการเดินทาง ไปร่วมกิจกรรมทางศาสนา - รายจ่ายที่เป็นเงินทำบุญ บริจาค	
- คนสูงอายุได้รับการดูแลจากคน ในครัวเรือน หมู่บ้าน/ชุมชน หรือ ภาครัฐ (คนที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ได้รับการดูแลเอาใจใส่ในชีวิต ความเป็นอยู่ด้านอาหารการกิน เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เจ็บไข้ได้ ป่วย สภาพจิตใจ รวมถึง สวัสดิการชุมชนหรือเบี้ยยังชีพ จากภาครัฐ)	- รายจ่ายเป็นเงินที่ส่งไป ช่วยเหลือผู้สูงอายุใน ครอบครัว หมู่บ้าน/ชุมชน - เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ	
- คนพิการได้รับการดูแลจากคน ในครัวเรือน หมู่บ้าน/ชุมชน หรือ ภาครัฐ (คนพิการทางกายและ หรือสมองจนไม่สามารถช่วย ตนเองได้ คนตาบอด หูหนวก เป็นใบ้ อัมพาต ไม่มีฝ่ามือ ไม่มี ฝ่าเท้า ปัญญาอ่อน ออทิสติกส์ วิกลจริตฯ ได้รับการดูแลเอาใจใส่	- รายจ่ายเป็นเงินที่ส่งไป ช่วยเหลือผู้พิการใน ครอบครัว หมู่บ้าน/ชุมชน - เบี้ยยังชีพผู้พิการ	

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็น พื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจาก บัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
ในชีวิตความเป็นอยู่ด้านอาหาร การกิน เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เจ็บ ไข้ได้ป่วย สภาพจิตใจ รวมถึง สวัสดิการชุมชนหรือเบี้ยยังชีพ จากภาครัฐ)		
- คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการ ทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อ ประโยชน์ของหมู่บ้าน/ชุมชน หรือ ท้องถิ่น	- รายจ่ายในการทำ กิจกรรมสาธารณะเพื่อ ประโยชน์ของหมู่บ้าน/ ชุมชน	

๓. มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพ ชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความ จำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชี ครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
- ครัวเรือนมีน้ำใช้เพียงพอ ตลอดปี	- รายจ่ายค่าน้ำประปา (บาท ต่อปี)	- สามารถวิเคราะห์ได้ว่าชุมชน ไม่มีแหล่งน้ำที่มีคุณภาพ เพียงพอสำหรับการอุปโภค หรือความสามารถในการ พึ่งตนเองของชุมชน รวมถึง การให้บริการขั้นพื้นฐานแก่คน ในชุมชนของภาครัฐ
- ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจาก มลพิษ	- รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล ที่มาจากการได้รับมลพิษ (บาทต่อปี)	- สามารถวิเคราะห์ถึงคุณภาพ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และ สุขภาวะของคนในชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
	-รายจ่ายด้านสารเคมี/ยาฆ่าแมลงในการทำการเกษตร	

๔.มิติด้านการเรียนรู้

มิติด้านการเรียนรู้		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
- เด็กอายุ ๓-๕ ปีเต็ม ได้รับการบริการเลี้ยงดูเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน (โดยศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันศาสนา อนุบาลชนบท โรงเรียนอนุบาล)	- รายจ่ายค่าการศึกษาของเด็กก่อนวัยเรียน ๓-๕ ปี	- สามารถวิเคราะห์แยกเป็นค่าเทอม, ค่าวัสดุอุปกรณ์ และหนังสือ, ค่าเดินทางไปเรียนหนังสือ, และค่าขนม ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานที่รับผิดชอบหรือที่เกี่ยวข้องร่วมกันวิเคราะห์เพื่อช่วยกันค้นหาลดรายจ่าย เช่น การสนับสนุนทุนการศึกษา การจัดรับ-ส่งนักเรียน เป็นต้น
- เด็กอายุ ๖-๑๔ ปี ได้รับการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี	- รายจ่ายค่าการศึกษาของเด็ก ๖-๑๔ ปี	
- เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	- รายจ่ายค่าการศึกษาของเด็กที่ศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	
- เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี ที่ไม่ได้เรียนต่อและยังไม่มีงานทำ ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ	- รายจ่ายค่าฝึกอบรมด้านอาชีพสำหรับเด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี ที่ไม่ได้เรียนต่อและยังไม่มี	- สามารถวิเคราะห์กลุ่มคนในชุมชนในแต่ละช่วงวัย ทั้งนี้เพื่อพิจารณาว่าอยู่ในวัยเด็ก วัยแรงงาน หรือวัยสูงอายุ ทั้งนี้

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านการเรียนรู้		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็น พื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจาก บัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
- คนอายุ ๑๕-๖๐ ปี เติม อ่าน เขียนภาษาไทย และคิดเลข อย่างง่ายได้	งานทำ - รายจ่ายในการพัฒนาการ เรียนรู้คนอายุ ๑๕-๖๐ ปี เติม ให้มีความสามารถอ่าน เขียน ภาษาไทย และคิดเลขอย่าง ง่ายได้	เพื่อเป็นข้อมูลให้กับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องนำไปวิเคราะห์ถึง แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ ของคนในชุมชนร่วมกัน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลมีจัด กิจกรรมการฝึกอบรมอาชีพ เสริม, การฝึกอบรมเรื่อง “เกษตรอินทรีย์” เป็นต้น

๕. มิติด้านสุขภาวะ

มิติด้านสุขภาวะ		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพ ชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความ จำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจาก บัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
- เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่น้อย กว่า ๒,๕๐๐ กรัม	- รายจ่ายค่าอาหารของหญิง ตั้งครรภ์	- สามารถวิเคราะห์ภาวะ โภชนาการของหญิงตั้งครรภ์ รวมถึงการจัดกิจกรรมหรือ สวัสดิการให้กับหญิงตั้งครรภ์ ในชุมชน เช่น โครงการ “ห้อง แลกไข่” มีการแจกไข่ไก่ให้กับ หญิงตั้งครรภ์ไว้กินทุกวันๆ ละ ๑ ฟอง จนตลอด ทั้งนี้เพื่อเป็น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของแม่ และทารกแรกเกิด
- เด็กแรกเกิดถึง ๑๒ ปี ได้รับ วัคซีนป้องกันโรคครบตาม	- รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล ของครัวเรือนที่มีเด็กแรกเกิด	- สามารถวิเคราะห์ถึงโอกาสใน การเข้าถึงการให้บริการของ

มิติด้านสุขภาวะ		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
ตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค	ถึง ๑๒ ปี	สถานพยาบาลในชุมชน และสามารถวิเคราะห์ถึงสุขภาวะของเด็กแรกเกิดถึง ๑๒ ปี ส่วนใหญ่เจ็บป่วยด้วยโรคอะไร และเจ็บป่วยมากในช่วงฤดูอะไร ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การพัฒนา กิจกรรมการป้องกันสุขภาพให้เด็กและผู้ปกครอง
- เด็กแรกเกิดได้กินนมอย่างเตีียวอย่างน้อย ๖ เดือนแรกติดต่อกัน	- รายจ่ายค่านมสำหรับทารกแรกเกิด ถึง ๖ เดือน	-สามารถวิเคราะห์ถึงภาวะและแนวโน้มโภชนาการของทารกแรกเกิด
- ทุกคนในครัวเรือนกินอาหารถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย และได้มาตรฐาน	- รายจ่ายค่าอาหารที่ซื้อมาบริโภคของคนในชุมชน -รายจ่ายค่ารักษาพยาบาลที่เกิดจากสาเหตุจากการกินที่ไม่ถูกสุขลักษณะ เช่น ท้องร่วง อาหารเป็นพิษ ฯ	
- คนในครัวเรือนมีการใช้ยาเพื่อบำบัด บรรเทา อาการเจ็บป่วยเบื้องต้นอย่างเหมาะสม	- รายจ่ายค่ายาเพื่อบำบัด บรรเทา อาการเจ็บป่วยเบื้องต้น	
- คนอายุ ๓๕ ปีขึ้นไป ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปี เพื่อคัดกรองความเสี่ยงต่อโรคเบาหวานและความดันโลหิต-คนอายุ ๖ ปีขึ้นไป	- รายจ่ายค่าตรวจสุขภาพประจำปีของผู้ที่อายุ ๓๕ ปีขึ้นไปในชุมชน เพื่อคัดกรองโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูง	

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านสุขภาวะ		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
-ออกกำลังกายอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ วัน วันละ ๓๐ นาทีสูง		

จากนั้น ให้ตอบคำถามที่ว่าชุมชนมีปัญหาหรือไม่ ถ้ามีปัญหาคือปัญหาด้านใดดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ
๒. ปัญหาด้านสังคมวัฒนธรรม
๓. ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๔. ปัญหาด้านการเรียนรู้
๕. ปัญหาด้านสุขภาวะ
๖. ปัญหามากกว่า ๑ ด้าน ได้แก่
๗. ปัญหาอื่นๆ

เอ....หากชุมชนไม่มีปัญหามันต้องทำอะไรต่อละ ?

ก็ให้กำหนดว่า ต้องการพัฒนาหรือยกระดับชุมชนในด้านใดบ้าง

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ขั้นตอนย่อยที่ ๑.๒ การร่วมรับรู้ถึงปัญหาชุมชน เพื่อการยกระดับ

ร่วมรับรู้ถึงปัญหาชุมชนหรือการยกระดับชุมชน เพื่อแยกแยะปัญหา ความเป็นจริง โดยการจัดลำดับความสำคัญของปัญหารวมถึงผลกระทบที่คนและชุมชนจะได้รับ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการกำหนดเป้าหมายเพื่อการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาหรือยกระดับชุมชน

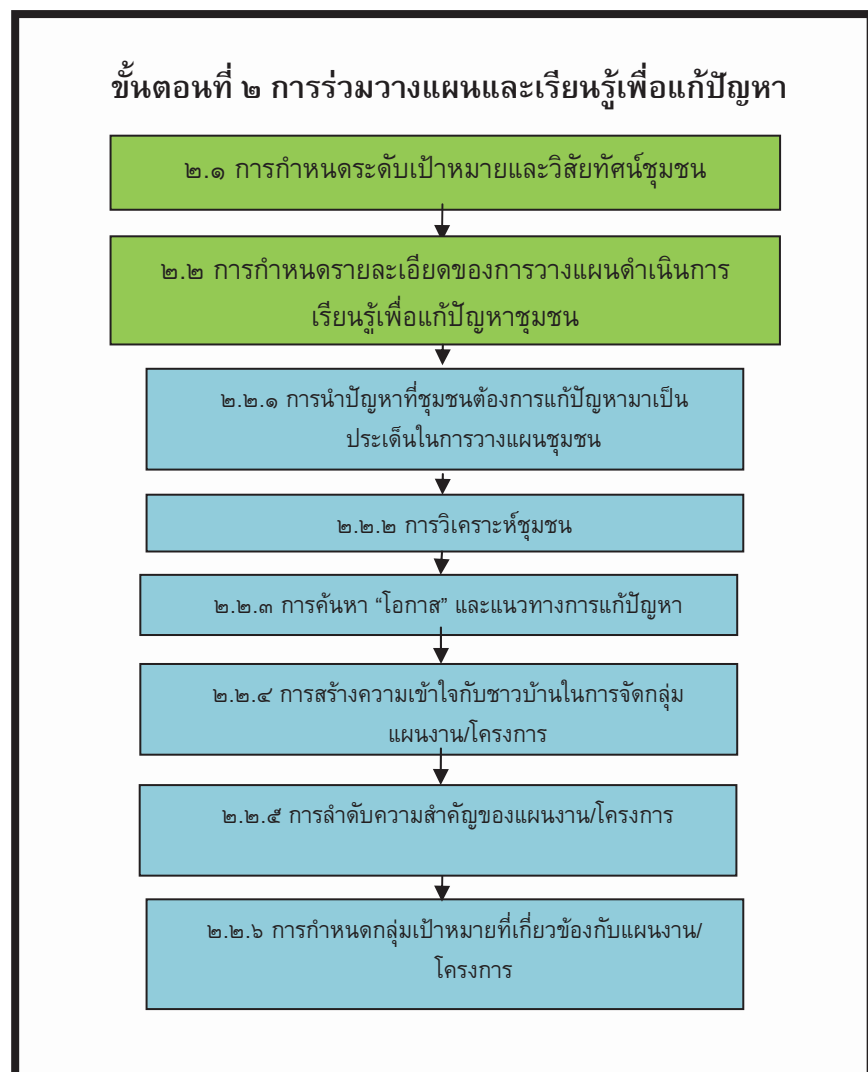

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน

ชุมชนต้องเป็นเจ้าภาพในการทำแผนชุมชนและมักต้องมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม เช่น ส่วนราชการระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ภาครัฐกิจ วิชาการ และประชาสังคม เป็นต้น รวมทั้งผู้สนับสนุนงบประมาณ ดังนั้นชุมชนจึงต้องผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีวิธีการวางแผนดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๒ นี้ มีขั้นตอนย่อย คือ การกำหนดระดับเป้าหมายการวางแผนชุมชน และการกำหนดรายละเอียดของการวางแผนชุมชน

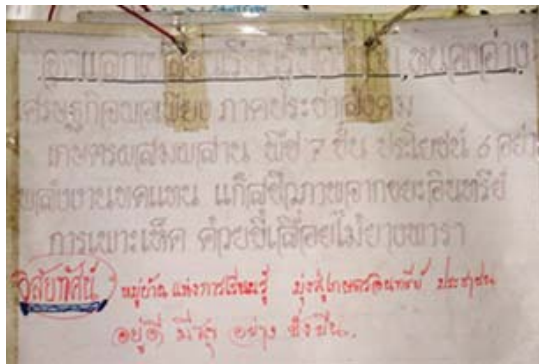

ขั้นตอนย่อยที่๒.๑ การกำหนดระดับเป้าหมายและวิสัยทัศน์

การกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ชุมชน เป็นการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีทั้งทิศทางระยะสั้น ระยะกลาง หรือระยะยาว ทั้งนี้ชุมชนที่จะสามารถกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของตนเองได้ต้องสามารถวิเคราะห์ชุมชนจากการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนและอื่นๆ ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทอย่างแท้จริง ชุมชนต้องวิเคราะห์ความต้องการ ความจำเป็น จัดลำดับ ประเมินตนเอง กล่าวโดยย่อก็คือ ชาวบ้านต้องสามารถกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับบริบทชุมชนของตน

วิสัยทัศน์ชุมชน

เป็นข้อความแสดงภาพที่ชุมชนมุ่งมั่นอยากจะเป็นหรือมีในช่วง ๕-๑๐ ปีข้างหน้า เช่น “เป็นตำบลในฝัน” ของจังหวัดอุทัยธานี

ตัวอย่างวิสัยทัศน์ของชุมชนใน
จังหวัดนครศรีธรรมราช

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

เป็นข้อความที่ชัดเจนที่ระบุถึงผลประโยชน์ที่กลุ่มเป้าหมายจะได้รับจากการวางแผนพัฒนาชุมชน ดังนั้นเป้าหมายชุมชน คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ครัวเรือนสามารถจัดการตัวเอง พึ่งตนเองได้ ทำกินอยู่ในชุมชนได้ อยู่ได้ อยู่รอด ยั่งยืน ตัวอย่างเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน ได้แก่

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

เป้าหมายระดับชุมชน

๑. เป็นชุมชนตามอุดมคติ เช่น เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนอยู่ดีมีสุข

๒. ชุมชนสามารถจัดกระบวนการทำงานที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และต่อยอดการเรียนรู้ ชุมชนสามารถปรับตัวและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยอาศัยข้อมูลความรู้ และประสบการณ์ เช่น

๒.๑ ข้อมูลศักยภาพชุมชนประกอบด้วย ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านภูมิปัญญาความรู้ ด้านวัฒนธรรมของชุมชน

๒.๒ รายรับ

๒.๓ รายจ่าย

๒.๔ หนี้สิน

๒.๕ บัญชีที่ดิน

๓. ชุมชนสามารถตระหนักต่อปัญหาของชุมชน โดยเน้นให้คนในชุมชนคิดได้ ทำได้ และแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๔. ชุมชนสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น มีรายได้เพียงพอกับการดำรงชีพ จัดการและปลดหนี้ได้ มีความมั่นคงทางอาหาร มีสวัสดิการในชุมชนดูแลตั้งแต่แรกเกิด จนถึงเสียชีวิต มีสุขภาพที่ดี มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความยั่งยืน และมีการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจนสามารถพึ่งตนเองได้

๕. ชุมชนสามารถมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ โดยมีการวางแผนชุมชนที่มาจากความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งอาศัยกลไกกระบวนการเรียนรู้จากข้อมูลทั่วทั้งชุมชน จนสามารถแก้ปัญหาภายในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน

๖. ชุมชนสามารถอยู่ดี กินดี มีสุข โดยระบบเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา และทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมล้วนมีความเหมาะสมกับชุมชน

๗. ชุมชนสามารถมีกระบวนการเรียนรู้โดยอาศัยทุนทางสังคมในพื้นที่ เช่น ข้อมูลความรู้ ภูมิปัญญา คน และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ รวมถึง การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือ สรบบทเรียน และรับผิดชอบ ในการวางแผน โดยมองเห็นโอกาส ทางเลือกสำหรับการพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม

๘. ชุมชนสามารถวางแผน บริหารจัดการทุนทางสังคม และทุนทางปัญญา และอื่นๆ ได้อย่างเป็นระบบครบวงจรในการพัฒนาชุมชน จนทำให้เกิดการเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก และอยู่บนฐานความสัมพันธ์ของชุมชนที่สามารถจัดการชุมชนตนเอง โดยมีความรู้เพียงพอ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๘. ชุมชนสามารถอยู่ดีมีสุข โดยสามารถสรุปเป็นมิติด้านเศรษฐกิจ (มีเงินออม มีอาชีพเสริม มีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และดำรงชีพตามแนวหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง) สิ่งแวดล้อม (ปลูกป่า ปลูกผักปลอดภัย ปลูกข้าวปลอดภัย และอนุรักษ์ธรรมชาติ) สังคม (มีความสามัคคี ไม่มีขโมย สุขภาพกายและใจดี การละเลิกอบายมุข และปลอดยาเสพติด) การศึกษา (ทำบัญชีครัวเรือนและมีการอบรมให้ความรู้) วัฒนธรรม (มีการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา และประเพณีต่าง ๆ) และการเมือง (รู้สิทธิหน้าที่และรับทราบของตนเอง) เป็นต้น, เป็นชุมชนที่ยั่งยืน หรือชุมชนสุขภาวะ ฯลฯ

เป้าหมายระดับบุคคล

๑. ชาวบ้านรู้จักตนเอง
๒. ชาวบ้านไม่มีหนี้ / ปลอดหนี้ได้
๓. ชาวบ้านมีสุขภาพดี
๔. ชาวบ้านกินอิ่มนอนอุ่น
๕. ชาวบ้านสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนอื่นได้ถูกต้อง
๖. ชาวบ้านสามารถปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชน
๗. ชาวบ้านตระหนักถึงการเป็นเจ้าของปัญหา ช่วยกันคิด และช่วยทำเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน

เป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อวางแผน

๑. ชุมชนมีเวทีเรียนรู้ไว้เพื่อพูดคุยกัน และมีกระบวนการตัดสินใจแก้ปัญหาชุมชนด้วยข้อมูล
๒. ชุมชนสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ และต่อยอดการเรียนรู้ได้
๓. ชุมชนได้รับเงินทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก
๔. ชาวบ้านสามารถแก้ไข และป้องกันปัญหา/ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนได้
๕. ชาวบ้านสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้
๖. ชาวบ้านมีสวัสดิการชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสม
๗. ชาวบ้านมีจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

วิธีการกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ชุมชน

๑. การวิเคราะห์ความต้องการ / ความจำเป็น

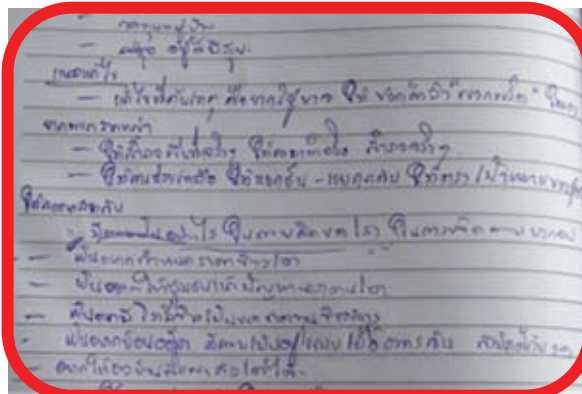
- ๑.๑ นำข้อมูลจากการวิเคราะห์ปัญหาหรือการกำหนดวิสัยทัศน์ชุมชน มาจัดลำดับความสำคัญ เริ่มจากเรียงไล่ตั้งแต่ที่สำคัญ / ชุมชน ได้รับประโยชน์
- ๑.๒ ใช้การอภิปรายร่วมกัน เสียงส่วนใหญ่
- ๑.๓ วินิจฉัยและระบุความต้องการ / ความจำเป็นที่แท้จริง

๒. วิธีการประเมินตนเองของชุมชน

- ๒.๑ ใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อประเมินจากข้อมูลที่ทุกคนร่วมกันให้
- ๒.๒ ประเมินทั้งสิ่งที่ดี เพื่อต่อยอดให้ดียิ่งขึ้น สิ่งที่ยังไม่ดีเพื่อแก้ไข
- ๒.๓ ใช้เหตุผลบัญชีครัวเรือนแต่ละเดือนเป็นเครื่องมือประเมิน
- ๒.๔ ข้อมูลและผลการประเมินจัดเก็บในฐานข้อมูลของชุมชน
- ๒.๕ ประเมินตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๓. วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ความต้องการ / จำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้

- ๓.๑ หาเพื่อนที่รู้ใจร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อนที่มีปัญหาเช่นเดียวกัน เพื่อนที่เต็มใจร่วมแก้ปัญหา
- ๓.๒ ใช้เวทีให้สมาชิกร่วมกันทำความเข้าใจ กำหนดเป้าหมายที่จะเรียนรู้ร่วมกัน
- ๓.๓ ใช้กิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การรับประทานอาหารร่วมกันเป็นโอกาสพูดคุย
- ๓.๔ ประสานความร่วมมือกับนักวิชาการ บุคคลภายนอก ชวนมาพูดคุย

ตัวอย่างบันทึกผ่านของชุมชน
ในจังหวัดชัยนาท

ขั้นตอนย่อยที่ ๒.๒ การกำหนดรายละเอียดของการวางแผนดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน

การร่วมดำเนินการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาชุมชน เป็นการที่ชุมชนร่วมกันเรียนรู้เพื่อทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำไปสู่การวางแผน โดยการมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งภายใน – ภายนอกชุมชนที่มาช่วยในการวางแผนชุมชน (การถอดความรู้: Capturing) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยมีการจัดเป็นรูปแบบการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของคนในชุมชน (การแลกเปลี่ยนเรียนรู้: Sharing) รวมถึงการปฏิบัติตามแผนซึ่งถือได้ว่าเป็นการนำความรู้ไปใช้ซ้ำในการทำงาน (การนำความรู้ไปใช้ซ้ำ: Reusing) ซึ่งมีการจัดตั้งในรูปแบบคณะกรรมการ คณะทำงานมาร่วมดำเนินการ และกำกับติดตามให้กำลังใจจะเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน สำหรับการกำหนดรายละเอียดของการดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน เป็นขั้นตอนที่ประกอบด้วย

๒.๒.๑ การนำปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ปัญหามาเป็นประเด็นในการวางแผน

โดยผ่านการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามเครื่องชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ๖ หมวด ๔๒ ตัวชี้วัด, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕ - ๒๕๕๙), แนวคิดตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน ตัวชี้วัดสำหรับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และการเปรียบเทียบรายได้ประชาชาติของประเทศไทย แบบปริมาณลูกโซ่กับบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน สามารถสรุปได้ว่า มิติของการพัฒนาคุณภาพชีวิตสามารถแบ่งได้ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึง สาเหตุที่แท้จริง และเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนคืออะไร

๒.๒.๒ การวิเคราะห์ชุมชน

การนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนกับข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือนมาวิเคราะห์เพื่อให้ชุมชนรู้ว่าในพื้นที่มีหรือไม่มีทรัพยากรอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ปัญหา เช่น การมีกลุ่มคนที่ได้รวมตัวอย่างเป็นธรรมชาติเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์อยู่แล้วในพื้นที่ หากชุมชนต้องการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาด้านปุ๋ย/ยาฆ่าแมลงในพื้นที่ สามารถชักชวนกลุ่มคนดังกล่าวมาเป็นแนวร่วมในการแก้ปัญหาดังกล่าวในช่วงต้นได้ เนื่องจากกลุ่มนี้มีใจที่ต้องการทำเรื่องแบบนี้อยู่แล้ว

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

สำหรับขั้นนี้ สามารถใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลหรือศึกษาความรู้จากแหล่งภายในชุมชน โดยมีการกำหนดประเด็นข้อมูลที่ต้องการเก็บและนำมาศึกษาประกอบทั้งนี้เพื่อให้การวางแผนมีความถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จะต้องมีการกำหนดผู้รับผิดชอบ วิธีการ เวลา ให้ชัดเจน เช่น ตัวแทนของชาวบ้านหมู่ ๓ จัดทำแบบสำรวจลักษณะการใช้พื้นที่ทำกิน และแบบสำรวจผู้รู้และความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน, การสำรวจจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านว่ามีกี่ครัวเรือนที่ต้องการใช้น้ำ โดยใช้สถิติการใช้น้ำ ๑ คน ต่อ ๕ ลิตรเพื่อประมาณการขนาดของเครื่องผลิตน้ำประปา หรือการวิเคราะห์ว่าหมู่บ้านมีแหล่งน้ำอื่นเพื่อเก็บน้ำดิบประกอบการสำรวจพื้นที่การเกษตรนาปี/นาปรังว่ามีกี่ไร่ เพื่อจะได้คำนวณว่าการปลูกข้าว ๑ ไร่ใช้น้ำเท่าไร ดังนั้นเมื่อทราบปริมาณการใช้น้ำเพื่อการเกษตรทั้งหมดจะทำให้รู้ว่าจะต้องนำน้ำมาจากแหล่งใดบ้าง หรือจะต้องมีการบริหารจัดการน้ำอย่างไรให้เพียงพอกับความ ต้องการ นอกจากนี้ ซึ่งสอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการความรู้เรียกว่า การถอดความรู้ (Capturing) หลังจากนั้นก็นำข้อมูลความรู้ดังกล่าวมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกันกับสมาชิกเป้าหมายที่เป็นผู้รับผิดชอบเพื่อดำเนินการวิเคราะห์สาเหตุ - ปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหาต่อไป ในส่วนนี้สอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการความรู้ที่เรียกว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Sharing)

๒.๒.๓ การค้นหา “โอกาส” และแนวทางการแก้ปัญหา

ในการค้นหาโอกาสและแนวทางการแก้ปัญหาสามารถใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือนใน ๕ มิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ ด้านสุขภาวะ ซึ่งมิติดังกล่าวจะทำให้ชุมชนเข้าใจถึงการเชื่อมโยงว่าข้อมูลบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายกับเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยกำหนดเป็นโครงการต่าง ๆ ทั้งนี้สามารถ สำหรับขั้นนี้สอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการความรู้ที่เรียกว่า การนำความรู้ไปใช้ซ้ำ (Reusing) หมายความว่า ในการกำหนดวิธีการแก้ปัญหาจะต้องมีการกลั่นกรองข้อมูล จนได้ทางเลือกและวิธีการที่เหมาะสมกับปัญหาต่างๆ โดยผ่านประสบการณ์ของผู้มีส่วนร่วมซึ่งอาจได้ใช้วิธีการดังกล่าวมาก่อนหน้านี้ รวมถึงการนำแนวทางการแก้ปัญหาไปลงสู่การปฏิบัติต่อไปอย่างเป็นรูปธรรม

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
มิติด้านเศรษฐกิจ		
๑. การลดรายจ่าย	๑. การประกอบอาชีพ ๑.๑ นอกภาคการเกษตร ๑.๒ ภาคการเกษตร ๒. ชีวิตประจำวัน ๒.๑ อุปโภค ๒.๒ บริโภค	๑. ใช้จ่ายเป็นอิสระตัวสะท้อนตัวตนของครัวเรือนว่ามีลักษณะอยู่ในกลุ่มฟุ่มเฟือยหรือจำเป็น ๒. ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมครัวเรือนให้มุ่งพึ่งตนเองก่อนในการแก้ปัญหาใดๆ โดยเริ่มจาก
๒. การเพิ่มรายได้	๑. ประกอบอาชีพเสริม ๒. การเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิต ๓. การรวมกลุ่มอาชีพ ๔. การจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน ๕. การจัดทำวิสาหกิจชุมชน ๖. การจัดตั้งกองทุนเพื่อสวัสดิการของชุมชน	ตนเองก่อนเสมอ เช่น ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ วางแผนลดหนี้ ๓. การจัดตั้งกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มอาชีพ สถาบันการเงินชุมชน วิสาหกิจชุมชน ๔. วิเคราะห์แนวโน้มเศรษฐกิจระดับครัวเรือนและระดับชุมชนเพื่อเตรียมการในอนาคต
๓. การปรับลด ปลดหนี้	๑. การวางแผนชีวิต ๑.๑ วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ๑.๒ จัดระบบปรับพฤติกรรม ๑.๓ วางแผนการบริหารเงิน/บริหารหนี้ ๑.๔ ปรับอาชีพวิเคราะห์ทุน ๑.๕ ลดต้นทุน - เปลี่ยนวิธีการเพาะปลูก - ทำนาโยน ต.บ่อทอง อ.บางระกำ จ.พิษณุโลกเพื่อแก้ปัญหา ค่าจ้างทำนาแพง ๒.การจัดทำกระแสการเงินครัวเรือน	
มิติด้านสังคมวัฒนธรรม		
๑. การบริโภค สินค้าฟุ่มเฟือย	๑. ตกเป็นทางการโฆษณา ไม่มีสติในการซื้อ ๒. มีการแบ่งปันซึ่งกันและกันภายในชุมชนหายไป	๑. ควรมีกฎในการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย - จัดทำปฏิทินชุมชนเพื่อทำให้กิจกรรมภาพรวมทั้งปี -

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
	๓. มีการจัดงานใหญ่โตเพื่อแสดงฐานะทางการเงินและสังคมมากกว่า การจัดงานเพื่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม ๔. มีร้านสะดวกซื้อจำนวนมากทำให้ลดการพึ่งพาซึ่งกันและกัน เพราะคิดว่ามีเงินก็สามารถซื้อได้ทุกอย่าง	นำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการพัฒนา องค์ความรู้เพื่ออนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย ๒. หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรวางแผนและสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้กับกิจกรรมที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน - กิจกรรมงดเหล้าเข้าพรรษา - งดเหล้าในงานศพ
๒. ค่าทำบุญ	๑. คนทำบุญเพื่อหวังบุญชาติหน้า	
๓. ค่าอาหาร	๑. ประเภทของเนื้อสัตว์ที่ใช้ในงานเลี้ยง - เนื้อวัวใช้กับงานแต่ง - เนื้อปลาก็ใช้กับงานศพ ๒. คนไม่ทำกับข้าวด้วยตนเอง	
๔. ค่าโต๊ะจีน	๑. แสดงถึงความรัก/ความผูกพันของคนในชุมชนน้อยลง เพราะในอดีตชาวบ้านจะช่วยกันทำกับข้าว แล้วนำส่วนที่เหลือกลับบ้าน	
๕. ค่าจัดงานบวช	๑. ค่าเหล้าสูงมาก	
๖. ค่าซื้อปลา	๑. วัฒนธรรมข้าว ปลา เกลือ (ปลาร้า) หายไป	
๗. ค่าแรงงาน	๑. ขาดการรวมกลุ่มที่อาศัยแรงงานช่วยซึ่งกันและกัน	
๘. รายได้จากทอดผ้าสูง	๑. มีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมน้อยลง	
มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		
๑. ค่าปุ๋ย/ค่าสารเคมี	๑. ต้นทุนการผลิตสูง - อัตราการใช้ปุ๋ยที่เหมาะสม - ใช้ปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทน ๒. สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย - ใช้สมุนไพรทดแทนในการทำเป็นยาฆ่าแมลง เช่น สะเดา สับปะรด ยาฉุน	๑. ชุมชนควรมีกลไกในการอนุรักษ์ อนุรักษ์ และแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความคุ้มค่าและยั่งยืน ๑.๑ มีคณะทำงานที่รับผิดชอบอยู่ในพื้นที่

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
	ตะไคร้หอม พริก ๓. ดินเสื่อม ๔. มีสารเคมีตกค้างในร่างกาย	- กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปูเปรี๊ยะ - กลุ่มเยาวชนรักคลองน้อย - กลุ่มเยาวชนรักคลองน้อย - กลุ่มอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน - กลุ่มเพาะพันธุ์ธนาคารต้นไม้ - กลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ - กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ - เครือข่ายป่าชุมชน - เครือข่ายดับไฟป่า
๒. ค่าน้ำมัน เชื้อเพลิง	๑. มีปัญหาด้านการบริหารจัดการน้ำ เพื่อการผลิตทางการเกษตรนอก ฤดูกาล ๒. ไม่มีการใช้พลังงานทดแทน - ใช้เรือใบแทนการใช้น้ำมันในการ หาปลา	- เครือข่ายอนุรักษ์วังปลา - เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ - เครือข่ายสิ่งแวดล้อมต้นแบบ "พอปลูกเพื่อลูก พี่ปลูกเพื่อน้อง" ๑.๒ จัดกิจกรรมส่งเสริมการ อนุรักษ์/ แก้ปัญหา
๓. ค่าพลังงาน (ไฟฟ้า/แก๊ส)	๑. ไม่มีการใช้พลังงานทดแทน - เต้าแก๊สชีวมวล - แกลบ - มูลสัตว์ ๒. ไม่ตระหนักถึงการประหยัดไฟฟ้า	- ธนาคารขยะ - ธนาคารปูปลา - โครงการปลูกต้นไม้ทดแทน - โครงการ "จัดบ้าน ดับสวน รวนกันทำ" - โครงการปลูกต้นไม้เพื่ออุ้มน้ำ - โครงการ "เขา นา เล" เพื่อ ดูแลต้นน้ำ
๔. ค่าน้ำ	๑. ไม่มั่นใจ/ยอมรับต่อคุณภาพน้ำ สำหรับการบริโภค ๒. มีปัญหาด้านการบริหารระบบ น้ำประปาหมู่บ้านทำให้ต้นทุนสูง - จัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ ๓. มีปัญหาน้ำแล้ง - ทำฝายแม้ว	- โครงการปลูกกอไผ่เพื่อ แก้ปัญหาการตื่นเขินของแม่น้ำ - โครงการปลูกหญ้าแฝกเพื่อ แก้ปัญหาดินสไลด์ตามแนวคัน คลอง
๕. ค่าจัดเก็บขยะ มูลฝอย	๑. สามารถจัดการขยะด้วยตนเอง ๒. มีการคัดแยกขยะ	- โครงการชุดบ่อเพื่อเก็บกักน้ำ - โครงการชุดอ่างชะลอน้ำ - โครงการชุดลอกคลองให้น้ำ
๖. ค่าซื้อสัตว์น้ำ จากภายนอกชุมชน เพื่อบริโภค	๑. มีปัญหาด้านคุณภาพของแหล่ง สัตว์น้ำในชุมชน	
๗. ค่าต้นทุน การผลิต	๑. เมล็ดพันธุ์ เกษตรกรไม่ทำเมล็ด พันธุ์เนื่องจากไม่มั่นใจในคุณภาพที่ เกิดจากการเพาะปลูกของตนเอง ๒. ค่าหัวอาหารไก่ไข่ เกษตรกรไม่ได้ เลี้ยงไก่ไข่แบบธรรมชาติ	

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
๘. ค่ารักษาพยาบาล	๑. มีปัญหาด้านสุขภาพเกี่ยวกับสารเคมีจากการเกษตรตกค้างในร่างกาย	ไหลสะดวก - การใช้เสียงตามสายเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านรักษาส่งแวดล้อม
๙. ค่าอาหาร (พืชผัก, ผลไม้, สัตว์เพื่อการบริโภค)	๑. ไม่สามารถเป็นแหล่งอาหารที่รองรับคนในชุมชนได้ - ไม่มีพื้นที่ - ไม่พึงตนเอง - ขาดความอุดมสมบูรณ์ - ขาดแรงงานในการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ - ขาดความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนได้	ศึกษาพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนเพื่อวางแผนดูแลรักษา - การปลูกฝังการช่วยเหลือสังคมพัฒนาหมู่บ้านให้กับคนในชุมชน - การใช้เปิดไถ่ทุ่งกินหอยเชอร์รี่แทนการใช้เคมีฆ่า - จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา
๑๐. การขายผลผลิตลดลง	๑. ผลผลิตมีคุณภาพต่ำเนื่องจากดินเสื่อมสภาพ ๒. มีเนื้อที่ในการผลิตลดลง ๓. ขาดการวางแผนการควบคุมการผลิตทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นต้นทุนในการผลิตมากเกินไป	๑.๓ ออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อม - ห้ามหาหน่อไม้ขาย - ห้ามจับปลาในช่วงฤดูวางไข่ - ห้ามใช้รถยนต์เข้าไปบรรทุกของป่า - กำหนดขนาดตาของแหในการจับปลา
๑๑. รายได้จากการเก็บของป่าในชุมชนลดลง	๑. พื้นที่ป่าถูกบุกรุก / ลดลง ๒. สภาพแวดล้อมเป็นพิษทำให้ผลผลิตมีปริมาณและคุณภาพต่ำลง ๓. ไม่มีกฎ กติกาและผู้รับผิดชอบอย่างจริงจังในการดูแลอนุรักษ์ป่าของชุมชน	- กำหนดช่วงฤดูเปิด-ปิดในการเก็บของป่า ๒. มีการจัดทำแผนที่ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเพื่อให้เห็นภาพรวม - จัดทำแผนที่ทำมือเพื่อศึกษาทางน้ำและวางแผนเพื่อแก้ปัญหาทางน้ำ
๑๒. รายได้จากการขายปลาลดลง	๑. คุณภาพของแหล่งน้ำต่ำทำให้ปลาไม่สามารถอาศัยอยู่ได้	- จัดทำแผนที่ทำมือเพื่อระบุสิทธิในที่ดินทำกินเพื่อแก้ปัญหาความ

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
		ไม่ชัดเจนสิทธิในที่ดิน ๓. ให้ชาวบ้านจัดบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับปริมาณผลผลิตที่ชัดเจน เป็นเงินทั้งหมดเท่าไร ก็ใช้โลกรัม เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับต้นทุนในการผลิต ๔. นำเป้าหมายมาทำเป็นตัวชี้วัดในการประเมินครัวเรือนแบบก้าวหน้ากับครัวเรือนล้าหลัง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงตนเอง - กำหนดจุดดีของหมู่บ้าน ๑ หมู่ ๑ แห่ง ทุกหมู่จะต้องมีที่สาธารณะ แหล่งน้ำ สวนสมุนไพร สถานที่พักผ่อน หรือแหล่งเรียนรู้ ๕. ส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก - แก๊สชีวภาพ - เตาชีวมวล
มิติด้านการเรียนรู้		
๑. การศึกษาของบุตร	๑. ค่าเล่าเรียนสูง ๒. ค่าเรียนพิเศษสูง ๓. ค่าเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนโรงเรียนนอกพื้นที่สูง ๔. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในชุมชนต่ำ ๕. ผู้ปกครองมีทัศนคติมองการศึกษาแบบขี้บั่นได้ แต่ไม่ได้มุ่งเน้นการวัดผลความรู้ความสามารถของเด็ก	๑. มีกลไกในสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบของโรงเรียน - จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน - ส่งเสริมการนำปราชญ์ชาวบ้านมาสอนให้กับคนในชุมชนและนอกชุมชน - จัดทำแผนที่ปราชญ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น / แหล่งเรียนรู้ในแต่ละหมู่บ้าน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
๒. การลงทุน	๑. ขาดความรู้ในการลงทุน เปรียบเทียบกับผลตอบแทน คຸ້ມหรือ ไม่คຸ້ມ ๒. ไม่มีความสามารถในการพึ่งตนเอง (ซื้อเมล็ดพันธุ์จากแหล่งอื่น) ๓. ต้นทุนบางประเภทมีความ พุ่มเพื่อยเกินความจำเป็น - ค่าจ้าง - ค่าปุ๋ย - ค่ายาฆ่าแมลง ๔. ปัญหาจากสิ่งที่คุณควบคุมไม่ได้ เช่น ภัยธรรมชาติ ๕. ระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย	- จัดทำแผนที่คนดี - จัดทำข้อมูลทรัพยากรชุมชน โดยระบบ GIS เพื่อนำมา ประกอบการวางแผนชุมชน - มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ที่จำเป็นในการดำรงชีพให้กับคน ในชุมชน - การเล่านิทานกลางบ้านให้เด็ก ในหมู่บ้านทุกวันเสาร์ - อาทิตย์ เวลา ๑๖.๐๐ น. โดยผู้สูงอายุที่มี ความสามารถในการถ่ายทอด ความรู้และเป็นการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับ เด็กในชุมชน
๓. ค่ายารักษาโรค	๑. ชาวบ้านไม่รู้จักรักษาการดูแล ตัวเอง ๒. มีการนำการแพทย์พื้นบ้านและ การแพทย์แผนไทยมาใช้ในการรักษา โรคในชุมชนน้อย	- มีการจัดเก็บความรู้ ภูมิปัญญา ของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือ เว็บไซต์ ๒. ควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการ เรียนรู้ให้กับคนในชุมชน
๔. อาชีพเสริม	๑. ไม่มีการวิเคราะห์ความสามารถ ชุมชนกับการผลิตสินค้าที่เหมาะสม ๒. ขาดการบริหารจัดการตลาดให้กับ สินค้าชุมชน - สินค้าของชุมชนขายได้น้อย - ไม่มีตลาดรับซื้อ	- การจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ที่มุ่ง สร้างการเรียนรู้ในด้านการจัดการ ความสะอาด อาหาร ภาษา ประวัติศาสตร์ชุมชน โดยสร้าง คุณค่าให้กับบ้านที่ถูกคัดเลือกเป็น โฮมสเตย์แสดงถึงการมีเกียรติใน ชุมชน - การประกวดการทำอาหาร พื้นบ้านปีละ ๒ ครั้ง โดยมุ่งให้มี การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา ประกอบการทำอาหารพื้นบ้าน เช่น การทอดไข่ไม่ต้องใช้น้ำมัน

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
		โดยการใช้ใบตองรองกันกระทะ แล้วตอกไขใส่ลงไป - การเรียนรู้สามารถสร้างโอกาสตลอดเวลา และทุกสถานที่ให้กับคนในชุมชน - การเรียนรู้จากต้นแบบจะทำให้สามารถปรับวิธีคิด อยากทำ แล้วถ้าทำได้ ๓. แผนชุมชนควรมีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อยกระดับคุณภาพการผลิตและการตลาดดี จะทำให้มีการบอกต่อ ๔. ควรนำบัญชีครัวเรือนเข้าไปบูรณาการกับหลักสูตรของโรงเรียนทุกระดับเพื่อการเรียนรู้ในการพัฒนาทุกมิติ - การสอนคณิตศาสตร์ที่มีความหมาย - การคิดต้นทุนในการทำกิจกรรมการปลูกผัก หรือการทำขนมไทยขายในโรงเรียน ๕. หน่วยงานองค์กรปกครองท้องถิ่นควรให้การสนับสนุนสวัสดิการที่สร้างการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบของโรงเรียน ๖. ควรให้ชาวบ้านใช้กระบวนการเรียนรู้ของข้อมูลในมิติต่างๆ เพื่อวางแผนพัฒนาชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
มิติด้านสุขภาวะ		
๑. ค่ายา	๑. ขาดระบบการดูแลสุขภาพ ๒. ชาวบ้านขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยาเพื่อรักษาโรคและการดูแลสุขภาพ - นโยบายฟรีทำให้ยาล้นคนไข้ เพราะชาวบ้านมียาพื้นฐานจำนวนมาก	๑. ควรพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวม - โครงการบูรณาการ คนดีสุขภาพดี เพื่อลดสารเคมีของเกษตรกร - โครงการ "นั่งสมาธิ" ของหมู่บ้าน - โครงการ "มหรรรมิวิชาการ : ต้มโฮม"
๒. ค่าปุ๋ย/สารเคมี/ยาฆ่าแมลง	๑. ได้รับสารพิษตกค้างในร่างกาย	๒. ควรมีกฎในการเรียนรู้เพื่อดูแลสุขภาพ - มีเครือข่ายการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง (การใช้สมุนไพร, การนวดเท้า) - มีอาสาสมัครสุขภาพประจำหมู่บ้านเพื่อรวบรวมข้อมูลสุขภาพของชาวบ้าน
๓. ค่าบุหรี	๑. มีค่าใช้จ่ายประเภทฟุ่มเฟือย ๒. มีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการทำลายสุขภาพ ๓. มีผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบจากการสูบบุหรี่ ๔. มีเหตุการณ์ของสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากคนในครอบครัวสูบบุหรี่	- ใช้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสะท้อนข้อมูลปัญหาสุขภาพให้ชาวบ้านเข้าใจ ๓. ควรมีกิจกรรมสนับสนุนส่งเสริมสุขภาพ - จัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านสุขภาพ - จัดตั้ง "กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน" - จัดกิจกรรมแข่งขันกีฬา - สร้างห้องน้ำแบบชักโครกให้กับคนพิการ - มีการตรวจสุขภาพแม่และเด็ก
๔. ค่าเงินช่วยงานศพ	๑. การมีสุขภาพที่ไม่ดีเป็นสาเหตุสำคัญของการเสียชีวิตหรือไม่	
๕. ค่าผักผลไม้	๑. มีสารปนเปื้อนสูง ๒. ไม่มีการปลูกอยู่ ปลูกกินด้วยตนเอง ๓. มีพฤติกรรมที่ไม่ใส่ใจการดูแลสุขภาพของตนเอง ๔. ไม่มีระบบการผลิตพืช ผัก ผลไม้ที่ปลอดภัย	
๖. ค่าเนื้อสัตว์/ปลา	๑. พฤติกรรมเสี่ยงในการบริโภคเนื้อสัตว์ที่ก่อให้เกิดโรคร้ายแรง และโรคเรื้อรัง	

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
๗. ค่าข่าวสาร	๑. คุณภาพข่าวที่ปลูกไม่ปลอดภัย เนื่องมีการซื้อข่าวสารทั้งที่มีอาชีพ ปลูกข้าว ๒. ไม่มีการวางแผนในการเก็บ ข่าวสารที่ปลูกไว้กินเอง	ผู้สูงอายุและคัดกรองกลุ่มเสี่ยง ต่างๆ ในพื้นที่ - สร้างกระแสให้เด็กกลัวผักมี สารพิษ โดยใช้คำว่า "ถ้าร้องให้ จะเอากะหล่ำปลีหน้าบ้านให้กิน"
๘. ค่าขนมขบเคี้ยว	๑. ภาวะการขาดสารอาหารของเด็ก และเยาวชนในพื้นที่	เนื่องจากชาวแม่ปลูก กะหล่ำขายไว้หน้าบ้านแต่กินเอง จะปลูกหลังบ้าน
๙. ค่าเหล้า	๑. มีค่าใช้จ่ายประเภทฟุ่มเฟือย ๒. มีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการทำลาย สุขภาพ ๓. มีผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบจากการ ดื่มเหล้า ๔. มีเหตุการณ์ของสมาชิกใน ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากคนใน ครอบครัวติดเหล้า	- ใช้เสียงตามสายของหอ กระจายข่าวรณรงค์ความรู้ด้าน การดูแลสุขภาพ - โครงการสลิ้มคลินิก วัดรอบ เอน วัดน้ำหนัก ส่วนสูง ปีละ ๓ ครั้ง - โครงการปั่นโตสุขภาพเพื่อ ดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวาน ความดัน โลหิตสูง
๑๐. ค่าเดินทางไป รักษาพยาบาลนอก ชุมชน	๑. มีปัญหาด้านสุขภาพ - ขาดการป้องกันสุขภาพของตนเอง ด้วยภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน/ การแพทย์แผนไทย ๒. ไม่สามารถให้บริการเพียงพอกับ ความต้องการของผู้รับบริการ ๓. ไม่มั่นใจในคุณภาพของการ ให้บริการรักษาในชุมชน	๔. ควรมีการนำสมุนไพร/ภูมิ ปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน / การแพทย์แผนไทยมาใช้ในการ บำบัดรักษา และป้องกันโรค - มีการแปรรูปสมุนไพร เช่น รังจืด มะรุม ฟ้าทะลายโจร ขมิ้นชัน ไพล - ใช้ยาสมุนไพรทดแทนยาแผน ปัจจุบัน
๑๑. ค่าเครื่องปรุง แต่งรสอาหาร	๑. ชาวบ้านติดผงชูรสในการประกอบ อาหาร	- การกินน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น เพื่อลดระดับไขมันในเส้นเลือด - รพ.สต.จัดมุมน้ำชาสมุนไพร บริการดื่มฟรีให้กับชาวบ้าน
๑๒. ค่าอาหารที่ แยกประเภท ละเอียด	๑. พฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ซ้ำๆ เป็นประจำ	๕. ควรส่งเสริมการปลูกอยู่ ปลูก

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
		กินตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๖. ควรมีระบบการผลิตพืช ผัก ผลไม้ที่ปลอดภัย - ส่งเสริมการใช้น้ำส้มควันไม้แทนยาฆ่าแมลง
การเชื่อมโยงปัญหาชุมชนกับสวัสดิการชุมชน		
๑. ค่ารักษาพยาบาล	๑. ไม่มีระบบการดูแลสุขภาพ ๒. ไม่มีสวัสดิการดูแลสุขภาพ	๑. วิเคราะห์สภาพทั่วไปของชุมชนเพื่อค้นหาปัญหา เชิงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการชุมชน ๑.๑ ปัญหาในการประกอบอาชีพ - จัดตั้งโรงสีชุมชนเพื่อแก้ปัญหาการไม่มีเครื่องจักรเนื่องจากชาวบ้านไม่สามารถซื้อได้ - ต้นทุนการผลิตสูง โดยจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเพื่อลดต้นทุน - ทำนา "คอมมิวนิสต์" โดยทุกคนต้องช่วยกันเกี่ยวข้าว และสละแปลงข้าว เพื่อเอาข้าวเข้ากองกลางเป็นไว้เมล็ดพันธุ์ต่อไป แก้ปัญหาการไม่มีเมล็ดพันธุ์ - มีสวัสดิการค่าตอบแทนสำหรับคนที่เฝ้าผู้ป่วยในกรณีไม่มีรายได้ตอนเจ็บป่วย - มีสวัสดิการค่าชดเชยสำหรับผู้ป่วยที่นอนพักเป็นคนไข้ใน
๒. ค่าเมล็ดพันธุ์	๑. ไม่มีเมล็ดพันธุ์เป็นของตัวเอง ๒. ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการ ๓. ไม่สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพได้	
๓. ค่าน้ำดื่ม	๑. ปริมาณน้ำฝนมีน้อย ๒. มีสารเคมีปนเปื้อนในน้ำฝน ๓. เป็นค่าใช้จ่ายที่สูงในพื้นที่	
๔. ค่าจัดงานศพ	๑. จัดงานโดยใช้เงินฟุ่มเฟือย ๒. ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการ	
๕. ค่าเนื้อสัตว์บริโภค	๑. ราคาเนื้อสัตว์สูง	
๖. ค่าจ้างแรงงานในชุมชน	๑. ขาดแคลนแรงงานในชุมชน	
๗. ค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน	๑. ค่าเล่าเรียนสูง ๒. ค่ารถในการเดินทางไปเรียนสูง ๓. โรงเรียนในพื้นที่ไม่มีคุณภาพ ๔. หลักสูตรของโรงเรียนไม่สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการของชุมชน	

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
๘. ค่าเล่นการพนัน	๑. คนว่างงาน ๒. คนมีความคหวั่งน้ำบ่อหน้า ไม่ยอมทำงาน	๑.๒ ปัญหาการศึกษา - อบต.สนับสนุนงบประมาณซื้อหนังสือเรียนให้กับเด็กในชุมชน
๙. ค่าซื้อข้าวของชาวนา	๑. ขาดการรวมกลุ่มผลิต-ขาย	๑.๓ ปัญหาหนี้ในระบบ - จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อให้ชาวบ้านกู้ดอกเบี่ยถูก
๑๐. เงินออมสูง	๑. รายจ่ายทั่วไปสูง ๒. ดอกเบี่ยในระบบสูงกว่า	๑.๔ ปัญหาราคาเนื้อสัตว์สูง - ทำเชียงใหม่ชุมชนเพื่อต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางให้ลดลง
๑๑. คนด้อยโอกาสและคนพิการ	๑. ไม่มีระบบการดูแลสุขภาพจิตด้อยโอกาสและคนพิการในชุมชน	๑.๕ ปัญหารายจ่ายด้านของใช้ประจำวันและขนมขบเคี้ยวสูง - จัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อให้เงินหมุนเวียนในชุมชนมากกว่าออกนอกชุมชน เนื่องจากต้องอาศัยสินค้าจากภายนอกชุมชน
๑๒. การขายสินค้าในชุมชน	๑. ปริมาณการขายน้อย สินค้าไม่ครบไม่หลากหลาย	๒. ควรมีรูปแบบการจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชนตั้งแต่เกิด เจ็บ เสียชีวิต - โครงการทองแดงไขเพื่อให้ทารกแรกคลอดมีน้ำหนักเกิน ๓ กิโลกรัม โดยต้องเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ๓. ควรมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชน เช่น คนด้อยโอกาส คนพิการ คนสูงอายุ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๒.๒.๔. การสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านในการจัดกลุ่มแผนงาน/โครงการ

ในการดำเนินงานตามแผนชุมชนจำเป็นต้องใช้งบประมาณ ชุมชนจึงต้องรู้ว่าแต่ละแผนงาน และแต่ละโครงการต้องใช้ทุนของใคร จะเป็นการเชื่อมโยงประสานการปฏิบัติกับผู้เกี่ยวข้องที่เหมาะสมต่อไป

แนวทางการจัดกลุ่ม มีดังนี้

๑. **แผนที่ตนเองทำได้เอง** เป็นแผนที่ชุมชนสามารถจัดการด้วยตนเองได้ เช่น การลดรายจ่ายในครัวเรือนด้วยการปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ การลดรายจ่ายการโทรศัพท์มือถือที่ไม่จำเป็น การลดรายจ่ายด้วยการทำน้ายาล้างจาน การลดต้นทุนการผลิตด้วยการทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากมูลสัตว์ในพื้นที่ จัดเวรยามในหมู่บ้าน จัดอบรมบุคลากรเรื่อง “การเป็นผู้นำทางศาสนาในการประกอบพิธีต่างๆ” ฯลฯ

โครงการตามแผนชุมชนระดับตำบล หมู่ที่ 3 ตำบลบางบอน						โครงการตามแผนชุมชนระดับตำบล			
กิจกรรมทำเอง						กิจกรรมทำ			
ลำดับ	กิจกรรม	งบประมาณ	งบประมาณที่ได้รับ	งบประมาณที่เหลือ	ผู้รับผิดชอบ	ลำดับ	กิจกรรม	งบประมาณ	งบประมาณที่ได้รับ
1	ลดรายจ่ายครัวเรือน	30,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	1	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
2	ลดรายจ่ายครัวเรือน	30,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	2	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
3	ลดรายจ่ายครัวเรือน	30,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	3	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
4	ลดรายจ่ายครัวเรือน	30,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	4	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
5	ลดรายจ่ายครัวเรือน	14,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	5	ลดรายจ่ายครัวเรือน	20,000	0
6	ลดรายจ่ายครัวเรือน	16,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	6	ลดรายจ่ายครัวเรือน	20,000	0
7	ลดรายจ่ายครัวเรือน	16,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	7	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
8	ลดรายจ่ายครัวเรือน	16,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	8	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
9	ลดรายจ่ายครัวเรือน	16,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	9	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
10	ลดรายจ่ายครัวเรือน	700,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	10	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
11	ลดรายจ่ายครัวเรือน	400,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	11	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
12	ลดรายจ่ายครัวเรือน	40,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	12	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
13	ลดรายจ่ายครัวเรือน	30,000	0	27,500	นางสาว นงนุช	13	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
14	ลดรายจ่ายครัวเรือน	0	0	27,500	นางสาว นงนุช	14	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
15	ลดรายจ่ายครัวเรือน	0	0	27,500	นางสาว นงนุช	15	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0
16	ลดรายจ่ายครัวเรือน	0	0	27,500	นางสาว นงนุช	16	ลดรายจ่ายครัวเรือน	10,000	0

ตัวอย่างกิจกรรมของแผนชุมชนประเภทแผนที่ตนเองทำได้เอง

๒. **แผนที่ต้องทำร่วม** เป็นแผนที่ชุมชนต้องมีการประสานความร่วมมือกับภาคีกับหน่วยงานภาครัฐ ธุรกิจเอกชน วิชาการ และประชาสังคม โดยมีการร่วมกันในด้านทรัพยากรงบประมาณ หรือบุคลากร เช่น โครงการเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมืองโดยร่วมกับปศุสัตว์อำเภอ โครงการเพาะเห็ดจากทะลายปาล์มร่วมกับเกษตรอำเภอ โครงการออกกำลังกายร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ โครงการเลี้ยงปลาในบ่อเล็กข้างบ้านร่วมกับประมงอำเภอ ฯลฯ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ตัวอย่างกิจกรรมของแผนชุมชนประเภทแผนที่ต้องทำร่วม

๓. **แผนที่ต้องขอการสนับสนุน** เป็นแผนที่ชุมชนต้องมีการประสานกับหน่วยงานภาครัฐดำเนินการให้ โดยการเขียนแผนงานโครงการจะต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงในด้านยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัด การติดตาม/ประเมินผล ทรัพยากร งบประมาณ หรือบุคลากร ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าแผนดังกล่าวมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่ต้องขอการสนับสนุน เนื่องจากการพิจารณาในการให้ความสนับสนุนจะต้องสามารถให้เกิดความสมดุล โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัด สิ่งเหล่านี้จะทำให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนในแต่ละระดับตั้งแต่ ตำบล อำเภอ และจังหวัด รวมถึงหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง หากชุมชนสามารถทำปัญหาดังกล่าวให้เป็นปัญหาร่วมกับชุมชนอื่นๆ ซึ่งทำให้ขนาดของผลกระทบจากปัญหาเพิ่มมากขึ้น หรือการทำให้ปัญหา/แนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องที่จำเป็นเร่งด่วนสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานที่ต้องการขอสนับสนุน

ตัวอย่างกิจกรรมของแผนชุมชนประเภทแผนที่ต้องขอการสนับสนุน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ตัวอย่าง การวางแผนโครงการของชุมชนที่ได้รับการสนับสนุน
จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและจังหวัด

เป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์	ตัวชี้วัด	กลยุทธ์	โครงการที่ได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาจังหวัด
๑. ป้องกันและลดผลกระทบจากอุทกภัยและภัยแล้ง	๑. ร้อยละที่ลดลงของจำนวนครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยเทียบกับค่าเฉลี่ยย้อนหลังสามปี ๒. ร้อยละที่ลดลงของจำนวนครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้งเทียบกับค่าเฉลี่ยย้อนหลังสามปี	๑. พัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อป้องกันอุทกภัยและภัยแล้ง ๒. พัฒนาศักยภาพระบบเตือนภัยจากอุทกภัยและภัยแล้ง ๓. ป้องกันการกัดเซาะตลิ่งริมแม่น้ำ	-โครงการก่อสร้างฝายหนองอีตุ๊ก ม.๗ ต.กระบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท -โครงการก่อสร้างคันดินป้องกันน้ำริมแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณวัดคงคารามถึงบางสารวัตร ม.๒ ต.โพนางดำตก อ.สรรพยา จ.ชัยนาท
๒. การกำจัดขยะชุมชนถูกหลักสุขาภิบาลเพิ่มขึ้น	๒. ร้อยละขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการกำจัดขยะถูกหลักสุขาภิบาลเพิ่มขึ้น	๔. สร้างจิตสำนึกและส่งเสริมการกำจัดขยะที่ถูกต้อง	-โครงการขยายระบบกำจัดขยะมูลฝอยอย่างถูกหลักสุขาภิบาล
๓. คุณภาพน้ำในแม่น้ำอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน	๓. ปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำ	๕. ส่งเสริมการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำ	
๔. เพิ่มพื้นที่สีเขียว	๔. จำนวนพื้นที่สีเขียวเพิ่มขึ้น	๖. ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้	-โครงการรณรงค์ปลูกป่าอนุรักษ์ -โครงการปลูกป่าในที่สาธารณะ

๒.๒.๕ การลำดับความสำคัญของแผนงาน/โครงการ

การจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน/โครงการ โดยยึดหลักความสำคัญ ความจำเป็น หรือความสามารถในแก้ไขปัญหาความต้องการของชาวบ้าน โดยสมาชิกจำเป็นต้องวินิจฉัยและลำดับปัญหาหรือเรื่องที่ต้องการพัฒนาตามความต้องการจำเป็นที่แท้จริง ทั้งสิ่งที่ดี เพื่อต่อยอดให้ดียิ่งขึ้นหรือ สิ่งที่ยังไม่ดีเพื่อแก้ไข รวมทั้งต้องพิจารณาความเป็นไปได้ของการแก้ปัญหานั้นๆ ด้วย

๑. ใช้การอภิปรายร่วมกันเพื่อสรุปถึงความสำคัญของโครงการ
๒. ใช้เสียงส่วนใหญ่จากโหวตออกเสียงสนับสนุนในเวทีประชาคมหมู่บ้าน
๓. ใช้การประเมินจากข้อมูลที่ทุกคนร่วมกันให้ เช่น การทำตารางวิเคราะห์คะแนนความสำคัญ

สำหรับวิธีการที่จะทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาหรือเรื่องที่ต้องการพัฒนา

๑. หาเพื่อนที่รู้ใจร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อนที่มีปัญหาเช่นเดียวกัน เพื่อนที่เต็มใจร่วมแก้ปัญหา
๒. ใช้เวทีให้สมาชิกร่วมกันทำความเข้าใจ กับปัญหาชุมชน โดยการเรียนรู้จากกันและกัน
๓. ประสานความร่วมมือกับนักวิชาการ บุคคลภายนอก ชวนมาพูดคุย

ตัวอย่างตารางวิเคราะห์ความจำเป็นเร่งด่วนของแผนงาน/โครงการ

แผนงาน/โครงการ	ความจำเป็นเร่งด่วน (๑)	ขนาดผลกระทบ (๒)	รวม (๑) X (๒)	ลำดับ
การขยายระบบกำจัดขยะมูลฝอยอย่างถูกหลักสุขาภิบาล	๕	๓	๑๕	๓
การก่อสร้างคันดินป้องกันน้ำริมแม่น้ำเจ้าพระยา	๕	๕	๒๕	๑

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

แผนงาน/โครงการ	ความจำเป็น เร่งด่วน (๑)	ขนาด ผลกระทบ (๒)	รวม (๑) X (๒)	ลำดับ
การปลูกป่าในที่สาธารณะ	๕	๒	๑๐	๔
การก่อสร้างฝาย	๕	๕	๒๕	๑
การทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากมูลสัตว์	๔	๔	๑๖	๒
การเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์	๓	๒	๖	๕

ตัวอย่างการลำดับกิจกรรมของ
ชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช
โดยใช้การนับจำนวนผู้ที่เห็นด้วย

๒.๒.๖ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับแผนงาน/โครงการ

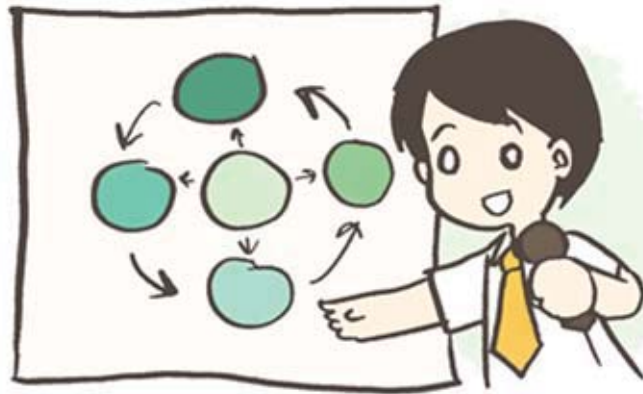
การกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับแผนงาน/โครงการ ชุมชนจำเป็นต้องมีที่ม
ขับเคลื่อนแผนชุมชน โดยสามารถกำหนดผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับครัวเรือน และระดับชุมชน เช่น
ครัวเรือนในหมู่ที่ ๓ ผู้สูงอายุในตำบล เด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ โรงเรียนที่สังกัด
สพฐ. ทั้งหมดในตำบล ฯลฯ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคราชการ
และภาคเอกชน

ดังนั้นในการวางแผนชุมชน จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ทั้งปัญหา อุปสรรค และโอกาส ที่จะ
เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถแสวงหาโอกาสจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ใน การขอรับการสนับสนุน เนื่องจากการให้สนับสนุนจะต้องทำให้เกิดผลผลิตและผลลัพธ์ที่เป็น
รูปธรรม อีกทั้งต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้วย

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ส่วนประกอบของแผน

การจัดทำเอกสารแผนชุมชนควรจัดทำเอกสารตามแนวทางที่ชุมชนใช้ เช่น ตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชน องค์ประกอบของแผนชุมชน อาจครอบคลุมหัวข้อต่อไปนี้

๑. ข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน
๒. ข้อมูลด้านทรัพยากรของชุมชน
๓. ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของประชาชน
๔. ลักษณะเฉพาะของชุมชน
๕. ผลการวิเคราะห์ปัญหาที่ครุวเรื้อนและประเมินตนเอง
๖. ผลการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของแผน
๗. จุดเด่นของการพัฒนาชุมชน
๘. วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ของแผนชุมชนที่แตกต่างไปจากเดิม
๙. กิจกรรมที่สำคัญ
๑๐. ประโยชน์ที่สมาชิกชุมชนจะได้รับ
๑๑. สิ่งที่สมาชิกชุมชนจะได้เรียนรู้
๑๒. สิ่งที่ชุมชนจะได้จัดเก็บในคลังความรู้ของชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ตัวอย่างการจัดตั้งสถาบันการเงินเพื่อ
ดูแลทางการเงินให้ชุมชนบ้านหนอง
กระทุ่ม จังหวัดกำแพงเพชร

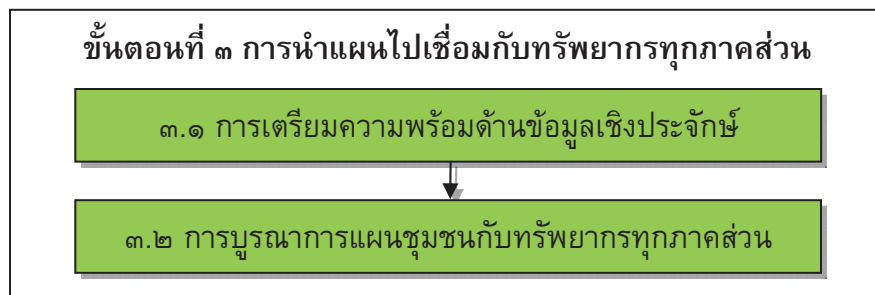

ตัวอย่างการจัดปายเพื่อรณรงค์ให้ชาวบ้าน
จัดทำบัญชีครัวเรือนของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ขั้นตอนที่ ๓ การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน

แม้ว่าแผนชุมชนจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองได้ แต่ชุมชนต้องรู้จักบูรณาการทรัพยากรทุกภาคส่วนเข้าไว้ในแต่ละแผนด้วย แผนชุมชนที่ถูกวางแผนบนพื้นฐานของข้อมูล ความคิด ความต้องการ การตัดสินใจ และลงมือทำตามแผนด้วยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องจะช่วยเสริมขีดความสามารถในการดำเนินงานตามแผนชุมชนแบบองค์รวม ขั้นตอนที่ ๓ นี้ มีขั้นตอนย่อย ได้แก่ การเตรียมความพร้อมด้านข้อมูลเชิงประจักษ์ และการบูรณาการแผนชุมชนกับทรัพยากรทุกภาคส่วน

ขั้นตอนย่อยที่ ๓.๑ การเตรียมความพร้อมด้านข้อมูลเชิง

การเตรียมความพร้อมด้านข้อมูลเชิงประจักษ์ทำให้เห็นภาพของปัญหาที่ชุมชนจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ

ข้อมูลต้องแสดงความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นปัญหารวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นในทุกภาคส่วน

ตัวอย่างข้อมูลเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น เช่น ปัญหาน้ำหลาก น้ำท่วม น้ำแล้ง จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับผลกระทบ มีแผนที่ร่างมือจากข้อมูลเชิงกายภาพจริง มีแผนที่ทางการ และข้อเท็จจริงอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยจะต้องสามารถแสดงความเชื่อมโยงและสัมพันธ์ในการแก้ปัญหาหรือการได้รับผลกระทบอย่างไร หากไม่ได้รับการสนับสนุน หรือบอกถึงความจำเป็นที่ต้องอาศัยการสนับสนุนของหน่วยงานอื่นเพราะว่าชุมชนไม่สามารถจัดการด้วยชุมชนเองได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการจัดทำข้อเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนได้ตลอดเวลา เนื่องจากการอนุมัติงบประมาณของแต่ละหน่วยงานมีเวลาที่ไม่ตรงกัน ดังนั้นเพื่อให้มีโอกาสในการได้รับการสนับสนุนมากที่สุด อีกทั้งบางครั้งการได้รับการสนับสนุนอาจเป็นช่วงเวลาเร่งด่วน หากชุมชนไม่มีรายละเอียดแผนงาน/โครงการไว้แล้วอาจไม่ทันเวลาได้

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

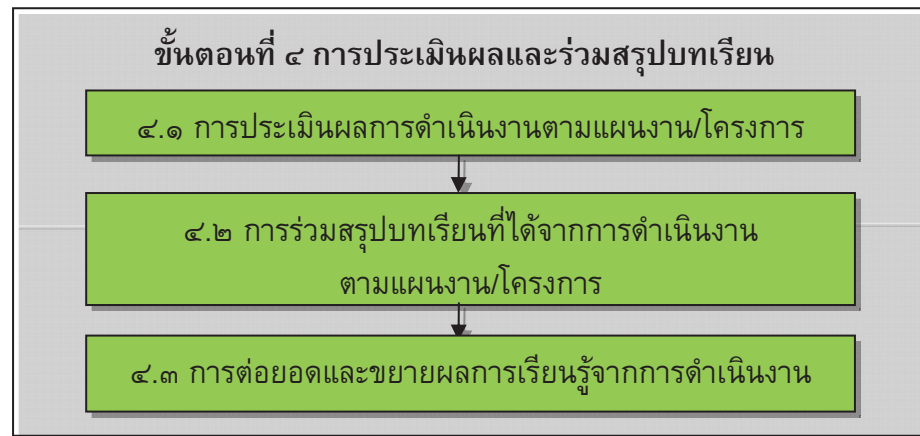
ขั้นตอนย่อยที่ ๓.๒ การบูรณาการแผนชุมชนกับทรัพยากรทุก

การบูรณาการแผนชุมชนกับทรัพยากรทุกภาคส่วนเป็นการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชนจะต้องทราบว่าต้องประสานงานกับใคร เมื่อไหร่ ที่ไหน และใช้วิธีการแบบใด เพราะชุมชนต้องทราบภารกิจของแต่ละหน่วยงาน ผู้รับผิดชอบของหน่วยงานนั้นๆ ชุมชนต้องมีการติดต่อ สอบถามอย่างต่อเนื่องกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงความก้าวหน้าและสามารถทำให้เกิดการผลักดันให้เกิดผลสำเร็จในระดับนโยบาย แผนงาน โครงการ ซึ่งอาจจะต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในการประสานงาน ติดตามความก้าวหน้า โดยจะต้องทราบว่าโอกาสในการขอรับการสนับสนุนอยู่ในช่วงเวลาไหน หากไม่ทราบหรือไม่เข้าใจวิธีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ก็อาจส่งผลทำให้การได้รับการสนับสนุนน้อยลง ยกตัวอย่างเช่น หน่วยงานภาครัฐ : กระทรวง กรม จังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีนโยบายยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัด การติดตาม/ประเมินผล ทรัพยากร งบประมาณ หรือบุคลากร แตกต่างไปจาก หน่วยงานภาคเอกชน เช่น บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) บริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) บริษัทเจริญโภคภัณฑ์อาหาร จำกัด บริษัทบีอีซีวีลด์ จำกัด (มหาชน) ฯ หรือ หน่วยงานสนับสนุนงบประมาณวิชาการ เช่น มหาวิทยาลัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ฯลฯ หรือ หน่วยงานภาคประชาสังคม เช่น มูลนิธิ สมาคม ฯ

ขั้นตอนที่ ๔ การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน เป็นขั้นตอนของการทบทวนวัตถุประสงค์ การดำเนินงานตามแผนชุมชนโดยเน้นการสรุปเป็นบทเรียนที่ชุมชนเกิดการเรียนรู้จาก กระบวนการดำเนินงานตามแผน ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชนในปีถัดไปให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ขั้นตอนนี้ใช้หลักของการถอดความรู้จากผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องทุก ภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการความรู้ที่เรียกว่า “การถอดความรู้” (Capturing) ที่ สามารถนำองค์ความรู้/บทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนมาวิเคราะห์และสรุปไว้ในรูปแบบ ที่คนในชุมชนสามารถนำไปใช้ได้ต่อไปได้ซึ่งเรียกว่าเป็น “การบำรุงรักษาความรู้” (Maintenance) ขั้นตอนที่ ๔ มีขั้นตอนย่อย ได้แก่ การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/ โครงการ การร่วมสรุปบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ และการต่อยอดและ ขยายผลการเรียนรู้จากการดำเนินงาน

ขั้นตอนย่อยที่ ๔.๑ การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ

การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ เป็นการทบทวนเป้าหมายเพื่อ ประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/ โครงการของชุมชนจะต้องมีการพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลและหลักการที่ใช้ ในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน กลไกในการสนับสนุนด้านคน ผู้นำชุมชน วิทยากรกระบวนการ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทั้งส่วนราชการ ชุมชน วิชาการ และประชาสังคม รวมถึง กระบวนการจัดการความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนว่า

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

สิ่งเหล่านี้มีความสอดคล้องกันอย่างไรถึงทำให้ผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการของชุมชน มีผลเป็นเช่นนั้น

ตารางที่ ๑ แสดงตัวอย่างการวิเคราะห์เป้าหมาย/ผลการดำเนินงานของแผนชุมชน

เป้าหมาย			ตัวอย่างการประเมิน ผลการดำเนินงาน
นักจัด กระบวนการ เรียนรู้	ชุมชน	บุคคล	
ชุมชนแห่งการเรียนรู้			
- มีเวทีเพื่อพูดคุย ในชุมชน และการ ตัดสินใจด้วย ข้อมูล	- ชุมชนสามารถ จัดกระบวนการ ทำงานให้เกิดการ เรียนรู้ และการ ต่อยอดการเรียนรู้ ได้	- ชาวบ้านรู้จัก ตนเอง - ชาวบ้าน สามารถถ่ายทอด องค์ความรู้ให้กับ คนอื่นได้ถูกต้อง	- มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของ คนในชุมชน -มีศูนย์เรียนรู้ ชุมชนสำหรับในการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน
	- ชุมชนสามารถ ปรับตัวและเผชิญ กับการ เปลี่ยนแปลง ต่างๆ ได้อย่าง เหมาะสม โดย อาศัยข้อมูล ความรู้ และ ประสบการณ์	- ชาวบ้านปรับตัวได้ กับการ เปลี่ยนแปลง ต่างๆ ในชุมชน	- ชาวบ้านมีการใช้ข้อมูลเพื่อ ตัดสินใจกับการแก้ปัญหาของ ชุมชน ๑) ข้อมูลศักยภาพ ชุมชนประกอบด้วย ด้าน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านภูมิปัญญาความรู้ ด้าน วัฒนธรรมของชุมชน ๒)รายรับ ๓) รายจ่าย ๔) หนี้สิน ๕) เงินออมและ หลักประกัน
- มีเงินทุน สนับสนุนชุมชน จากหน่วยงาน ภายนอก	- ชุมชนมีความ ตระหนักต่อ ปัญหาของชุมชน โดยเน้นให้คนใน ชุมชนคิดได้ ทำ ได้ และแก้ไข ปัญหาด้วยตนเอง		- ชุมชนได้รับจากการ สนับสนุนทรัพยากรจาก หน่วยงานภายนอกชุมชน เช่น งบประมาณ บุคลากร -ชุมชนมีวิธีการทำงานร่วมกับ หน่วยงานภายนอก

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

เป้าหมาย			ตัวอย่างการประเมิน ผลการดำเนินงาน
นักจัด กระบวนการ เรียนรู้	ชุมชน	บุคคล	
ชุมชนเข้มแข็ง			
-ชาวบ้านสามารถ แก้ปัญหา/ ผลกระทบที่เกิด ขึ้นกับครัวเรือน	-ชุมชนมีการ บริหารจัดการ อย่างเป็นระบบ	-ชาวบ้าน จัดระบบปรับ พฤติกรรมตนเอง ได้ (ลดต้นทุน, บริหารหนี้, ปรับ อาชีพโดยมีการ วิเคราะห์ต้นทุน,มี การออม)	-ชาวบ้านมีวิธีการแก้ปัญหา/ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับ ครัวเรือน (ลดต้นทุน, บริหาร หนี้, ปรับอาชีพโดยมีการ วิเคราะห์ต้นทุน, มีการออม)
	-ชุมชนมีการ วางแผนชุมชน ที่มาจากความ ต้องการของ ชาวบ้านซึ่งอาศัย กลไก กระบวนการ เรียนรู้จากข้อมูล ทั่วทั้งชุมชน จน สามารถแก้ปัญหา ภายในชุมชนได้ อย่างเหมาะสม กับ สภาพแวดล้อม ของชุมชน	-ชาวบ้านมีความ ตระหนักในการ เป็นเจ้าของ ปัญหา จุด ประกายให้ ช่วยกันคิด ทำ เพื่อแก้ปัญหาใน ชุมชน	-ปัญหาและผลกระทบของ ชุมชนได้รับการแก้ไข

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

เป้าหมาย			ตัวอย่างการประเมิน ผลการดำเนินงาน
นักจัด กระบวนการ เรียนรู้	ชุมชน	บุคคล	
ชุมชนอยู่ดีมีสุข			
-คนในชุมชนมีสุขภาพ ภาวะที่ดี (ไม่คิดถึงแพทย์ พยาบาล ไม่กิน ยาเป็นอาหาร แต่ กินอาหารเป็นยา)	-ชุมชนมีคุณภาพ ชีวิตที่ดี -ชุมชนมีความ ยั่งยืน	-ชาวบ้านมี สุขภาพดี -ชาวบ้านกินอิ่ม นอนอุ่น	ด้านสุขภาพ -ชุมชนมีอัตราการป่วยลดลง -ชุมชนมีปริมาณการใช้ยาและ เวชภัณฑ์ลดลง -ชาวบ้านสามารถป้องกันและ ดูแลสุขภาพได้ -ชุมชนมีความมั่นคงทาง อาหาร ด้านสวัสดิการ -ชาวบ้านมีสวัสดิการในชุมชน ดูแลตั้งแต่แรกเกิด - เสียชีวิต ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม -ชาวบ้านสามารถจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืนได้
			ด้านเศรษฐกิจ -ชาวบ้านมีเงินออม -ชาวบ้านมีอาชีพเสริม -ชาวบ้านสามารถจัดการและ ปลดหนี้ได้

เป้าหมาย			ตัวอย่างการประเมิน ผลการดำเนินงาน
นักจัด กระบวนการ เรียนรู้	ชุมชน	บุคคล	
			-ชาวบ้านมีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และดำรงชีพตาม แนวหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง
			ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม -ชุมชนมีการปลูกป่า, ปลูกผัก ปลอดภัย, ปลูกข้าวปลอดภัย และอนุรักษ์ธรรมชาติ
			ด้านสังคม -ชุมชนมีความสามัคคี -ชุมชนไม่มีการขโมย ทรัพย์สินและสิ่งของ -ชาวบ้านสามารถลด ละ เลิก อบายมุข และปลอดยาเสพติด
			ด้านการศึกษา -ชาวบ้านทำบัญชีครัวเรือน -ชาวบ้านมีการจัด กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ตนเองและชุมชน -ชาวบ้านได้รับการศึกษาที่ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต จนสามารถพึ่งตนเองได้

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

เป้าหมาย			ตัวอย่างการประเมิน ผลการดำเนินงาน
นักจัด กระบวนการ เรียนรู้	ชุมชน	บุคคล	
			ด้านวัฒนธรรม ชุมชนมีการจัดกิจกรรมวัน สำคัญทางศาสนาและ ประเพณีต่างๆ ด้านการเมือง ชาวบ้านรู้สิทธิหน้าที่และรู้ บทบาทของตนเอง

ขั้นตอนย่อยที่ ๔.๒ การร่วมสรุปบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนงาน/ โครงการ

การร่วมสรุปบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ เป็นการสรุป
บทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ โดยการพิจารณาถึงผลสำเร็จและความ
ล้มเหลวของการดำเนินงาน โดยผู้รับผิดชอบและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานจะต้อง
ร่วมกันสะท้อนความคิด เกี่ยวกับ

๑. ข้อมูลและหลักการที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน
๒. กลไกในการสนับสนุนด้านคน ผู้นำชุมชน วิทยากรกระบวนการ ผู้มีส่วนร่วม
ในกระบวนการเรียนรู้ทั้งส่วนราชการ ธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม รวมถึงกระบวนการจัดการ
ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้อง และ
๓. กระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการความรู้
ที่เรียกว่า “การถอดความรู้” โดยถอดจากผู้มีประสบการณ์ในการทำงานแล้วได้ผลดี หรือผู้ที่
ปฏิบัติงานจนประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ขั้นตอนย่อยที่ ๔.๓ การต่อยอดและขยายผลการเรียนรู้จากการดำเนินงาน

การต่อยอดและขยายผลการเรียนรู้จากการดำเนินงาน เป็นการยกระดับการดำเนินงาน หรือการแก้ปัญหาของชุมชนทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ โดยสามารถดำเนินการได้ในรูปแบบของการนำบทเรียนที่ได้จากการเรียนรู้ (**Lesson Learned**) มาใช้เพื่อการปรับแผนชุมชนในครั้งต่อไป หรือต่อยอดโครงการเก่าจำเป็นต้องวิเคราะห์ข้อมูล กลไก และกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้การต่อยอดและขยายผลการเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม และส่งผลต่อการพัฒนาชาวบ้าน ชุมชน และสังคมได้อย่างแท้จริง

วิธีการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดการต่อยอดและขยายผล

๑. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยผู้ที่ประสบความสำเร็จนำประสบการณ์มาเล่าเรื่อง (Story Telling) ให้กับชาวบ้านเพื่อกระตุ้นความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้อง
๒. แกนนำชุมชนกระตุ้น สนับสนุนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนำไปทดลองปฏิบัติจริง โดยการพูดคุยแบบกันเองทุกที่ทุกเวลาที่มีโอกาสเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
๓. นำไปขยายผลในศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมแห่งความสำเร็จและเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ของคนภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งถือเป็นการขยายผลการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยสามารถใช้วิธีการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความสนใจ และสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ซึ่งทำให้คนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง

หมายเหตุ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมายถึง สถานที่ที่ถูกสร้างไว้เพื่อดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ และสถานที่ของชาวบ้านที่มีประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ ที่มีการปฏิบัติจริงในพื้นที่นั้นก็ได้

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ภาคผนวก

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

“การวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน”

๑. คุณตรา	เหมโคกน้อย	องค์การบริหารส่วนตำบลนาทอน
๒. คุณสมภาพ	พานทอง	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร (ธกส.)
๓. คุณณรงค์	บุญขวัญ	ศูนย์วิจัยและพัฒนาระบบข้อมูลครัวเรือน
๔. คุณถัน	จุลนวล	องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู
๕. คุณปวัน	พรหมพิทักษ์	กระทรวงมหาดไทย
๖. คุณสิทพวงษ์	มาเอียด	ศูนย์ประสานงานภาคีเครือข่ายองค์กรชุมชน
๗. คุณชูรีย์	เทียบประทีป	องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้อย
๘. คุณพนินฐา	รักษ์เขียว	องค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน
๙. คุณคณพัฒน์	ทองคำ	องค์การบริหารส่วนตำบลบางจาก
๑๐. คุณเฉลิมพล	บุญญา	โครงการ NGO
๑๑. คุณนงเยาว์	सानตะ	องค์การบริหารส่วนตำบลแสนตอ
๑๒. คุณรังสรรค์	น้อยท่าช้าง	ภาคประชาชน
๑๓. คุณบังอร	ศรีมารักษ์	องค์การบริหารส่วนตำบลหัวถนน
๑๔. คุณยุทภูมิ	ใจสุวรรณ	องค์การบริหารส่วนตำบลอ่างทอง
๑๕. คุณเมฆินทร์	สายสี	องค์การบริหารส่วนตำบลนาบัว
๑๖. คุณสุวรรณา	เมืองพระฝาง	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาบัว
๑๗. คุณเสถียร	ยุระชัย	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
๑๘. คุณอมรชัย	ว่องไวสกุล	ภาคประชาสังคม
๑๙. คุณเสนอ	นราผล	หน่วยงานภาครัฐ
๒๐. คุณสันติย์	ผ้าแพ	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ทอง
๒๑. คุณชัยวัฒน์	โยธายุทธ	องค์การบริหารส่วนตำบลไทยเจริญ
๒๒. ดร.สม	นาสอาน	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์
๒๓. คุณรพีพัฒน์	มหาโคตร	องค์การบริหารส่วนตำบลนาคู
๒๔. คุณสม	เจาะจง	เทศบาลตำบลเมืองยาง
๒๕. คุณประยูร	คำทอง	ภาคประชาชน
๒๖. คุณฉลวย	โสภิตพัฒน์	ภาคประชาชน

๒๗. คุณนิพนธ์	สว่างทองกลาง	องค์การบริหารส่วนตำบลในเมือง
๒๘. คุณทณงศักดิ์	ใจสบาย	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครพนม
๒๙. คุณบุญเรือง	ป่าแสนกุล	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
๓๐. คุณนภน้อย	สินวล	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
๓๑. คุณสมหมาย	เจือจาน	เทศบาลตำบลบางซุด
๓๒. คุณพัชรดนัย	ปาชะ	องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมัน
๓๓. คุณประทีป	วิเศษศรี	องค์การบริหารส่วนตำบลโคกหม้อ
๓๔. คุณนิคม	บุญภูมิ	องค์การบริหารส่วนตำบลดงขวาง

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์
“หลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิต
ของชุมชน”

๑. ศ.ดร.อภิชัย	พันธเสน	สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม
๒. ศ.ดร.บุญคง	หันจางสิทธิ์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๓. ศ.ดร.อารี	วิบูลย์พงศ์	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๔. รศ.ดร.สุธีระ	ประเสริฐสรรพ	คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
๕. รศ.ดร.โกวิทย์	พวงงาม	คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๖. รศ.ดร.ธร	สุนทรายุทธ	ศูนย์นวัตกรรมบริหารและผู้นำทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
๗. รศ.สมพร	อิศวิลานนท์	สถาบันคลังสมองของชาติ
๘. รศ.ดร.โสมสกา	เพชรานนท์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๙. คุณณรงค์	คงมาก	ผู้ประสานงานภาคใต้
๑๐. คุณสมภาพ	พานทอง	ธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์การเกษตร

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
“การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน”

๑. คุณสมพงษ์	สุทธีวงศ์	หัวหน้าโครงการจังหวัดอุทัยธานี
๒. คุณเสรี	จัยพริก	ประธานมูลนิธิกองทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
๓. คุณเนตรดาว	ยังยุบล	ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคม
๔. คุณอุกฤษฏ์	อิสมาแอล	แกนนำในการพัฒนาของชุมชน และที่ปรึกษาป้าชายเลนศูนย์วิจัยป้าชายเลน
๕. คุณยุพิน	ชำนาญ	เลขาธิการสมาคมพัฒนาผู้ประกอบการ
๖. คุณประยงค์	รณรงค์	ปราชญ์ชาวบ้าน
๗. คุณอนุชา	แหสมุท	คณะทำงานจังหวัดพิษณุโลก
๘. คุณสุคนทิพย์	รักแก้ว	รองผู้อำนวยการโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไทยองค์กรชุมชนภาคใต้
๙. คุณพิษณุ	ไชยมงคล	ผู้ประสานงานภาค/หัวหน้าโครงการสนับสนุนภาค
๑๐. พระมหาสุภาพ	พุทธิวิโร	พระสงฆ์

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

**รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม
คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน**

๑. ศ.ดร.อารี	วิบูลย์พงศ์	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๒. รศ.ดร.สุธีระ	ประเสริฐสรรพ	คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
๓. ดร.สีลาภรณ์	บัวสาย	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
๔. ดร.สม	นาสะอาด	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์
๕. พระมหาสุภาพพุทธวิริโย		พระสงฆ์
๖. คุณเสรี	จัยพริก	ประธานมูลนิธิกองทุนชุมชนเพื่อการพัฒนา ที่ยั่งยืน
๗. คุณเนตรดาว	ยังยุบล	ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทาง สังคม
๘. คุณอุกฤษฏ์	อิสมาแอล	แกนนำในการพัฒนาของชุมชน ที่ปรึกษาป้าชายเลน ศูนย์วิจัยป้าชายเลน
๙. คุณทรงติณ	สุขโต	นักวิชาการอิสระ

คู่มือ

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คณะผู้จัดทำ

ดร.พัทธนันท์	हररषागिरम्योच
รศ.ดร.อรจรีย์	ณ ตะกั่วทุ่ง
รศ.บรรจบ	กริมย์คำ
ผศ.ปาริชาติ	จันทรเพ็ญ
ดร.นภาพร	ยอดสิน

ออกแบบหน้าปกและจัดรูปเล่ม

ดร.พร้อมภาค	บึงบัว
นางสาวชญาภรณ์	พัลพาณิชย์
นางสาวหทัยนันท์	ตาลเจริญ
นายโสภาค	เจริญสุข

คำนำ

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตเป็นกระบวนการสำคัญอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาชุมชน แต่ชุมชนจะสามารถวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ก็ต้องมีความรู้ ความเข้าใจถึงลักษณะของข้อมูล มิติแห่งการพัฒนาพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถรู้จักตนเองว่าสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านใดบ้าง และไม่สามารถพึ่งตนเองในด้านใดบ้าง โดยนำมาใช้เป็นประเด็นในการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนต่อไป มุ่งเป้าให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็ง เกิดการเรียนรู้ และสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างสมดุลและยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยจุดประกายและมีส่วนผลักดันให้สมาชิกชุมชน แกนนำชุมชน นักพัฒนาชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน สามารถร่วมกันขับเคลื่อนตนเองจากที่เป็นอยู่ไปสู่จุดที่ดีกว่าเดิมได้อย่างมีความสุข และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศของเราสืบต่อไป

คณะผู้จัดทำ
กันยายน ๒๕๕๕

สารบัญ

	หน้า
องค์ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๗
- ข้อมูล	๘
- มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต	๑๔
- หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๒๑
- หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๒๒
ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์ชุมชน	๒๓
ขั้นตอนที่ ๒ การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค	๖๔
ขั้นตอนที่ ๓ การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน	๗๐
ขั้นตอนที่ ๔ การวางแผนพัฒนาชุมชน มีการจัดลำดับความสำคัญของ	๘๔
โครงการ	
- ขั้นตอนที่ ๕ การดำเนินงานตามแผน	๘๔
- ขั้นตอนที่ ๖ การติดตามและประเมินผล	๘๔
รายการอ้างอิง	๙๐
ภาคผนวก	๙๑

คู่มือ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ : คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และ สร้างสมดุล การ พัฒนา

แนวทางในการพัฒนาประเทศภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศล้วนส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมกับการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต เนื่องจากผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของระบบเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงการบริหารจัดการที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาในระยะยาว ดังนั้น การเตรียมความพร้อมหรือการสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศให้เข้มแข็งภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ซึ่งมีแนวคิดที่มีความต่อเนื่องจากแนวคิดของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ – ๑๐ โดยยังคงยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่มุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และ “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติ สำหรับวิสัยทัศน์ประเทศไทยปี พ.ศ. ๒๕๗๐ คือ “คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีมิตรไมตรีกับวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นในวัฒนธรรมประชาธิปไตย และหลักธรรมาภิบาล การบริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน ที่ทั่วถึง มีคุณภาพ สังคมมีความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงด้านอาหาร และพลังงาน อยู่บนฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในเวทีโลก สามารถอยู่ในประชาคมภูมิภาคและโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี” ทั้งนี้เพื่อเป็นการรองรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยมุ่งใช้จุดแข็งและศักยภาพที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตภาคเกษตรและการประกอบกิจการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งจะต้องปรับตัวให้ทันกับระบบเศรษฐกิจโลกและภูมิภาคพร้อมก้าวสู่ประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘

แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของชาวบ้านทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่สมดุลและพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกโดยยึดหลักความพอเพียง ที่มีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในสังคม ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง มีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับ

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ โดยใช้กระบวนการพัฒนาที่ต้องใช้ “**ความรู้**” ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และสอดคล้องกับวิถีของสังคมไทย รวมทั้งการเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “**คุณธรรม**” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “**ความเพียร**” ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีกับการเตรียมตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ในปีพ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๕๐ ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนของรัฐบาลได้ดำเนินโครงการนำร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน ๑๒ จังหวัด จนพัฒนาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ๑๗ จังหวัด และตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๐ ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๓ ได้เกิดจังหวัดต่อยอด ๑๗ จังหวัด เพื่อการสร้างชุมชนเข้มแข็งซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างชุมชนฐานความรู้ ที่นำไปสู่การสร้างเครื่องมือที่เรียกว่า “**แผนชุมชน**” ต่อมาในปีพ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๕๓ มีปรากฏการณ์ที่เห็นได้อย่างชัดเจนว่า มีพื้นที่ที่สามารถตกผลึกทางความคิดอย่างเป็นรูปธรรม จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแบบระเบิดจากข้างในด้วยข้อมูลจากฐานล่าง มีต้นแบบชุมชนเข้มแข็งที่ระเบิดจากข้างในด้วยบัญชีครัวเรือนเต็มพื้นที่ ไม่น้อยกว่า ๒๘ ตำบล ในเกือบทุกจังหวัดของโครงการและชุมชนเหล่านี้ได้มีการใช้พลังจากข้อมูลฐานล่างในการกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่ เกิดการใช้กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในการสร้างองค์ความรู้ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทำให้ชุมชนอันประกอบด้วย สมาชิกทุกระดับเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง ขับเคลื่อนชุมชนของตนจากจุดที่เป็นอยู่ไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามวิสัยทัศน์ตามที่มุ่งมั่น หรือเพื่อขจัดปัญหาของชุมชนทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่มให้หมดไปหรือดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

ดังนั้น การพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “**คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา**” เพื่อมุ่งสู่ความพอเพียงที่ปรับจากการมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจมาเป็นการพัฒนาที่ยึด “**คน**” เป็นตัวตั้ง โดยให้ความสำคัญกับผลประโยชน์และความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนเป็นหลัก และใช้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับชุมชนที่การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเป็นฐาน จะทำให้สามารถเข้าใจถึงสาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการเห็นความเชื่อมโยงของการ “**มีเหตุผล**” “**ความพอประมาณ**” “**ระบบภูมิคุ้มกัน**” และ “**ความรู้คู่คุณธรรม**” เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาตนเองและชุมชนได้

ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการอ่านคู่มือนี้เล่มนี้

- ชุมชนมีวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสามารถนำข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ถึงปัญหาชุมชนได้อย่างแท้จริงและเกิดความเข้าใจในการเชื่อมโยงสาเหตุของปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาตามแนวหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- ชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถยกระดับความเชื่อมโยงเป้าหมายของชุมชนกับทุกภาคส่วน จนเกิดการให้การสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมตามยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศ

ผู้ใช้คู่มือจะได้รับความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้

- เหตุผลที่ชุมชนจำเป็นต้องเข้าใจแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙)
- เข้าใจกระบวนการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ข้อมูล มิติแห่งการพัฒนาและการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- เข้าใจหลักการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสู่การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนชุมชนได้

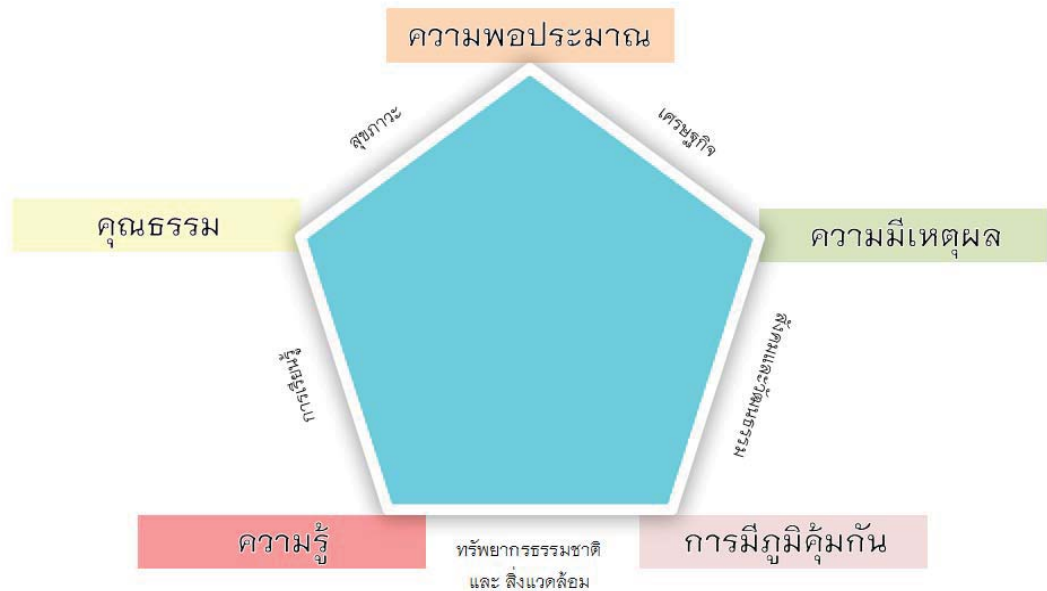
“.....หากชุมชนใดสามารถรู้จักตนเองว่ามีปัญหาใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมบนพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเหมาะสมกับภูมิสังคมของชุมชน จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนามีความสมดุลได้.....”

ภาวะที่ชุมชนพัฒนาคุณภาพชีวิต

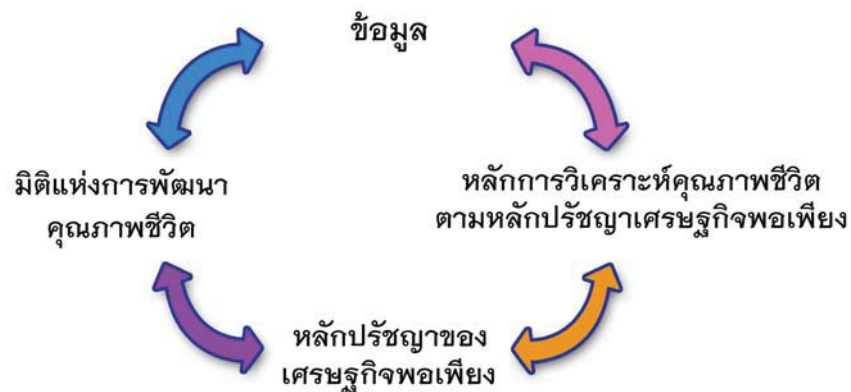
ทุกชุมชนย่อมต้องการพัฒนาตนเองจากสถานภาพหรือสถานการณ์ที่เป็นอยู่ไปสู่สถานภาพหรือสถานการณ์ที่ดีกว่าเดิม ซึ่งก็คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตนั่นเอง

การก้าวไปข้างหน้าสู่สิ่งที่ดีกว่าเดิมมักเป็นไปตามความฝันหรือความมุ่งมั่น หรือที่รวมเรียกว่า “วิสัยทัศน์” ชุมชนจะพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการก้าวไปได้ด้วยกันก็ต้องมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และเมื่อมีวิสัยทัศน์แล้วก็ต้องมีแผนปฏิบัติการที่ช่วยพากันก้าวเดินไป การก้าวไปด้วยกันนี้ย่อมต้องใช้กลไกของกระบวนการเรียนรู้จากกันและกัน

คู่มือเล่มนี้ จึงได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ที่มีเกี่ยวข้องกับโครงการนำร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน ๑๒ จังหวัด จนพัฒนาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ๑๗ จังหวัดและการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาวิเคราะห์ โดยหวังจะทำให้ชุมชนทั้งหลายสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๑. ข้อมูล
๒. มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต
๓. หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๔. หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยการทำความเข้าใจถึงลักษณะของข้อมูล มิติแห่งการพัฒนาพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประเด็นดังกล่าวจะทำให้ชุมชนสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชนว่าชุมชนของตนเองมีการดำเนินการอย่างไรบ้าง และมีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจในด้านใดบ้าง ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยมีเป้าหมายมุ่งเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และตระหนักถึงความพอเพียง ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นกลไกผลักดันให้เกิดการพัฒนาที่มีความสมดุลและยั่งยืน ต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิเคราะห์จำเป็นต้องเข้าใจลักษณะของข้อมูลที่ต้องวิเคราะห์ รวมทั้งต้องเข้าใจว่าข้อมูลนั้นมีความหมายอย่างไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไร ดังนั้น ผู้วิเคราะห์จึงจำเป็นต้องเข้าใจประเภทของข้อมูลและสามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเพื่อเชื่อมโยงกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ รายละเอียดดังกล่าว มีดังนี้

๑. ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับข้อมูลสามารถแบ่งประเภทได้ ๒ ประเภท คือ ข้อมูลพื้นฐานชุมชน และ ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่

๑.๑.๑ ข้อมูลศักยภาพชุมชน

- ขนาดของพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ อุณหภูมิ เส้นทางคมนาคม สภาพดินและคุณภาพดิน แหล่งน้ำและคุณภาพน้ำเพื่อการเกษตร การประมง การเลี้ยงสัตว์และการอุปโภค-บริโภค ปริมาณน้ำฝนในรอบปี ขนาดของพื้นที่ป่าและสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่า ภัยธรรมชาติ
- ระบบการผลิตทางการเกษตร การปลูกข้าวนาปี นาปรัง การทำสวน การปลูกพืชผัก การทำปศุสัตว์ พันธุ์พืชที่ปลูก (พันธุ์ส่งเสริม พันธุ์พื้นเมือง) ไม้ผล พันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ
- ประเภทของการใช้ที่ดิน ได้แก่ พื้นที่ในเขตปกครอง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่สาธารณะประโยชน์
- ปฏิทินการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการประมงในชุมชน
- จำนวนประชากร หญิง – ชาย แยกตามอายุ (วัยแรงงาน วัยการศึกษา วัยเด็ก วัยชรา) จำนวนครัวเรือน แยกตามฐานความเป็นอยู่ การตั้งบ้านเรือนในชุมชน

๑.๑.๒ ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง

- ประวัติความเป็นมาของชุมชน เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ความคิด ค่านิยม

- ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในและภายนอกชุมชน
- ผู้นำชุมชน/กลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มอาสาสมัครเพื่อป้องกันภัยพลเรือน (อปพร.) และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมสวัสดิการต่างๆ ของชุมชนในด้านการผลิต การพัฒนาคุณภาพชีวิต และฉาปนกิจ
- การศึกษา และ สุขภาพ
- โครงสร้างทางการปกครอง การแบ่งคุ่มบ้าน
- กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม
- การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของชุมชนการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การรวมกลุ่มกองทุนชุมชน สวัสดิการชุมชน

๑.๑.๓ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

- การประกอบอาชีพ อาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริม
 - ความรู้ ความเข้าใจ ความเชี่ยวชาญ ในการประกอบอาชีพ
 - คนวัยแรงงาน จำนวนคนมีงานทำ คนว่างงาน แรงงานในอนาคต เช่นจำนวนแรงงานที่ใช้ในภาคการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน
 - ข้อมูลรายได้ รายจ่าย หนี้สิน เงินออม ในชุมชน
 - ข้อมูลพฤติกรรมกรรมการบริโภคในชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด
 - แหล่งทุนในชุมชน เช่น กองทุนต่างๆ ในชุมชน
 - ผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลิตภัณฑ์หลัก ผลิตภัณฑ์รอง ผลิตภัณฑ์ในอนาคต
 - วัตถุดิบในการผลิตสินค้าชุมชน แหล่งวัตถุดิบอื่นๆ
 - ตลาดในชุมชน ช่องทางการตลาด และ เครือข่ายการตลาด
 - แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน
 - ปัญหาทางเศรษฐกิจ ในระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม และระดับชุมชน
 - ขนาดการถือครองที่ดินต่อครัวเรือนในการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น ทำนาปลูกข้าว
- ทำสวนแบบไร่นาสวนผสมฯ
- อัตราการจ้างแรงงานภายนอกในการทำการเกษตรต่อปี

๑.๑.๔ ข้อมูลด้านภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้

- การรักษาโรคด้วยการแพทย์พื้นบ้าน เช่น การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค
- การประกอบอาชีพ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

๑.๒ ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน

ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่

๑.๒.๑ รายรับ

รายรับ หมายถึง เงินที่ได้รับเข้ามาในครัวเรือนจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

- จำนวนเงินที่ได้จากการขายผลผลิตจากการทำนา ทำไร่ ทำสวน
- ขายสัตว์เลี้ยง
- ขายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรมหรืองานฝีมือต่างๆ
- การค้าขายสินค้าที่ซื้อมารวมทั้งการขายอาหาร
- เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าคอมมิชชั่น
- ค่าจ้างจากการทำงานหรือให้บริการ
- การขายที่ดิน บ้าน เครื่องมือ ยานพาหนะต่างๆ
- การให้เช่าที่ดิน บ้าน รถไถ เครื่องมือ ยานพาหนะต่างๆ
- ดอกเบี้ยเงินกู้ / ธนาคาร พันธบัตรรัฐบาล เงินปันผลจากหุ้น ประกันชีวิต การลงทุน

เงินคืนจากลูกหนี้

- เงินสงเคราะห์และสวัสดิการต่างๆ
- การเลี้ยงโชค
- เงินที่ลูกหลานญาติพี่น้องส่งมาให้
- จากแหล่งอื่นๆ เป็นต้น

๑.๒.๒ รายจ่าย

รายจ่าย หมายถึง เงินที่ต้องจ่ายออกไปเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ดังนี้

- เพื่อประกอบอาชีพ เช่น ค่าจ้างแรงงาน ค่าเช่า/ซื้อวัสดุอุปกรณ์ หรือลงทุนเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ค่าโดยสารรถ เรือ รถไฟ เครื่องบินรวมทั้ง ค่าแถมไปรษณีย์ และค่าส่งพัสดุภัณฑ์ ค่าพลังงานและน้ำมันในการประกอบอาชีพ ค่าปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยอินทรีย์ ค่าปุ๋ยเคมี ค่ายาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช ค่าซื้อสัตว์เพื่อการประกอบอาชีพ ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ประกอบอาชีพ และค่าซื้อสินค้าเพื่อมาจำหน่าย

- เพื่อการบริโภคในครัวเรือน เช่น ค่าข่าวสารทุกชนิด เนื้อสัตว์บก สัตว์ แมลง และสัตว์อื่นที่ใช้เป็นอาหาร ผักสด ผลไม้ พริก หัวหอม กระเทียม ขิง ข่า ตะไคร้ กระชาย ฯลฯ และเครื่องเทศ ไข่สด อาหารแห้ง อาหารกระป๋อง อาหารหมักดองทุกชนิด อาหารสำเร็จรูป และ

เครื่องปรุงอาหาร อาหารสำเร็จที่ซื้อจากร้าน น้ำดื่มสะอาด น้ำอัดลม ชา กาแฟ เครื่องดื่มเกลือแร่ นมทุกชนิด โอวัลติน ไมโล โกโก้ น้ำผลไม้ และค่าเชื้อเพลิงในการหุงต้ม

- ค่ายา และเครื่องนุ่งห่ม เช่น ค่ายาและค่ารักษาพยาบาล เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และเครื่องนอนของสมาชิกในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายในการเสริมสวย และของใช้ประจำวัน

- ที่อยู่อาศัย เช่น ค่าซ่อมแซมต่อเติมหรือปลูกบ้าน ปรับปรุงบริเวณบ้าน ค่าซ่อมหรือซื้อเครื่องใช้ในบ้าน ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าโทรศัพท์ทั้งครัวเรือน และค่าภาษีต่างๆ รวมถึงค่าเก็บขยะ ฯ

- เพื่อการลงทุนและงานสังคม เช่น จ่ายดอกเบี้ย และผ่อนใช้หนี้เงินกู้ เงินยืม เล่นแชร์ เงินทำบุญ หรือเงินช่วยงาน เงินเดือนหรือเงินที่ส่งไปช่วยเหลือญาติในครอบครัวที่อยู่อื่น และจ่ายเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ

- เพื่อการศึกษา เช่น ค่าเทอม ค่าเรียนพิเศษ ค่ากิจกรรมพิเศษ ค่าอุปกรณ์การเรียน และชุดนักเรียน ชุดพละ ชุดลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ค่าขนมที่ให้เด็กไปโรงเรียนรายวัน หรือรายเดือน และค่ารถรับส่งเด็กไปโรงเรียนแบบประจำและรายเดือน

- ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ขนมอบเคี้ยว ขนมอบกรอบ ลูกอม เครื่องดื่มชูกำลัง เหล้า เบียร์ ยาตอง ไวน์ กระแซ่ สาโท ยาสูบ บุหรี่ หมาก ยานัตถ์ ฯลฯ เงินที่เสียไปโดยไม่เต็มใจ และเงินที่จ่ายเพื่อการเสี่ยงโชค เสี่ยงดวงต่างๆ

๑.๒.๓ เงินออมและหลักประกัน

เงินออมและหลักประกัน หมายถึง เงินที่มีการจัดเก็บในรูปแบบต่างๆ ได้แก่

- จ่ายเบี้ยประกันชีวิต เบี้ยประกันสุขภาพ และเบี้ยประกันภัย
- ฝากธนาคาร ซื้อพันธบัตร ฝากสหกรณ์ออมทรัพย์ ออกเงินกู้
- ซื้อทอง เงิน นาก เพชร พลอย และเครื่องประดับที่มีค่าอื่นๆ
- เงินสด เงินดาวน์ หรือเงินผ่อน เพื่อซื้อหรือเช่าที่ดินหรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ
- เงินสด เงินดาวน์ หรือเงินผ่อนเพื่อยานพาหนะ

๑.๒.๔ หนี้สิน

หนี้สิน หมายถึง เงินที่ได้มาจากกู้ยืมจากบุคคล บริษัท ห้างร้าน ธนาคาร และกลุ่มหรือสถาบันการเงินในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทได้ในรูปแบบของการนำมาลงทุนให้เกิดรายได้ หรือหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือแบ่งออกเป็นกู้ใน – นอกกระบบ และการผ่อนใช้หนี้เงินกู้ใน – นอกกระบบ เช่น

- เงินกู้ใน- นอกกระบบ นำไปใช้เพื่อการลงทุนและการประกอบอาชีพมีอัตราดอกเบี้ย %
- เงินกู้ใน- นอกกระบบ นำไปใช้เพื่อการศึกษาบุตรหลานอัตราดอกเบี้ย %
- เงินกู้ใน- นอกกระบบ นำไปใช้เพื่อการใช้จ่ายอื่นๆ

- อัตราดอกเบี้ย% สำหรับการผ่อนใช้หนี้เงินกู้ใน – นอกกระบบ เป็นเงินต้น และ ดอกเบี้ยเท่าไร

๑.๒.๕ บัญชีที่ดิน

บัญชีที่ดิน หมายถึง ข้อมูลการครอบครองที่ดินในแต่ละครัวเรือน ทั้งในส่วนที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยไม่มีภาระหนี้สิน และในส่วนที่มีภาระหนี้สินจากสถาบันการเงิน ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจถึงสถานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

๒. หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน

๒.๑ เห็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง โดยใช้ตัวเลขรวมที่บ่งบอกถึงวิกฤตของสถานการณ์เปรียบเทียบในระดับบุคคล ระดับครัวเรือน และระดับชุมชน ซึ่งจะต้องทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึก นึกคิดในการปรับเปลี่ยนตนเองไปในทางที่ดีในลักษณะที่ทำให้เขาเกิดความคิดอย่างมีเหตุมีผล รู้จักพอประมาณ และนำไปสู่การมีภูมิคุ้มกันให้กับตนเองต่อไป

๒.๒ การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวม มาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อกำหนดให้ได้ว่าชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้หรือไม่ อยู่บนความพอเพียง และความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรหรือไม่ ทั้งนี้ผู้วิเคราะห์ต้องคำนึงถึงประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ การแยกประเภทของรายรับว่ามาจากแหล่งใด โดยแยกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) พึ่งตนเอง (การพึ่งด้วยกำลังของผู้มีรายรับด้วยตนเองเท่านั้น) หรือ ๒) พึ่งจากภายนอก เช่น รายได้จากการขายผลผลิต ค่าขายสินค้าที่ซื้อมา ขายสัตว์เลี้ยง ขายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรม เป็นการพึ่งตนเอง แต่รายได้ดังกล่าวไม่ว่าจะมาจาก เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าคอมมิชชั่น ค่าจ้าง การทำงานหรือให้บริการ ดอกเบี้ยเงินกู้/ธนาคาร พันธบัตรรัฐบาล เงินปันผลจากหุ้น ประกันชีวิต การลงทุน เงินคืนจากลูกหนี้ เงินสงเคราะห์และสวัสดิการต่างๆ การเสี่ยงโชค เงินที่ลูกหลาน ญาติพี่น้องส่งมาให้ และจากแหล่งอื่นๆ ล้วนถือเป็นเงินรายรับที่มาจากการพึ่งภายนอกทั้งสิ้น

๒.๒.๒ การวิเคราะห์ว่ารายจ่ายด้านใดบ้างที่ชุมชนไม่สามารถผลิตหรือจัดการได้ด้วยตนเอง ซึ่งจะถือว่ารายจ่ายดังกล่าวเป็นรายจ่ายที่ต้องพึ่งภายนอก เช่น ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ ค่าจ้างแรงงานมาจากคนภายในหรือภายนอกพื้นที่ จัดเป็นการพึ่งภายนอกและมีภูมิคุ้มกันหรือไม่ เช่น การเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายระหว่างการซื้อปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยอินทรีย์กับ ค่าปุ๋ยเคมี ถ้าค่าปุ๋ยชีวภาพสูงกว่า แสดงถึงการพึ่งตนเองและการมีภูมิคุ้มกันของชุมชน เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายที่ชุมชนต้องซื้อผักสด ผลไม้ พริก หัวหอม กระเทียม ขิง ข่า ตะไคร้

ฯลฯ แม้ในชุมชนจะมีครัวเรือนที่ปลูกผักหลายชนิด สามารถปลูกกินเองได้ก็ตาม แต่รวมแล้วชุมชนยังมีค่าใช้จ่ายสูง ซึ่งแสดงถึงความไม่พอเพียง หรือชุมชนไม่ต้องซื้อข้าวสารบริโภคเพราะสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาสะท้อนถึงความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประเด็นสำคัญในการเชื่อมโยงกับปัญหาในมิติต่างๆ ของชุมชน

ค่าปุ๋ยเคมียังสูงกว่าปุ๋ยชีวภาพอยู่เลย แสดงว่า ชุมชนยังพึ่งตนเองน้อยอยู่

รายการ	กะบกเตี้ย	กุดจอก	ดงคอน	เด่นใหญ่
รายจ่าย ครัวเรือนที่ทำบัญชีครัวเรือน	๑๕๐	๑๒๐	๒๑๗	๑๑๙
๑.๑. ค่าจ้างแรงงาน	๒,๓๑๕,๓๑๙	๒,๗๕๙,๑๕๒	๔,๓๒๒,๙๙๒	๒,๙๐๔,๓๘๑
๑.๒. ค่าเช่า/ซื้อวัสดุอุปกรณ์ หรือ ลงทุนเครื่องมือ ฯ	๑,๓๘๒,๒๖๑	๓,๕๕๑,๓๔๐	๘,๐๒๑,๐๙๖	๔,๐๗๖,๒๕๓
๑.๓. ค่าโดยสาร รถ เรือ รถไฟ ฯ ค่า แสดมปี ไปรษณีย์ ฯ	๒๘๖,๑๓๗	๓๑๖,๘๙๔	๓๑๖,๑๙๖	๒๖๙,๗๙๙
๑.๔. ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงพาหนะ เดินทาง/ประกอบอาชีพ	๑,๕๘๔,๔๓๕	๒,๗๕๖,๕๗๔	๕,๑๖๒,๐๗๕	๒,๗๓๑,๖๐๗
๑.๕. ค่าปุ๋ยชีวภาพ หรืออินทรีย์ ฯ	๘๖๖,๔๓๕	๓,๗๔๔,๒๖๐	๑,๒๘๘,๘๐๑	๑,๓๑๘,๕๘๐
๑.๖. ค่าปุ๋ยเคมี/ฮอร์โมน ฯ	๑,๓๘๐,๔๒๕	๔,๙๖๒,๒๓๗	๖,๒๒๐,๐๘๒	๔,๒๕๙,๕๘๒
๑.๗. ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช	๙๐๑,๐๓๕	๒,๖๖๖,๐๙๕	๓,๖๖๘,๙๐๖	๑,๘๑๕,๘๔๐
๑.๘. ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องมือฯ ประกอบอาชีพ	๓๘๕,๐๑๒	๓๘๔,๕๔๙	๑,๓๔๒,๒๗๙	๘๗๘,๐๘๕
๑.๙. ซื้อสินค้ามาจำหน่าย	๒๔๙,๘๑๖	๑,๑๗๔,๗๖๔	๒,๖๗๔,๒๒๑	๔๒๙,๘๔๙
รวมค่าใช้จ่ายหมวดที่ ๑	๙,๓๕๐,๘๗๕	๒๒,๓๑๕,๘๖๕	๓๓,๐๑๖,๖๔๘	๑๘,๖๘๓,๙๗๖

๓. ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย เพราะจะทำให้เกิดความสับสนได้ เนื่องจากการลงตัวเลขในบัญชีครัวเรือนสามารถทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนของข้อมูล เห็นได้จากการที่คนเรามีเงิน ๑,๐๐๐ บาท ถ้าหากกู้มาเพิ่มอีก ๒,๐๐๐ บาท บางคนอาจเข้าใจว่าเรามีรายรับรวมเป็น ๓,๐๐๐ บาท แต่เขาลืมไปว่าเงิน ๒,๐๐๐ บาทเขาต้องมีการจ่ายดอกเบี้ย

๔. การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด เช่น การจ่ายแบบต่อเนื่องเป็นประจำทุกวัน ทุกเดือน หรือปีละครั้ง ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องรายจ่ายอย่างถูกต้อง รวมทั้งทำให้สรุปข้อมูลรายจ่ายในภาพรวมถูกต้องยิ่งขึ้นด้วย (สำหรับค่าประกันรถยนต์ ค่าซ่อมบ้าน สำหรับค่าผ่อนบ้าน ค่าเบี้ยประกันชีวิต เบี้ยประกันสุขภาพ เบี้ยประกันภัยถือเป็นกรออม)

๕. การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการกรออม

๖. ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น ค่าอินเทอร์เน็ต ค่าเช่า ค่าบุหรี่ย ดูหนัง ฟังเพลง ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกับการลดค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยหรือไม่จำเป็นได้

๗. การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดการคิดอย่างเป็นระบบ และมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหาในภาพรวมภาพย่อย และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain)

๘. การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือนแล้วจึงใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพในการสรุปอธิบายความหมายประกอบ แต่ไม่ควรใช้การระดมความคิดเห็นเพื่อสะท้อนข้อมูล แต่ควรใช้เพื่อการวางแผนในการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป

มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาคุณภาพชีวิตคุณภาพชีวิตสามารถมองได้ในฐานะเป็นภาพรวมขององค์ประกอบต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งแตกต่างกันไปแต่ละบุคคล และสามารถมองเป็นภาพรวมจาก ๗ ประการ ได้แก่ สุขภาพ การใช้สติปัญญา ชีวิตการทำงาน ชีวิตครอบครัว ชุมชน สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรม โดย United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP) สำหรับประเทศไทยมีเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมุ่งพัฒนาทั้งในด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีพในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐาน คือ มีสัมมาอาชีพ มีรายได้ตามสมควรแก่อัตภาพ มีปัจจัยสี่ในการครองชีพ (ด้านเศรษฐกิจ) มีการศึกษาตามสมควร มีสุขภาพอนามัยดี มีครอบครัวดี (ด้านสังคม) เป็นผู้ที่มีคุณธรรม สามารถพึ่งตนเองได้ ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคมและประเทศชาติ (ด้านจิตใจ) ดังนั้นจึงส่งผลให้มีการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการผลักดันเป็นยุทธศาสตร์ต่างๆ ในการพัฒนาประเทศ

สำหรับความหมายของคำว่า “ความจำเป็นพื้นฐาน” (จปฐ.) คือ ความต้องการขั้นต่ำที่ประชาชนทุกคนหรือทุกหมู่บ้าน/ชุมชน ควรจะมีหรือควรจะเป็น เพื่อให้มีชีวิตอยู่อย่างปกติสุขพอสมควร (พออยู่พอกิน) ในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งมี ๖ หมวด ได้แก่ ๑) สุขภาพดี มี ๑๓ ตัวชี้วัด ๒) มีบ้านอาศัย มี ๘ ตัวชี้วัด ๓) ฝึกฝนการศึกษา มี ๗ ตัวชี้วัด ๔) รายได้ก้าวหน้า มี ๓ ตัวชี้วัด ๕) ปลุกฝังค่านิยมไทย มี ๖ ตัวชี้วัด และ ๖) ร่วมใจพัฒนา มี ๕ ตัวชี้วัด

ในส่วนของการพัฒนาคุณภาพชีวิตในคู่มือเล่มนี้สามารถสรุปได้ว่า มิติของการพัฒนาคุณภาพชีวิตจากการวิเคราะห์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙) แนวคิดตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน ตัวชี้วัดสำหรับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และการเปรียบเทียบรายได้ประชาชาติของประเทศไทย แบบปริมาณลูกโซ่กับบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน สามารถสรุปได้ว่า มิติของการพัฒนาคุณภาพชีวิตสามารถแบ่งได้ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

มิติด้านเศรษฐกิจ

ชุมชนสามารถพัฒนาเศรษฐกิจตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้องค์ความรู้ ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ มีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตให้กับทุกวัย สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมและทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและได้รับการคุ้มครองทางสังคมอย่างทั่วถึง เพื่อป้องกันมิให้ตกอยู่ในวงจรความยากจน และสามารถปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้ ซึ่งอาศัยแนวทางการพัฒนาดังนี้

- ส่งเสริมสถาบันเกษตรกร สหกรณ์ วิสาหกิจขนาดกลาง ขนาดย่อมและวิสาหกิจชุมชน บนฐานการผลิตที่สร้างมูลค่าเพิ่มด้วยเทคโนโลยีและกระบวนการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
- พัฒนากลุ่มอาชีพให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ที่ครบวงจรทั้งห่วงโซ่มูลค่า
- สร้างเสถียรภาพรายได้เกษตรกรกับการพัฒนาอาชีพและแนวทางสร้างรายได้เสริมนอกฤดูกาล

- สนับสนุนการเข้าถึงทรัพยากรและแหล่งทุนในการประกอบอาชีพที่กว้างขวาง
- พัฒนาทักษะความสามารถทั้งด้านการผลิตและการบริการจัดการรวมเพื่อเพิ่มโอกาสการประกอบสัมมาชีพที่หลากหลาย

- จัดสรรที่ดินของรัฐและการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยให้กับผู้มีรายได้น้อย
- พัฒนาระบบฐานข้อมูลสุขภาพ และการศึกษา
- พัฒนาระบบสวัสดิการทางสังคม ทั้งเกิด แก่ เจ็บ ตาย

- ส่งเสริมการต่อยอดการออมในชุมชน
- ส่งเสริมการออมเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงเมื่อชราภาพ,

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย สร้างจิตสำนึกที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ และสังคมมีค่านิยมร่วมและยึดหลักผลประโยชน์ของสังคม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขระหว่างกลุ่มคน ระหว่างพื้นที่ และระหว่างวัยชุมชนให้เป็นสถาบันหลักในการพัฒนาความรู้ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม พึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกันภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมการขยายผลและพัฒนาศักยภาพของคนสามวัย เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความเข้าใจที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในการอยู่ร่วมกันครอบครัว ชุมชนอย่างอบอุ่น และเข้มแข็งควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับเครือข่ายภาคประชาสังคม
- สร้างค่านิยมให้คนไทยภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยให้ประชาชนเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมทั้งภายใน - ภายนอกชุมชน
- ฟื้นฟูและส่งเสริมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อช่วยสร้างความสมดุลและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน น้ำ และป่าไม้อย่างยั่งยืน อันเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรในอนาคต
- ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันภัยจากการก่อการร้าย และอาชญากรรม ยาเสพติด ภัยพิบัติ และการแพร่ระบาดของโรคภัยที่ส่งผลต่อสถานะทางเศรษฐกิจในระยะยาว
- ส่งเสริมบทบาทของเกษตรกร เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ภาคเอกชนและชุมชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและวางแผนพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ

มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเองได้อย่างเหมาะสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ประโยชน์จากศักยภาพที่มีอยู่อย่างรู้คุณค่าโดยเฉพาะทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ แรงงาน รวมทั้งเทคโนโลยีและเครื่องจักรกลการเกษตรที่เหมาะสมไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างความมั่นคงระหว่างพืชอาหารและพืชพลังงาน และการใช้วัสดุเหลือใช้ในครัวเรือนและการเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้เกิดการนำวัสดุเหลือใช้ เช่น แกลบ ฟางข้าว ชังข้าวโพด เศษไม้ มูลสัตว์ เป็นต้น มาใช้ในการผลิตพลังงานจากชีวมวลและก๊าซชีวภาพเพื่อลดมลภาวะแก่ชุมชน โดยใช้ฐานข้อมูลและองค์ความรู้ เทคโนโลยี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมในการปรับตัวเพื่อรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ง่ายต่อการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ ทั้งด้านภัยพิบัติจากธรรมชาติ โรคระบาด และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่วิถีแห่งการผลิตและบริโภคที่มีความพอดี ประหยัด รู้คุณค่าและยั่งยืน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาดังนี้

- จัดทำแผนพัฒนาพื้นที่และผังเมือง ทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดให้สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตของคนรวมทั้งศักยภาพของพื้นที่ เพื่อกำหนดมาตรการควบคุมการขยายตัวของเมืองและพื้นที่ชุมชน ในเขตชลประทาน พื้นที่เกษตรกรรม และเขตอนุรักษ์ กำหนดวางผังแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

- พัฒนาระบบฐานข้อมูล ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และการจัดการองค์ความรู้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวางแผนและพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการ เช่น การจัดทำแผนที่แนวเขตที่ดินของรัฐ การใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ให้มีความชัดเจน ฐานข้อมูลทรัพยากรป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรชายฝั่ง ป่าชายเลน แหล่งน้ำ ที่ดิน และทรัพยากรแร่ การจัดทำแผนแม่บทโครงสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคอย่างเป็นระบบ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศให้ทุกภาคส่วนได้ทราบเพื่อบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

- จัดทำแผนที่และจัดลำดับพื้นที่เสี่ยงภัยในระดับชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อกำหนดแนวทางเฝ้าระวังและป้องกันผลกระทบ โดยให้ชุมชนมีการเตรียมความพร้อม การป้องกัน การลดผลกระทบ การเตือนภัย การจัดการในภาวะฉุกเฉิน การช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ และการฟื้นฟูบูรณะ

- ส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

- สนับสนุนบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเอง

- สร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบบนิเวศเพื่อให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ
- จัดตั้งสภาสิ่งแวดล้อมชุมชนท้องถิ่นเพื่อรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการพัฒนาของภาครัฐที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่สุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
- ทำการเกษตรด้วยระบบเกษตรกรรมยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ วนเกษตร เป็นต้น โดยใช้การถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีการผลิตผ่านเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ และแหล่งความรู้ในพื้นที่
- สร้างเครือข่ายการผลิตและการบริโภคที่เกื้อกูลในระดับชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน เช่น ตลาดท้องถิ่น ตลาดสีเขียว วิสาหกิจชุมชน การทำพลังงานทางเลือก เช่น ไบโอดีเซล พลังงานความร้อนจากการเผาไม้เศษวัสดุทางการเกษตร ก๊าซชีวภาพที่ได้จากการหมักมูลสัตว์ และเศษขยะอินทรีย์ ปลูกจิตสำนึกในการใช้พลังงานชีวภาพอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าแก่ประชาชน
- ค้ำครอง ป้องกัน รักษา ปันฟูพื้นที่ป่าไม้ และเขตอนุรักษ์ โดยอนุรักษ์พื้นที่เปราะบางที่มีความสำคัญเชิงนิเวศ สร้างพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างป่า วางระบบเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ เช่น จัดทำทะเบียนผู้ถือครองที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์โดยมีการพิสูจน์สิทธิหรือ ส่งเสริมหลักการชุมชนอยู่ร่วมกับป่า การปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง
- ส่งเสริมให้ปลูกต้นไม้ ปลูกป่า โดยชุมชน เพื่อชุมชน เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศที่เป็นฐานการผลิตด้านการเกษตรและอาหารในรูปแบบต่างๆ เช่น ธนาคารต้นไม้ การปลูกต้นไม้ใช้หนี้ การพัฒนาพันธุ์พืชทนเค็มที่ใช้ในการฟื้นฟูป่ารุดดิน การใช้น้ำหมักชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์เพื่อเพิ่มธาตุอาหารในดิน การปลูกหญ้าแฝกและการปลูกพืชคลุมดินเพื่อลดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน ส่งเสริมการใช้น้ำให้เหมาะสมในทุกภาคส่วนทั้งภาคเกษตรและอุตสาหกรรม และอุปโภคบริโภค โดยใช้หลักการลด การใช้ซ้ำ การนำกลับมาใช้ใหม่ การปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยในช่วงฤดูแล้ง เป็นต้น

มิติด้านการเรียนรู้

ชุมชนสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในเรื่องการศึกษา ทักษะการทำงาน และการดำเนินชีวิต ส่งเสริมการเปิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สามารถนำองค์ความรู้ที่มีไปใช้ในการวางแผนและพัฒนาภาคเกษตร การผลิต พืชอาหารและพลังงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างมั่นคงมากขึ้น และมีความสามารถในการแข่งขัน ทั้งด้านการใช้ประโยชน์กายภาพ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความผันผวนด้านราคา และภาวะทางเศรษฐกิจ เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ ๒๑ โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาดังนี้

- เสริมสร้างศักยภาพชุมชนท้องถิ่นให้รับรู้และเตรียมพร้อมรับกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยพัฒนาองค์ความรู้ สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในระดับประชาชนโดยผ่านเครือข่ายทางชุมชนและวัฒนธรรม

- เพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง เน้นการกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการบริหารงานกับท้องถิ่น การพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งโดยบทบาทของสถาบันการศึกษาในพื้นที่และการสนับสนุนสิทธิชุมชน พร้อมทั้งเชื่อมโยงแผนแม่บทชุมชนกับแผนระดับต่างๆ ในพื้นที่และระดับชาติ

- ส่งเสริมการใช้และการอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น การใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องควบคู่กับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศหลัก และภาษาประเทศเพื่อนบ้าน ตลอดจนการเรียนรู้วัฒนธรรม และสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตคนในกลุ่มประเทศอาเซียน รวมถึงสนับสนุนการผลิตและพัฒนาทักษะฝีมือเพื่อต่อยอดสร้างสรรค์นวัตกรรมระดับสูงที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาไทยสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่าและคุณค่าของสินค้าและบริการที่สามารถใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์หรือเชิงสังคม โดยพัฒนาการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี รวมถึง ด้านศิลปวัฒนธรรมตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษาอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันเป็นระบบ

- จัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ยืดหยุ่น หลากหลายเข้าถึงได้ง่าย ที่สัมพันธ์สอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นโดยเน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ

- พัฒนาหลักสูตรและปรับกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านที่เชื่อมโยงกับภูมิสังคม เช่น อาเซียนศึกษา กิจกรรมการเรียนรู้ใน-นอกห้องเรียน กิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสาธารณประโยชน์

- พัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับภูมิสังคมและพัฒนาระดับศูนย์ความเป็นเลิศด้านต่างๆ สู่ภูมิภาคและชุมชน โดยมีการผสมผสานภูมิปัญญา

ท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้ โดยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่วัยเด็ก เยาวชน และประชาชน

- พัฒนาระบบการจัดการความรู้ของชุมชนให้เป็นระบบ มีองค์ความรู้ของท้องถิ่นจากผู้รู้ ปรชาญชาวบ้าน การวิจัยเชิงประจักษ์ของชุมชน ควบคู่กับการพัฒนาทักษะด้านภาษาและเทคโนโลยีเพื่อให้เข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการถอดองค์ความรู้ของชุมชนและชุมชนต้นแบบ การจัดการเรียนรู้ในชุมชน การจัดการตนเองได้ตามบริบทของพื้นที่ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ช่วยพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ

- พัฒนาและเสริมสร้างองค์ความรู้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ ที่เหมาะสมทางการเกษตร รวมทั้งสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง เช่น ศูนย์เรียนรู้เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต

- สร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิต บนฐานความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน วิจัยและพัฒนาต่อยอดให้มีความสามารถในการผลิตและการตลาด เพื่อยกระดับคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารให้เป็นที่ยอมรับของตลาดทั้งในและต่างประเทศโดยองค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาท

- ส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการผันผวนทางเศรษฐกิจและพัฒนา ระบบเตือนภัยแบบองค์รวม ครอบคลุมความเสี่ยงในทุกด้าน เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกัน

- ใช้กระบวนการวางแผนชุมชนที่ร่วมกันของปรชาญชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทันต่อสถานการณ์

มิติด้านสุขภาวะ

ชุมชนสามารถสร้างสุขภาวะทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาดังนี้

- สร้างเสริมสุขภาวะคนไทยโดยใช้ประโยชน์จากยาสมุนไพรเพื่อการป้องกันและ การรักษาเบื้องต้น และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสื่อสารต่อสังคมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก

- ส่งเสริมอนามัยการเจริญพันธุ์ที่เหมาะสมในทุกช่วงวัยอย่างทั่วถึงได้มาตรฐานและมีคุณภาพ

- มีระบบการจัดการความรู้ในเรื่องครอบครัวศึกษา อาหารศึกษา พฤติกรรมอนามัยการเจริญพันธุ์ และสุขภาพทางเพศที่เหมาะสมปลอดภัย

- ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพศูนย์เด็กเล็กทั้งในชุมชน สถานประกอบการและหน่วยงานภาครัฐให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับภูมิสังคม

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ได้สรุปหลักการพิจารณา ประกอบด้วย ๕ ด้าน ดังนี้

๑. **หลักความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดีพอเหมาะต่อความจำเป็นที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๒. **หลักความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

๓. **หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔. **เงื่อนไขความรู้** หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๕. **เงื่อนไขคุณธรรม** ประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน มีความเพียรและใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แนวทางการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ โดยจะต้อง “ระเบิดจากข้างใน” คือ การเกิดจิตสำนึก มีความศรัทธา เชื่อมั่น เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. **ด้านเศรษฐกิจ** ไม่ใช่จ่ายเกินตัว ไม่ลงทุนเกินขนาด คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกันไม่เสี่ยงเกินไป

๒. **ด้านจิตใจ** มีจิตใจเข้มแข็ง อดทน มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

๓. **ด้านสังคมและวัฒนธรรม** ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้ รัก สามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รักษาเอกลักษณ์ ภาษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย

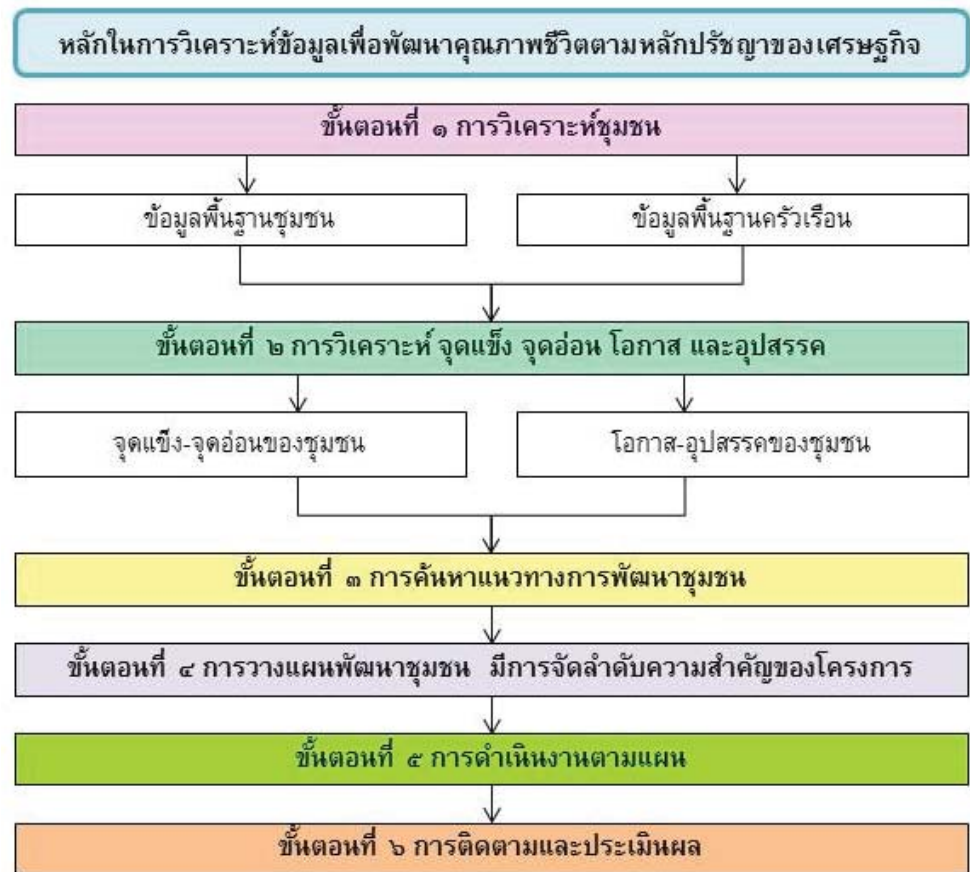
๔. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ ฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและคงอยู่ชั่วลูกหลาน

๕. ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ

หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสามารถนำ ๑) ข้อมูลประเภทต่างๆ ได้แก่ ศักยภาพชุมชน รายรับ รายจ่าย เงินออม และหลักประกัน และหนี้สิน และหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ๒) มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติด้านการเรียนรู้ และมิติด้านสุขภาวะ และ ๓) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม ประกอบกับแนวทางการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ ซึ่งมีแนวทางการบูรณาการหลักการดังกล่าวเพื่อวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี ๖ ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์ชุมชน

การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลประเภทต่างๆ มาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ เชื่อมโยงและความสอดคล้องกับมิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะทำให้ชุมชนทราบถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในด้านบ้าง สำหรับชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้จะสะท้อนถึงความเข้มแข็งชุมชน หากมีประเด็นใดที่ชุมชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ นั้นหมายถึง ชุมชนสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการสนับสนุนส่งเสริมต่อไป ดังนี้

๑.๑ นำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร รวมถึงแสดงถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในลักษณะใด โดยอาศัยข้อมูลดังนี้ ๑) ด้านศักยภาพชุมชน ๒) ด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง

๓) ด้านเศรษฐกิจ และ ๔) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน ความรู้ มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อมิติการพัฒนาในด้านใดบ้าง เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะอย่างไรบ้าง รวมถึงแสดงถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในลักษณะใดบ้าง

๑.๒ นำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อมิติการพัฒนาในด้านใดบ้าง เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะอย่างไรบ้าง โดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกันอย่างไร รวมถึงแสดงถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในลักษณะใดบ้าง

สำหรับการวิเคราะห์สามารถนำตารางข้างล่างนี้ไปใช้เป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ข้อมูลดังกล่าวข้างต้น

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
๑. มิติด้านเศรษฐกิจ					
๑.๑ ศักยภาพชุมชน					
๑.๑.๑ การรวมกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้ อินทรีย์ ชมรมผู้สูงอายุ			- ความสามารถในการ การรวมคนเพื่อ จัดการผลประโยชน์ หรือแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนด้วย กระบวนการกลุ่ม เพื่อป้องกันการตก อยู่ในวงจรความ ยากจน รวมถึง การมีความสุขของ ผู้สูงอายุที่ได้รับ การดูแล	- การพัฒนาตนเอง ให้มีความรู้ด้าน ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำมาวางแผน และดำเนินร่วมกัน	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ โดยสามารถลด ต้นทุนการผลิตด้วยการรวม กลุ่มกันทำ เช่น การผลิตปุ๋ย อินทรีย์แล้วแจกจ่ายให้กับ สมาชิกเพื่อเป็นการลดต้นทุน และการสร้างรายได้ในระดับ บุคคล ระดับครัวเรือน
๑.๑.๒ ขนาดการถือ ครองที่ดินต่อครัวเรือน ในการประกอบอาชีพ	- ความเหมาะสม ของขนาดการถือ ครองที่ดินกับ	-ขนาดของการถือ ครองที่ดินทำกินจะ ส่งผลให้เกิด			- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ โดยสามารถลด ต้นทุนการผลิตต่อหน่วย

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
ต่างๆ เช่น ทำนาปลูกข้าว ทำสวนแบบไร่นาสวนผสมฯ	ความพอเหมาะกับความพอดีของครัวเรือน-ความประหยัดจากการประกอบอาชีพโดยเปรียบเทียบจากขนาดของพื้นที่กับจำนวนรายจ่ายในการประกอบอาชีพ	ความมั่นคงต่อการประกอบอาชีพโดยทำให้เจ้าของกรรมสิทธิ์สามารถใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดในพื้นที่ของตนเองมากกว่าเป็นที่ดินของผู้อื่น เช่น ทำของผู้อื่น และให้เองส่วนหนึ่ง และให้เช่าอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าตนเองจะประกอบอาชีพได้ที่เหมาะสมกับความสามารถของตน			ลดลงหากเป็นเจ้าของที่ดินมากกว่าการเช่าที่ดินทำกิน เพราะทำให้ต้นทุนสูงกว่า

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความรู้คู่คุณธรรม	ความสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน			
๑.๑.๓ จำนวนแรงงานที่ใช้ในภาคการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน และอัตราการจ้างแรงงานภายนอกในการทำการเกษตรต่อปี	- ความเหมาะสมกับปริมาณงาน โดยพิจารณาแรงงานภายในครัวเรือนให้สอดคล้องกับสิ่งที่จะทำ เช่น การดำนา การเก็บเกี่ยวด้วยแรงงานภายในครัวเรือน	- การคาดผลถึงจะเกิดขึ้นระหว่างรายได้จากการขายผลผลิตกับต้นทุนค่าแรงงานที่ต้องจ้าง เช่น การทำนา ๓ ไร่ ต้องจ้างทุกขั้นตอนในขณะที่ครัวเรือนไม่มีงานอื่น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงเกินความจำเป็น	- การไม่เกิดความเสียหายต่อความแน่นอนในกรณีที่ใช้แรงงานภายในครัวเรือน		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยสามารถลดต้นทุนการผลิตด้วยการช่วยแรงกันระหว่างครัวเรือนในการทำการเกษตร เช่น การดำนา การเก็บเกี่ยว เป็นต้น เพื่อเป็นการลดต้นทุน หรือ การทำด้วยตนเองแทนการจ้างหากรับจ้างไม่คุ้มค่าอื่นทำอยู่ระหว่างทำการเกษตร	
๑.๒ รายรับ						
๑.๒.๑ รายได้เฉลี่ยครัวเรือน ไม่น้อยกว่าคนละ ๓๐,๐๐๐ บาทต่อปี						- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าคนละ ๓๐,๐๐๐ บาทต่อปี หากมี

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
					การมีชีวิตแบบพออยู่ พอกินก็สามารถใช้ชีวิตได้ตามอัธยาศัย
๑.๒.๒ รายได้ที่ได้จากการขายผลผลิตจากการทำนา ทำไร่ ทำสวน เช่น ข้าว พืช ผัก ผลไม้ ต้นไม้ ฯลฯ รวมทั้งการขายพืชหรือสัตว์ที่หาได้จากแหล่งน้ำ, การขายผลิตภัณฑ์จากงานฝีมือต่างๆ		-การผลิตหากไม่คุ้มค่า เช่น มีต้นทุนการผลิตสูงเกินไป ทำให้ขาดทุน สิ่งเหล่านี้ควรนำมาพิจารณาต่อว่าสมควรจะดำเนินการผลิตหรือลงทุนต่อหรือไม่	-การนำความล้มเหลวจากการผลิต เช่น การลงทุนเกินรายได้ที่ได้รับจากการขายผลผลิตจะต้องนำมาวิเคราะห์ให้ได้ว่ามีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง ทั้งนี้สามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงการผลิตในครั้งต่อไปได้		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยทราบแหล่งที่มาของรายได้ว่าได้อะไรมาบ้างจากผู้ขายรับ ก็จะแสดงถึงความสามารถในการ “พึ่งตนเอง” ซึ่งจะต้องเกิดจากการหาเลี้ยงชีพที่สุจริตถูกต้อง
๑.๒.๓ ค่าจ้างจากการทำงานหรือให้บริการเงินเดือน เบี้ยเลี้ยง					- แสดงถึงการพึ่งพียงนอกด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากแหล่งที่มาของรายได้มาจาก

คู่มือการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
ค่าคอมมิชชั่น การขาย ที่ดิน บ้าน เครื่องมือ ยานพาหนะต่างๆ การให้เช่า ที่ดิน บ้าน รถ เถ เครื่องมือ ยานพาหนะต่างๆ เงินสงเคราะห์และ สวัสดิการต่างๆ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ คนพิการ คนยากจน ผู้ป่วยเอดส์ ภัย ธรรมชาติ ค้ำรักษา พยาบาล บำเหน็จ บำนาญ โบนัส ฯลฯ รายได้จากการเลี้ยง โชค เงินที่ลูก หลาน ญาติพี่น้อง ที่อาศัยอยู่ นอกครัวเรือน หรืออยู่					แหล่งอื่น หรือมาจากปัจจัย ภายนอกส่งผลทำให้เรามี รายได้ ทำให้แสดงถึง ความสามารถว่า “พึ่ง ภายนอก” มากกว่า การพึ่งตนเองได้ เนื่องจาก หากเขาไม่ให้ก็จะส่งผลทำให้ เราไม่มีรายได้ดังกล่าว

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
ที่อื่นส่งมาให้ และ รายได้จากแหล่งอื่นๆ เช่น เงินที่ผู้อื่น ช่วยงานต่างๆ เงินหรือ ลาภลอย ฯลฯ					
๑.๒.๔ รายรับจาก ดอกเบี๋ยเงินกู้ ดอกเบี๋ย ธนาคาร พันธบัตร รัฐบาล เงินปันผลจาก หุ้น ประกันชีวิต การลงทุน และเงินคืน จากลูกหนี้			- ความสามารถใน ออมเงินหรือการมี หลักประกันจึงทำให้ มีรายรับจากเงิน หรือปลั๊กประกัน ดังกล่าวได้ ซึ่งถือว่า เป็นการเตรียม ความพร้อมให้กับ ชีวิตตนเองใน อนาคต		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ โดยการสร้าง รายได้จากดอกเบี้ยเงินกู้ ดอกเบี๋ยธนาคาร พันธบัตร รัฐบาล เงินปันผลจากหุ้น ประกันชีวิต การลงทุน และ เงินคืนจากลูกหนี้
๑.๓ ร่ายจ่าย					
๑.๓.๑ ในการประกอบ อาชีพ เช่น ค่าจ้าง				- การประกอบอาชีพ ด้วยการใช้ความรู้	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและ

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
แรงงาน ค่าเช่า / ซ่อม วัสดุอุปกรณ์ หรือ ลงทุนเครื่องมือใน การประกอบอาชีพ ค่าโดยสาร รถ เรือ รถไฟ เครื่องบิน รวมทั้งค่าแถมไป ปารีสกีส์ และค่าส่ง พัสดุภัณฑ์ ค่าปุ๋ยเคมี เช่น ปุ๋ยยูเรีย ปุ๋ยเคมี สูตรต่างๆ ฮอร์โมน ฯลฯ ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช				ควบคุมคุณธรรมเพื่อ นำไปสู่การผลิตที่ ปลอดภัย เช่น การซื้อปุ๋ยเคมี หรือ ยาฆ่าแมลง ควรหา วิธีการที่ปลอดภัย มากกว่า เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หรือการใช้ยาขับไล่ แมลงชีวภาพแทน	สิ่งแวดล้อม โดยมีการปรับ พฤติกรรมการทำเกษตรแบบ ใช้สารเคมี มาใช้สารที่ทำ จากธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้ เกิดความยั่งยืนต่อไป
๑.๓.๒ ในการประกอบ อาชีพ เช่นค่าพลังงาน และน้ำมันใน การประกอบอาชีพ ค่าสุขภาพ หรือปุ๋ย			- การประกอบอาชีพ ที่พร้อมรับกับ ผลกระทบจาก การเปลี่ยนแปลง ต่างๆ เช่น ปุ๋ยเคมี		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมโดยมีการใช้สาร ที่ทำจากธรรมชาติ เช่น ปุ๋ย หมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยจุ

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
อินทรีย เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ย จุลินทรีย์ ฯลฯ รวมทั้ง ยาขับไล่แมลงชีวภาพ ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ใน การประกอบอาชีพ			ยาฆ่าแมลงมีราคา สูง ทำให้เกษตรกร ปรับพฤติกรรมจาก การซื้อหันมาทำ ด้วยตนเอง เพื่อ ความปลอดภัยระยะ ยาว และสามารถ ลดต้นทุนได้จาก การทำด้วยตนเอง แทนการซื้อ		อินทรีย ซึ่งมีความปลอดภัย สำหรับผู้บริโภคและ สิ่งแวดล้อม
๑.๓.๓ ค่าใช้จ่ายเพื่อ การบริโภคในครัวเรือน เช่น ข้าวสารทุกชนิด เนื้อสัตว์ปีก สัตว์น้ำ แมลง และสัตว์อื่น ๆ ที่ ใช้เป็นอาหาร ผักสด ผลไม้สดต่างๆ รวมทั้ง พริก หัวหอม			- การบริโภคที่พร้อม รับจากผลกระทบจาก การปลูกพืช ผัก ผลไม้ต่างๆ ของผู้ เนื่องจากระยะหนึ่งถึง สารเคมีและยาฆ่า แมลงที่มากับ การแปรรูปของพืช		- เป็นการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ โดยสามารถลด รายจ่ายจากความเสียหายใน การผลิตหรือการปลูกแทน การซื้อ เช่น ผัก ผลไม้ พริก ตะไคร้ กุ้งชีวมวล เพราะ สิ่งเหล่านี้สามารถทำได้โดย ครัวเรือน

คู่มือการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
กระเทียม ขิง ข่า ตะไคร้ กระชาย ฯลฯ และเครื่องเทศต่างๆ เช่น พริกไทย กานพลู ขมิ้น อบเชย ฯลฯ ไข่ สด อาหารแห้ง อาหาร สำเร็จรูป น้ำดื่ม น้ำอัดลม นม ค่า เชื้อเพลิงในการขนส่ง			ผักผลไม้ที่ได้จาก การซื้อมาบริโภค		

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
๑.๓.๔ ค่าใช้จ่ายด้านเครื่องนุ่งห่ม เช่น เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และเครื่องนอนของสมาชิกในครัวเรือน ของใช้ประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ยาสระผม ผงซักฟอก จาน ชาม ช้อน ผ้าอนามัย ของเด็กเล่น ฯลฯ	- ความพอดีของรายได้กับรายจ่ายในการซื้อเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ไม่ซื้อเสื้อผ้าราคาแพงเกินไป เพราะอาจทำให้เกิดเป็นหนี้สินได้				- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยการลดรายจ่ายด้วยการทำเอง เช่น น้ยาล้างจาน ของเล่นเด็กฯ
๑.๓.๕ ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย เช่น ช่อมแซม ต่อเติม หรือปลูกบ้าน หรือปรับปรุงบริเวณบ้าน ค่าซ่อมหรือซื้อเครื่องใช้ในบ้าน เช่น โทรศัพท์	- ความพอดีของรายได้กับรายจ่ายในการซื้อสินค้ามาตกแต่งบ้าน ซื้อโทรศัพท์ ตู้เย็น โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ฯ	- การคาดหวังของผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้จ่าย เช่น ค่าโทรศัพท์ที่มีก็ต้องสอดคล้องกับความเป็นใน การใช้งาน เช่น			- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยการลดรายจ่ายด้วยการทำเอง เช่น การซ่อมแซม ต่อเติมบ้าน หรือซ่อมเครื่องใช้ในบ้านด้วยตนเอง -สามารถพึ่งตนเองตามหลัก

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
ดูเย็น พัฒน์ วิฑู โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ เฟอร์นิเจอร์ ค่า โทรศัพท์ทั้งครัวเรือน ที่จ่ายเป็นรายเดือน และค่าบริการโทรศัพท์ เติมเงิน ค่าภาษีต่าง ๆ เช่น ภาษีบำรุงท้องที่ ที่ดิน ป้าย ร้านค้า ภาษีโรงเรือน ค่าเก็บ ขยะ ฯลฯ	เพราะอาจทำให้ เกิดเป็นหนี้ได้	หากการใช้โทรศัพท์ เพื่อการติดต่อ ประสานงานและ ทำให้เกิดรายได้ ถึงแม้ว่าจะมี รายจ่ายสูงแต่ก็ ทำให้มีรายได้สูง ตามมาก็ถือว่าดี แต่ถ้าไม่ก่อให้เกิด รายได้และวิเคราะห์ ได้ว่าเป็นโทรศัพท์ เพื่อความสนุกสนาน อาจจำเป็นต้อง วิเคราะห์ว่าควรทำ อย่างไร			ด้านสังคม คือ การรวมกลุ่ม เพื่อช่วยกันในการแก้ปัญหา ด้านค่าแรง เช่น รวมกลุ่ม เพื่อช่วยกันซ่อมบ้านเป็น การเอาแรงกันทั้งนี้เพื่อทำให้ ลดค่าใช้จ่ายงานในการซ่อม หรือปลูกบ้านได้
๑.๔ การออม					
๑.๔.๑ จ่ายเบี้ยประกัน		- ความพอดีของ	- การออมเพื่อเป็น		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
ชีวิต เบียดเบียน สุขภาพ และเบียด ประกันภัย, ฝาก ธนาคาร ซื้อพันธบัตร ฝากสหกรณ์ออมทรัพย์ ออกเงินกู้, ซื้อทอง เงิน ฝาก เพชร พลอย และ เครื่องประดับที่มีค่า อื่นๆ เงินสด เงินดาวน หรือเงินผ่อน เพื่อซื้อ หรือเช่าที่ดินหรือ สิ่งก่อสร้างอื่นๆ และ เงินสด เงินดาวน หรือ เงินผ่อน เพื่อซื้อ ยานพาหนะ เช่น รถยนต์ รถกระบะ จักรยาน มอเตอร์ไซด์ เรือ	รายได้กับรายจ่ายใน การผ่อนชำระเพื่อ ซื้อบ้าน รถยนต์ หรือรถมอเตอร์ไซด์ ด้วยเงินสด หรือเงิน ผ่อนว่าเหมาะสมกับ รายได้หรือไม่ หาก ไม่เหมาะสมอาจทำ ให้เป็นหนี้จนไม่ สามารถชำระหนี้ได้		การป้องกันหรือเก็บ ไว้ใช้ตอนที่จำเป็น ถือการเตรียม ความพร้อมใน อนาคต ประกันชีวิต		เศรษฐกิจโดยทำให้เกิด ความมั่นคงกับชีวิตใน อนาคตซึ่งอยู่บนพื้นฐาน พออยู่ พอกิน พอใช้ เหลือจึง นำมาออมเพื่ออนาคต และ เป็นการประกันความเสี่ยง ในอนาคตหากเกิดมีปัญหา ทางด้านการเงิน จึงทำให้ สามารถนำเงินที่ออมใน รูปแบบต่างๆ กลับมาใช้เพื่อ จัดการได้

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
๑.๔.๒ สัดส่วนการ ออม (ที่ไม่ใช้เงินออม สะสม) ต่อปี/ ครั้วเรือน = $\frac{\text{เงินฝากต่าง ๆ รวม}}{\text{ของครัวเรือน/ชุมชน} \times 100\%}$ รายได้รวมของ ครัวเรือน/ชุมชน			- สัดส่วนการออมจะ ทำให้ทราบถึงสภาพ การออมเงินของ ครัวเรือนหรือชุมชน หากมีการเปรียบ เทียบข้อมูลหลายปี จะทำให้สามารถ คาดการณ์ปัญหา ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ได้ และทำให้ สามารถเตรียมตัว เมื่อต้องเผชิญกับ ปัญหาที่เกิดขึ้น ในอนาคตได้ เพราะ ครัวเรือน/ชุมชนมี เงินสำรองไว้ใช้ใน ยามวิกฤต		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ เนื่องจากข้อมูล สัดส่วนการออมสูงจะ หมายถึงความสามารถใน การพึ่งตนเองในระดับ ครัวเรือนและชุมชนสูงด้วย เช่นกัน แต่ถ้าหากสัดส่วน การออมต่ำก็แสดงถึง ความสามารถที่ครัวเรือน หรือชุมชนจะพึ่งตนเองก็ ลดลงด้วย
๑.๕ หนี้สิน					

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง					ความสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม		
๑.๕.๑ ข้อมูลหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)					- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หากข้อมูลหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนไม่มาก ก็หมายถึงชาวบ้านมีความพออยู่ พอกิน พอใช้ - แหล่งเงินกู้มาจากไหน เช่น กองทุนของชุมชน ธนาคารพาณิชย์ นายทุนภายในหรือภายนอกชุมชน ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนถึงการพึ่งตนเองได้ของชุมชน หากหนี้สินมาจากแหล่งเงินกู้ของชุมชนเอง	
๑.๕.๒ ยอดเงินกู้และดอกเบี้ยใน – นอก ระบบ เช่น เพื่อการลงทุน การศึกษา	- ความพอดีในการลงทุน โดยมี การเปรียบเทียบระหว่างยอดเงินกู้หรือดอกเบี้ย กับ รายได้ว่ามี	- การมีเหตุผลในการเป็นหนี้สินว่า เป็นการหนี้เพื่อ ก่อให้เกิดรายได้ หรือเพื่อการศึกษาก็ใช้หนี้ที่ไม่	- การเตรียมตัว พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจ หาก สามารถจัดการชำระเงินกู้และดอกเบี้ยได้	- การใช้ความเพียร และสติปัญญาเพื่อแก้ปัญหาจน สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด รวมถึง การปลดหนี้ได้	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยมี การเปรียบเทียบยอดเงินกู้และ ดอกเบี้ยในระบบหลายๆ ปีพบว่าแนวโน้มลดลง หรือมีจำนวนผู้ที่ปลดหนี้ได้ ข้อมูล	

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
	ความพอดีหรือไม่ มีความสามารถในการ ชำระหนี้หรือไม่	ก่อให้เกิดประโยชน์	และมีแนวทาง การจัดการตนเอง ในการแก้ปัญหาใน อนาคตได้		เหล่านี้หมายถึงความ สามารถในการพึ่งตนเอง ด้านเศรษฐกิจมากขึ้น -แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน สังคม โดยมีการรวมกลุ่มที่ นำเงินของกลุ่มมาช่วย ดำเนินการ ช่วยเหลือเกื้อกูล กัน
๒. มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม					
๒.๑ ศักยภาพชุมชน					
๒.๑.๑ ระบบการผลิต ทางการเกษตร การ ปลูกข้าวนาปี นาปรัง การทำสวน การปลูก พืชผัก การทำปศุสัตว์ พันธุ์พืชที่ปลูก (พันธุ์ ส่งเสริม พันธุ์พื้นเมือง)			- การเตรียมตัวให้ พร้อมกับการรับ ผลกระทบจาก การเปลี่ยนแปลง ของธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ทำให้การประกอบ		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ โดยการผลิตต้นทุน การผลิตจากการใช้พันธุ์พืช พื้นเมือง หรือการปรับปรุง พันธุ์พืชเมืองที่สามารถผลิต ได้ด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้อง พึ่งการซื้อเมล็ดพันธุ์จาก

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
ไม่ผล พันธ์สัตว์ เศรษฐกิจ			อาชีพจากอาชีพ ดั้งเดิมในท้องถิ่น สามารถอนุรักษ์ พันธุ์พืชพื้นเมือง ตลอดจนปรับปรุงให้ มีคุณภาพสูงขึ้น		ภายนอก
๒.๑.๒ ปฏิทินการปลูก พืช เลี้ยงสัตว์ และ การประมงในชุมชน		- การประกอบอาชีพ ที่คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดย อาศัยข้อมูลและ การจดบันทึกเพื่อ เปรียบเทียบในแต่ละ ช่วง แต่ละปี และนำมาประกอบ การตัดสินใจได้ว่า ช่วงไหนควร ประกอบอาชีพ ใดบ้างจึงจะประสบ	- การเตรียมตัวให้ พร้อมกับการรับ ผลกระทบจาก การเปลี่ยนแปลง ด้านต่างๆ ใน อนาคต หากมี เหตุการณ์ที่ไม่ควร เกิดจะทำให้สามารถ ปรับตัวได้ควรมี การปรับตัวด้าน การเพาะปลูก เลี้ยง สัตว์ และการประมง		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน จิตใจที่เห็นประโยชน์ส่วน รวมมากกว่าประโยชน์ส่วน ตนในการวิเคราะห์ข้อมูล และบริบทต่างๆ จากการจด บันทึกเพื่อวิเคราะห์อาชีพ ของตน และผลประโยชน์ ดังกล่าวเป็นเรื่องของ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
		ความสำราญและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม	อย่างไร้จาก การคาดการณ์ข้อมูลในอดีตว่าแนวโน้มของปัญหาหรือสิ่งที่จะเกิดขึ้นว่าเป็นอย่างไรบ้าง		
๒.๑.๓ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านความรู้ เช่น ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในด้านต่างๆ การรักษาโรคด้วย การแพทย์พื้นบ้าน การใช้สมุนไพรใน การรักษาโรค การเกษตรแบบผสมผสาน ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน					- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยการสร้างรายได้จากงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไปจำหน่ายทั้งในและนอกชุมชน เป็นต้น

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
๒.๑.๔ ด้านสังคม วัฒนธรรมของชุมชน ขนบธรรมเนียม ความคิด ค่านิยม การรวมกลุ่ม กองทุน ชุมชน สวัสดิการชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อาชีพ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่ม อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่ม อาสาสมัครเพื่อป้องกัน ภัยพลเรือน (อปพร.) และกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อส่งเสริมสวัสดิการ ต่างๆ ของชุมชนใน ด้านการผลิต การ พัฒนาคุณภาพชีวิต			- การเตรียมตัวให้ พร้อมรับผลกระทบ กับการเปลี่ยนแปลง ต่างๆ โดยชุมชน สามารถช่วยเหลือ และแก้ปัญหาใน เบื้องต้นได้โดยไม่ ต้องรอความ ช่วยเหลือจาก หน่วยงานอื่นนอก ชุมชน		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน สังคม โดยการรวมกลุ่มที่นำ เงินของกลุ่มมาช่วย แก้ปัญหาให้กับสมาชิก ที่ คอยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
และฉาปนกิจ					
๒.๒ รายรับ					
๒.๒.๑ รายได้ที่ได้จากการขายผลผลิตจากการทำนา ทำไร่ ทำสวน เช่น ข้าว พืช ผัก ผลไม้ ต้นไม้ ฯลฯ รวมทั้งการขายพืชหรือสัตว์ที่ได้จากแหล่งน้ำ การขายผลิตภัณฑ์จากงานฝีมือต่างๆ					- แสดงถึงสามารถพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยการประกอบอาชีพที่สามารถทำรายได้ด้วยตนเอง ไม่เข้ามาจากการพึ่งภายนอก
๒.๓ รายจ่าย					
๒.๓.๑ รายจ่ายค่าซ่อมแซมบ้าน (บาทต่อครั้ง, บาทต่อปี)					- แสดงถึงการพึ่งภายนอกด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง
๒.๓.๒ รายจ่ายค่าเช่าที่ (บาทต่อเดือน)					- แสดงถึงการพึ่งภายนอกด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากไม่มีบ้านเป็นของตนเอง

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
๒.๓.๓ รายจ่ายในการ การซื้อน้ำเพื่อการ บริโภค (บาทต่อปี)					- แสดงถึงการพึ่งพียงนอก ด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากไม่ สามารถผลิตน้ำดื่มได้ด้วย ตนเอง
๒.๓.๔ รายจ่ายค่าจ้าง ทำความสะอาด ตัด ต้นไม้ ตัดหญ้า (บาท ต่อปี)					- แสดงถึงการพึ่งพียงนอก ด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากไม่ สามารถทำได้ด้วยตนเอง
๒.๓.๕ รายจ่ายค่าต่อ เติมปรับปรุงบริเวณ บ้าน (บาทต่อครั้ง, บาทต่อปี)					- แสดงถึงการพึ่งพียงนอก ด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากไม่ สามารถทำได้ด้วยตนเอง
๒.๓.๖ รายจ่ายค่า รักษาพยาบาล / รายจ่ายในการ ซ่อมแซมสิ่งเสียหาย อันเนื่องมาจากเหตุไม่			- การขาดการ เตรียมตัวให้พร้อม รับผลกระทบกับ การเปลี่ยนแปลง ด้านอุปนิสัย		- แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ได้ ด้านเศรษฐกิจ ขาดความรู้ และความเข้าใจในการรักษา โรคด้วยตนเอง รวมถึงการ ขาดทักษะในการซ่อมแซมสิ่ง

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
สามารถป้องกัน การเกิดอุบัติเหตุได้ อย่างถูกวิธี					ที่เสียหายได้ด้วยตนเอง
๒.๓.๗ รายงานที่ต้อง ซื้อสินค้าอันเนื่อง มาจากของเดิมถูก ขโมย			- การขาดการ เตรียมตัวให้พร้อม รับผลกระทบกับ การเปลี่ยนแปลง ด้านการถูกขโมย		- แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ได้ ด้านสังคม อาจเป็นเพราะ ขาดกระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชนช่วยกันสอดส่อง ปัญหาลักขโมยในชุมชน
๒.๓.๘ รายงานเพื่อ งานการพักผ่อนหย่อน ใจ เช่นการไปเที่ยว พักผ่อนในช่วงเทศกาล สำคัญ วันสงกรานต์ วันพ่อ วันแม่ ฯ					- แสดงถึงการพึ่งตนเอง ทางด้านจิตใจ โดยสมาชิกใน ครอบครัวมีความเอื้ออาทร ระหว่างกัน ให้ความสำคัญ กับคนในครอบครัว
๒.๓.๙ รายงานที่ไปซื้อ สุราดื่ม (บาทต่อเดือน)		- ขาดการคำนึงถึง ผลที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นจากการดื่ม			- แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ได้ ด้านเศรษฐกิจ เพราะไม่ สามารถลดรายจ่ายจาก

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
		สร้างอย่างรอบคอบ			การดื่มสุราได้ - แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ ด้านจิตใจ เพราะการซื้อสุรา มาดื่มเป็นความสุขส่วนตน ไม่คำนึงถึงความสุขของคน ในครอบครัว เพราะบาง ครอบครัวอาจเป็นหนี้สินจาก การซื้อสุรา เป็นต้น
๒.๓.๑๐ ใช้จ่ายที่ไป ซื้อบุหรี่ยี่สิบ (บาทต่อ เดือน)		- ขาดการคำนึงถึง ผลที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นจากการสูบ บุหรี่ย่างรอบคอบ			- แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ได้ ด้านเศรษฐกิจ เพราะไม่ สามารถลดรายจ่ายจาก การสูบบุหรี่ได้ - แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ ด้านจิตใจ เพราะการซื้อบุหรี่ มาสูบเป็นความสุขส่วนตน ไม่คำนึงถึงความสุข และ สุขภาพของคนในครอบครัว

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
๒.๓.๑๑ ใช้จ่ายในการเดินทางไปร่วมกิจกรรมทางศาสนา, เงินทำบุญบริจาค				- มีความตระหนักในคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต	ที่ต้องนี้สุดคมควันหรี - แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านจิตใจ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาบ่อยๆ จะทำให้คนเกิดจิตสำนึกที่ดี เช่น การให้ทาน การทำบุญ เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น เป็นต้น
๒.๓.๑๒ ใช้จ่ายเป็นเงินที่ส่งไปช่วยเหลือผู้สูงอายุในครอบครัวหมู่บ้าน/ชุมชน				- มีความตระหนักในคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านจิตใจ โดยความช่วยเหลือผู้สูงอายุในครอบครัวจะทำให้เกิดความรู้สึกเอื้ออาทรระหว่างผู้ให้กับผู้สูงอายุ
๒.๓.๑๓ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ					- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านสังคม ที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยระบบของสังคม หรือชุมชนมีการดูแล

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
					ผู้สูงอายุในพื้นที่
๒.๓.๑๔ ใช้จ่ายเป็นเงินที่ส่งไปช่วยเหลือผู้พิการในครอบครัวหมู่บ้านชุมชน					- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านจิตใจ มีความเอื้ออาทรระหว่างกัน ให้ความสำคัญกับผู้พิการในครอบครัว
๒.๓.๑๕ เบี้ยยังชีพผู้พิการ					- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านสังคม ที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยระบบของสังคม หรือชุมชนมีการดูแลผู้พิการในพื้นที่ หรือเป็นเงินสวัสดิการเบี่ยงชีฟผู้พิการของรัฐแสดงถึงการพึ่งภายนอกมากกว่า
๒.๓.๑๖ ใช้จ่ายในการทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน/ชุมชน					- แสดงถึงการพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ ที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสิ่งที่

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
๓. มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม					
๓.๑ ศักยภาพชุมชน					
๓.๑.๑ ข้อมูลทางกายภาพ ขนาดของพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ อุณหภูมิ เส้นทางคมนาคม สภาพดินและคุณภาพดิน แหล่งน้ำและคุณภาพน้ำเพื่อการเกษตร การประมง การเลี้ยงสัตว์และการอุปโภค-บริโภค ปริมาณน้ำฝนในรอบปี ขนาดของพื้นที่ป่าและสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่า ภัย	- การประกอบอาชีพ การบริโภคที่อยู่ในความพอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป จนมีการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การปลูกพืชผักที่ใช้ปริมาณน้ำเหมาะสมกับความสามารถในพื้นที่ , ไม่มีการปลูกพืช ผักจนทำให้ดินเสื่อม			-การได้ข้อมูลความจากสภาพจริง เช่น ข้อมูลดินต้องมาจากเก็บดินในพื้นที่ไปวิเคราะห์หึ่งนี้เพื่อทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือและความถูกต้อง	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีการจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งมีการดำเนินการให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
ธรรมชาติ					
๓.๑.๒ ระบบการผลิตทางการเกษตร การปลูกข้าวนาปี นาปรัง การทำสวน การปลูกพืชผัก การทำปศุสัตว์ พันธุ์พืชที่ปลูก (พันธุ์ส่งเสริม พันธุ์พื้นเมือง) ไม่ผล พันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ ประเภทของการใช้ดิน ได้แก่ พื้นที่ในเขตปกครอง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่สาธารณะ	- การประกอบอาชีพที่อยู่ในความพอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป จนมีการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่า, การประกอบอาชีพ	- การประกอบอาชีพที่คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำ เช่น การปลูกพืชผักให้เหมาะสมกับสภาพดินของพื้นที่,	- การประกอบอาชีพที่สามารถพร้อมรับกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เช่น น้ำแล้ง น้ำท่วม พายุฤดูร้อน สึนามิ โดยมีช่องทางทางการหารายได้หลายช่องทาง เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงเมื่อรายได้จากบางอย่างขาดหายไปเพราะเจอกัยธรรมชาติ	- การประกอบอาชีพด้วยความรู้และหลักวิชาการและใช้คุณธรรมในการมีสติปัญญาในการดำรงชีพ เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตรแทนปุ๋ยเคมี เพราะแสวงหาความรู้รอบตัวแล้วพบว่า มีประโยชน์และคุ้มค่ามากกว่า รวมถึงมีความเพียรพยายามแม้ว่าในช่วงแรกของการใช้ปุ๋ย	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีการจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งมีการดำเนินการให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
การประมงในชุมชน			ในการผลิตที่ไม่ทิ้งของเสียให้กับสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น สารเคมี ขยะ ควันพิษ เป็นต้น	อินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี จะให้ผลผลิตที่น้อยกว่า แต่ในระยะยาวถึงจะให้ผลผลิตที่คุ้มค่า สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความเพียรพยายามของเกษตรกรที่ต้องใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพ	
๓.๓ ประเภทของการใช้ที่ดิน ได้แก่ พื้นที่ในเขตปกครอง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่เกษตรกรรม และ พื้นที่สาธารณะประโยชน์	- การอยู่อาศัย และการประกอบอาชีพที่ อยู่ในความพอดี ไม่มีการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน, การบุกรุกพื้นที่สาธารณะ	- การประกอบอาชีพที่คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำ เช่น การปลูกพืชผักให้เหมาะสมกับสภาพดินของพื้นที่		- การใช้คุณธรรมเพื่อรักษาความรู้ในการใช้ที่ดิน โดยเกิดการเรียนรู้ และสามารถคิดค้นปรับปรุง วิธีการแนวทางในการจัดการพื้นที่กับ	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านจิตใจ โดยคนในชุมชนมีจิตสำนึกที่ดี เห็นประโยชน์ส่วนรวม เช่น ไม่บุกรุกพื้นที่ป่าสงวน

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
	ประโยชน์			ทรัพยากรต่าง ๆ ให้ มีความสมดุลได้	
๓.๒ ร่ายจ่าย					
๓.๒.๑ ร่ายจ่ายค่า น้ำประปา (บาทต่อปี)	- การบริโภค- อุปโภคที่อยู่ในความ พอดี ไม่ใช่แบบ สิ้นเปลือง	- การบริโภค- อุปโภคที่ขาด คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นจากการ กระทำอย่าง รอบคอบ เช่น การ ใช้เครื่องสูบน้ำเพื่อ ทำการเพาะปลูก อย่างไม่เหมาะสม ทำให้ต้นทุนการ ผลิตสูง จึงทำให้ ขาดทุนเนื่องจากค่า น้ำมีสูงกว่าราคา ผลผลิตที่ขายได้			- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ โดยการลดต้นทุน การผลิตจากการบริหาร จัดการน้ำจะนำมาใช้ในการ ทำการเกษตร
๓.๒.๒ ร่ายจ่ายค่า		- การขาดความ	- การขาดภูมิคุ้มกัน		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
รักษาพยาบาลที่มาจากการได้รับมลพิษ (บาทต่อปี) (ข้อมูลจากการจดบันทึกในบัญชีครัวเรือน หรือ การจัดทำข้อมูลของโรงพยาบาลสุขภาพตำบล)		คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง อย่างรอบคอบ เช่น การพ่นสารเคมีใน การทำเกษตรทำให้ ตนเองได้รับสารเคมี ที่พ่นฉีดทางตรงจน ก่อให้เกิดอันตราย กับชีวิตได้	ในตัวเองในการเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบจากมลพิษที่อยู่แวดล้อม ทำให้ไม่สามาร ถป้องกันสุขภาพของ ตนเองได้		จิตใจ โดยมีการคำนึงความอันตรายที่จะได้รับกับตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม จากการใช้สารเคมีในการทำ การเกษตรแบบไม่ถูกวิธี
๓.๒.๓ รายจ่ายด้านสารเคมี/ยาฆ่าแมลงใน การทำการเกษตร				- การขาดความรู้ และหลักวิชาการที่ทำให้เกิดการประกอบอาชีพ เกษตรแบบปลอดสาร หรือแบบไร้สาร ที่ไม่จำเป็นต้องใช้ สารเคมี/ ยาฆ่า	- แสดงการพึ่งตนเองไม่ได้ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะยังไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการใช้สารเคมี/ยา ฆ่าแมลง รวมถึงการพึ่งตนเองไม่ได้ทางเศรษฐกิจ เพราะยังใช้การซื้อสารเคมี /

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
				แมลง	ยาฆ่าแมลงจากภายนอก ทั้ง ๆ ที่สามารถผลิตปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ได้ด้วยตนเอง และสามารถใช้ทรัพยากรที่มี อยู่แล้วในพื้นที่มาทำได้
๔. มิติด้านการเรียนรู้					
๔.๑ ศักยภาพชุมชน					
๔.๑.๑ ข้อมูลทาง กายภาพ				- การใช้คุณธรรม เพื่อแก้ปัญหาความรู้ใน การดำเนินชีวิต	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน จิตใจ โดยการมองเห็น ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสิ่งที่ จูงนำไปสู่การดำเนินชีวิต
๔.๑.๒ ระบบการผลิต ทางการเกษตร				ประกอบอาชีพ โดย เกิดการเรียนรู้ และ สามารถคิดค้น	การประกอบอาชีพที่สามารถ จัดการทรัพยากรต่างๆ ได้
๔.๑.๓ ประเภทของ การใช้ที่ดิน				ปรับปรุง วิธีการ แนวทางในการ จัดการทรัพยากร	อย่างเหมาะสม เช่น การ รวมกลุ่มการผลิต กลุ่มออม ทรัพย์ ฯ
๔.๑.๔ ข้อมูลด้าน เศรษฐกิจ				ต่าง ๆ ให้เหมาะสม ได้	

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
๔.๑.๕ ข้อมูลภูมิปัญญาความรู้	-การดำรงชีวิตด้วยการสร้างนวัตกรรมในการประหยัดพลังงานจากภูมิปัญญาของคนในชุมชน เช่น การทำเตาซูเปอร์อิงโกล์ ประหยัดถ่าน หรือการทำเตาพลังงานชีวมวลจากแกลบ เป็นต้น	- การประกอบอาชีพของคนในชุมชนสามารถได้อย่างสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ/ภูมิอากาศ เช่น การจับปลาในฤดูกาลที่เหมาะสม การปลูกข้าวที่สอดคล้องกับภูมิอากาศ เป็นต้น	-การใช้ภูมิปัญญาความรู้ต่าง ๆ มาพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน คราวเรือนและชุมชนได้ ตามที่ปรากฏในมิติข้างต้น เช่น การใช้สมุนไพรที่ปลูกเองทดแทนการใช้ยาให้ลดค่าใช้จ่ายด้านยาได้ เป็นต้น	- การใช้คุณธรรมเพื่อแก้ปัญหา/ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชน โดยเกิดการเรียนรู้ และสามารถคิดค้น ปรับปรุงวิธีการ แนวทางในการรักษาโรคด้วยการแพทย์พื้นบ้าน, การผลิตผลิตภัณฑ์/อาหารแปรรูปชุมชน	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดการอย่างฉลาดจนสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนได้จากผลิตภัณฑ์ / สินค้า / บริการของชุมชน - แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยมีการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนจากรายได้ให้กับชุมชนจากผลิตภัณฑ์ สินค้า และบริการในชุมชน รวมถึงการลดรายจ่ายจากยาแผนปัจจุบัน โดยการหันมาใช้สมุนไพรทดแทนได้
๔.๑.๖ ข้อมูลด้านวัฒนธรรมของชุมชนชนบทร่มเย็น			- การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการ		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้านจิตใจ มีการเอื้ออาทรซึ่งกันและกันโดยมีการรวมกลุ่ม

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
ความคิด ค่านิยม การ รวมกลุ่ม กองทุน ชุมชน สวัสดิการชุมชน			เปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น การออมทรัพย์ เป็นการป้องกัน ความเสี่ยงด้าน การเงินในอนาคต		เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ของ ชุมชน เช่น กลุ่ม อสม., ชมรมผู้สูงอายุ -แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ โดยมีการลด ต้นทุนการผลิต เช่น กลุ่มผู้ อินทรีย์ กลุ่มอาชีพ กลุ่ม แม่บ้าน
๔.๒ รายจ่าย					
๔.๒.๑ รายจ่ายค่า การศึกษาของเด็กก่อน วัยเรียน ๓-๕ ปี, ๖-๑๔ ปี, ระดับมัธยมศึกษา ตอนปลายหรือ เทียบเท่า	- ความพอดี ไม่เบียดเบียน ตนเอง และผู้อื่น โดยการเป็นหนี้จน ไม่สามารถผ่อน ชำระได้ และส่งผล กระทบต่อเรื่อง ความเป็นอยู่ด้านอื่น	- การคำนึงถึงผลที่ จะเกิดขึ้นจากการ เลือกโรงเรียน เอกชน หรือ โรงเรียนที่ไกลจากที่ พัก	- การเตรียมตัวให้ พร้อมรับผลกระทบ และการ เปลี่ยนแปลงด้าน ต่างๆ เช่น สภาวะ เศรษฐกิจที่อาจ ส่งผลต่อรายได้และ นำไปสู่		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน สังคม ในการเอื้ออาทรซึ่งกัน และกัน ในรูปของการ รวมกลุ่มและมีการจัด สวัสดิการต่างๆ เพื่อให้ ลูกหลานได้รับการศึกษา อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
	ของครอบครัว เช่น รายจ่ายค่าเทอม ค่า เสื้อผ้า วัสดุอุปกรณ์ ในการเรียน, การ เดินทางไปรับ-ส่ง, การเรียนพิเศษ		ความสามารถใน การจ่ายค่า การศึกษา ต่างๆ โดยกลุ่มต่างๆ ใน ชุมชน หรือ ส่วน ราชการที่เกี่ยวข้อง สามารถจัด สวัสดิการเพื่อ ส่งเสริมบุตรหลาน ของตนในชุมชนใน การสนับสนุนค่า เทอม ค่าวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ได้		
๔.๒ รายจ่ายค่า ฝึกอบรมด้านอาชีพ			- การเตรียมตัวให้ พร้อมรับผลกระทบ		- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ โดยมุ่งให้เด็กที่จบ

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
สำหรับเด็กที่จบ การศึกษาระดับชั้น ปีที่ ๙ ได้เรียนต่อและ ยังไม่มีการทำ			และการ เปลี่ยนแปลงด้าน ต่างๆ โดยกลุ่ม ต่างๆ ในชุมชน หรือส่วนราชการที่ เกี่ยวข้องสามารถ จัดสวัสดิการเพื่อ ส่งเสริมบุตรหลาน ของคนในชุมชนใน การสนับสนุนค่า ฝึกอบรมด้านอาชีพ		การศึกษาระดับชั้น ๙ ปี ที่ ไม่ได้เรียนต่อและยังไม่มีงาน ทำสามารถสร้างรายได้เพื่อ เลี้ยงตนเองได้
๔.๒.๓ รายจ่ายในการ พัฒนาการเรียนรู้นัก อายุ ๑๕-๖๐ ปีเต็มให้มี ความสามารถอ่าน เขียน ภาษาไทย และ คิดเลขอย่างง่ายได้			- การเตรียมตัวให้ พร้อมรับผลกระทบ และการ เปลี่ยนแปลงด้าน ต่างๆ โดยกลุ่ม ต่างๆ ในชุมชน หรือส่วนราชการที่		- การเรียนรู้จะช่วยยกระดับ การพึ่งตนเองด้านจิตใจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และ เศรษฐกิจในทุกระดับ โดยมี เป้าหมายเพื่อยกระดับ คุณภาพชีวิตของคนใน

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
			เกี่ยวข้องสามารถ จัดสวัสดิการเพื่อ ส่งเสริมคนในชุมชน ที่มีอายุ ๑๕-๖๐ ปี บุตรหลานของคนใน ชุมชนในการ สนับสนุนการ พัฒนาการเรียนรู้ เพื่อยกระดับ คุณภาพชีวิต		ชุมชนให้ดีขึ้น
๕. มีดีด้านสุขภาพ					
๕.๑ ศักยภาพชุมชน					
๕.๑.๑ ด้านภูมิปัญญา ท้องถิ่น ปราชญ์ ชาวบ้าน ความรู้ เช่น ความรู้ของปราชญ์ ชาวบ้านในด้านต่างๆ การรักษาโรคด้วย					- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดการ อย่างฉลาดจนสามารถสร้าง มูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนได้จาก สมุนไพร

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
การแพทย์พื้นบ้าน การใช้สมุนไพรในการ รักษาโรค					- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ โดยมีการลด รายจ่ายจากยาแผนปัจจุบัน โดยการหันมาใช้สมุนไพร ทดแทนได้
๕.๒ รายจ่าย					
๕.๒.๑ รายจ่าย ค่าอาหารของหญิง ตั้งครรภ์				- การใช้ความรู้ในการ ดูแลหญิงตั้งครรภ์ให้มี คุณภาพชีวิตที่ดี โดย จัดเป็นสวัสดิการของ ชุมชน เช่น โครงการ ท้องแม่ไข่ เพื่อการ ส่งเสริมให้การมี สุขภาพแข็งแรงตั้งแต่ แรกเกิด	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน จิตใจ โดยชุมชนมีการเอื้อ อาหารดูแลคนในชุมชน
๕.๒.๒ รายจ่ายค่า รักษาพยาบาลของ				- การใช้ความรู้ใน การดูแลเด็กแรกเกิด	- แสดงถึงการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ โดยมีการลด

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
ครัวเรือนที่มีเด็กแรกเกิดถึง ๑๒ ปี				- ๑๒ ปี ที่เหมาะสม	รายจ่ายจากยาแผนปัจจุบัน โดยการหันมาใช้สมุนไพร ทดแทนได้
๕.๒.๓ รายจ่ายค่านมสำหรับทารกแรกเกิดถึง ๖ เดือน	- ความพอดีในการบริโภคนมสำหรับทารกกับรายได้ของพ่อ – แม่ หากรายได้น้อยควรให้น้ำนมจากแม่แทนนมผง	- การคาดผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำโดยใช้นมผงแทนน้ำนมแม่ เช่น เด็กอาจเกิดเป็นโรคภูมิแพ้ได้ง่ายเด็กที่กินนมแม่ น้ำนมแม่ ค่าใช้จ่ายสูง ๙			- แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ได้ด้านเศรษฐกิจเพราะจำเป็นต้องจ่ายเพื่อนำมาทดแทนน้ำนมแม่ และต้องใช้เวลาในการซื้อเป็นระยะเวลานานพอสมควร
๕.๒.๔ รายจ่ายค่าอาหารที่ซื้อมาบริโภคของคนในชุมชน	- ความพอดีในการบริโภคอาหารกับรายได้และจำนวนคนที่บริโภค มีเหมาะสมหรือไม่อย่างไร เกินความจำเป็นหรือไม่	- การคาดผลที่จะเกิดขึ้นจากการซื้ออาหารมาบริโภค เช่น สารพิษที่ปนเปื้อนมากับพืชผัก ผลไม้ เป็นต้น	- การเตรียมตัวให้พร้อมกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น การได้รับการสะสมสารก่อมะเร็งจากสารพิษที่	- การใช้ความรู้ในการเลือกซื้ออาหารที่ปลอดภัยมาบริโภค เช่น ต้องทราบถึงความปลอดภัยจากพิษผัก ผลไม้ที่มีสารพิษ	- แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ได้ด้านเศรษฐกิจ เพราะไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง เช่น การปลูกพืช ผัก ผลไม้ไว้กินเองในบริเวณบ้าน และทำกับข้าวกินเองได้

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
	อย่างไร้, อะไรเป็น อาหารที่ฟุ่มเฟือย เกินความจำเป็น ๗		ปนเปื้อนมากับ อาหาร, การเกิดภัย ธรรมชาติจนไม่ สามารถหาซื้อ อาหารได้	ปนเปื้อน, ความ สะอาดของการปรุง อาหารให้สุข โดย จะดื่มน้ำจืดเลือก ที่ซื้อ, แม่ค้าที่ปรุง อาหาร ซึ่งจะทำให้ วิเคราะห์ถึงความ ปลอดภัยจากอาหาร ได้	
๕.๒.๕ รายงานค่า รักษาพยาบาลที่เกิด จากสาเหตุจากการกิน ที่ไม่ถูกสุขลักษณะ เช่น ท้องร่วง อาหาร เป็นพิษ ๗				- การขาดความรู้ใน การกินอาหารที่ถูก สุขลักษณะ	- แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ได้ ด้านสังคม เพราะไม่มีการจัด กระบวนการช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในทำให้คน ในชุมชนมีความรู้ในการดูแล ตนเองให้สามารถป้องกันโรค ท้องร่วงได้
๕.๒.๖ รายงานค่ายา เพื่อบำบัด บรรเทา				- การขาดความรู้ใน การดูแลตนเอง	- แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ได้ ด้านสังคม เพราะไม่มีการจัด

คู่มือการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
อาการเจ็บป่วย เบื้องต้น				เบื้องต้นเมื่อ เจ็บป่วยด้วยอาการ ไม่รุนแรง หรือการ เจ็บป่วยเบื้องต้น เช่น การปวดหัว การถูกไฟไหม้ น้ำ ร้อนลวก ฯ	กระบวนการช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในทำให้ทำให้คน ในชุมชนมีความรู้ในการดูแล ตนเองให้สามารถดูแลการ เจ็บป่วยด้วยการไม่รุนแรง หรือการเจ็บป่วยเบื้องต้นได้ เช่น การปวดหัว การถูกไฟ ไหม้ น้ำร้อนลวก ฯ
๕.๒.๗ รายจ่ายค่า ตรวจสุขภาพประจำปี ของผู้ที่อายุ ๓๕ ปีขึ้นไป ในชุมชน เพื่อคัด กรองโรคเบาหวานและ ความดันโลหิตสูง		- การคำนึงถึงผลที่ คาดว่าจะเกิดขึ้น จากการเลือกใช้ วิธีการรักษาแบบ การแพทย์แผนไทย หรือการแพทย์แผน ปัจจุบัน เพราะ วิธีการรักษามี วิธีการที่แตกต่างกัน	- การเตรียมตัวให้ พร้อมรับผลกระทบ และการ เปลี่ยนแปลง เกี่ยวกับ โรคเบาหวาน และ ความดันโลหิตสูง เพื่อทำให้มีคุณภาพ ชีวิตที่ดี	- การขาดความรู้ใน การดูแลตนเอง สำหรับการป้องกัน ตนเองให้ห่างจาก โรคเบาหวาน และ ความดันโลหิตสูง	- แสดงถึงการพึ่งตนเองไม่ได้ ด้านสังคม เพราะไม่มีการจัด กระบวนการช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในทำให้ทำให้คน ในชุมชนมีความรู้ในการดูแล ตนเองให้สามารถป้องกัน และดูแลตนเองเมื่อป่วย โรคเบาหวาน และความดัน โลหิตสูงได้

ข้อมูล	สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง				ความสอดคล้องกับ หลักการพึ่งตนเอง
	พอประมาณ	มีเหตุผล	มีภูมิคุ้มกัน	ความรู้คู่คุณธรรม	
		จะแก้ต้นเหตุ หรือ แก้การที่เกิดขึ้น หลังจากการเป็นโรค แล้วหรือไม่			

ขั้นตอนที่ ๒ การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค

การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค โดยนำข้อมูลสะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาจัดประเภทออกเป็น ๔ ประเภท จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชน เนื่องจากการจัดประเภทดังกล่าวจะทำให้เข้าใจว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นปัจจัยในลักษณะใดของชุมชน และสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชนต่อไปได้ สำหรับการวิเคราะห์ครอบคลุมประเด็นดังนี้

๒.๑ จุดแข็ง - จุดอ่อนของชุมชน เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในชุมชนที่ครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความเหมาะสมของโครงสร้างทางสังคมในชุมชน เช่น ๑) องค์การทางสังคม ประกอบด้วยกระบวนการจัดระเบียบเช่น กฎระเบียบ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน กลุ่มคนที่จัดระเบียบแล้ว เช่น กลุ่มสังคม ครอบครัว ชุมชน ชนชั้น สมาคม สังคมมนุษย์ ๒) สถาบันสังคม ได้แก่ ครอบครัว การศึกษา ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ ศิลปะและนันทนาการ ภาษา การคมนาคม อนามัยและสาธารณสุข วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น ความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในชุมชน โดยพิจารณาจาก

๒.๑.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ศักยภาพชุมชน สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น

๑) ปริมาณน้ำฝนในรอบปีที่ผ่านมาทำให้ทราบได้ว่าพื้นที่ของชุมชนอยู่ในเขตแห้งแล้ง หรือมีน้ำเพียงพอต่อการปลูกข้าวนาปี นาปรัง การทำสวน การปลูกพืชผัก การทำปศุสัตว์ พันธุ์พืชที่ปลูก

๒) จำนวนประชากร หญิง – ชาย แยกตามอายุ (วัยแรงงาน วัยการศึกษา วัยเด็ก วัยชรา)

๓) ประวัติความเป็นมาของชุมชน เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ วิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ความคิด ค่านิยม

๔) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในและภายนอกชุมชน ผู้นำชุมชน/กลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มอาสาสมัครเพื่อป้องกันภัยพลเรือน (อปพร.) และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมสวัสดิการต่างๆ ของชุมชนในด้านการผลิต การพัฒนาคุณภาพชีวิต และฉาปนกิจ

๕) การประกอบอาชีพ อาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริม

๖) ความรู้ ความเข้าใจ ความเชี่ยวชาญ ในการประกอบอาชีพ

๗) คนวัยแรงงาน จำนวนคนมีงานทำ คนว่างงาน แรงงานในอนาคต เช่น จำนวนแรงงานที่ใช้ในภาคการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน

- ๘) ข้อมูลรายได้ รายจ่าย หนี้สิน เงินออม ในชุมชน
- ๙) ข้อมูลพฤติกรรมกรรมการบริโภคในชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด
- ๑๐) แหล่งทุนในชุมชน เช่น กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน
- ๑๑) วัตถุประสงค์ในการผลิตสินค้าชุมชน แหล่งวัตถุดิบอื่น ๆ
- ๑๒) ตลาดในชุมชน ช่องทางการตลาด และ เครือข่ายการตลาด
- ๑๓) แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน
- ๑๔) การรักษาโรคด้วยการแพทย์พื้นบ้าน เช่น การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค
- ๑๕) การประกอบอาชีพ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

๒.๑.๑.๒ ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่

- ๑) แหล่งที่มาของรายรับ ว่าสามารถพึ่งตนเองหรือต้องพึ่งภายนอก
- ๒) วัตถุประสงค์สำหรับรายจ่ายว่าใช้เพื่ออะไร เช่น เพื่อประกอบอาชีพ เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ค่ายา และเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เพื่อการลงทุนและงานสังคม เพื่อการศึกษา ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น

๓) มีเงินถูกจัดเก็บในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ จ่ายเบี้ยประกันชีวิต เบี้ยประกันสุขภาพ และเบี้ยประกันภัย ฝากธนาคาร ซื้อพันธบัตร ฝากสหกรณ์ออมทรัพย์ ออกเงินกู้ ซื้อทอง เงิน นาก เพชร พลอย และเครื่องประดับที่มีค่าอื่นๆ เงินสด เงินดาวน์ หรือเงินผ่อน เพื่อซื้อหรือเช่าที่ดินหรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เงินสด เงินดาวน์ หรือเงินผ่อนเพื่อยานพาหนะ

๔) จำนวนหนี้สิน หมายถึง เงินที่ได้มาจากกู้ยืมจากตัวบุคคล บริษัท ห้างร้าน ธนาคาร และกลุ่มหรือสถาบันการเงินในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทได้ในรูปแบบของการนำมาลงทุนให้เกิดรายได้ หรือหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือแบ่งออกเป็นกู้ใน – นอกกระบบ และการผ่อนใช้หนี้เงินกู้ใน – นอกกระบบ

๑.๒ ประสิทธิภาพทางการเงินและการระดมทุนของชุมชน ในรูปของการบริหารเงินในกองทุนของชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ซึ่งพิจารณาจาก กำไรขาดทุน มีสวัสดิการที่ช่วยลดต้นทุนการผลิต เป็นต้น

๑.๓ การบริหารจัดการชุมชน ได้แก่ การวางแผนชุมชน การจัดทำฐานข้อมูลและระบบสารสนเทศของชุมชน การสื่อสารภายในชุมชน วัฒนธรรมการทำงานร่วมกันของชุมชน และภาวะผู้นำของชุมชน เป็นต้น

๑.๔ การพัฒนาระบบการศึกษาทั้งในและนอกกระบบ เช่น การจัดการการศึกษาในโรงเรียนทุกระดับชั้น การจัดการศึกษาสำหรับเยาวชน คนทำงาน และผู้สูงอายุ เพื่อให้ก้าวเข้าสู่การศึกษาตลอดชีวิต

๒.๒ อุปสรรค - โอกาสของชุมชน เป็นการวิเคราะห์ถึงสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชน ซึ่งครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

๒.๒.๑ ปัจจัยเอื้อ/ปัจจัยอุปสรรคด้านสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ภายนอกชุมชน

๒.๒.๒ ปัจจัยเอื้อด้านสังคมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภาคเอกชน ตลอดจนโครงสร้าง ประชากร การศึกษา อนามัย อาชีพ ความรู้ เจตคติ พฤติกรรม แนวคิดอนุรักษ์ กระแสวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม และประเพณี เป็นต้น

๒.๒.๓ ปัจจัยเอื้อ/ปัจจัยอุปสรรคด้านเทคโนโลยี และนวัตกรรม

๒.๒.๔ ปัจจัยเอื้อ/ปัจจัยอุปสรรคด้านเศรษฐกิจ ภาวะทางเศรษฐกิจ ภาวะการจ้างงาน อัตราดอกเบี้ย และอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ เศรษฐกิจระหว่างประเทศ เป็นต้น

๒.๒.๕ ปัจจัยเอื้อ/ปัจจัยอุปสรรคด้านการเมืองและกฎหมายภายในประเทศและระหว่างประเทศ

๑) นโยบายของรัฐบาล

๒) เป้าประสงค์ที่กำหนดในแผนยุทธศาสตร์จังหวัด

๓) อุปสรรคเกี่ยวกับการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ

๔) อุปสรรคหรือข้อจำกัดที่เกิดจากกฎหมายหรือระเบียบ

๕) อุปสรรคหรือข้อจำกัดที่เกิดจากโครงสร้างส่วนราชการ

๖) อุปสรรคหรือข้อจำกัดที่เกิดจากมาตรฐานการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิด การยอมรับในระดับนานาชาติ

ตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูลที่สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

มิติการพัฒนา	คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ลักษณะของชุมชน			
		จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
๑. ด้านเศรษฐกิจ	- สามารถในการรวมคนเพื่อจัดการผลประโยชน์หรือแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนด้วยกระบวนการกลุ่ม เพื่อ	✓			

มิติการพัฒนา	คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ลักษณะของชุมชน			
		จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
	ป้องกันการตกอยู่ในวงจรความยากจน				
	- มีเหตุผลในการเป็นหนี้สินว่าเป็นการหนี้เพื่อก่อให้เกิดรายได้หรือเพื่อการศึกษา ไม่ใช่เป็นหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์	✓			
	-ไม่มีการคาดผลถึงจะเกิดขึ้นระหว่างรายได้จากการขายผลผลิตกับต้นทุนค่าแรงงานที่ต้องจ้าง เช่น การทำนา ๓ ไร่ ต้องจ้างทุกขั้นตอนในขณะที่ครัวเรือนไม่มีงานอื่น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงเกินความจำเป็น		✓		
	- มีการสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการรวมกลุ่มให้เกิดการออมวันละบาท หากชุมชนใดมีการรวมกลุ่ม รัฐบาลจะสนับสนุนงบประมาณอีกส่วนหนึ่ง			✓	
	- ไม่มีการเตรียมตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จนอาจทำให้ไม่สามารถจัดการชำระเงินกู้และดอกเบี้ยได้ในอนาคต				✓
	-การนำสินค้าจากประเทศมีการปลอมปนทำให้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตของชุมชน อันส่งผลทำให้คุณภาพของผลิตภัณฑ์ในชุมชนมีคุณภาพต่ำ				✓
๒.ด้านสังคมและวัฒนธรรม	- มีเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยชุมชนสามารถช่วยเหลือ และแก้ปัญหาในเบื้องต้นได้โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นนอกชุมชน	✓			
	-ขาดการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบกับการเปลี่ยนแปลงด้านอุปนิสัย		✓		
	-มีการสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ			✓	
	-ขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเตรียมพร้อมรับผลกระทบจากอุปนิสัย				✓

มิติการพัฒนา	คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ลักษณะของชุมชน			
		จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
๓.ด้าน ทรัพยากร ธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม	-ประกอบอาชีพที่คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำ เช่น การปลูกพืชผักให้เหมาะสมกับสภาพดินของพื้นที่	✓			
	-ชาดภูมิคุ้มกันในตัวเองในการเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบจากมลพิษที่อยู่แวดล้อม ทำให้ไม่สามารถป้องกันสุขภาพของตนเองได้		✓		
	-ขาดความรู้และหลักวิชาการที่ทำให้เกิดการประกอบอาชีพเกษตรแบบปลอดสาร หรือแบบไร้สารที่ไม่จำเป็นต้องใช้สารเคมี/ ยาฆ่าแมลง		✓		
	-มีการสนับสนุนระบบการเกษตรแบบธรรมชาติของรัฐบาลทำให้เกษตรกรในชุมชนได้รับการส่งเสริมช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ในการเพาะปลูก เช่น พันธุ์ข้าว การตลาด เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะส่งผลทำให้สิ่งแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น			✓	
	-นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้มีนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกมาใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมากยิ่งขึ้น หากนักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมจะส่งผลทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดความเสียหายสมดุลได้				✓
๔.ด้าน การเรียนรู้	-เกิดการเรียนรู้ และสามารถคิดค้น ปรับปรุง วิธีการแนวทางในรักษาโรคด้วยการแพทย์พื้นบ้าน, การผลิตผลิตภัณฑ์/อาหารแปรรูปชุมชน	✓			
	-มีการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เช่น การออมทรัพย์เป็นการป้องกันความเสี่ยงด้านการเงินในอนาคต		✓		
	-คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการเลือกโรงเรียนเอกชน หรือโรงเรียนที่ไกลจากที่พัก	✓			
	-มีนโยบายจากหน่วยงานของรัฐสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้			✓	

มิติการพัฒนา	คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ลักษณะของชุมชน			
		จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
	ให้กับคนในชุมชน ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนได้รับโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน				
	-มีการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยเป็นผู้กำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนแทนคนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของปัญหา ดังนั้นการเรียนรู้จากพัฒนา การแก้ปัญหาในชุมชนอาจไม่เกิดขึ้นได้				✓
๕.ด้านสุขภาพ	-มีความรู้ในการดูแลหญิงตั้งครรภ์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยจัดเป็นสวัสดิการของชุมชน เช่น โครงการท้องแลกไข่ เพื่อการส่งเสริมให้ทารกมีสุขภาพแข็งแรงตั้งแต่แรกเกิด	✓			
	-ไม่มีการคาดผลที่จะเกิดขึ้นจากการซื้ออาหารมาบริโภค เช่น สารพิษที่ปนเปื้อนมากับพืชผัก ผลไม้ เป็นต้น		✓		
	- มีการคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเลือกใช้วิธีการรักษาแบบการแพทย์แผนไทย หรือการแพทย์แผนปัจจุบัน เพราะวิธีการรักษาจะมีวิธีการที่แตกต่างกัน จะแก้ที่ต้นเหตุ หรือแก้อาการที่เกิดขึ้นหลังจากการเป็นโรคแล้วหรือไม่	✓			
	-มีนโยบายส่งเสริมการใช้สมุนไพรมาบำบัดรักษาโรคทดแทนการใช้ยาแผนปัจจุบัน ทำให้ลดค่าใช้จ่ายทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศได้			✓	
	-มีนโยบายส่งเสริมจากภาครัฐที่มุ่งให้การรักษามากกว่าส่งเสริมสุขภาพ ทำให้คนในชุมชนมุ่งกินยารักษาโรคเมื่อมีอาการ มากกว่าการดูแลสุขภาพให้แข็งแรงมากกว่า				✓

ขั้นตอนที่ ๓ การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน

การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยนำผลการวิเคราะห์ว่าสะท้อนคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอะไรบ้างที่เป็น “จุดอ่อน” “ปัญหา” “โอกาส” และ “อุปสรรค” มาทบทวนเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาตามมิติต่างๆ ให้กับชุมชน โดยนำ “จุดแข็ง” บางประเด็นมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาได้ โดยมีตัวอย่างการใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในการวิเคราะห์ชุมชนตามข้างล่างนี้

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
มิติด้านเศรษฐกิจ		
๑. การลดรายจ่าย	๑. การประกอบอาชีพ ๑.๑ นอกภาคการเกษตร ๑.๒ ภาคการเกษตร ๒. ชีวิตประจำวัน ๒.๑ อุปโภค ๒.๒ บริโภค	๑. การใช้รายจ่ายเป็นตัวสะท้อนตัวตนของครัวเรือนว่ามีลักษณะอยู่ในกลุ่มฟุ่มเฟือยหรือจำเป็น เช่น ค่าโทรศัพท์มือถือ ค่าเครื่องสำอาง ค่าเสริมสวย เป็นต้น ๒. ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมครัวเรือนให้มุ่งพึ่งตนเองก่อนในการแก้ปัญหาใดๆ โดยเริ่มจากตนเองก่อนเสมอ เช่น ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ วางแผนลดหนี้
๒. การเพิ่มรายได้	๑. ประกอบอาชีพเสริม ๒. การเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิต ๓. การรวมกลุ่มอาชีพ ๔. การจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน ๕. การจัดทำวิสาหกิจชุมชน ๖. การจัดตั้งกองทุนเพื่อสวัสดิการของชุมชน	๓. การจัดตั้งกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มอาชีพ สถาบันการเงินชุมชน วิสาหกิจชุมชน ๔. วิเคราะห์แนวโน้มเศรษฐกิจระดับครัวเรือนและระดับชุมชนเพื่อเตรียมการในอนาคต

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
๓. การปรับลดปลดหนี้	๑. การวางแผนชีวิต ๑.๑ วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ๑.๒ จัดระบบปรับพฤติกรรม ๑.๓ วางแผนการบริหารเงิน/บริหารหนี้ ๑.๔ ปรับอาชีพวิเคราะห์ทุน ๑.๕ ลดต้นทุน - เปลี่ยนวิธีการเพาะปลูก - ทำนาโยน ต.บ่อทอง อ.บางระกำ จ.พิษณุโลกเพื่อแก้ปัญหาค่าจ้างด้านาแพง ๒. การจัดทำกระแสการเงินครัวเรือน	
มิติด้านสังคมวัฒนธรรม		
๑. การบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย	๑. ตกเป็นทางการโฆษณา ไม่มีสติในการซื้อ ๒. มีการแบ่งปันซึ่งกันและกันภายในชุมชนหายไป ๓. มีการจัดงานใหญ่โตเพื่อแสดงฐานะทางการเงินและสังคมมากกว่า การจัดงานเพื่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม ๔. มีร้านสะดวกซื้อจำนวนมากทำให้ลดการพึ่งพาซึ่งกันและกันเพราะคิดว่ามีเงินก็สามารถซื้อได้ทุกอย่าง	๑. ควรมีกลไกในการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย - จัดทำปฏิทินชุมชนเพื่อให้กิจกรรมภาพรวมทั้งปี - นำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการพัฒนา องค์ความรู้เพื่ออนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย ๒. หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรวางแผนและสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้กับกิจกรรมที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน - กิจกรรมรดน้ำหัวเข้าพรรษา - งดเหล้าในงานศพ - ธนาคารแรงงาน
๒. ค่าทำบุญ	๑. คนทำบุญเพื่อหวังบุญชาติหน้า	

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
๓. ค่าอาหาร	๑. ประเภทของเนื้อสัตว์ที่ใช้ในงานเลี้ยง - เนื้อวัวใช้กับงานแต่ง - เนื้อปลาจะใช้กับงานศพ ๒. คนไม่ทำกับข้าวด้วยตนเอง	
๔. ค่าโต๊ะจีน	๑. แสดงถึงความรัก/ความผูกพันของคนในชุมชนน้อยลง เพราะในอดีตชาวบ้านจะช่วยกันทำกับข้าว แล้วนำส่วนที่เหลือกลับบ้าน	
๕. ค่าจัดงานบวช	๑. ค่าเหล้าสูงมาก	
๖. ค่าซื้อปลา	๑. วัฒนธรรมข้าว ปลา เกลือ (ปลาร้า)หายไป	
๗. ค่าแรงงาน	๑. ขาดการรวมกลุ่มที่อาศัยแรงงานช่วยซึ่งกันและกัน	
๘. รายได้จากทอดผ้าสูง	๑. มีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมน้อยลง	
มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		
๑. ค่าปุ๋ย/ค่าสารเคมี	๑. ต้นทุนการผลิตสูง - อัตราการใส่ปุ๋ยที่เหมาะสม - ใช้ปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทน ๒. สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย - ใช้สมุนไพรทดแทนในการทำเป็นยา	๑. ชุมชนควรมีกลไกในการดูรักษา อนุรักษ์ และแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความคุ้มค่าและยั่งยืน ๑.๑ มีคณะทำงานที่รับผิดชอบอยู่ในพื้นที่ - กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปูเปรี๊ยะ - กลุ่มเยาวชนรักคลองน้อย

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
	ฆ่าแมลง เช่น สะเดา สบู่แดง ยา ฉุน ตะไคร้หอม พริก ๓. ดินเสื่อม ๔. มีสารเคมีตกค้างในร่างกาย	- กลุ่มเยาวชนรักคลองน้อย - กลุ่มอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน - กลุ่มเพาะพันธุ์ธนาคารต้นไม้ - กลุ่มเกษตรกรปลอดสารพิษ
๒. ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	๑. มีปัญหาด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อการผลิตทางการเกษตรนอกฤดูการ ๒. ไม่มีการใช้พลังงานทดแทนใช้เรือใบแทนการใช้น้ำมันในการหาปลา	- กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ - เครือข่ายป่าชุมชน - เครือข่ายดับไฟป่า - เครือข่ายอนุรักษ์วังปลา - เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ - เครือข่ายสิ่งแวดล้อมต้นแบบ
๓. ค่าพลังงาน (ไฟฟ้า/แก๊ส)	๑. ไม่มีการใช้พลังงานทดแทน - เต้าแก๊สชีวมวล - แกลบ - มูลสัตว์ ๒. ไม่ตระหนักถึงการประหยัดไฟฟ้า	"พอปลูกเพื่อลูก ปลูกเพื่อน้อง" ๑.๒ จัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์/แก้ปัญหา - ธนาคารขยะ - ธนาคารปูปลา - โครงการปลูกต้นไม้ทดแทน
๔. ค่าน้ำ	๑. ไม่มั่นใจ/ยอมรับต่อคุณภาพน้ำสำหรับการบริโภค ๒. มีปัญหาด้านการบริหารระบบน้ำประปาหมู่บ้านทำให้ต้นทุนสูง - จัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ ๓. มีปัญหาน้ำแล้ง - ทำฝายแม้ว	- โครงการ "จัดบ้าน ดับสวน รวนกันทำ" - โครงการปลูกต้นไม้เพื่ออุ้มน้ำ - โครงการ "เขา นา เล" เพื่อดูแลต้นน้ำ - โครงการปลูกกอไผ่เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม - โครงการปลูกหญ้าแฝกเพื่อแก้ปัญหาดิน สไลด์ตามแนวคันคลอง
๕. ค่าจัดเก็บขยะมูลฝอย	๑. สามารถจัดการขยะด้วยตนเอง ๒. มีการคัดแยกขยะ	- โครงการชุดบ่อเพื่อเก็บกักน้ำ - โครงการชุดอ่างชะลอน้ำ - โครงการชุดลอกคลองให้น้ำไหลสะดวก
๖. ค่าซื้อสัตว์น้ำจาก	๑. มีปัญหาด้านคุณภาพของแหล่งสัตว์น้ำในชุมชน	- การใช้เสียงตามสายเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้าน รักษาสัตว์น้ำในชุมชน - การศึกษาพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนเพื่อวางแผน

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
ภายนอกชุมชนเพื่อบริโภค		ดูแลรักษา - การปลูกฝังการช่วยเหลือสังคม พัฒนาหมู่บ้านให้กับคนในชุมชน - การใช้เปิดโล่งกินหอยเชอร์รี่แทนการใช้เคมีฆ่า - จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา ๑.๓ ออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อม - ห้ามหาหน้อยไม้ขาย - ห้ามจับปลาในช่วงฤดูวางไข่ - ห้ามใช้รถยนต์เข้าไปบรรทุกของป่า - กำหนดขนาดตาของแหในการจับปลา - กำหนดช่วงฤดูเปิด-ปิดในการเก็บของป่า ๒. มีการจัดทำแผนที่ทรัพยากร ธรรมชาติของชุมชนเพื่อให้เห็นภาพรวม - จัดทำแผนที่ทำมือเพื่อศึกษาทางน้ำและวางแผนเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม - จัดทำแผนที่ทำมือเพื่อระบุสิทธิในที่ดินทำกินเพื่อแก้ปัญหาความไม่ชัดเจนสิทธิในที่ดิน ๓. ให้ชาวบ้านจดบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับปริมาณผลผลิตที่ชัดเจน เป็นเงินทั้งหมดเท่าไร กิโลกรัม เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับต้นทุนในการผลิต ๔. นำเป้าหมายมาทำเป็นตัวชี้วัดในการประเมินครัวเรือนแบบก้าวหน้ากับครัวเรือนล้าหลัง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงตนเอง

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
		- กำหนดจุดดีของหมู่บ้าน ๑ หมู่ ๑ แห่ง ทุกหมู่บ้านจะต้องมีที่สาธารณะ แหล่งน้ำ สวนสมุนไพร สถานที่พักผ่อน หรือแหล่งเรียนรู้ - ส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก - แก๊สชีวภาพ - เตาชีวมวล
๗. ค่าต้นทุนการผลิต	๑. เมล็ดพันธุ์ เกษตรกรไม่ทำเมล็ดพันธุ์เนื่องจากไม่มั่นใจในคุณภาพที่เกิดจากการเพาะปลูกของตนเอง ๒. ค่าหัวอาหารไก่ไข่ เกษตรกรไม่ได้เลี้ยงไก่ไข่แบบธรรมชาติ	๑. ส่งเสริมให้เกษตรกรเพาะเมล็ดพันธุ์ระหว่างทำการเพาะปลูก ๒. ส่งเสริมการเลี้ยงไก่แบบธรรมชาติ
๘. ค่ารักษาพยาบาล	๑. มีปัญหาด้านสุขภาพเกี่ยวกับสารเคมีจากการเกษตรตกค้างในร่างกาย	๑. ส่งเสริมการปลูกพืชผักไว้กินเอง เพื่อหลีกเลี่ยงการซื้อผักที่มีสารพิษจากตลาด
๙. ค่าอาหาร (พืชผัก, ผลไม้, สัตว์เพื่อการบริโภค)	๑. ไม่สามารถเป็นแหล่งอาหารที่รองรับคนในชุมชนได้ - ไม่มีพื้นที่ - ไม่พึงตนเอง - ขาดความอุดมสมบูรณ์ - ขาดแรงงานในการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ - ขาดความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนได้	๑. ส่งเสริมแรงจูงใจให้คนในชุมชนปลูกพืชผักในกระถางแทนไม้ประดับ เพื่อไว้กินเอง

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
๑๐. การขายผลผลิตลดลง	๑. ผลผลิตมีคุณภาพต่ำเนื่องจากดินเสื่อมสภาพ ๒. มีเนื้อที่ในการผลิตลดลง ๓. ขาดการวางแผนการควบคุมการผลิตทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นต้นทุนในการผลิตมากเกินไปจนความจำเป็น	๑. ส่งเสริมให้มีความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ดินว่ามีสภาพดินเป็นอย่างไร หากจะเพาะปลูกอะไร จำเป็นต้องใส่ปุ๋ยแบบไหนที่เหมาะสมกับขนาดของพื้นที่ เช่น โครงการปุ๋ยสั่งตัด เป็นต้น
มิติด้านการเรียนรู้		
๑. การศึกษาของบุตร	๑. ค่าเล่าเรียนสูง ๒. ค่าเรียนพิเศษสูง ๓. ค่าเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนโรงเรียนนอกพื้นที่สูง ๔. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในชุมชนต่ำ ๕. ผู้ปกครองมีทัศนคติมองการศึกษาแบบขี้บั่นได้ แต่ไม่ได้มุ่งเน้นการวัดผลความรู้ความสามารถของเด็ก	๑. มีกลไกในสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบของโรงเรียน - จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน - ส่งเสริมการนำปราชญ์ชาวบ้านมาสอนให้กับคนในชุมชนและนอกชุมชน - จัดทำแผนที่ปราชญ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น / แหล่งเรียนรู้ในแต่ละหมู่บ้าน - จัดทำแผนที่คนดี - จัดทำข้อมูลทรัพยากรชุมชนโดยระบบ GIS เพื่อนำมาประกอบการวางแผนชุมชน

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
๒. การลงทุน	๑. ขาดความรู้ในการลงทุน เปรียบเทียบกับผลตอบแทน คู้มหรือไม่คู้ม ๒. ไม่มีความสามารถในการพึ่งตนเอง (ซื้อเมล็ดพันธุ์จากแหล่งอื่น) ๓. ต้นทุนบางประเภทมีความฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น - ค่าจ้าง - ค่าปุ๋ย - ค่ายาฆ่าแมลง ๔. ปัญหาจากสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ เช่น ภัยธรรมชาติ ๕. ระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย	- มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีพให้กับคนในชุมชน - มีการเล่านิทานกลางบ้านให้เด็กในหมู่บ้านทุกวันเสาร์ - อาทิตย์ เวลา ๑๖.๐๐ น. โดยผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชน - มีการจัดเก็บความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือ เว็บไซต์ ๒. ควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน - มีการจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ที่มุ่งสร้างการเรียนรู้ในด้านการจัดการ ความสะอาด อาหาร ภาษา ประวัติศาสตร์ชุมชน โดยสร้างคุณค่าให้กับบ้านที่ถูกคัดเลือกเป็นโฮมสเตย์แสดงถึงการมีเกียรติในชุมชน - มีการประกวดการทำอาหารพื้นบ้านปีละ ๒ ครั้ง โดยมุ่งให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประกอบการทำอาหารพื้นบ้าน เช่น การทอดไข่ไม่ต้องใช้น้ำมัน โดยการใช้ใบตองรองกัน
๓. ค่าयरักษาโรค	๑. ชาวบ้านไม่รู้จักการจัดการดูแลตัวเอง ๒. มีการนำการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยมาใช้ในการรักษาโรคในชุมชนน้อย	การมีเกียรติในชุมชน - มีการประกวดการทำอาหารพื้นบ้านปีละ ๒ ครั้ง โดยมุ่งให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประกอบการทำอาหารพื้นบ้าน เช่น การทอดไข่ไม่ต้องใช้น้ำมัน โดยการใช้ใบตองรองกัน

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
๔. อาชีพเสริม	๑. ไม่มีการวิเคราะห์ความสามารถชุมชนกับการผลิตสินค้าที่เหมาะสม ๒. ขาดการบริหารจัดการตลาดให้กับสินค้าชุมชน - สินค้าของชุมชนขายได้น้อย - ไม่มีตลาดรับซื้อ	กระทะแล้วตอกไขใส่ลงไป - การเรียนรู้สามารถสร้างโอกาส ทุกเวลา และทุกสถานที่ให้กับคนในชุมชน - การเรียนรู้จากต้นแบบจะทำให้สามารถปรับวิธีคิด อยากทำ แล้วถ้าทำได้ ๓. แผนชุมชนควรมีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อยกระดับคุณภาพการผลิตและการตลาดดีจะทำให้มีการบอกต่อ ๔. ควรนำบัญชีครัวเรือนเข้าไปบูรณาการกับหลักสูตรของโรงเรียนทุกระดับเพื่อการเรียนรู้ในการพัฒนาทุกมิติ - การสอนคณิตศาสตร์ที่มีความหมาย - การคิดต้นทุนในการทำกิจกรรมการปลูกผักหรือการทำขนมไทยขายในโรงเรียน ๕. หน่วยงานองค์กรปกครองท้องถิ่นควรให้การสนับสนุนสวัสดิการที่สร้างการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบของโรงเรียน ๖. ควรให้ชาวบ้านใช้กระบวนการเรียนรู้ของข้อมูลในมิติต่าง ๆ เพื่อวางแผนพัฒนาชุมชน
มิติด้านสุขภาวะ		
๑. ค่ายา	๑. ขาดระบบการดูแลสุขภาพ ๒. ชาวบ้านขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยาเพื่อรักษาโรคและการดูแลสุขภาพ - นโยบายฟรีทำให้ยาล้นคนไข้ เพราะชาวบ้านมียาพื้นฐานจำนวนมาก	๑. ควรพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวม - โครงการบูรณาการ คนดี สุขภาพดี เพื่อลดสารเคมีของเกษตรกร - โครงการ "นั่งสมาธิ" ของหมู่บ้าน - โครงการ "มหกรรมวิชาการ : ต้มโฮม" ๒. ควรมีกองไถ่ในการเรียนรู้เพื่อดูแลสุขภาพ - มีเครือข่ายการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง (การใช้สมุนไพร, การนวดเท้า)

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
๒. ค่าปุ๋ย/สารเคมี/ยาฆ่าแมลง	๑. ได้รับสารพิษตกค้างในร่างกาย	- มีอาสาสมัครสุขภาพประจำหมู่บ้านเพื่อรวบรวมข้อมูลสุขภาพของชาวบ้าน - ใช้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสะท้อน ข้อมูลปัญหาสุขภาพให้ชาวบ้านเข้าใจ
๓. ค่าบุหรี	๑. มีค่าใช้จ่ายประเภทฟุ่มเฟือย ๒. มีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการทำลายสุขภาพ ๓. มีผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบจากการสูบบุหรี่ ๔. มีเหตุการณ์ของสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากคนในครอบครัวสูบบุหรี่	๓. ควรมีกิจกรรมสนับสนุน ส่งเสริมสุขภาพ - จัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านสุขภาพ - จัดตั้ง "กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน" - จัดกิจกรรมแข่งขันกีฬา - สร้างห้องน้ำแบบชักโครกให้กับคนพิการ - มีการตรวจสุขภาพแม่และเด็ก ผู้สูงอายุและคัดกรองกลุ่มเสี่ยงต่าง ๆ ในพื้นที่
๔. ค่าเงินช่วยงานศพ	๑. การมีสุขภาพที่ไม่ดีเป็นสาเหตุสำคัญของการเสียชีวิตหรือไม่	- สร้างกระแสให้เด็กกลัวผักมีสารพิษ โดยใช้คำว่า "ถ้าร้องไห้จะเอากะหล่ำปลีหน้าบ้านให้กิน" เนื่องจากชาวแม้วปลูกกะหล่ำขายไว้หน้าบ้านแต่กินเองจะปลูกหลังบ้าน - ใช้เสียงตามสายของหอกระจายข่าวรณรงค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ - โครงการสลิคคลินิก วัดรอบเอว วัดน้ำหนักส่วนสูง ปีละ ๓ ครั้ง
๕. ค่าผักผลไม้	๑. มีสารปนเปื้อนสูง ๒. ไม่มีการปลูกอยู่ ปลูกกินด้วยตนเอง ๓. มีพฤติกรรมที่ไม่ใส่ใจการดูแลสุขภาพของตนเอง ๔. ไม่มีระบบการผลิตพืช ผักผลไม้ที่ปลอดภัย	- โครงการปิ่นโตสุขภาพเพื่อดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ๔. ควรมีการนำสมุนไพร / ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน / การแพทย์แผนไทยมาใช้ในการบำบัดรักษา และป้องกันโรค - มีการแปรรูปสมุนไพร เช่น รางจืด มะรุม ฟาทะลายโจร ขมิ้นชัน ไพล - ใช้ยาสมุนไพรทดแทนยาแผนปัจจุบัน - การกินน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นเพื่อลดระดับ
๖. ค่าเนื้อสัตว์/ปลา	๑. พฤติกรรมเสี่ยงในการบริโภคเนื้อสัตว์ที่ก่อให้เกิดโรคร้ายแรงและโรคเรื้อรัง	
๗. ค่าข้าวสาร	๑. คุณภาพข้าวที่ปลูกไม่ปลอดภัยเนื่องมีการซื้อข้าวสารทั้งที่มีอาชีพปลูกข้าว ๒. ไม่มีการวางแผนในการเก็บข้าวสารที่ปลูกไว้กินเอง	

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
๘. ค่าขนมขบเคี้ยว	๑. ภาวะการขาดสารอาหารของเด็กและเยาวชนในพื้นที่	ไขมันในเส้นเลือด - รพ.สต.จัดมุน้ำชาสมุนไพรบริการดื่มฟรีให้กับชาวบ้าน ๕. ควรส่งเสริมการปลูกอยู่ ปลูกกินตามแนว
๙. ค่าเหล้า	๑. มีค่าใช้จ่ายประเภทฟุ่มเฟือย ๒. มีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการทำลายสุขภาพ ๓. มีผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบจากการดื่มเหล้า ๔. มีเหตุการณ์ของสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากคนในครอบครัวติดเหล้า	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๖. ควรมีระบบการผลิตพืช ผัก ผลไม้ที่ปลอดภัย - ส่งเสริมการใช้น้ำส้มควันไม้แทนยาฆ่าแมลง
๑๐. ค่าเดินทางไปรักษาพยาบาลนอกชุมชน	๑. มีปัญหาด้านสุขภาพ - ขาดการป้องกันสุขภาพของตนเองด้วยภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน/การแพทย์แผนไทย ๒. ไม่สามารถให้บริการเพียงพอกับความต้องการของผู้รับบริการ ๓. ไม่มั่นใจในคุณภาพของการให้บริการรักษาในชุมชน	
๑๑. ค่าเครื่องปรุงแต่งรสอาหาร	๑. ชาวบ้านติดผงชูรสในการประกอบอาหาร	
๑๒. ค่าอาหารที่แยกประเภทละเอียด	๑. พฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ซ้ำๆ เป็นประจำ	

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
การเชื่อมโยงปัญหาชุมชนกับสวัสดิการชุมชน		
๑. ค่ารักษาพยาบาล	๑. ไม่มีระบบการดูแลสุขภาพ ๒. ไม่มีสวัสดิการดูแลค่ารักษาพยาบาล	๑. วิเคราะห์สภาพทั่วไปของชุมชนเพื่อค้นหาปัญหา เชิงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการชุมชน
๒. ค่าเมล็ดพันธุ์	๑. ไม่มีเมล็ดพันธุ์เป็นของตัวเอง ๒. ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการ ๓. ไม่สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพได้	๑.๑ ปัญหาในการประกอบอาชีพ - จัดตั้งโรงสีชุมชนเพื่อแก้ปัญหาการไม่มีเครื่องจักรเนื่องจากชาวบ้านไม่สามารถซื้อได้ - ต้นทุนการผลิตสูง โดยจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเพื่อลดต้นทุน - ทำนา "คอมมิวนิสต์" โดยทุกคนต้องช่วยกันเกี่ยวข้าว และสละแปลงข้าวเพื่อเอาข้าวเข้ากองกลางเป็นไว้เมล็ดพันธุ์ต่อไป แก้ปัญหาการไม่มีเมล็ดพันธุ์ - มีสวัสดิการค่าตอบแทนสำหรับคนที่เฝ้าผู้ป่วยในกรณีไม่มีรายได้ตอนเจ็บป่วย - มีสวัสดิการค่าชดเชยสำหรับผู้ป่วยที่นอนพักเป็นคนไข้ใน
๓. ค่าน้ำดื่ม	๑. ปริมาณน้ำฝนมีน้อย ๒. มีสารเคมีปนเปื้อนในน้ำฝน ๓. เป็นค่าใช้จ่ายที่สูงในพื้นที่	๑.๒ ปัญหาการศึกษา - อบต.สนับสนุนงบประมาณซื้อหนังสือเรียนให้กับเด็กในชุมชน ๑.๓ ปัญหาหนี้ในระบบ - จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อให้ชาวบ้านกู้ดอกเบี้ยยถูก ๑.๔ ปัญหาราคาเนื้อสัตว์สูง - ทำเขียงหมูชุมชนเพื่อต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางให้ลดลง ๑.๕ ปัญหารายจ่ายด้านของใช้ประจำวันและ
๔. ค่าจัดงานศพ	๑. จัดงานโดยใช้เงินฟุ่มเฟือย ๒. ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการ	
๕. ค่าเนื้อสัตว์บริโภค	๑. ราคาเนื้อสัตว์สูง	
๖. ค่าจ้างแรงงานในชุมชน	๑. ขาดแคลนแรงงานในชุมชน	
๗. ค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน	๑. ค่าเล่าเรียนสูง ๒. ค่ารถในการเดินทางไปเรียนสูง ๓. โรงเรียนในพื้นที่ไม่มีคุณภาพ ๔. หลักสูตรของโรงเรียนไม่สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการของชุมชน	

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูลครัวเรือน / ชุมชน	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนาชุมชน
๘. ค่าเล่าเรียน	๑. คนว่างงาน	ขนมอบเคียวสูง - จัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อให้เงินหมุนเวียนในชุมชนมากกว่าออกนอกชุมชน เนื่องจากต้องอาศัยสินค้าจากภายนอกชุมชน ๒. ควรมีรูปแบบการจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชนตั้งแต่เกิด เจ็บ เสียชีวิต - โครงการท่องเที่ยวเพื่อให้ทารกแรกคลอดมีน้ำหนักเกิน ๓กิโลกรัม โดยต้องเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ๓. ควรมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชน เช่น คนด้อยโอกาส คนพิการ คนสูงอายุ
การพินัน	๒. คนมีความคณหวังน้ำบ่อหน้าไม่ยอมทำงาน	
๙. ค่าซื้อข้าวของ	๑. ขาดการรวมกลุ่มผลิต-ขาย	
๑๐. เงินออมสูง	๑. รายจ่ายทั่วไปสูง ๒. ดอกเบี้ยนอกระบบสูงกว่า	
๑๑. คนด้อยโอกาสและคนพิการ	๑. ไม่มีระบบการดูแลสมาชิกด้อยโอกาสและคนพิการในชุมชน	
๑๒. การขายสินค้าในชุมชน	๑. ปริมาณการขายน้อย สินค้าไม่ครบ ไม่หลากหลาย	

ในการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามมิติการพัฒนาโดยใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. ด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับรายรับ-รายจ่าย ทั้งในระดับครัวเรือน หน่วยผลิต หรือผู้ประกอบการ สามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถประกอบอาชีพด้วยความมีเหตุผล ความพอประมาณ มีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขความรู้ และคุณธรรมด้วยการประกอบสัมมาอาชีพ โดยเฉพาะ “ความรู้” เป็นสิ่งสำคัญในการประกอบอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งต้องมีความรู้ ความชำนาญในอาชีพของตน ดังนั้นหากมีความรู้ที่ถูกต้องก็สามารถวางแผนการลงทุนได้อย่างมีเหตุผล พอประมาณ และมีภูมิคุ้มกันได้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนและปรับปรุงการประกอบอาชีพต่อไปได้ รู้ว่าควรจะทำอย่างไรบ้าง เช่น ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ออมเงิน ปรังลด หรือปลดหนี้ได้อย่างไร

๒. สังคมและวัฒนธรรม มุ่งเน้นการพัฒนาที่มีความสมดุลระหว่างปัจเจกบุคคล สังคม และการพัฒนาในมิติต่างๆ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมที่ตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่สำคัญคือ เพื่อให้รู้จัก “ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน” เพื่อมุ่งเน้นให้ประชาชนมีวิถีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง เนื่องจากมีความเข้าใจในเหตุผลทำให้เกิดมีภูมิคุ้มกันที่ดี บนฐานของความรู้และคุณธรรม โดยเฉพาะการรู้จักความพอดีหรือความพอประมาณอันเป็นกฎธรรมชาติที่มีเป้าหมายหลักนั้น สามารถนำไปสู่การเสียสละแบ่งปัน และช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่มีความสุขสำหรับทุกๆ คน

๓. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า เช่น น้ำดีใล่น้ำเสีย โครงการแก้มลิง การปลูกหญ้าแฝก การแก้มลิงดิน การปลูกป่าสามอย่างประโยชน์สี่อย่าง การใช้ผักตบชวาเพื่อแก้ปัญหาน้ำเสีย การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check Dam) การใช้พลังงานทางเลือกและพลังงานทดแทนจากเตาชีวมวล แก๊สชีวภาพ เป็นต้น โดยกิจกรรมดังกล่าวมีการใช้ภูมิปัญญา ความรอบรู้ ความมีเหตุผล เน้นความประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด โดยให้ความสำคัญกับภูมิสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ถือเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม หรือการทำงานที่ไม่ติดตำรา รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นในการจัดการตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง

๔. การเรียนรู้ มุ่งการพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะต้องพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าความเป็นไทย มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และเป็นพลังทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เช่น พัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากลและเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ที่หลากหลาย การส่งเสริมการใช้และการอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น การใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องควบคู่กับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศหลัก และภาษาประเทศเพื่อนบ้าน การเรียนรู้วัฒนธรรม การเข้าใจถึงวิถีชีวิตของคนในกลุ่มประเทศอาเซียน เกิดการเรียนรู้ของคนในชุมชนเพิ่มขึ้น โดยใช้สถาบันทางสังคม สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันชุมชนในการร่วมกันป้อนเพาะและหล่อหลอมเด็ก เยาวชน และคนไทยให้เป็นคนที่มีคุณธรรมและจริยธรรมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการรองรับการเป็นประชาคมอาเซียน

๕. สุขภาวะ เป็นการพัฒนาสุขภาพทุกด้านทุกมิติให้มุ่งสู่ทิศทางเดียวกันเพื่อสร้าง “ระบบสุขภาพพอเพียง” ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งสู่ระบบสุขภาพพอเพียง เพื่อสร้างสุขภาพดี บริการดี สังคมดี ชีวิตมีความสุขอย่างพอเพียง” โดยมุ่งเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงระบบสุขภาพที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น และลดปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม เช่น การส่งเสริมอนามัยการเจริญพันธุ์ที่เหมาะสมในทุกช่วงวัยอย่างทั่วถึงได้มาตรฐานและมีคุณภาพ การเตรียมความพร้อมของพ่อแม่

ก่อนตั้งครุฑ ระหว่างตั้งครุฑ ระยะคลอด และหลังคลอดในด้านอาหารศึกษา การเพิ่มสวัสดิการชุมชนใน การเลี้ยงดูบุตร การใช้สมุนไพรในการบำบัดรักษาโรคและการป้องกันโรคเพื่อลดรายจ่ายยาแผนปัจจุบัน ฯลฯ

ขั้นตอนที่ ๔ การวางแผนพัฒนาชุมชน มีการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ

การวางแผนพัฒนาชุมชน ควรมีการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ โดยนำแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ได้จากการวิเคราะห์“จุดอ่อน” , “ปัญหา” “โอกาส” และ“อุปสรรค” โดยมีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาว่า ประเด็นปัญหาใดของชุมชนควรต้องเริ่มก่อน – หลัง ซึ่งสามารถใช้กระบวนการระดมความคิดในเวทีต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อสรุปประเด็นปัญหาและแนวทางการพัฒนาชุมชน ประกอบกับการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยผู้นำชุมชนเป็นแกนหลักในการประสานงานทรัพยากรด้านคน งบประมาณเพื่อผลักดันการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ขั้นตอนที่ ๕ การดำเนินงานตามแผน

การดำเนินงานตามแผน โดยนำโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาชุมชนไปสู่การปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน ทั้งนี้ในด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง เป็นต้น เนื่องจากแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน

ขั้นตอนที่ ๖ การติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผล สามารถนำผลการดำเนินงานมาเปรียบเทียบว่าชุมชนของท่านมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรบ้าง โดยสามารถนำตัวชี้วัดข้างล่างนี้มาวิเคราะห์ชุมชนได้ สำหรับตัวชี้วัดผลการดำเนินงานของชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสังเคราะห์จากแนวคิดของกรมการพัฒนาชุมชน สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม และเกณฑ์การให้คะแนนการประกวดผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประเภทชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานประสานงานอันเนื่องมาโครงการพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ซึ่งสามารถใช้ตัวชี้วัดเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ชุมชนได้ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

ระดับครัวเรือน

ความพอประมาณ

๑. มีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในระดับครัวเรือน
๒. มีการวางแผนการใช้จ่ายและจัดสรรค่าใช้จ่ายอย่างเหมาะสมในระดับครัวเรือน เช่น การสร้างรายได้ การลดรายจ่าย
๓. เปรียบเทียบการใช้จ่ายเพื่อการบริโภค / รายได้ที่ใช้จ่ายได้จริงต่อครัวเรือน
๔. จำนวนหนี้สินของครัวเรือน
๕. มูลค่าปุ๋ยเคมีนำเข้าต่อรายได้รวมของครัวเรือน

ระดับชุมชน

ความพอประมาณ

๑. มีการส่งเสริมให้มีการผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชน หากมีเหลือจึงจำหน่าย
๒. มีการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจชุมชนให้เติบโตเป็นลำดับขั้นตอน
๓. มีการสนับสนุนให้ครัวเรือนมีการออมเงิน
๔. ชุมชนมีความหลากหลายด้านการผลิต อาชีพหลักอาชีพรอง ตลาดหลัก ตลาดรอง เพื่อลดความเสี่ยง
๕. สัดส่วนของรายได้รวมของชุมชนในสาขาเกษตรต่อสัดส่วนรายได้รวมของชุมชน
๖. สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้สิน
๗. สัดส่วนการใช้พลังงานต่อรายได้รวมของชุมชน

๘. ดัชนีการกระจายรายได้
๙. สัดส่วนรายได้รวมของชุมชนสาขาเกษตรต่อประชากรในสาขาเกษตรเทียบกับรายได้รวมของชุมชนนอกสาขาเกษตรต่อประชากรนอกสาขาเกษตร
๑๐. มูลค่าปุ๋ยเคมีนำเข้าต่อรายได้รวมของชุมชนสาขาเกษตร

ความมีเหตุมีผล

๑๑. มีการจัดตั้งกองทุนของชุมชน และความร่วมมือในการจัดตั้งของคนในชุมชน

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ความมีภูมิคุ้มกัน

๑. มีเครือข่ายร่วมมือช่วยเหลือแบ่งปันกันภายในชุมชน
๒. มีการสำรวจและเก็บข้อมูลทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์การพัฒนาและการติดตามประเมินผลการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน และเป็นระบบในชุมชน
๓. มีกิจกรรมเสริมสร้างให้เกิดครอบครัวที่อบอุ่นตลอดจนให้ความสำคัญกับเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ด้อยโอกาสในชุมชน
๔. มีกลุ่มอาสาสมัครที่จะทำงานช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมส่วนรวมด้วยจิตอาสาในชุมชน
๕. มีการสร้างคนในหลายช่วงอายุให้มีศักยภาพในการเป็นผู้นำภายในชุมชน
๖. มีข้อปฏิบัติของหมู่บ้าน/หรือข้อห้ามปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีเพื่อให้เกิดความสงบสุข
๗. มีคุณธรรม/จริยธรรมชุมชนประเพณีดีตนและปฏิบัติร่วมกันในการดำรงชีวิต
๘. มีคนในหมู่บ้าน /ชุมชนปฏิบัติตนเพื่อลด ปลอดภัย
๙. คนในชุมชนยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย /มีความตื่นตัวและรู้จักรักษาสีหน้า และเสรีภาพทางการเมืองและในฐานะพลเมืองของประเทศ
๑๐. มีการสร้างงานภายในชุมชน เพื่อป้องกันการอพยพแรงงานในชุมชน
๑๑. ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เช่น อาชีพ พลังงาน การเงิน
๑๒. สัดส่วนของครัวเรือนในชุมชนที่นำเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้
๑๓. มีจุดเด่นในการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชุมชน
๑๔. มีกิจกรรมของชุมชนที่เป็นการส่งเสริม และขยายผลให้ชุมชนอื่นๆ ดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๑๕. จำนวนการเกิดคดีความ
๑๖. จำนวนคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ
๑๗. จำนวนคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน

๑๘. จำนวนคดีที่ถูกร้องเรียนจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน
๑๙. จำนวนเด็กที่ถูกทอดทิ้ง
๒๐. จำนวนผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง
๒๑. จำนวนผู้พิการที่ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่
๒๒. จำนวนหย่าร้าง
๒๓. จำนวนคนไร้ที่พึ่ง เร่ร่อน คนขอทาน
๒๔. คะแนนภาพลักษณ์คอร์ปชั่นของประเทศไทย
๒๕. จำนวนงบประมาณของหน่วยราชการส่วนท้องถิ่นที่ใช้เพื่อการส่งเสริมงานศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความมีเหตุมีผล

๑. มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและพัฒนาขีดความสามารถของสมาชิกในชุมชน
๒. มีการส่งเสริมให้มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ติดตามประเมินผลของชุมชน
๓. มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน
๔. มีการจัดทำแผนชุมชนจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน
๕. มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน
๖. มีความเชื่อมั่นในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหมู่บ้าน/ชุมชนเรียนรู้ เข้าใจ และนำหลักการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต
๗. มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน
๘. มีการสร้างเครือข่ายภาคีการพัฒนาในระดับกลุ่มและ/หรือระดับหมู่บ้านเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร ประสานงานและทำกิจกรรมต่างๆ

ความมีภูมิคุ้มกัน

๙. มีกิจกรรมให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้จากกิจกรรมและจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องในชุมชน
๑๐. อัตราการออกกลางคันของนักเรียนระดับประถมศึกษาในชุมชน
๑๑. อัตราการศึกษาต่อของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในชุมชน
๑๒. จำนวนเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในชุมชน
๑๓. จำนวนบุคคลที่มีการเรียนรู้โดยผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน
๑๔. สัดส่วนของค่าใช้จ่ายด้านวิจัยและพัฒนาต่อรายได้รวมของชุมชน

ความรู้คู่คุณธรรม

๑๕. มีการจัดเวทีประชาคมกิจกรรมที่สืบเนื่องจากการดำเนินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

๑๖. มีการส่งเสริมและพัฒนาวัดหรือศาสนสถานหรือแหล่งเรียนรู้ทางด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้แนวทางการส่งเสริมความรู้คู่คุณธรรม เพื่อให้โครงการนี้เป็นต้นแบบในการขยายผลในการดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนในชุมชน

๑๗. มีศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นที่ศึกษาดูงานของบุคคลทั่วไปในชุมชน

๑๘. มีการรวบรวมและจัดทำเอกสารหมู่บ้านเพื่อการเผยแพร่ความรู้

๑๙. มีครูภูมิปัญญาชาวบ้านหลายด้านที่ถ่ายทอดแนวคิด ความรู้ แนวทางการทำงาน ประสบการณ์ และกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ สู่ชุมชน

๒๐. มีการปฏิบัติตามหลักการของการพึ่งตนเองคนในหมู่บ้าน “คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น”

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความมีเหตุผล

๑. รู้จักใช้และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาดและรอบคอบ ตลอดจนเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนของชุมชน

๒. มีการเลือกประกอบอาชีพโดยคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรในชุมชน

๓. ปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนต่อประชากร

๔. ปริมาณของเสียอันตราย

๕. ปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่อ GDP

ความมีภูมิคุ้มกัน

๖. มีการปลูกป่า ปลูกต้นไม้ยืนต้นตามที่สาธารณะในชุมชน

๗. มีระบบการจัดการขยะที่ดีในชุมชน

๘. มีแผนปฏิบัติการในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

๙. มีกลุ่ม/องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกันทำกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย กับกลุ่ม/องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

๑๐. มีการใช้พลังงานทดแทนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านมีกระบวนการส่งเสริมให้คนในหมู่บ้านเรียนรู้ ทดลอง และเลือกใช้พลังงานทดแทนต่างๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพเศรษฐกิจ

๑๑. ดัชนีคุณภาพแหล่งน้ำ

๑๒. ดัชนีคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่ง

ความรู้คู่คุณธรรม

๑๓. มีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านมีกระบวนการเรียนรู้พัฒนา และจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดรายได้ อย่างยั่งยืน

ด้านสุขภาวะ

ความมีภูมิคุ้มกัน

๑. จำนวนสมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพที่ดีเยี่ยมเจ็บป่วย
๒. จำนวนผู้ป่วยทางจิต
๓. สัดส่วนของสมาชิกในครอบครัวผู้ไม่ติดสุรา
๔. จำนวนผู้ป่วยโรคระบบทางเดินหายใจ

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในมิติการพัฒนาซึ่งสอดคล้องกับแนวทางในการจัดทำแผนชุมชน เนื่องจากการจัดทำแผนชุมชนมีการจัดทำโดยแบ่งหมวดเป็นมิติต่าง ๆ ดังนั้นชุมชนสามารถนำแนวทางการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชน แนวทางการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม และการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ รวมถึงการประเมินชุมชนว่าตนเองได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร โดยพิจารณาจากตัวชี้วัดการเป็นชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ สำหรับแนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต การพึ่งตนเองของชุมชน ความเข้มแข็งชุมชน การเรียนรู้ของชุมชน และการพัฒนาที่มีความสมดุล และยั่งยืนของชุมชนต่อไป

รายการอ้างอิง

- สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม. ๒๕๕๒. **แผนที่เดินทาง (Road Map) เศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. [Online]. Available from http://pikul.lib.ku.ac.th/FullText_SE/SE๐๑๐๑๙๑.mht [๒๐๑๑, Jan ๑๕]., ๒๕๕๔
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **หลักเกณฑ์การพิจารณา**. [Online]. Available from <http://www.rdpb.go.th/RDPB/front/SufficiencyEconomy.aspx?p=๒๕> [๒๐๑๐, June ๒๓]., ๒๕๕๓
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **คู่มือการประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ครั้งที่ ๒**. [Online]. Available. <http://๑๒๒.๑๕๕.๐.๑๑๔/enough๒/web/Download.aspx> [๒๐๑๐, June ๒๓]., ๒๕๕๓.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านเกษตรกรทฤษฎีใหม่**. กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทพพิญยานิสัย. ๒๕๕๓.

ภาคผนวก

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

“การวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน”

๑. คุณตรา เหมโคกน้อย	องค์การบริหารส่วนตำบลนาทอน
๒. คุณสมภพ พานทอง	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร (ธกส.)
๓. คุณณรงค์ บุญขวัญ	ศูนย์วิจัยและพัฒนาระบบข้อมูลครัวเรือน
๔. คุณถัน จุลนวล	องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู
๕. คุณปวัน พรหมพิทักษ์	กระทรวงมหาดไทย
๖. คุณสิทธิพงษ์ มาเอียด	ศูนย์ประสานงานภาคีเครือข่ายองค์กร ชุมชน
๗. คุณชรัย เทียบประทีป	องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้อย
๘. คุณชนิษฐา รักษ์เขียว	องค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน
๙. คุณคณะพัฒน์ ทองคำ	องค์การบริหารส่วนตำบลบางจาก
๑๐. คุณเฉลิมพล บุญฉายา	โครงการ NGO
๑๑. คุณนงเยาว์ สานติะ	องค์การบริหารส่วนตำบลแสนตอ
๑๒. คุณรังสรรค์ น้อยทำช้าง	ภาคประชาชน
๑๓. คุณบังอร ศรีมารักษ์	องค์การบริหารส่วนตำบลหัวถนน
๑๔. คุณยุทธภูมิ ใจสุวรรณ	องค์การบริหารส่วนตำบลอ่างทอง
๑๕. คุณเมฆินทร์ สายสี	องค์การบริหารส่วนตำบลนาบัว
๑๖. คุณสุวรรณ เมืองพระฝาง	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาบัว
๑๗. คุณเสถียร ยุระชัย	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
๑๘. คุณอมรชัย ว่องไวสกุล	ภาคประชาสังคม
๑๙. คุณเสนอ นราผล	ภาครัฐ
๒๐. คุณสานิตย์ ฝ่าแพ้ว	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโพนทอง
๒๑. คุณชัยวัฒน์ โยธายุทธ	องค์การบริหารส่วนตำบลไทยเจริญ
๒๒. คุณสม นาสอำนาจ	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์
๒๓. คุณรพีพัฒน์ มหาโคตร	องค์การบริหารส่วนตำบลนาคู่
๒๔. คุณสม เจาจะจง	เทศบาลตำบลเมืองยาง
๒๕. คุณประยูร คำทอง	ภาคประชาชน

๒๖. คุณฉลวย โสภิพัฒน์	ภาคประชาชน
๒๗. คุณนิพนธ์ สว่างทองกลาง	องค์การบริหารส่วนตำบลในเมือง
๒๘. คุณทณงศักดิ์ ใจสบาย	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครพนม
๒๙. คุณบุญเรือง ปาแสนกุล	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
๓๐. คุณนภน้อย สีนวล	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
๓๑. คุณสมหมาย เจือจาน	เทศบาลตำบลบางซุด
๓๒. คุณพัชรดนัย ปาชะ	องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมัน
๓๓. คุณประทีป วิเศษศรี	องค์การบริหารส่วนตำบลโคกหม้อ
๓๔. คุณนิคม บุญภูมิ	องค์การบริหารส่วนตำบลดงขวาง

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
“การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

๑. คุณสมพงษ์ สุทธิวงษ์	หัวหน้าโครงการจังหวัดอุทัยธานี
๒. คุณเสรี จัยพริก	ประธานมูลนิธิกองทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
๓. คุณเนตรดาว ยิ่งยุบล	ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคม
๔. คุณอุกฤษฏ์ อิสมาแอล	แกนนำในการพัฒนาของชุมชน , ที่ปรึกษาป่าชายเลน ศูนย์วิจัยป่าชายเลน
๕. คุณยุพิน ชำนิล	เลขาธิการสมาคมพัฒนาผู้ประกอบการ
๖. คุณประยงค์ รณรงค์	ปราชญ์ชาวบ้าน
๗. คุณอนุชา แหสมุท	คณะทำงานจังหวัดพิษณุโลก
๘. คุณสุคนทิพย์ รักแก้ว	รองผู้อำนวยการโครงการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติไทยองค์กรชุมชนภาคใต้
๙. คุณพิษณุ ไชยมงคล	ผู้ประสานงานภาค/หัวหน้าโครงการสนับสนุนภาค
๑๐. พระมหาสุภาพ พุทธวิริโย	พระสงฆ์

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม
“คู่มือการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

๑. ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงศ์	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๒. รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ	คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
๓. คุณณรงค์ คงมาก	ผู้ประสานงานภาคใต้
๔. คุณสุวรรณา เมืองพระฝาง	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาบัว
๕. คุณนกน้อย สีนวล	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
๖. คุณยุพิน ขำนิล	เลขาธิการสมาคมพัฒนาผู้ประกอบการ
๗. คุณศรีนิตย์ บุญทอง	สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)
๘. นายสมบุญ วงศ์กาด	สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)
๙. คุณเกียรติพงศ์ เกตุลอย	ผู้นำชุมชนเกิดไฟเราะ พระโขนง กทม. (ได้รับรางวัลจาก โครงการของ กปร.)
๑๐. คุณเนตรดาว ยังยุบล	ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคม

คู่มือการเรียนรู้

ฉบับชุมชน

คู่มือการเรียนรู้ฉบับชุมชน

คณะผู้จัดทำ

ดร.พัทธนันท์	हरराभररररररररर
รศ.ดร.อรจรรย์	ณ तररर
รศ.บรรจบ	ภรररร
ผศ.ปาริชาติ	จันทรเพ็ญ
ดร.นภาพร	ยอรสน

ออกแบบหน้าปกและจัดรูปเล่ม

ดร.พร้อมภาค	บั้งบัว
นางสาวชญากरण	พัวพาณิษย์
นางสาวหทัยนันท์	ตาลเจริญ
นายโสภาค	เจริญสุข

คำขอบคุณ

ในการพัฒนาคู่มือเล่มนี้ ผู้จัดทำขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านตามรายชื่อที่ปรากฏอยู่ในภาคผนวกซึ่งเป็นผู้ที่ให้ความรู้และประสบการณ์ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน การวิเคราะห์ และการวางแผนชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ศ.ดร.อารี วิบูลย์ พงศ์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และคุณเนตรดาว ยิ่งยุบล ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคมที่คอยให้ข้อมูลสนับสนุนการวิจัยตลอดจนข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำคู่มือเล่มนี้ และสำนักงานสนับสนุนกองทุนวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณการวิจัยโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ รวมถึงคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ที่สนับสนุนให้คณะนักวิจัยดำเนินการวิจัยเป็นไปอย่างเรียบร้อย ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาคู่มือการเรียนรู้แบบชุมชน และทีมออกแบบรูปเล่มจากนิสิตปริญญาเอกคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะผู้จัดทำ

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

คำนำ

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางสำหรับชุมชนที่มีความต้องการแก้ไขปัญหาทั้งภายในและภายนอกชุมชน และเป็นแนวทางในพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชน รวมถึงยกระดับความรู้ของสมาชิกทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) โดยเฉพาะการถอดความรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้จากบทเรียนในการดำเนินงานโครงการจังหวัดนาร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน ๑๒ จังหวัด จนกระทั่งพัฒนามาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อ การแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ๑๗ จังหวัด ตั้งแต่เดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ – เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยอาศัยความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นหลัก ชุมชนที่มีข้อมูลจะสามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยสามารถนำข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง สามารถกำหนดกลไกที่เกี่ยวข้อง และสร้างการเรียนรู้ตามกระบวนการการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นขั้นตอน รวมถึงสามารถสร้างความเชื่อมโยงเป้าหมายของชุมชนกับทุกภาคส่วน จนเกิดการสนับสนุนทรัพยากรส่วนต่างๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน อันจะส่งผลให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนและปัญหาของครัวเรือนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชนเล่มนี้จะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น หากชุมชนได้เรียนรู้นำไปปฏิบัติร่วมกับแนวปฏิบัติจากคู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ) ที่จัดพิมพ์ขึ้นโดยสำนักงานสนับสนุนกองทุนวิจัย (สกว.) และผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน จะช่วยจุดประกายและมีส่วนผลักดันให้สมาชิกชุมชน แกนนำชุมชน นักพัฒนาชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน สามารถร่วมกันขับเคลื่อนตนเองจากที่เป็นอยู่ไปสู่จุดที่ดีกว่าเดิมได้อย่างมีความสุข และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

คณะผู้จัดทำ

กันยายน ๒๕๕๕

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

หมู่บ้านหนองปลาบู่เป็นหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างที่กำลังตื่นตัวกับการวางแผนชุมชน เนื่องจากชาวบ้านแกนนำเคยได้รับการอบรมการทำบัญชีครัวเรือนจากภาครัฐ และมีขยายผลมายังชาวบ้านทุกครัวเรือน และในขณะนี้ ผู้ใหญ่บ้านและแกนนำชุมชนสนใจที่จะจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับชุมชนในการแก้ไขปัญหาภายในและภายนอกชุมชน และเป็นแนวทางในพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนทุกคน

ผู้ใหญ่ทองเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน

ผู้ใหญ่ทอง : มาพร้อมหน้าพร้อมตากันแล้วนะ วันนี้ที่เรียกประชุมทุกคนเพื่อชี้แจงให้ทุกคนรู้ว่า ปีนี้หมู่บ้านของเราจะจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน แผนชุมชนที่เราจะทำกันจะช่วยแก้ปัญหาหลักของทุกคน ช่วยให้ทุกคนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีความเป็นอยู่ดีขึ้น แล้วเราทุกคนจะมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ต่อไปทุก

คนในหมู่บ้านจะสามารถเข้าใจปัญหาของตัวเอง หาทางแก้ไขปัญหามิในการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง

กล้า : แล้วมันทำอะไรครับผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่ทอง : จริงๆ ก็ต้องบอกว่าขั้นตอนต่างๆ มีเยอะมาก แต่ทุกคนยังไม่จำเป็นต้องกังวล ฉันได้ติดต่อขอให้ทางอำเภอและทางจังหวัดช่วยเหลือ ทางพัฒนาชุมชนจะหาคนมาเป็นพี่เลี้ยงเราด้วย แต่พวกเราต้องเตรียมตัวให้พร้อมกันเสียก่อน

น้อย : แล้วเราต้องเตรียมตัวอย่างไรกันบ้างล่ะครับ

ผู้ใหญ่ทอง : เราต้องจัดเตรียม ๓ ส่วนหลักๆ คือ ข้อมูล กลไก และกระบวนการเรียนรู้

น้อย : ผู้ใหญ่ครับ แค่เริ่มต้นก็ไม่ใช่ใจแล้วครับ

ผู้ใหญ่ทอง : ฉันทักไปตามทฤษฎีนั้นแหละ แต่เราค่อยๆ ทำกันไปนะ แต่สำหรับพวกเราคงไม่ยากเกินความสามารถ เพราะพวกเราทำบัญชีครัวเรือนกันอยู่แล้ว แต่เราต้องเอาบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ร่วมกัน

กล้า : เอาใจก็เอาครับผู้ใหญ่ ผมว่าพวกเราทุกคนก็ตั้งใจอยากให้หมู่บ้านเราพัฒนามากขึ้น

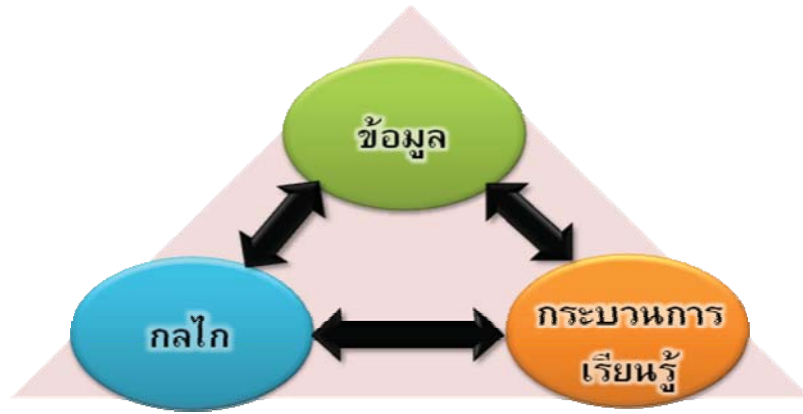
ผู้ใหญ่ทอง : ขอบใจทุกคนมากนะ ต้องเหนื่อยกันอีกซักรอบละนะทุกคน

ชาวบ้านหมู่บ้านหนองปลาบู่ต้องจัดเตรียมอะไรบ้างในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ?

กระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน คือ กระบวนการที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติอันนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ทักษะและพฤติกรรม โดยใช้ประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์กับข้อมูล คน และความสัมพันธ์กับส่วนราชการ ภาคเอกชน วิชาการ และประชาสังคม ด้วยการจัดการความรู้ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ การต่อยอดการเรียนรู้ และสามารถวางแผนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเป็นระบบครบวงจร

การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน ประกอบด้วยสิ่งที่ชุมชนจำเป็นต้องมีสำหรับการวางแผน (เรียกว่า องค์ประกอบ) ได้แก่ ข้อมูลและกลไก และสิ่งที่ชุมชนต้องทำ (เรียกว่า กระบวนการ) ๔ ขั้นตอน เพื่อให้แน่ใจว่าการวางแผนชุมชนเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง จึงได้กำหนดให้ชุมชนมีการจัดการความรู้ของตนเองตลอดเวลาของการวางแผนชุมชน เน้นให้ชุมชนได้ถอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ไปใช้วางแผน และมีการบำรุงรักษาความรู้ของชุมชนด้วย

วันหนึ่ง นายกล้า เกษตรกรตัวอย่างประจำหมู่บ้าน เดินทางมาหาผู้ใหญ่ทอง เพื่อปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน

กล้า : ผู้ใหญ่ทองครับ วันนี้ผมมีปัญหาจะมาให้ผู้ใหญ่ทองช่วยอธิบายให้กระจ่าง
สักหน่อย ผู้ใหญ่ลงเคราะห์ขวานาตาต่างๆ อย่างผมหน่อยนะครับ

ผู้ใหญ่ทอง : แหม ได้สิ นายกล้า พูดชะอย่างกับคนไม่รู้จักกัน มีปัญหาอะไรละ

กล้า : ผมมีปัญหาเกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือนที่ผู้ใหญ่ประชุมและให้พวกเราทุก
บ้านช่วยกันทำบัญชีครัวเรือนของแต่ละบ้านนี้แหละครับ ผมไม่แน่ใจว่าผมทำถูกต้องหรือเปล่า

ผู้ใหญ่ทอง : ไหน ดูหน่อยนะ อืม ก็ลงข้อมูลได้ดีนะกล้า แต่ฉันยังเห็นว่ารายรับ
รายจ่ายบางรายการ นายกล้ายังลงรายการไม่ถูกต้องนะ

กล้า : อ้าว หรือครับ แล้วผิดตรงไหนล่ะครับผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่ทอง : นายกล้าต้องดูให้ดีๆ นะว่า รายการแต่ละรายการที่นายกล้าได้รับ
และใช้จ่ายควรจัดอยู่ในหมวดหมู่ไหน เราต้องแบ่งรายการเป็น ๕ ส่วน คือ รายรับ

รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน หนี้สิน และบัญชีที่ดิน นายกล้าจะต้องเข้าใจว่าแต่ละรายการที่จะลงในบัญชีจะเข้าในหมวดหมู่ไหน เช่น เงินที่เจ้าแก้ว ลูกชายนายกล้า ส่งมาให้เดือนละ ๑,๐๐๐ บาท นายกล้าต้องลงเป็นรายรับก่อน แล้วหาคำว่าเงินฝากธนาคาร เดือนไหน ค่อยใส่เป็นเงินออมและหลักประกันนะ และรายได้ที่นายกล้าขายที่ดิน ๒ แปลงที่ได้ในหมวดรายรับ จะต้องลดจำนวนที่ดินที่นายกล้ามีอยู่เดิม ๒ แปลงในหมวดบัญชีที่ดินด้วยนะ เพราะนายกล้าขายที่ดินไปเรียบร้อยแล้ว

กล้า : อ้อ เข้าใจแล้วครับ ผมต้องกลับไปทบทวนใหม่ทุกรายการแล้วละครับ

ผู้ใหญ๋ทอง : ใช่แล้วนายกล้า นายกล้าต้องลงรายการในบัญชีครัวเรือนให้ถูกต้องนะ เพราะเราไม่ได้ทำเฉพาะครอบครัวของเราเท่านั้น ชุมชนเราจะทำแผนชุมชนเพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนของเราให้เจริญก้าวหน้าต่อไปทุกครัวเรือนจะต้องนำข้อมูลมารวมกันวิเคราะห์ให้เห็นว่าชุมชนของเรามีปัญหาอะไร เพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหานั้นได้ถูกต้องอย่างแท้จริง

กล้า : ครับ ผู้ใหญ๋ทอง ผมจะรีบกลับไปทำให้เสร็จวันนี้เลยครับ

นายกล้าจะต้องทำข้อมูลบัญชีครัวเรือนอย่างไร เพื่อให้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนสามารถนำมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ?

ในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน นายกล้าจำเป็นต้องเข้าใจลักษณะของข้อมูลที่ต้องวิเคราะห์ รวมทั้งต้องเข้าใจว่าข้อมูลนั้นมีความหมายอย่างไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างไร ดังนั้นนายกล้าจึงจำเป็นต้องมีหลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยการจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลต่างๆให้มีความสัมพันธ์กัน การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และการประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจประเภทของข้อมูลและสามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเพื่อเชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชนได้ นายกล้าต้องทำ ๔ อย่างต่อไปนี้

๑. นายกัล้าแยกแยะตัวเลขที่เป็นหมวดรายรับ-รายจ่าย ให้ถูกต้องตามหมวด ถ้าทำถูกต้องจะช่วยให้นายกัล้าเห็นสถานภาพของชุมชน

๒. นายกัล้าปรับข้อมูลที่ใช้วิธีคิดหรือคำนวณต่างกันให้อยู่บนฐานเดียวกัน เพื่อใช้เปรียบเทียบกันได้ เช่น นายกัล้าลงข้อมูลบัญชีรายรับผลผลิตต้องมีหน่วยเป็น กิโลกรัมต่อไร่ เหมือนกันทั้งหมด

๓. ข้อมูลที่นายกัล้าแสดงไว้ต้องเปรียบเทียบกับข้อมูลอื่นๆ ได้ เช่น นายกัล้า ต้องบอกได้ว่า ตัวเลขแสดงปริมาณการใช้ปุ๋ยของตนสัมพันธ์กับตัวเลขค่าเฉลี่ยการใช้ ปุ๋ยของทั้งตำบลหรือไม่ และแสดงให้เห็นได้อีกว่าคนในตำบลซื้อปุ๋ยมาใช้มากจนทำให้ เกิดเป็นหนี้สินของครัวเรือน

๔. นายกัล้าสามารถอธิบายได้ว่าตัวเลขแต่ละตัวแสดงให้เห็นว่าครัวเรือนของ ตนหรือชุมชนมีสภาพอย่างไร เช่น มีหนี้สินมาก หรือ ปราศจากหนี้สิน ถ้ามีหนี้สิน มากเพราะเหตุใด เกิดจากการซื้อปุ๋ยหรือ เหล้า หรือเพราะลงทุนในสวนผลไม้ เป็นต้น

ตัวอย่าง ตารางแสดงการวิเคราะห์รายรับรวมของ ต.หนองเมือง อ.ม่วงสามสิบ จ.อุบลราชธานีจำนวน ๒๑๐ ครัวเรือน (๑๒ เดือน) จำแนกข้อมูลเป็นรายการ จำนวนเงิน และร้อยละของแต่ละรายการ

รายการ	จำนวนเงิน	%
๑. ขายผลิิตจากการทำนา ทำไร่ ฯ	๘,๑๐๓,๘๒๓	๒๒.๑๖
๒. ขายสัตว์เลี้ยง เช่น หมู วัว เป็ด ไก่ ฯ	๓,๐๗๑,๙๙๔	๘.๔๐
๓. ขายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรม	๑,๗๓๔,๓๗๔	๔.๗๔
๔. การค้าขายสินค้าซื้อมา/ขายอาหาร	๑,๕๙๘,๒๓๔	๔.๓๗
๕. การขายพืช/สัตว์ หาจากแหล่งธรรมชาติ	๖,๔๐๕,๓๔๗	๑๗.๕๒
๖. ค่าจ้างจากการทำงานหรือให้บริการ	๒,๓๔๐,๖๕๐	๖.๔๐
๗. เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าคอมมิชชั่น	๑,๕๖๕,๑๖๗	๔.๒๘
๘. เงินสงเคราะห์และสวัสดิการต่างๆ	๗๕๖,๕๖๗	๒.๐๗
๙. รายได้จากการขาย/ให้เช่า ที่ดิน บ้าน ฯ	๕,๘๕๓,๙๘๓	๑๖.๐๑
๑๐. รายรับจากดอกเบี้ยเงินกู้/ดอกเบี้ยธนาคารฯ	๑,๘๐๘,๒๕๓	๔.๙๔
๑๑. รายได้จากการเลี้ยงโชค	๒๖๔,๘๓๓	๐.๗๒
๑๒. เงินที่ลูก หลาน ญาติพี่น้อง ส่งมาให้	๒,๕๖๒,๙๓๓	๗.๐๑
๑๓. เงินที่ผู้อื่นช่วยงานต่างๆ	๐	-
๑๔. เงิน/ลาภลอยที่มีคนนำมาให้เป็นกรณีพิเศษ	๕๐๑,๒๑๗	๑.๓๗
รวม	๓๖,๕๖๗,๓๗๔	๑๐๐

ตัวอย่าง การวิเคราะห์รายจ่ายโดยกำหนดเป็นสัดส่วนของ
ชาวจังหวัดชัยนาท จำนวน ๒๑ ตำบล ๒,๓๘๑ ครัวเรือน

อันดับที่	หมวด	จำ
๑	หมวดที่ ๑ : ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ	๓๕๘,
๒	หมวดที่ ๒ : ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุน งานสังคม และเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ	๑๐๘,
๓	หมวดที่ ๓ : ค่าอาหาร	๑๐๑,
๔	หมวดที่ ๔ : ที่อยู่อาศัย	๘๐,๔
๕	หมวดที่ ๕ : ยา - สุขภาพอนามัย	๒๒,๔
๖	หมวดที่ ๖ : ค่าใช้จ่ายในการศึกษา	๑๔,๖
๗	หมวดที่ ๗ : เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับ	๑๓,๔
รวม		๖๙๙,

เรื่องเล่าเร้าความคิด

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

“...เมื่อเราจดบัญชีครัวเรือนเสร็จภายใน ๑ เดือน เราจะเอามาวิเคราะห์กัน เขาจัดเป็นภาพรวม ไม่ได้แยกเป็นค่าใช้จ่ายเรื่องหอยเรื่องเหล้า เรื่องบุหรี่ยี่ห้อ ใก้ ใก้เนื้อ แต่ละหมวดจะบอกหมด ถึง การจ่ายการรับการได้มา หมวดค่าอาหาร การลงทุน งานสังคม มีที่หนึ่งเมื่อก่อนบอกไป ช่วยเหลืงานสังคม แกล้งเดือนละเป็นหมื่นที่ไปช่วย เลยกกลับมาคิดใหม่ ถ้างานอยู่ใกล้ ๆ ไป ช่วยแรง แล้วช่วยเงิน ๑๐๐ บาท ก็แก้ได้ ต้องมาวิเคราะห์สังเคราะห์ แต่ถ้าลงๆ จะมองไม่เห็น ว่า เราซื้อหอยเดือนละเท่าไร กินเหล้าเท่าไร หน้าแก้วเลืกบุหรี่ยี่ห้อใก้ด้วยบัญชีครัวเรือนเหมือนกัน ที่ สำนักงานไม่มีใครกินเหล้า สูบบุหรี่สักคน เกิดจากบัญชีรับจ่ายตัวนี้ สอง เรากำลังทำเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงโดยเราเป็นแม่แบบ ไปแนะนำคนในชุมชน เช่น หากเราไปยื่นสูบบุหรี่อยู่ เรา ไปพูดแล้วเราไปทำเอง..... แล้วใครจะเชื่อ”

สุทธิพงษ์ มาเอียด (สัมภาษณ์)

วันหนึ่ง หมู่บ้านหนองปลาจู้ จัดงาน เข้าพรรษาที่วัดหลวง ผู้ใหญ่ทองเป็นประธานจัดงาน และจัดกิจกรรมมากมายให้ชาวบ้านร่วม ทำบุญ โดยเชิญเข้าหน้าที่จากภาครัฐมาร่วมงาน ในวันนี้ด้วย ทำให้บรรยากาศการจัดงาน เป็นไปอย่างครึกครื้น

ผู้ใหญ่ทอง : เป็นยังไงนายก้า เดี่ยวนี้ไปทำอะไร ไม่ค่อยได้เจอหน้าเจอตากัน เลยนะ

ก้า : สวัสดีครับ ผู้ใหญ่ทอง ผม สบายดีครับ ไม่เจ็บไม่ไข้ เพียงแต่ไม่ได้ไปบ้าน

งานทุกบ้านเหมือนแต่ก่อนเท่านั้นแหละครับ

ผู้ใหญ่ทอง : นั่นดี มีปัญหาอะไรหรือเปล่า บอกกันได้นะ

ก้า : ไม่มีอะไรหรอกครับ แต่เป็นเพราะบัญชีครัวเรือนต่างหากละครับ

ผู้ใหญ่ทอง : บัญชีครัวเรือนมาเกี่ยวอะไรกับบ้านงานกันละ

ก้า : คืออย่างนี้ครับ ตั้งแต่บ้านผมทำบัญชีครัวเรือนอย่างจริงจัง ผมกับขวัญ เมียของผม ก็เห็นแล้วละครับว่า ครอบครัวของเรามีรายจ่ายกับรายการที่ไม่จำเป็นจำนวน มาก อย่างเมื่อเดือนก่อน ขวัญซื้อเสื้อผ้าใหม่ ๓ ตัว ยังไม่นับรวมกับเดือนก่อนหน้านั้นอีกนะ ครับ ส่วนตัวผมเองก็เห็นว่าค่าใช้จ่ายส่วนของผมที่ไปช่วยงานเลี้ยงสังสรรค์ก็มีมากโข ก็เลย

ต้องมาจับเข้าคุยกันว่าที่เงินออมเรามีน้อยเพราะอะไรกันแน่ เราเลยตกลงกันว่า ขวัญจะไม่ซื้อเสื้อผ้าใหม่ไปอีกหลายเดือน ส่วนผมก็ต้องลดงานบุญต่างๆ ลงไปบ้างครับ เพื่อให้รายจ่ายของเราลดน้อยลง จะได้สมดุลกับรายรับของเราครับ ผมกับขวัญจะได้มีเงินเก็บพอจะไปเยี่ยมลูกที่กรุงเทพฯ บ้าง

ผู้ใหญ่ทอง : เก่งมากเลยนะนายกกล้า ฉันขอชมจากใจจริง นายกกล้ามีความตั้งใจ และเห็นแก่ความสะดวกสบายของลูกเมีย ฉันขอชื่นชมจากใจจริง

กล้า : ขอขอบคุณผู้ใหญ่ทองมากเลยครับ ที่แนะนำให้คนในหมู่บ้านเรารู้จักกับบัญชีครัวเรือน

นายกกล้ามีวิธีวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ตนเองทำไว้อย่างไร จึงจะช่วยให้นายกกล้าและครอบครัวเกิดกระบวนการเรียนรู้ (จากข้อมูลบัญชีครัวเรือน) ทำให้สามารถนำไปวางแผนชุมชน?

เมื่อนายกล้าเปิดสมุดบัญชีครัวเรือน ของตนเองและของเพื่อนบ้าน เขาจะดูตัวเลขที่บอกให้รู้ว่าแต่ละครอบครัวกำลังเผชิญปัญหาการเงิน หรือสามารถรักษาสถานภาพทางการเงินไว้ได้เป็นอย่างดี ครอบครัวนายกกล้าและทุกครอบครัวรู้ว่าถ้าเมื่อใดก็ตามพวกเขามีปัญหา มันจะส่งผลกระทบต่อแต่ละครอบครัวและส่งผลกระทบต่อชุมชนด้วย พวกเขาจึงเตือนกันเองเสมอว่าจะต้องช่วยกันระมัดระวังรายรับ-รายจ่าย ต้องใช้แบบพอประมาณ ต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชน

นายกกล้าใช้ประสบการณ์ของตนเองแนะนำเพื่อนบ้านว่าให้ดูยอดรายรับ-รายจ่ายรวมของชุมชนก็บอกได้ว่า ชุมชนพึ่งตนเองได้ พอเพียงหรือไม่ แต่ทุกคนต้องรู้จักแยกประเภทของรายรับ-รายจ่าย ถ้าเป็นรายรับต้องแยกเป็น ๑) รายรับจากการพึ่งตนเอง (ขายผลผลิต ค่าขาย) และ ๒) รายรับจากภายนอก (เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าจ้าง ดอกเบี้ยธนาคาร เงินปันผล เงินคืนจากลูกหนี้ เป็นต้น) ถ้าชุมชนมีรายรับแบบที่ ๒ มากกว่าแบบที่ ๑ ก็แสดงว่าต้องพึ่งภายนอก ขณะเดียวกันรายจ่ายของชุมชนก็ต้องดูว่ามีรายจ่ายใดบ้างที่ชุมชนต้องจ่ายให้กับภายนอก เช่น ค่าจ้างแรงงานให้กับคนนอกชุมชน ค่าปุ๋ยเคมีให้บริษัท ค่าใช้จ่ายที่ชุมชนต้องซื้อผักสด ผลไม้ จากตลาดภายนอก เพราะในชุมชนแม้มีครัวเรือนปลูกผักหลายชนิด แต่ยังไม่เพียงพอ ยังต้อง

ซื้อจากภายนอก รวมแล้วชุมชนของนายกัลยั้งมีค่าใช้จ่ายสูงมาก แสดงว่าไม่เพียงพอ นอกจากนี้ นายกัลยั้งยังย้ำกับสมาชิกชุมชนว่า อย่าเอาเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับเป็นอันขาด เพราะเมื่อกู้เขามากเท่าไร ก็ต้องเสียดอกเบี้ยมากเท่านั้น และยังต้องรู้จักประเภทของรายจ่ายเพราะจะมีรายจ่ายแบบรายวัน ทุกเดือน ปีละครั้ง

นายกัลยั้งชี้ให้สมาชิกชุมชนเข้าใจอีกว่า พวกเขามีรายรับจากการฝากเงินธนาคาร ซื้อพันธบัตร แม้แต่การเล่นแชร์ก็สามารถจัดเป็นรายรับจากเงินออมด้วย ขณะเดียวกันถ้าบ้านไหนมีลูกหลานใช้อินเทอร์เน็ต ดูหนังบ่อย หรือพ่อแม่ซื้อเหล้า บุหรี่เป็นประจำ ทุกอย่างที่ทำนี้เป็นรายจ่ายทั้งสิ้น เมื่อเห็นตัวเลขรายจ่ายนี้แล้วก็ขอให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ช่วยกันลดค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยนี้ให้ได้มากที่สุด ตัวเลขแต่ละตัวมีความหมายกับชีวิตของทุกคนในชุมชน อย่าคิดว่าแค่ตัวเลขเท่านั้น ตัวเลขนี้จะบ่งบอกปัญหาของชุมชนได้อย่างดี และยิ่งแต่ละครอบครัวช่วยกันทำบัญชีครัวเรือนอย่างละเอียด ถูกต้อง ช่วยกันมองความสัมพันธ์ของทั้งระบบ จะช่วยให้ชุมชนเห็นปัญหา ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน เห็นปัญหาทั้งภาพย่อยและภาพรวม การแก้ปัญหา ก็จะครบวงจร

เรื่องเล่าเร้าความคิด

“...ข้างเย็บผ้า ซื้อของแล้วลงบัญชีรับจ่ายลงในสมุด ถามว่าซื้อเสื้อผ้าเดือนละเท่าไร บางครั้งซื้อข้าก็มี พอลงบัญชีแยกหมวดให้เห็น หมวดเสื้อผ้า บางคนลงได้ ๕ วันเลิก บอกว่าจ่ายทุกวัน รายรับไม่มี พอลงเวทีก็พูดทำความเข้าใจ ให้ลงไปซักเดือน มีรายได้แน่ถ้าไม่มีรายได้แล้วเรามีรายจ่ายได้ยังไง บางครั้งรายได้เป็นก้อน ขยายยวง ขยายข้าวได้มาเป็นก้อน เราสามารถดูได้ว่าที่เขาลงทุนนั้นต้นทุนสูงไหม ในเรื่องของการซื้อปุ๋ยซื้อพันธุ์ข้าว ซื้อน้ำมันสูบน้ำเข้านา ปีหนึ่งๆ มีรายจ่ายเท่าไร ซื้อน้ำมันสูบน้ำเข้านาเท่าไร แล้วลดต้นทุนการผลิตได้ไหม ลดได้ ใช้ปุ๋ยทำเองก็ได้ เขาก็จัดการทำเป็นกลุ่มอีก...”

สุทธิพงษ์ มาเอียด (สัมภาษณ์)

“...ค่าใช้จ่ายสิ้นเปลือง ในเรื่องน้ำมันเชื้อเพลิง บุหรี่ ปุ๋ยเคมี ในโซนบนบกเราก็เห็นค่าใช้จ่าย เรื่องค่าปุ๋ยเคมีมากทำให้รู้ว่าต้องส่งเสริมเรื่องไหน คือเรื่องปุ๋ยชีวภาพตอนนี้ทุกชุมชนรณรงค์ให้ใช้เพราะจะลดต้นทุน บางทีเวทีก็สะท้อนขึ้นมาเองว่าไม่อยากสิ้นเปลืองเรื่องปุ๋ยเคมีแล้ว และเสนอขึ้นมาเองว่าอยากทำปุ๋ยชีวภาพ...”

คู่มือ

ตรา เหมโคกน้อย (สัมภาษณ์)

ผู้ใหญ่ทองกลับจากประชุมหัวหน้าชุมชนเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ผู้ใหญ่ทองให้แดง หลานชาย ไปเรียกกล้ามาหาที่บ้าน

กล้า : สวัสดีครับ ผู้ใหญ่ทอง ให้ไอ้แดงไปตามผม มีอะไรให้ผมรับใช้ครับ

ผู้ใหญ่ทอง : นายกล้านี้ก็ชอบถ่อมตัว แต่ฉันก็มีเรื่องจะปรึกษานายกล้าจริงๆ นั่นแหละ เกี่ยวกับที่ชุมชนของเราจะดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับชุมชนในการแก้ไขปัญหาภายในและภายนอกชุมชน และเป็นแนวทางในพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนทุกคน

กล้า : สบายมากเลยครับ ผู้ใหญ่ทอง เรื่องดีๆ แบบนี้ผมยินดีและเต็มใจช่วยเหลือเต็มที่ครับ

ผู้ใหญ่ทอง : แหม ฉันดีใจจริงๆ ที่เลือกคนไม่ผิด คืออย่างนี้ ฉันอยากจะขอรบกวนายกล้าให้มาเป็นแกนนำในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนของบ้านเราสักหน่อย

กล้า : โห ผู้ใหญ่ทอง ผมจะทำเป็นเหรออครับ เป็นแกนนำอะไรเนี่ยครับ

ผู้ใหญ่ทอง : นายกล้าอย่าเพิ่งตกใจไป นายกล้าเองก็เป็นตัวแทนเกษตรกรชุมชนของหมู่บ้านเรามานาน ตอนที่เกษตรจังหวัดส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ นายกล้าก็แข็งขันไปอบรมแล้วมาถ่ายทอดให้ชาวบ้านคนอื่นๆ แล้วไหนจะนางขวัญ เมียนายกล้าเองก็เป็น อสม. ให้กับชุมชนเรามานานเหมือนกัน แกนนำชุมชนที่ฉันพูดถึงขอให้เป็นคนจริงใจ มีความใฝ่รู้ เสียสละ กล้าพูด กล้าทำ กล้าคิด กล้าแสดงออก รักและผูกพันกับท้องถิ่นของเรา และอยากให้ชุมชนของเราพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ไม่จำเป็นต้องมีเงินทองหรือเรียนจบสูงๆ หรือกานะ

กล้า : อ้อ เข้าใจแล้วครับผู้ใหญ่ ถ้าผู้ใหญ่เห็นว่าผมจะช่วยเหลือชุมชนเราได้ ผมก็ยินดีครับ แต่ผู้ใหญ่ครับ แล้วแกนนำชุมชนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนต้องทำอะไรบ้างครับ

ผู้ใหญ่ทอง : หลักๆ แล้วแกนนำชุมชนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนก็ต้องเป็นผู้จุดประกายให้ชาวบ้านนำเสนอปัญหาของชุมชนออกมา ส่วนใหญ่ก็จะใช้การตั้งคำถามเพื่อให้ชาวบ้านทบทวนและคิดถึงสาเหตุและผลดีผลเสียที่ได้รับ แล้วเอาปัญหาและข้อมูลที่เราได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขที่แท้จริง นอกจากนั้นต้องถ่ายทอดความรู้ที่ตัวเองเชี่ยวชาญให้แก่ชาวบ้าน เพื่อให้ทุกคนสามารถแก้ไขปัญหาได้ และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง แกนนำชุมชนต้องพยายามให้หน่วยงานภายนอก เช่น เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ สาธารณสุข ที่เกี่ยวข้อง กับปัญหาของชุมชนเรามาร่วมให้ความรู้หรือร่วมวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขของชุมชนเรา

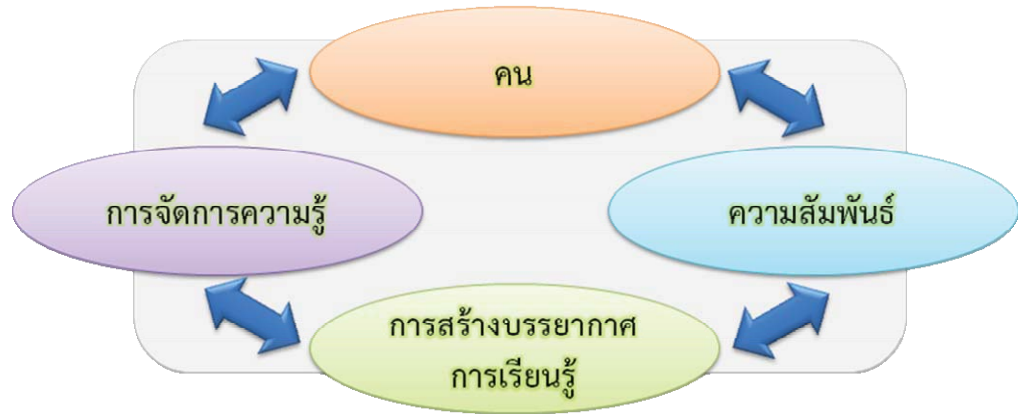
กล้า : น่าสนใจจริงๆ ครับผู้ใหญ่ทอง ถ้าผมสามารถทำได้ผมก็ยินดีครับ ทุกคนในหมู่บ้านเราจะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ต้องเป็นหนี้เป็นสินกันเหมือนทุกวันนี้ครับ

ผู้ใหญ่ทอง : จริงๆ แล้ว กลไกที่จำเป็นเพื่อทำให้เกิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย ๕ ส่วน คือ คน ความสัมพันธ์ การจัดการความรู้ และการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน นายกล้าเป็นแกนนำในครั้งนี่ก็เป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญ เดี่ยวเราคงได้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กันนะ

ถ้านายกล้าจะเป็นแกนนำชุมชน เขาต้องทำอะไรบ้าง และอย่างไร?

กลไกที่จำเป็นเพื่อทำให้เกิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย ๕ ส่วน คือ ๑. คน ได้แก่ แกนนำชุมชน วิทยากรกระบวนการ และผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ๒. ความสัมพันธ์ ๓. การจัดการความรู้ และ ๔. การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน ซึ่งคนนับว่าเป็นกลไกสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากที่ผ่านมา นายกล้าแสดงให้ชุมชนเห็นแล้วว่า เขาสามารถเป็นแกนนำชุมชนที่ดีได้ เพราะเขาสามารถนำชุมชนให้เกิดประกายที่อยากแก้ปัญหาชุมชน โดยนายกล้าสอนชาวบ้านให้วิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน หาปัญหาของชุมชน แล้วก็ชวนกันวางแผนชุมชนเพื่อแก้ปัญหาทั้งหลาย แต่นายกล้าไม่สามารถลงมือแก้ปัญหาคนเดียวได้ เขาจึงต้องสร้างทีมงาน หาเครือข่าย รวมทั้งหาแกนนำรุ่นใหม่มาช่วยเขา และไม่ว่าบ้านไหนมีปัญหาอะไร จะเป็นปัญหส่วนตัวหรือที่ส่งผลต่อชุมชน นายกล้าก็ยินดีช่วยเป็นที่ปรึกษา

นายกล้ารู้ว่า วิธีวางแผนชุมชนที่ดีที่สุดต้องมาจากชาวบ้านช่วยกันคิด ช่วยกันเผชิญปัญหา แต่เขาและแกนนำคนอื่น ๆ ต้องช่วยกันทำให้ชาวบ้านมีการเรียนรู้ ไม่ปล่อยวาง ต้องช่วยกันกระตุ้นให้คิดด้วยการถามคำถาม ถ้าจำเป็นก็ต้องเชิญคนเก่งจากภายนอกชุมชนมาช่วย เพื่อที่พวกเขาจะได้เรียนรู้จากคนภายนอกด้วย

อย่างไรก็ตาม นายกล้าพบว่าชุมชนเองบางครั้งก็มีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน เขาจึงต้องเป็นคนไกลเกลี่ย เชื่อมประสานฝ่ายต่างๆ ให้เข้าใจกัน เขาต้องอำนวยความสะดวกให้เกิดเวทีความรู้ เขาตั้งใจว่าต้องทำทุกอย่างเพื่อให้ชาวบ้านเห็นภาพของชุมชนจากข้อมูลที่มี ต้องมองทะลุให้เห็นปัญหาที่แท้จริง

เรื่องเล่าเร้าความคิด

“...แกนนำที่ดีควรเปิดรับ ไม่ต้องเกรง เพราะแกนนำที่เกรงจะมีปัญหาเพราะไม่ฟังใคร ต้องเปิดโอกาส สร้างความมีส่วนร่วม ประสานงานได้ ฟังคนอื่น ประสานความร่วมมือได้ มุ่งมั่น ทำจริง วิเคราะห์ปัญหาสาเหตุของสิ่งที่เผชิญอยู่ คิด และสร้างทางเลือก มีทักษะ เรื่องการสร้างความร่วมมือ เรามีการฝึกแกนนำด้วยการฝึกอบรม ให้กระบวนการ พาทำ โดยการจัดกระบวนการ ลงระดมให้เห็น ปัญหาสาเหตุคืออะไร วิเคราะห์ มีการสร้างความร่วมมืออย่างไร ให้กับแกนนำให้เค้าเข้ามารู้ทุกขั้นตอน เชิญเข้าร่วม ให้เกียรติ ถ้ามาแล้วไม่ทำอย่าบ่น...”

อนุชา แหสมุท (สัมภาษณ์)

“...แกนนำ คือคนที่ชาวบ้านเชื่อ บางทีไม่ใช่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นชาวบ้านธรรมดาที่มี แต่บางคนก็ได้ผู้ใหญ่บ้านมากมี บางทีก็เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ครู ซึ่งเป็นแกนนำในหมู่บ้าน เมื่อได้รายชื่อมาเราก็ไปคุยกับพวกนี้อีกรอบหนึ่ง ทำความเข้าใจให้ตรงกัน พอตรงกันแล้วก็ชวนมานั่งคุยกันเป็นเรื่องเป็นราว แล้วในที่สุดก็ทำแผนในการลงไปเก็บข้อมูล เราใช้เวลาประมาณ 3 เดือน ในการเก็บข้อมูล ก็ลงไปคุยกับชาวบ้านวันละครอบครัว 2 ครอบครัว ไม่ต้องไปเสียเวลามาก แต่ก็ทำไปเรื่อย ๆ ในที่สุดพอได้ข้อมูลตรงนั้นมา เอาข้อมูลมาจัดเป็นหมวดหมู่แล้วก็มาวิเคราะห์กัน บางหมู่บ้านก็ได้มานิดหน่อยก็กลับไปทำใหม่ ไปช่วยกันทำใหม่ ถามเขาว่าทำไมทำไม่ได้มันเพราะอะไร แล้วส่วนที่มันยังขาดตกบกพร่องก็ให้คนอื่นไปช่วย บางทีคนในหมู่บ้านนั้นทำไม่ได้ แต่มีคนนอกหมู่บ้านเขามีเพื่อนที่เขาคุ้นเคยกัน เขาก็ไปช่วยกันแก้ปัญหา...”

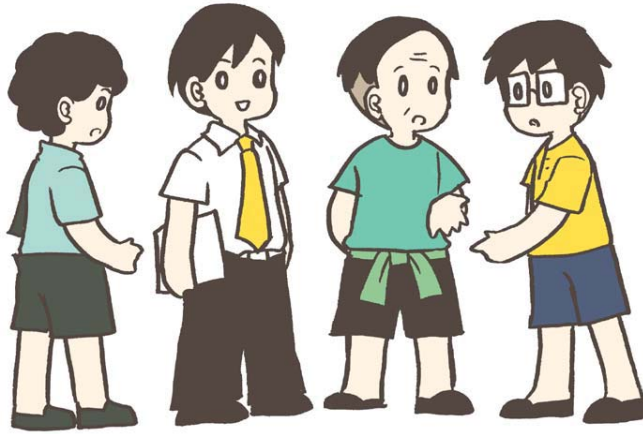
ประยงค์ รัตนรงค์ (สัมภาษณ์)

“...แกนนำที่ดีต้องมีรูปธรรมให้ดู แล้วควรจะเผยแพร่ ถ้าเก็บความรู้ไว้คนเดียว คนนั้นก็ไม่ใช่แกนนำแล้ว ถ้าพร้อมที่จะเผยแพร่ เราก็มาสอนวิธีที่จะเผยแพร่ สอนวิธีเตรียมข้อมูล เตรียมอุปกรณ์ พูดเป็น ก็คือ รู้จักถ่อมตน ประสานเก่ง จริง ๆ พูดไม่เก่งนะ ไปควาคนอื่น มาพูดให้ ติดต่ออำเภอก่อน แล้วก็ไปรู้ เราก็จะบอกไปว่าหนังสือพิมพ์เล่มนี้นะ อ่านนะ เพราะเราผลิตหนังสือพิมพ์ด้วย เรื่องนี้ของแกละเลยละ แล้วก็อยากจะถ่ายทอด ยินดีถ่ายทอด...”

สมพงษ์ สุทธิวงษ์ (สัมภาษณ์)

สนับสนุน ในโอกาสนี้ ผู้ใหญ่ทองแนะนำให้ชาวบ้านรู้จักกับนายฉกาจ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ที่ภาครัฐส่งมาให้ เป็นพี่เลี้ยงของการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนในครั้งนี้

ผู้ใหญ่ทอง : เอาละ ทุกคน เมื่อทุกคนรู้แล้วว่าชุมชนของเรามีเป้าหมายที่จะดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน ที่เอื้อประโยชน์แก่ทุกคน ช่วยแก้ปัญหาของชุมชนเราอย่างยั่งยืน ฉะนั้นเองก็ไม่มีประสบการณ์ในการทำกระบวนการเหล่านี้เท่าไรนัก ทางจังหวัดก็ให้ความร่วมมือส่งเจ้าหน้าที่มาช่วยเหลือเรา ในฐานะของวิทยาการกระบวนการ ที่จะมาช่วยพวกเราออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับพวกเรา ช่วยให้ชุมชนของเราแก้ปัญหาได้ชัดเจนและรวดเร็วมากขึ้น ฉะนั้นขอแนะนำให้ทุกคนรู้จักกับคุณณจาก วิทยาการกระบวนการของเรา

ณจาก : สวัสดีครับ ผมชื่อ ณจาก ครับ รู้สึกยินดีเป็นอย่างมากที่ได้มาทำงานร่วมกันทุกคน หากมีปัญหาหรือข้อสงสัย ขอให้ทุกคนเข้ามาร่วมพูดคุยกัน ไม่ต้องเกรงใจนะครับ เพื่อให้ชุมชนของเราเป็นชุมชนพัฒนาและช่วยให้คุณภาพชีวิตของทุกคนดีขึ้นด้วยครับ

กล้า : คุณณจากครับ ผมขออนุญาตถามได้ไหมครับว่า วิทยาการกระบวนการ ทำอะไรบ้างครับ

ณจาก : วิทยาการกระบวนการทำหน้าที่สนับสนุนการเรียนรู้ของทุกคนในชุมชน ให้คำปรึกษา หาข้อมูลเพิ่มเติม จัดเวทีหรือสร้างบรรยากาศให้ทุกคนมาเรียนรู้ร่วมกัน และอาจจะเชิญคนภายนอกที่ช่วยให้ข้อมูลหรือมีส่วนเกี่ยวข้องมาร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของเราด้วยครับ

น้อย : ถ้าอย่างนั้น คุณณจากก็มีวิธีในการทำแผนชุมชนแล้วสิครับ

ณจาก : ยังหรอกครับ แผนชุมชนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนครับ ผมเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดกระบวนการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ของทุกคน และจะอำนวยความสะดวกเท่าที่เป็นไปได้เต็มที่ครับ

น้อย : ถ้าอย่างนั้น ผมคนหนึ่งละที่จะขอเป็นอาสาสมัครในครั้งนี้

ผู้ใหญ่ทอง : เอาละ เอาละ อย่าเพิ่งตื่นตกใจกันไป เราค่อยๆ ทำไปด้วยกัน ตอนนี้ฉันเองก็ขอให้นายกัลมาเป็นแกนนำชุมชนของเราอีกแรงหนึ่ง และก็หวังว่าคนอื่นๆ ที่มีจิตอาสาจะมาเป็นอาสาสมัครในการทำแผนชุมชนครั้งนี้ ขอเพียงเราทุกคนมีความตั้งใจและทุ่มเท เราก็จะทำแผนชุมชนออกมาได้อย่างแน่นอน และฉันก็หวังว่าแกนนำและอาสาสมัครของเราเมื่อได้ทำงานร่วมกับคุณฉกาจ เข้าร่วมกระบวนการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนแล้ว ต่อไปก็จะสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการได้อีกด้วย

ฉกาจเป็นเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เข้ามาช่วยชุมชนโดยสวมบทบาทวิทยากรกระบวนการ คุณฉกาจต้องทำอะไรบ้าง และอย่างไร?

ฉกาจเล่าว่า เขาต้องทำให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันให้ได้ จะได้ร่วมกันแก้ปัญหาชุมชนของตนเอง เขาต้องคอยให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา อำนวยความสะดวก ประสานงานกับคนกลุ่มต่างๆ สร้างบรรยากาศให้ทุกคนเคารพความคิดเห็นของกันและกัน ไม่ให้เกิดการเถียงกันเพราะอาจทำให้โกรธกันได้ ถ้าจำเป็นคุณฉกาจก็จะให้ข้อมูลความรู้ที่ชาวบ้านไม่มีด้วย หลายครั้งที่คุณฉกาจต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชาวบ้านแต่ละชุมชน เขาเคยพาชาวบ้านไปศึกษาดูงานชุมชนอื่นด้วย เขาพบว่าคนที่เข้าไปคลุกคลีอยู่กับชาวบ้านช่วยให้ชาวบ้านยอมรับเขาในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง เมื่อเขาได้ใจจากชาวบ้านเขาก็สามารถเป็นพี่เลี้ยง เป็นครู เป็นผู้สังเกตการณ์ ผู้ติดตามประเมินการเรียนรู้ของชาวบ้านได้ โดยไม่มีใครรังเกียจ

971

เรื่องเล่าเร้าความคิด

“...วิทยากรกระบวนการที่ดีต้องสนุกกับงาน ถ้าเค้าจะเป็นวิทยากรกระบวนการ แล้วเค้าทำตามหน้าที่นะ เขาไม่สำเร็จ เค้าต้องสนุกกับงาน สนุกกับคน เพราะคนที่เขาจัดการให้ความรู้มันร้อยแบบ เขาต้องจัดการคนเหล่านั้นมารับวิทยากรให้ได้อย่างสนุกสนาน แล้วต้องไปถ่ายทอดได้ ต้องเตรียมตัวพอสมควร แต่ไม่ถึงทะเล่สิ่งตึงตัง แต่พูดภาษาคน พูดภาษาง่าย ๆ แล้วคนเค้าสนุกด้วย ไม่ใช่ตลกนะ ตลกก็ไม่ได้ ตลกแล้วเสียเวลา เป็นคนที่เตรียมตัวดีนะ ทุกคนทำได้ แต่จะฝืนใจว่าตัวทำไปโดยหน้าที่ อย่าฝืน เราฝึกให้เขาไปดูงานเหมือนกับที่เขาทำอยู่ กับคนอื่น แล้วให้เขาแลกเปลี่ยนกับคนอื่น แล้วให้เขาระเบิดความคิดของเขากับคนโน้นนะ ให้สองคนนั้นเขาแชร์กันแบบเป็นลูกโซ่...”

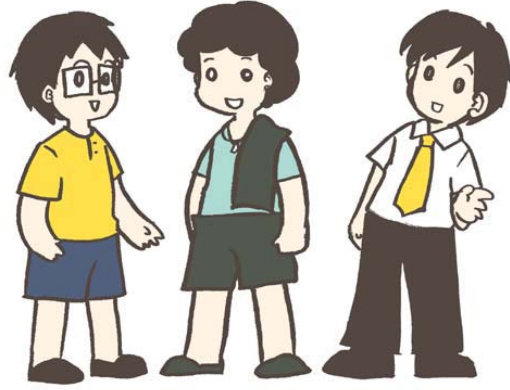
สมพงษ์ สุทธิวงษ์ (สัมภาษณ์)

“...เทคนิคการพูดของวิทยากรที่ทำให้ชาวบ้านเข้าใจ วิทยากรพูดจากกระบวนการเรียนรู้ คือ เวลาชาวบ้านมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไม่มีคนตั้งประเด็น ไม่มีคนตั้งคำถาม ไม่มีคน ยกประเด็นคำถาม ไม่มีคนสรุป เวลาชาวบ้านคุยกันก็จะฟัง วิทยากรกระบวนการก็ จะมีหน้าที่ในการตั้งประเด็นคำถาม และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ทุกคนมีส่วนร่วม ได้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการสรุปสิ่งที่คุยหรือเป็นบทเรียนสำคัญออกมาให้ได้ แต่ในแง่ ของตัวความรู้ต้องใช้วิทยากรที่เป็นนักวิชาการเฉพาะเรื่อง เช่นเรื่องข้าวโพด หรือเรื่อง พันธุ์ข้าว เป็นต้น วิทยากรกระบวนการก็จะทำการเชื่อมโยงให้เห็นความสำคัญ ให้เห็นคุณค่า ของการเรียนรู้ และแสดงให้เห็นประเด็นสรุปที่ชัดเจน โดยการสร้างวิทยากรกระบวนการ นั้นสร้างยาก เพราะวิทยากรกระบวนการต้องมีลักษณะ เข้าใจตัวบริบทของตัวชุมชนหรือ ตัวตำบล เข้าใจวิถีชีวิตของคนที่เกี่ยวข้อง เข้าใจตัวสภาพปัญหา สถานการณ์ปัจจุบัน เข้าใจความสนใจ...”

เนตรดาว ยิ่งยุบล (สัมภาษณ์)

ณากาให้น้อยพาสารวจหมู่บ้าน เพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานชุมชนประกอบการจัด กระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ในระหว่างเดินสำรวจทำหมู่บ้าน กล้าชี้จักรยานมา หาดกาและน้อย

กล้า : สวัสดีครับ คุณฉกาจ

ฉกาจ : สวัสดี นายกล้า จะไปไหนหรือครับ

กล้า : ตั้งใจมาหาคุณฉกาจนี้แหละครับ วันนี้ผมไปเข้ารับการอบรมของจังหวัดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน วิทยากรบรรยายถึงการถอดความรู้ ว่าเป็นขั้นตอนที่ช่วยให้ชุมชนได้รับความรู้ที่แท้จริง ผมฟังแล้วยังงงๆ ก็เลยว่าจะมาขอให้คุณฉกาจอธิบายให้ฟังหน่อยนะครับ เพราะผมคิดว่าเราอาจต้องใช้การถอดความรู้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนของเราครับ

ฉกาจ : นายกล้านี้หัวก้าวหน้าจริงๆ ญกต้องแล้วที่การถอดความรู้เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้ชุมชนได้รับความรู้ที่แท้จริงทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับชุมชน แต่จริงๆ แล้วการถอดความรู้เป็นแค่ขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการที่เรียกว่า การจัดการความรู้ เพราะการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วย การถอดความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การนำความรู้ไปใช้ และการเก็บรักษาความรู้ เพราะความรู้ที่คนในชุมชนหรือความรู้ของชุมชนไม่ใช่การถอดความรู้ออกมาเพียงอย่างเดียว จะต้องนำมาพูดคุย แลกเปลี่ยน กับทุกคนในชุมชน เพื่อให้ทุกคนสามารถนำความรู้ไปปรับใช้กับตัวเอง และรักษาความรู้นั้นให้คงอยู่หรือมีการปรับปรุงความรู้ให้ดีขึ้นต่อไป และความรู้เหล่านี้เองที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนของเรา

กล้า : พอจะเข้าใจแล้วครับ ผมอยากให้ชุมชนของเราจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนเร็วๆ ซะแล้วละครับ

ฉกาจ : เอาอย่างนี้นะนายกล้า ผมจะเล่าให้ฟังเกี่ยวกับการถอดความรู้ให้ละเอียด คุณจะได้พาคนอื่นทำตามได้

กล้า : แหม ดีครับ

ฉกาจ : สิ่งที่ผมจะเล่าต้องเริ่มจากการจัดการความรู้ก่อนนะ

กล้าคิดว่า กระบวนการจัดการความรู้สามารถช่วยให้ชุมชนของเขาเกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน เขาจึงขอให้ฉกาจอธิบายเรื่องการจัดการความรู้ ฉกาจจึงอธิบายว่าการจัดการความรู้คืออะไร และทำอย่างไร?

การจัดการความรู้ คือ การดึงเอาความรู้ประสบการณ์ที่สั่งสมอยู่ในตัวตนของแต่ละคนออกมาใช้ หรือนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนอื่น ๆ หรือชุมชนโดยรวม อันจะส่งผลให้เป็นกุศลบุญต่อการพัฒนาชุมชน และจะช่วยให้ชุมชนสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมได้อีกด้วย การกระทำดังกล่าวนี้ เรียกว่า การจัดการความรู้ ซึ่งมีขั้นตอนอยู่ ๔ ขั้นตอน ในการกระทำเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม

ขั้นตอนที่ ๑ เรียกว่า **การถอดความรู้** คือ การดึงหรือถอดความรู้หรือประสบการณ์จากคนเก่าๆ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ที่มีประสบการณ์ต่างๆ หรือผู้นำชุมชน เป็นต้น ออกมารวมไว้และสร้างเป็น องค์ความรู้ เพื่อเป็นมรดกของชุมชน

ขั้นตอนที่ ๒ เรียกว่า **การแลกเปลี่ยนเรียนรู้** คือ กรรมวิธีต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดกระบวนการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันและกันของคนในชุมชน ส่งผลให้ได้ แนวคิด หรือ มุมมอง ใหม่ ๆ

ขั้นตอนที่ ๓ เรียกว่า **การนำความรู้ไปใช้** คือ การนำเอา องค์ความรู้ หรือ แนวคิด หรือ มุมมอง ต่างๆ ที่ได้มาไปประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตจริง และก็ต้องไม่ลืมสังเกตว่านำไปใช้ประโยชน์ได้จริงหรือไม่ หรือต้องมีการปรับปรุง ดัดแปลง อย่างไร

ขั้นตอนที่ ๔ เรียกว่า **การบำรุงรักษาความรู้** คือ กระบวนการในการนำผลลัพธ์ที่เกิดจากขั้นตอนที่ ๓ มาวิเคราะห์ ทบทวน ตกแต่ง ต่อเติม ให้ทันสมัยและสอดคล้องกับวิถีของชุมชน แล้วจึงนำไปเก็บรักษาไว้ในระบบฐานความรู้ของชุมชน เพื่อให้คนรุ่นต่อไป นำไปใช้ประโยชน์ได้อีกเมื่อมีความจำเป็น

เรื่องเล่าเร้าความคิด

“...ชุมชนมีถอดเกี่ยวกับเรื่องชุดความรู้แก่น บทเรียนการพัฒนาตำบลประเด็น ความรู้ที่ได้จากการถอดความรู้เป็นข้อมูลที่เค้าสามารถยืนยันได้ แต่งานพัฒนายืนยันไม่ได้ เพราะแต่ละคนไม่เหมือนกัน จังหวะ ความสามารถ ความตั้งใจ ไม่เหมือนกัน แล้วแต่ใครจะใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ได้จากการถอด ชุมชนมีหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์เดือน ทำมาตั้งแต่ทำงานกับ สกว. ทำมาอย่างต่อเนื่อง แล้วทำตัวหนังสือใหญ่ๆ เพราะถ้าตัวเล็ก แล้วอ่านยาก ทำให้ง่าย เค้าเอาไปใช้ประโยชน์ได้สองอย่าง เป็นการหาความรู้ส่งไปให้เค้า หาความรู้แบบต่อเนื่อง สอง กระตุ้นเตือน เป็นตัวเชียร์ ถ้าใครทำความดีอะไร ก็มาใส่ในนี้...”

สมพงษ์ สุทธิวงษ์ (สัมภาษณ์)

“...ตำบลนาทอน ทุกเดือนจะมีเวทีการถ่ายทอดที่ห้องประชุมสภา อบต. จะรวม ๔ องค์กรหลัก ๑.องค์การศาสนา ๒.ท้องที่ ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ป่าไม้ สาธารณสุข ๓. ท้องถิ่น ผู้บริหารและพนักงาน ๔.ภาคประชาชน จะมีกลุ่มสตรีเยาวชน แม่บ้าน คีนชีวิตสู่ธรรมชาติ คนที่เป็นเจ้าภาพคือท้องถิ่น จัดในวันที่ ๒๕-๒๖ ของทุกเดือน มาประชุมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เช่น ผู้นำทางศาสนาตอนนี้ศาสนาทำอะไรกันอยู่ เขาก็บอกว่าทุกวันพฤหัสบดีจะมีการเรียนเรื่องศาสนาทุกมัสยิด อีก ๓ ฝ่ายก็จะร่วมเรียนรู้กับเขาหลังจากนั้นก็จะมีการทำพิธีประโยชน์ ตอนเช้าจะไปพัฒนามัสยิด/สำนักสงฆ์ ช่วงบ่ายฟังการบรรยายธรรม เป็นการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้และเป็นการถ่ายทอดกัน...”

ตรา เหมโคกน้อย (สัมภาษณ์)

975

ผู้ใหญ่ทองนัดประชุมแกนนำและอาสาสมัครเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนที่บ้านของผู้ใหญ่ทอง กล้าและน้อยมาถึงบ้านผู้ใหญ่ทองก่อนเวลานัด จึงมานั่งคุยกับฉกาจและผู้ใหญ่ทองที่นอกชานบ้าน

กล้า : ผู้ใหญ่ทองกับคุณฉกาจจะต้องเตรียมสร้างอะไรหรือครับ เพื่อใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

ผู้ใหญ่ทอง : อะไรกันนายกล้า จะสร้างอะไรหรือ

กล้า : ถ้าไม่ทราบสิครับผู้ใหญ่ทอง ก็เรียกประชุมแกนนำและอาสาสมัคร ผมจึงเข้าใจว่าเราอาจต้องเตรียมตัวสร้างเครื่องมือหรือสถานที่เตรียมไว้ก่อนอย่างไรละครับ

ฉกาจ : ไม่ใช่หรือนายกล้า การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนมีวิธีการที่หลากหลาย สิ่งที่ต้องจัดเตรียมก็คือ เราต้องสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชนให้เกิดขึ้น เราควรเน้นการจัดเวทีให้ทุกคนได้พูดคุยและวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไข อาจจะมีเครื่องมือที่ต้องมีในการพูดคุย เช่น แผนที่ความคิด บัตรคำ แผนที่ฤดูกาล ที่ช่วยสร้างความเข้าใจให้มากขึ้น แต่ไม่จำเป็นต้องก่อสร้างอะไรขึ้นมาหรอก

น้อย : แค่พูดคุยกันเองหรือครับคุณฉกาจ ทำไมมันง่ายขนาดนั้น

ฉกาจ : ไม่ใช่พูดคุยกันเฉยๆ หรือนายน้อย ในการพูดคุยก็ต้องมีเทคนิคอีกมาก เพราะทุกคนก็อยากพูดปัญหาและเสนอแนวทางแก้ไขของตัวเอง เราอาจต้องใช้เทคนิคการสนทนา การระดมความคิดเห็น หรือบางครั้งชาวบ้านอาจจะไม่ยอมพูดปัญหาที่แท้จริง เราก็ต้องใช้การใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นออกมา และต้องอาศัยแกนนำและอาสาสมัครทุกคนในการไปเชิญชวนให้ชาวบ้านทุกคนออกมาร่วมกิจกรรมในครั้งนี้

ตัวอย่าง คำถามที่ใช้กระตุ้นให้ชาวบ้านคิด

- “รัฐบาลแก้ปัญหานี้ได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้พวกเราจะทำอะไรต่อไป
- “ทำนาเองแต่ทำไมต้องซื้อข้าวกิน”
- “ทำอย่างไรให้ลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยอดทรายสูงในชุมชนได้
- “ทำไมรายจ่ายซื้อผลไม้นี้สูง ในขณะที่พื้นที่สามารถปลูกได้”

กล้า : แล้วชาวบ้านแต่ละคนก็อาจมีปัญหาไม่เหมือนกัน อย่างนี้ไม่มีปัญหาให้แก้ไข เป็นร้อยเป็นพันหรือครับ

ผู้ใหญ่ทอง : ใช่แล้วกล้า เพราะปัญหามีมากมาย แต่เราต้องร่วมกันวิเคราะห์ว่า ปัญหาอะไรสำคัญที่สุด เมื่อนำมาแก้ไขแล้วทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้มากที่สุด ก็ต้องอาศัย พวกนายทุกคนเป็นปากเป็นเสียง ช่วยกันประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจให้แก่ชาวบ้านอีกแรงหนึ่งด้วย

น้อย : เรื่องนี้ผู้ใหญ่ทองและคุณฉกาจไม่ต้องห่วงครับ อาสาสมัครของเราทุกคน เป็นคนที่อยู่ในชุมชนมานาน ทุกคนต่างก็ต้องการให้ชุมชนของเราเจริญก้าวหน้า ผมเชื่อว่า ทุกคนต้องร่วมมือร่วมใจกันเป็นอย่างดีแน่นอนครับ

ผู้ใหญ่ทอง : เห็นนายกล้าและนายน้อยรับปากแข็งขันอย่างนี้ ฉันก็เบาใจ ปีนี้ หมู่บ้านอาจจะเป็นชุมชนตัวอย่างให้กับชุมชนอื่นๆ บ้างก็ได้นะ

แผนที่ชีวิตและแผนที่ชุมชนของ
ชาวบ้านจังหวัดกาฬสินธุ์

ฉกาจ กล้า น้อย และผู้ใหญ่ทอง ได้ช่วยกันสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้
ให้เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านหนองปลาชุมมาแล้ว พวกเขาทำอะไรบ้าง และทำ
อย่างไร? เรามาฟังพวกเขาเล่าความสำเร็จกัน

ฉกาจ : เทคนิคที่สำคัญมากที่ไม่ว่าใครก็ตาม ถ้าต้องนำชุมชนต้องทำให้ได้ คือ
การจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน อย่าไปนัดประชุม
เวลาที่ชาวบ้านไม่ว่าง เช่น ช่วงละหมาด ช่วงเก็บเกี่ยวพืชผลเป็นอันขาด

น้อย : เมื่อชาวบ้านมารวมกันแล้ว หลายคนอาจไม่ยากพูดหรือแสดงความคิดเห็น
เราต้องมีเทคนิคช่วย เช่น ให้เขียนใส่บัตรคำ เข้ากลุ่มเขียนแผนที่ความคิด หรือแผนผังทาง

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

สังคม ทำปฏิทินแผนที่ฤดูกาล เขียนวงจรการผลิตของชุมชน ถ้าให้เขียนแบบนี้ความคิดจะเกิด

ผู้ใหญ่ทอง : ผมพบว่า เราต้องให้ทุกคนรู้ว่าเขาเป็นคนสำคัญ ความคิดของเขาสำคัญ เขาต้องมาแสดงความคิด อย่าส่งคนอื่นมาแทน และอย่ามองข้ามเด็กและเยาวชนของเรา พวกเขามีความคิดดีๆ เยอะ คำถามของเด็กๆช่วยให้ผู้ใหญ่อย่างเราต้องหยุดคิดหาคำตอบเหมือนกัน เราควรให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้มากๆ **แต่ก็ต้องไม่ลืมที่จะให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการทำบัญชีครัวเรือนด้วย**

กล้า : ผมเคยเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมเวลามีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หรือคนใหญ่ๆ โตะๆ เข้ากลุ่มด้วย คนอื่นเจียบหมดเลย ผมว่าเราต้องใช้เทคนิคการจัดกลุ่มให้ดี กระจายท่านเหล่านั้นไปหลายๆ กลุ่ม ถ้าเป็นไปได้ และอีกอย่างคือ หากคนที่มีความสามารถเยอะ เช่น หลวงพี่ ปรารักษ์ชาวบ้าน หรือใครก็ตาม เราต้องไม่ปิดกั้นโอกาสท่าน ต้องให้ท่านได้แสดงความคิดมากๆ

ฉกาจ : แต่คงให้พูดมากนักไม่ได้นะนายกล้า คงต้องใช้เทคนิคบ้าง ไม่เช่นนั้นคนอื่นอดพูดกันพอดี **แกนนำและวิทยากรกระบวนการอาจต้องชี้ทิศทางของการแสดงความคิดเห็นให้ทุกคนเข้าใจร่วมกัน และชี้ให้เห็นว่าแต่ละคนมีความสำคัญ มีศักยภาพ หรือใช้เทคนิคการสนทนา กำหนดเป็นกติกาว่าถ้าใครถือปากกา คนนั้นมีสิทธิพูด**

กล้า : ครับ บางทีชาวบ้านก็ใช้เวทีนำเสนอผลงานของคนในชุมชน เพื่อให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้

ผู้ใหญ่ทอง : ผมว่า การทำบัญชีครัวเรือนช่วยให้พวกเราเกิดการแก้ปัญหา ทุกฝ่ายมาร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาวิธีแก้ปัญหา

น้อย : วัฒนธรรมของพวกเราที่สำคัญมากนะครับ วัฒนธรรมการทำงานกลุ่ม คือเราต้องไม่ลืมว่าเราต้องร่วมแรงร่วมใจกันทำงานเพื่อชุมชน บางครั้งก็อาจต้องมีการโฆษณาชวนเชื่อให้เข้าร่วมเรียนรู้ โดยติดป้ายเชิญชวนนะครับ

ผู้ใหญ่ทอง : พูดถึงสื่อเชิญชวนแล้ว เราต้องนำสื่อมาใช้ให้มากที่สุด ไม่ใช่ใช้ในการเชิญชวนหรือโฆษณาเท่านั้น สื่อยังมีประโยชน์ในการนำเสนอข้อมูลของชุมชน อาจเป็นวิธีดีหรือภาพก็ได้

กล้า : ผมอยากให้คุณฉกาจช่วยบอกเทคนิคการจัดเวทีของแกนนำและวิทยากรกระบวนการให้พวกผมเข้าใจเพิ่มขึ้นอีกหน่อยครับ

ฉกาจ : ได้เลยนายกกล้า ในฐานะที่นายกกล้าเป็นแกนนำชุมชน เริ่มแรกนายกกล้าต้องอธิบายให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการเข้าร่วมเรียนรู้ ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เข้าร่วมพัฒนาชุมชน และชี้ถึงผลเสียที่เกิดให้กับชาวบ้านได้ชัดเจน เวลาจัดเวทีอาจเชิญเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐมาร่วมงานด้วยตามความจำเป็น ห้ามจัดเวทีหลายเวทีซ้ำซ้อนกัน ต้องใช้เวทีที่สมาชิกมีอยู่แล้ว แล้วเสริมกระบวนการเรียนรู้เข้าไป เวลาคุยกับชาวบ้านก็ต้องใช้คำพูดง่ายๆ ใครไม่กล้าพูด เราต้องถามคำถามให้เขาตอบหรือให้เขาเขียนตอบ กระดาษเพียง ๑ แผ่นก็ทำให้มีกิจกรรมเกิดขึ้นได้ แต่ถ้าชาวบ้านขาดทักษะด้านการจดบันทึก เราอาจต้องเพิ่มทักษะเหล่านี้ให้กับชาวบ้านเพิ่มเติมด้วย เพราะเราควรฝึกให้ชาวบ้านรู้จักจัดบันทึกข้อมูลเอง แกนนำและวิทยากรกระบวนการก็ต้องพยายามตั้งคำถามและคืนข้อมูลที่มีไปยังชุมชนให้มากที่สุด เพื่อให้ชุมชนพยายามหาคำตอบให้กับตนเองอยู่เสมอ

ผู้ใหญ่ทอง : แกนนำอย่างนายกกล้า นายน้อย เอง ก็ต้องเหนื่อยหน่อยนะ เพราะแกนนำต้องคอยเป็นธุระ ให้ความช่วยเหลือเวลาชาวบ้านมีธุระเดือดร้อนมาอย่างทั่วถึงที่

น้อย : คุณฉกาจครับ ผมเคยได้ยินเรื่องการจุดประกายความคิดของคนในชุมชนมันเป็นอย่างไรครับ

ฉกาจ : อ้อ ก็คือ การทำอย่างไรให้ชาวบ้านรู้จักที่จะคิดเป็น คิดเพื่อตัวเอง คิดเพื่อชุมชน

น้อย : แล้วคุณฉกาจมีเทคนิคอย่างไรบ้างครับ

ฉกาจ : วิธีที่ง่ายที่สุด คือ ใช้การถามคำถามให้คิด เช่น รัฐบาลแก้ปัญหานี้ได้ไหม ทำอย่างไรให้ลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยอดรายจ่ายสูงในชุมชนได้ ทำไมรายจ่ายซื้อผลไม้สูงในขณะที่มีพื้นที่สามารถปลูกได้เท่าเดิม ทำนาเองแต่ทำไมต้องซื้อข้าวกิน ถ้าแก้ปัญหาไม่ได้พวกเราทำอะไรต่อไป

ผู้ใหญ่ทอง : ผมของเสริมเทคนิคที่ผมเคยใช้แล้วดีทีเดียว คือ การใช้ปัญหาของชุมชนเป็นตัวเดินเรื่องเพื่อสร้างความร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน อาจต้องยกปัญหาหรือความผิดพลาดที่เคยเกิดขึ้นในชุมชนมาพูดต่อยกกับชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านเริ่มคิดที่จะเปลี่ยนแปลง หรืออาจให้เด็กและเยาวชนเป็นผู้สะท้อนปัญหาของชุมชน แล้วใช้กระบวนการกลุ่มในการแก้ปัญหาชุมชนและการเรียนรู้ของชุมชน เน้นแรงศรัทธาหรือจุดเด่นของชุมชนเพื่อดึงสมาธิมาเข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้หรือแก้ปัญหา ถ้าจำเป็นก็ต้องใช้สื่อประชาสัมพันธ์เชิญชวนมาร่วมเรียนรู้บ่อยๆ อย่างต่อเนื่อง

เราอาจต้องใช้ทีมพี่เลี้ยง แกนนำ หรือแม้แต่คนที่เป็นวิทยากรกระบวนการ เข้าไปคลุกคลีกับชุมชน จะได้รู้จักปัญหาที่แท้จริง นำปัญหามาเรียนรู้ ปัญหานั้นต้องเกิดในชุมชน พวกเขาถึงจะตระหนัก หรือกลัวเสียประโยชน์ถ้าไม่เข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน และถ้าใครมีอะไรดี ต้องให้นำเสนอด้วยตนเอง เช่น ใครควบคุมรายรับ-รายจ่ายได้ ต้องให้นำเสนอเขาจะได้ภาคภูมิใจ ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ได้ทั้งนั้น ผมขอย้ำนะว่า ใครคิด ใครทำ ต้องให้มาเป็นตัวแบบให้คนอื่นเรียนรู้ แต่ก็ต้องแน่ใจก่อนว่าสิ่งที่เขาคิด เขาทำ เชื่อถือได้จริง และบางครั้งอาจต้องจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้เพิ่มเติมไปด้วย

กล้า : โอ้โฮ ผู้ใหญ่ทองครับ เทคนิคที่ผู้ใหญ่เล่ามานี้สุดยอดเลยครับ ขอแสดงความนับถือเลยครับ

ฉกาจ : ผมก็ฟังเพลินเลยครับผู้ใหญ่ทอง ได้ทบทวนเทคนิคของตัวเองเหมือนกันครับ ผมขอเพิ่มเติมอีกสักนิด เพื่อให้นายกกล้ากับนายน้อยนำเทคนิคไปใช้ได้มากขึ้น การเรียนรู้ของชุมชนมักเริ่มจากข้อมูลของชุมชนมาก่อน เช่น บัญชีครัวเรือน ดังนั้น การให้ชาวบ้านเอาปัญหาเล็กๆ ของครัวเรือนมารวมกันก็จะกลายเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชน จากภาพเล็กกลายเป็นภาพใหญ่ที่อาจทำให้ทุกคนคาดไม่ถึง ดังนั้น ถ้าจะแก้ปัญหาก็ต้องแก้อย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทุกส่วน แต่ละครัวเรือนก็จะเรียนรู้เรื่องของตน ชุมชนก็เรียนรู้ด้วยเหมือนกัน

น้อย : ทุกขั้นทุกตอนมีเทคนิคทั้งนั้นเลยนะครับ ผมฟังดูแล้วก็น่าจะพอทำได้ หรือหากมีปัญหาอะไรก็คงต้องให้คุณฉกาจเป็นพี่เลี้ยงด้วยนะครับ

ฉกาจ : ยินดีเลยครับ

เรื่องเล่าเร้าความคิด

“...วิธีการพูดคุยกับชาวบ้านที่ละคนใช้เฉพาะกรณีที่เรากำลังจะโฟกัส วัดตัวแล้วค่อยตัดผ้า แต่ถ้าหากว่าคนกลุ่มใหญ่จะไม่ถามทีละคน ใช้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการสารพัดหลากหลาย ที่มีอยู่ในกระบวนการอบรม กิจกรรม เกม เพลง ฯลฯ ละลายพฤติกรรมพวกนี้ เป็นปกติใช้เสียไหล่ก่อน กิจกรรมไหล่ก่อน แต่พออบรมเสร็จแล้ว ถ้าจะไล่เป็นขั้นตอนนะ อบรมเสร็จแล้ว กลับไปทำ เราเห็นว่าใครตั้งใจทำ นั่นแหละคือเพชรที่เราจะไปเจียรระโน วิธีการเจียรระโนค่อยไปตัดทีละตัว...”

พระมหาสุภาพ พุทธวิริโย

“...จากการที่ไปประชุมมีอีกเทคนิคของการบันทึกบัญชีคือ อยากรู้ให้ลูกช่วยบันทึกบัญชี โดยให้รางวัล จะบอกว่าใครที่จะดูแลเรื่องไฟฟ้า (เป็นการประหยัดไปด้วย) ใครดูเรื่องน้ำประปา ก็ให้มีการบันทึกบัญชีด้วย และให้พ่อแม่ตั้งเป้าว่าถ้าบิลเก็บค่าน้ำค่าไฟเดือนนี้มันสูงสุด สมมติว่า ๑,๐๐๐ บาททำไงจะลดลงได้ จากการที่บันทึกบัญชีก็จะเห็นทุกเดือนๆ ที่นี้ก็ตั้งเป้าว่าถ้ามีการลดค่ากระแสลงได้จาก ๑,๐๐๐ บาท สมมติเหลือ ๗๐๐ บาท เหลือ ๓๐๐ บาทก็นำไปเป็นรางวัลให้ลูก ลูกก็อยากได้รางวัลจะช่วยกันปิดไฟปิดน้ำ เห็นใครเปิดทิ้งไว้ก็จะไปปิด เป็นเทคนิคในการประหยัดและช่วยปลูกจิตสำนึกให้ลูกให้เห็นความสำคัญของการบันทึกบัญชี ตอนนี้ใน ตำบลนาคู่ ได้ทำบัญชียังไม่เต็มทุกครัวเรือนแต่พยายามส่งเสริมในเรื่องของการจัดทำแผน แผนพัฒนาชุมชนก็ผลักดัน แผนแต่ละหมู่บ้านจะมีแผนที่ของหมู่บ้าน ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติหมู่บ้าน มีการอัปเดตข้อมูลทุกปี...”

รพีพัตร มหาโคตร (สัมภาษณ์)

“...ชุมชนมีพื้นที่เปิดเพื่อการเรียนรู้ มีเวทีแบบพบปะกัน แต่ไม่ใช่เป็นสถานที่นัดประชุม อย่างแบบที่ชุมชนนาบัวก็ไปที่สนามชัย แบบที่คนหลายคนมาพบปะเจอกัน ให้ความกันเอง สร้างการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ สมัยก่อนใช้ที่วัด ไม่จำเป็นต้องประชุม ใครมีอะไรก็มาได้...”

อนุชา แหสมุท (สัมภาษณ์)

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

“...ในที่มงานหมู่บ้านละห้าคน เรามาสัมพันธ์ มาคุยกันบ่อย ใช้วิธีคุย ถามกัน แล้วพวกเรา ต้องมาช่วยกันหาคำตอบให้ได้ และแต่ละคนต้องช่วยกันสร้างคำถามขึ้นมาให้มากที่สุด แล้วเราก็ต้องช่วยกันหาคำตอบให้ได้ เราก็บอกว่ันนี้แหละคืองานวิจัยของชาวบ้าน ถ้าเรา สามารถตั้งโจทย์ได้ หาคำตอบได้ ทุกอย่างมันก็ได้ข้อสรุป คำถามที่เราจะถาม เราก็ต้องมี ข้อมูลเบื้องต้น คนถามต้องมีข้อมูลเบื้องต้นที่เราถามแล้ว อย่าให้มันเลื่อนลอย ให้มันลงไป ตรงกับเรื่องต่างๆ ที่มันกำลังมีอยู่ เราก็ต้องมีข้อมูลเบื้องต้นมาเล็กน้อยก่อน ในการตั้ง คำถาม แล้วก็จะมีคนตอบได้ พอมีคนตอบได้เริ่มต้นขึ้นมาแล้วก็ขยายปัญหานั้นออกไป เรื่อยๆ...”

ประยงค์ รัตนรงค์ (สัมภาษณ์)

ผู้ใหญ่ทองแดงเดินทางไปพบนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อแจ้งความคืบหน้าการ วางแผนชุมชนของหมู่บ้าน และมีแผนที่จะเชิญนายก อบต. มาเข้าร่วมการประชุมครั้งแรกของ หมู่บ้านอีกด้วย

ผู้ใหญ่ทอง : สวัสดีครับ ท่านนายกสมชาย

นายก อบต. สมชาย : สวัสดี ผู้ใหญ่ทอง เชิญครับๆ คนกันเองทั้งนั้น วันนี้มา หาผมถึงที่ทำการ มีอะไรให้ผมและคณะรับใช้ครับ

ผู้ใหญ่ทอง : ผมจะมาขอเชิญท่านไปเข้าร่วมการประชุมวางแผนชุมชนของหมู่บ้าน หนองปลาบู่ที่จะจัดขึ้นสัปดาห์หน้าครับ

นายก อบต. สมชาย : หมู่บ้านของผู้ใหญ่ทองทำงานกันรวดเร็วจริงเสียะ ผู้ใหญ่ ทองนี้ไฟแรงกว่าหนุ่มๆ ซะอีกนะ

ผู้ใหญ่ทอง : มิได้ครับ ผมโชคดีมากกว่าที่ชุมชนของผมร่วมมือร่วมใจ ภาระคือเรื่องัน ที่พัฒนาชุมชนของเราให้ก้าวหน้าครับ

นายก อบต. สมชาย : ครับ ผมก็คิดว่าเช่นนั้น ไม่มีอะไรจะดีไปกว่าคนในชุมชน รักและสามัคคี ทำเพื่อส่วนรวมและชุมชนของเราเองนะครับ เห็นหมู่บ้านของผู้ใหญ่ทองเป็น แบบนี้ ผมจะไม่ไปก็คงจะกระไรอยู่ครับ ถ้าอย่างนั้นผู้ใหญ่ให้รายละเอียดผมไว้ด้วยได้ไหม ครับ ผมคิดว่าถ้ามีการดำเนินงานเป็นรูปธรรมขนาดนี้ ผมอยากให้มีการเชิญตัวแทนจากทุก ภาคส่วนมาร่วมประชุมวางแผนชุมชนไปพร้อมๆ กันเลย ไม่ว่าจะเป็นระดับตำบล ระดับอำเภอ หรือระดับจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด สาธารณสุขอำเภอ เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ ประมงจังหวัด ประมงอำเภอ รวมถึงอาสาในหมู่บ้านของผู้ใหญ่อีกหลายๆ ฝ่ายด้วยครับ

เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการ อย่างเป็นระบบ ผมยินดีที่จะช่วยประสานงานในส่วนตรงนี้ครับ

ผู้ใหญ่ทอง : ขอขอบคุณมากเลยครับท่านนายกสมชาย ผมต้องขอขอบคุณแทนชาวบ้านหนองปลาปูนทุกคนด้วยใจจริงครับ ผมมีเรื่องรบกวนท่านนายกสมชายอีกเรื่องหนึ่งครับ คือ ผมอยากทราบวิธีการเชื่อมโยงบุคลากรทุกภาคส่วน เพื่อที่ผมจะได้นำไปปฏิบัติครับ

นายก อบต. สมชาย : ได้เลยครับผู้ใหญ่ทอง

นายก อบต.สมชาย แนะนำให้ผู้ใหญ่ทองขอความร่วมมือเพื่อเชื่อมโยงบุคลากรทุกภาคส่วนในการวางแผนชุมชนอย่างไร?

ผู้ใหญ่ทองต้องจัดตั้งคณะทำงานที่จะสามารถช่วยผู้ใหญ่ทองได้ทุกระดับ และเริ่มจากระดับสูงสุดก่อน คือ ๑) **คณะทำงานระดับจังหวัด** ได้แก่ ผู้ว่าราชการ รองผู้ว่าราชการ หัวหน้าส่วนราชการ ในระดับจังหวัดต่างๆ นายแพทย์สาธารณสุข จังหวัด ผู้อำนวยการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด เกษตรจังหวัด ปศุสัตว์จังหวัด ประมง จังหวัด หัวหน้าสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด ทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และติดตามประเมินผล ในภาพรวมของ

จังหวัด **๒) คณะทำงานระดับอำเภอ** ได้แก่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ เกษตรอำเภอ ปศุสัตว์อำเภอ ประมงอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ ขั้วแทนจากภาคประชาสังคม ตัวแทนจากภาคประชาชน องค์การภาคเอกชน มูลนิธิ สมาคม และชมรมฯ ทำหน้าที่ สนับสนุน ส่งเสริม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และติดตามประเมินผลใน ภาพรวมของอำเภอ **๓) คณะทำงานระดับตำบล** ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วน ตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและ แผน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนจากภาคประชาสังคม ตัวแทนจากภาคประชาชน องค์การ ภาคเอกชน มูลนิธิ สมาคม และ ชมรมฯ ทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม ร่วมคิด ร่วม วางแผน ร่วมดำเนินการ และติดตามประเมินผลในภาพรวมของตำบล และ **๔) คณะทำงานระดับหมู่บ้าน** ประกอบด้วย อาสาต้นแบบ นักจัดการความรู้ คนต้นแบบ บัญชีครัวเรือน และอย่าลืมว่าบางครั้งจะต้องเปิดรับอาสาสมัครปฏิบัติงานในพื้นที่ด้วย

เมื่อผู้ใหญ่ทองใต้คนช่วยเหลือตามที่จำเป็นแล้ว ผู้ใหญ่ทองต้องจัดทำ แผนงาน/โครงการ เพื่อแก้ปัญหาชุมชน โดยเชื่อมโยงกับกระบวนการระดับท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด และภูมิภาค การประสานงานแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ **๑) ระดับท้องถิ่น** โดยเสนอแผนตำบลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนของชุมชน ที่แสดง ความรุนแรงของปัญหาชุมชน เพื่อให้ผู้นำท้องถิ่นเห็นความสำคัญและผลักดันแผน ชุมชนให้เป็นแผนท้องถิ่น **๒) ระดับอำเภอและระดับจังหวัด** โดยเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัด ของจังหวัด มีระบบติดตามประเมินผลที่เป็นรูปธรรม ทำให้เกิดการเชื่อมโยง ทรัพยากร งบประมาณ และบุคลากรในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และชุมชน **๓) ระดับภูมิภาค** โดยประสานกับหน่วยงานในสังกัดของกรม กระทรวง เพื่อเชื่อมโยง ข้อมูลตามประเด็นปัญหาของชุมชนที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ยกกระดับสู่การเป็นยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัดของกรม กระทรวง ในลักษณะของ การทำโครงการนำร่อง โครงการต้นแบบ โดยมีระบบติดตามประเมินผลที่สร้างผลผลิต และผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมนำไปสู่การเชื่อมโยงทรัพยากร งบประมาณและบุคลากร ระดับกรม กระทรวง รวมไปถึง จังหวัด อำเภอ ตำบล และชุมชน เพื่อผลักดันประเด็น ปัญหาร่วมในวาระแห่งชาติได้

การสร้างความสัมพันธ์กับคนที่จะมาช่วยชุมชนก็มีความสำคัญ ผู้ใหญ่ของ
สามารถสร้าง **ความสัมพันธ์แนวดิ่ง** คือ การทำแผนชุมชนจากข้อมูลของชุมชนและ
ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม และ **ความสัมพันธ์แนวนราบ** คือ สร้าง
ความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในชุมชนเดียวกัน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับ
ชุมชน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับท้องถิ่น ภูมิภาค สร้างความสัมพันธ์
ระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน สร้าง**ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากร** การ
จัดการความสัมพันธ์อาศัยข้อมูลและประเด็นปัญหาของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการ
เรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ส่วนราชการ ภาคธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม โดยมี
เป้าหมายร่วมกันคือ การแก้ปัญหาของชุมชน รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของ
ชุมชนให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากในอดีตการแก้ปัญหาเป็นลักษณะของต่างคนต่าง
ทำรูปแบบดังกล่าวทำให้เกิดความสับสน ซ้ำซ้อนในด้านงบประมาณ หรือบุคลากรที่
รับผิดชอบ หากการดำเนินงานในการพัฒนาชุมชนสามารถจัดการความสัมพันธ์กับ
ทุกภาคส่วนได้อย่างลงตัว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้บรรลุเป้าหมายในการ
ดำเนินงานพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลนั่นเอง

เรื่องเล่าเร้าความคิด

“...กลุ่มคนที่สนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน คนที่สำคัญที่สุดคือ ๑. คนในชุมชน ๒. ภาครัฐใน
ตำบล หมอ ครู เช่น พิชญ์โลกเอาบัญชีครัวเรือนเข้าโรงเรียนให้ครูเข้ามาช่วย ถ้าชาวบ้าน
เก็บข้อมูลมีข้อมูลเยอะ แต่ไม่มีนักวิชาการหรือคนที่มีความรู้เรื่องข้อมูล คนที่เค้ามีย
ประสบการณ์หรือมีความรู้ที่เกี่ยวข้องของชาวบ้านเข้ามาเติมก็จะทำให้ทำให้มุมมองมอง
ได้ยาวขึ้นและมองเห็นทางไปมากขึ้น กรณีอาชีพทางเลือกเมื่อมีข้อมูลอันใหม่หรือมีคน
เข้ามาร่วมคิดใหม่จะทำให้ให้ทาง ทำให้รู้ว่าพี่น้องไม่เคยรวมกลุ่มกันขายเลย ไปขายเอง มี
ปัญหาเรื่องความขึ้น เรื่องแปรรูป เพราะพอมีคนเข้ามาช่วยทำให้เราและพี่น้องมองเห็นว่า
มีทางไหนจะไปได้อีก อันที่ ๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเปิดไฟเขียวก็จะง่าย เช่น นายอำเภอ
ผู้ว่า ข้าราชการเข้ามาร่วมมือ ถึงจะไม่ได้ร่วมมากเพราะเค้ามียงานประจำ แต่ก็พอช่วยได้
เวลาขอความร่วมมือ...”

อนุชา แหสมุท (สัมภาษณ์)

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

เช้าวันอาทิตย์ ผู้ใหญ่ทองเรียกประชุมแกนนำชุมชน วิทยากรกระบวนการ และชาวบ้านที่สนใจร่วมวางแผนชุมชนที่ศาลาวัด หลังจากที่ทำบุญเลี้ยงพระเพลเรียบร้อยแล้ว โดยนัดแนะให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนนำบัญชีครัวเรือนของครอบครัวตนเองมาด้วย

ผู้ใหญ่ทอง : มาพร้อมหน้าพร้อมตากันแล้วใช่ไหมพวกเรา วันนี้เป็นวันแรกที่เราจะมาร่วมกันวางแผนชุมชน ฉันขอให้ทุกคนร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนของเรา

กล้า : พวกเราตื่นเต้นกันมากเลยครับผู้ใหญ่ทอง เป็นเรื่องที่พวกเราไม่เคยรู้ ไม่เคยทำกันมาก่อนเลย มันยากไหมล่ะครับผู้ใหญ่ทอง

ผู้ใหญ่ทอง : จะว่ายากก็ยาก จะว่าง่ายก็ง่าย ละนะนายกล้า ถ้าอธิบายตรงนี้ก็คือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนเริ่มจากทุกคนต้องร่วมกันทบทวนปัญหาและรับรู้เป้าหมายที่เราจะทำเพื่อพัฒนาชุมชนของเรา จากนั้นทุกคนต้องร่วมกันวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา จากนั้นก็ต้องเชื่อมโยงแผนทรัพยากรจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับแผนชุมชนของเรา และเมื่อดำเนินการตามแผนเรียบร้อยแล้วจะต้องประเมินผลและสรุปบทเรียนที่ได้จากการดำเนินการนั้นด้วย

น้อย : โอ้โฮ แค่นี้ก็เริ่มงแล้วล่ะครับผู้ใหญ่ทอง แล้วจะทำได้หรือครับ

ผู้ใหญ่ทอง : เอาน่า ลองกันดูสักตั้ง ฉันว่าไม่เกินกำลังพวกเราหรอก ชาวบ้านหมู่บ้านเรามีความตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจกันมาก ฉันเชื่อว่าเราจะต้องทำได้ถ้าตั้งใจจริง

ฉกาจ : ก่อนอื่น อยากจะขอให้ทุกคนช่วยกันดูข้อมูลบัญชีครัวเรือนของทุกคนว่ารายจ่ายที่ทำให้เกิดปัญหากับครอบครัวของทุกคนคืออะไรบ้าง แล้วเราจะช่วยกันคิดว่าเกิด

จากสาเหตุอะไร มีวิธีแก้ไขได้อย่างไรบ้าง เราจะช่วยกันแก้ปัญหาตั้งแต่ระดับครัวเรือนและขยายไปถึงปัญหาระดับชุมชน เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาที่ครบวงจรอย่างแท้จริง

กล้า : พวกเราได้คุยกันมาบ้างเหมือนกันครับ หลักๆ ก็เป็นเรื่องการทำนา ทำเกษตรกรรม ของพวกเราเอง ที่พวกเรายังเป็นหนี้เป็นสินกันอยู่มาก แล้วเมื่อดูตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน เกือบทุกบ้านก็มีรายจ่ายเกี่ยวกับค่าปุ๋ย ค่าจ้างแรงงาน ค่าเมล็ดพันธุ์ อื่นๆ หลายอย่างเลยครับ

ฉกาจ : ดีมากเลยครับที่ทุกคนให้ความสนใจและมีการพูดคุยกันบ้างแล้ว เราก็คงจะต้องประชุมกันไปอีกหลายครั้งเพื่อช่วยกันคิดว่าสาเหตุเกิดจากอะไรบ้าง แล้วปัญหาที่เกิดขึ้นมีมากน้อยแค่ไหน อะไรคือปัญหาที่สำคัญที่สุด เราจะแก้ปัญหาอะไรก่อน ยังมีรายละเอียดอีกมากที่เราต้องช่วยกัน ก็ต้องขอให้ทุกคนมาเข้าประชุมกันเป็นประจำด้วยครับ

น้อย : ไม่ต้องห่วงครับ พวกเราทุกคนช่วยกันเต็มที่แน่นอน เพื่อชุมชนของเราแล้วอีกอย่าง ตัวชาวบ้านเองก็ได้ประโยชน์ด้วยครับ

กล้า : คุณฉกาจครับ ผมอยากให้คุณฉกาจช่วยอธิบายขั้นตอนของการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนที่ละขั้นตอนอย่างละเอียดได้ไหมครับ

ฉกาจ : ได้สิ แต่ผมต้องขออธิบายเชิงวิชาการนะ เอาที่ละขั้นทีละตอนเลยนะครับ

ขั้นที่ ๑ ทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน

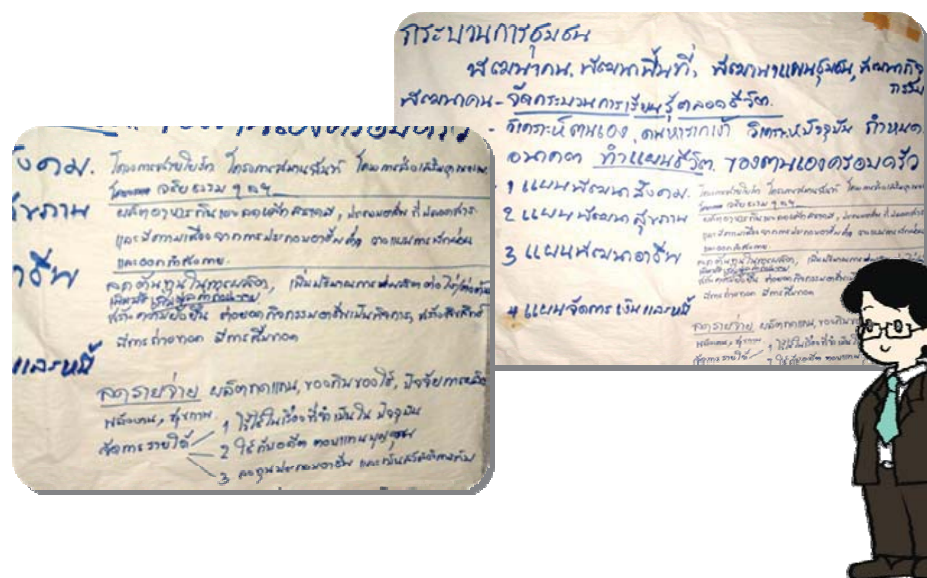
ขั้นแรกนี้ชุมชนต้องรวมตัวกันเพื่อร่วมทบทวนว่าชุมชนมีปัญหาหรือไม่ การทบทวนปัญหานี้ทำได้โดยการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนจากข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและจากข้อมูลบัญชีครัวเรือน และการประเมินวิเคราะห์คุณภาพชีวิตชุมชน ถ้าวิเคราะห์แล้วชุมชนตอบตัวเองได้ว่ากำลังเกิดปัญหาอะไรบ้าง เป็นปัญหามากหรือน้อย เป็นปัญหภายในชุมชนหรือเป็นปัญหาจากสถานการณ์ภายนอกชุมชน จำเป็นที่ชุมชนต้องแก้ปัญหาเหล่านั้น แต่หากเมื่อทบทวนแล้วพบว่า ณ ขณะนั้น ชุมชนไม่มีปัญหา รับด้านที่ต้องแก้ไข แต่ชุมชนต้องการยกระดับชุมชนให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ ก็ต้องช่วยกันบอกให้ได้ว่าต้องการยกระดับเรื่องอะไร เมื่อกำหนดได้ดังนี้ชุมชนก็จะสามารถร่วมกันรับรู้ถึงปัญหาชุมชน หรือร่วมรับรู้ถึงการยกระดับชุมชน

๑.๑ การทบทวนปัญหาของชุมชน คือ การที่ชุมชนช่วยกันค้นหาว่าชุมชนของตนมีปัญหาหรือไม่ มีปัญหาเรื่องอะไรเป็นปัญหาระดับใด มีใครเกี่ยวข้องกับปัญหาเหล่านั้นบ้าง ชุมชนต้องนำข้อมูล ๒ ประเภทมาช่วยในการทบทวนปัญหาของชุมชนได้แก่ ๑. ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เช่น ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ทางกายภาพ ข้อมูลทางเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ ๒. ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน

๑.๒ การร่วมรับรู้ถึงปัญหาชุมชน เพื่อการยกระดับชุมชน เพื่อแยกแยะปัญหา ความเป็นจริง โดยการจัดลำดับความสำคัญของปัญหารวมถึงผลกระทบที่คนและชุมชนจะได้รับ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการกำหนดเป้าหมายเพื่อการแก้ปัญหาหรือเพื่อการพัฒนาหรือยกระดับชุมชน

การทบทวนปัญหาชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิตของจังหวัดนครศรีธรรมราช

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

เรื่องเล่าเร้าความคิด

“...การวางแผนชุมชนต้องให้เค้ามี่เวทีร่วมกันให้เขามาได้ร่วมพูดคุย มาวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ วิเคราะห์ถึงปัญหาต่างๆ ในเวทีแต่ละครั้งเราเน้นถึงว่า เรายกปัญหาเด่นๆ ของในพื้นที่ตรงนั้นขึ้นมา ก่อนที่เราจะจัดเวทีขึ้นตรงไหน เราก็ต้องไปศึกษาก่อน ว่าในพื้นที่ตรงนั้นอะไรที่เป็นปัญหาหลักๆ ชักก็เรื่อง พอมาคู่ในภาพกว้างๆ แล้วก็ถามว่าปัญหาที่มันมีอยู่ทุกๆ ไปในปัจจุบัน ใครมีปัญหานี้บ้าง แต่ส่วนใหญ่ถ้าเราพูดถึงปัญหาหนี้สิน ทุกพื้นที่ก็มีแล้วแยะเลย แยกไปเป็นกลุ่มย่อย มันได้กลุ่มย่อยประมาณสามสี่กลุ่มขึ้นมาในพื้นที่ตรงนั้น คู่กันเสร็จเรียบร้อยแล้ว พอมารู้ข้อสรุปเบื้องต้น ว่าเราจะทำอะไรกับเรื่องนี้ ที่จริงมันไม่ได้จบตรงนั้นหรอก แต่มันทำให้มีเวทีต่อ ข้อสรุปตรงนั้นมันจะต้องไปทำต่อ ข้อสรุปจากการศึกษาจากการวิเคราะห์ตรงนั้นมันได้รายละเอียด และเวลามาร่วมกัน มันจะทำให้ข้อสรุปตรงนี้ มีประโยชน์กับทุกกลุ่ม เพราะคนหนึ่งมีปัญหาเกือบจะทุกเรื่องนั้นแหละ แต่ปัญหาอะไรที่เป็นปัญหานั้นระดับหนึ่ง อันดับสอง อันดับสาม ของเขาอยู่ ก็จะได้ความรู้ แล้วก็ได้นำแนวทางในการนำไปใช้ในชีวิตของเขา...”

ประยงค์ รัตนรงค์ (สัมภาษณ์)

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

ขั้นที่ ๒ ร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน

๒.๑ การกำหนดระดับเป้าหมายและวิสัยทัศน์ชุมชน

การกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ชุมชน เป็นการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีทั้งทิศทางระยะสั้น ระยะกลาง หรือระยะยาว ทั้งนี้ชุมชนที่จะสามารถกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของตนเองได้ต้องสามารถวิเคราะห์ชุมชนจากการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนและอื่นๆ ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทอย่างแท้จริง ชุมชนต้องวิเคราะห์ความต้องการ ความจำเป็น จัดลำดับ ประเมินตนเอง กล่าวโดยย่อก็คือ ชาวบ้านต้องสามารถกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับบริบทชุมชนของตน

๒.๒ การกำหนดรายละเอียดของการวางแผนดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน

การร่วมดำเนินการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาชุมชน เป็นการที่ชุมชนร่วมกันเรียนรู้เพื่อทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำไปสู่การวางแผน โดยการมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งภายใน – ภายนอกชุมชนที่มาช่วยในการวางแผนชุมชน (การถอดความรู้) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยมีการจัดเป็นรูปแบบการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของคนในชุมชน (การแลกเปลี่ยนเรียนรู้) รวมถึงการปฏิบัติตามแผนซึ่งถือได้ว่าเป็นการนำความรู้ไปใช้ซ้ำในการทำงาน (การนำความรู้ไปใช้ซ้ำ) ซึ่งมีการจัดตั้งในรูปแบบคณะกรรมการ คณะทำงานมาร่วมดำเนินการ และกำกับติดตามให้กำลังใจและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน โดยนำปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ปัญหามาเป็นประเด็นในการวางแผนชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาโอกาสและแนวทางการแก้ปัญหา สร้างความเข้าใจกับชาวบ้านในการจัดกลุ่มแผนงาน/โครงการ ลำดับความสำคัญของแผนงาน/โครงการ และกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับแผนงาน/โครงการ

ตัวอย่าง การลำดับกิจกรรมของชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยใช้การนับจำนวนผู้
เห็นด้วย

เรื่องเล่าเร้าความคิด

“...เรียงลำดับความสำคัญว่าสูงที่สุดว่าตำบลก็เอาตัวนั้นไปให้เขาดูแล้วให้เขาคิดว่าปัญหาตัวไหนที่ต้องแก้ไขเร็วที่สุดแต่ไม่จำเป็นต้องเป็นตัวที่มาก โดยการจัดเวทีให้คุยกันว่าทำอะไรก่อนหลัง ให้เค้าวิเคราะห์หาเหตุผลเอง ในเรื่องของความอยาก ความจำเป็น ค่าใช้จ่ายจากการลงทุน และค่าใช้จ่ายใช้แล้วเสียไป...”

อมรชัย ว่องไวสกุล (สัมภาษณ์)

“...แต่อย่างไรก็ตามในชุมชนก็ยังต้องมีโครงการที่เป็นรูปแบบ ที่ต้องขอเงินสนับสนุนก็มีอยู่ เราก็ต้องเขียนโครงการ โครงการที่เราเขียนตรงนั้น เราเน้นสามเรื่อง โครงการอะไรที่เราไม่ต้องขอเงินใคร เราทำเองได้ ก็ต้องทำโครงการเพื่อให้คนรู้ร่วมกันว่าเราจะทำเรื่องนี้แล้วนะ ทำเพื่ออย่างนี้นะ แต่เราไม่ต้องของบประมาณใคร เราทำเองได้ บางโครงการว่ามันเริ่มต้นที่เราแต่เราทำเองทั้งหมดไม่ได้ ต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของงบประมาณส่วนหนึ่ง ของเราส่วนหนึ่งนั่นคือแบบที่สอง แบบที่สาม เราเขียนโครงการขึ้นมา เห็นว่ามันมีความจำเป็นแล้ว ถ้าไม่ทำแล้วมันจะเกิดปัญหานี้ขึ้นมา แต่ไม่ใช่หน้าที่เรา เราก็กส่งไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โครงการที่เราเขียนไปส่งไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้เขาทำ...”

ประยงค์ รณรงค์ (สัมภาษณ์)

“...การวางแผนชุมชน เกิดขึ้นมาจากความเป็นจริงในพื้นที่ๆ มันมีอยู่ เราก็มานั่งคุยกัน ถกกันว่าปัญหาหลักๆ ของเราคืออะไรอยู่ตอนนี้ แล้วปัญหาดังนั้นมันเกี่ยวข้องกับทุกคน อยู่ ทุกคนรู้ คนในพื้นที่ คนที่ไม่มีความรู้ แต่รู้ในเรื่องนี้ เพราะมันเป็นเรื่องของเขาที่ ประสบอยู่กับวิถีชีวิตเค้าตลอดเวลา พอยกปัญหาดังนั้นขึ้นมา ก็ช่วยกันหาแนวทาง หา สาเหตุ หาดันตอของมัน แล้วมันได้มาเรื่อยๆ คุยกัน ไม่ใช่รอบเดียว บางทีก็คุยกันสอง รอบสามรอบถึงได้ข้อสรุป เพราะจากประสบการณ์เรื่องนี้ที่คนนี้มีปัญหาอยู่ บางทีเรื่อง อย่างนี้แหละ แต่คนๆ หนึ่ง ที่เขามีประสบการณ์ในการที่เค้าแก้ปัญหาได้ไปแล้ว แต่ คนนี้เขายังไม่มีความรู้ก็ถ่ายทอดจากคนที่มีประสบการณ์ที่แก้ปัญหาได้แล้วมาสู่คนที่ยัง กำลังมีปัญหาอยู่ ที่ผมบอกว่าช่วยคิดให้ดังๆ หน่อย แล้วคนที่เขามีความรู้เรื่องนั้นมันอยู่ แต่ถ้ามืดๆ ขึ้นมาแล้ว แล้วยังไม่มีความรู้เรื่อง เราก็ต้องหาความรู้ให้หาได้ครับ ในตำบลไม้เรียง ๑,๕๕๓ ครอบครัว ในสิบหมู่บ้าน ผมศึกษาหมดเลย แล้วพบว่าใครที่เก่ง เรื่องอะไร เรื่องไหนเขามีหาลิบกว่าคน ที่เป็นผู้รู้ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ที่เขาเรียกว่าภูมิ ปัญญาชาวบ้าน หลากหลายมากเกือบทุกเรื่อง แล้วผมก็ไปประสานกับหน่วยงานต่างๆ ตั้งแต่วัฒนธำมณถึงจังหวัดว่าถ้าเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ เวลาผมต้องการขึ้นมา เขายินดีที่จะ ช่วยมาให้ข้อมูล มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์...”

ประยงค์ รณรงค์ (สัมภาษณ์)

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

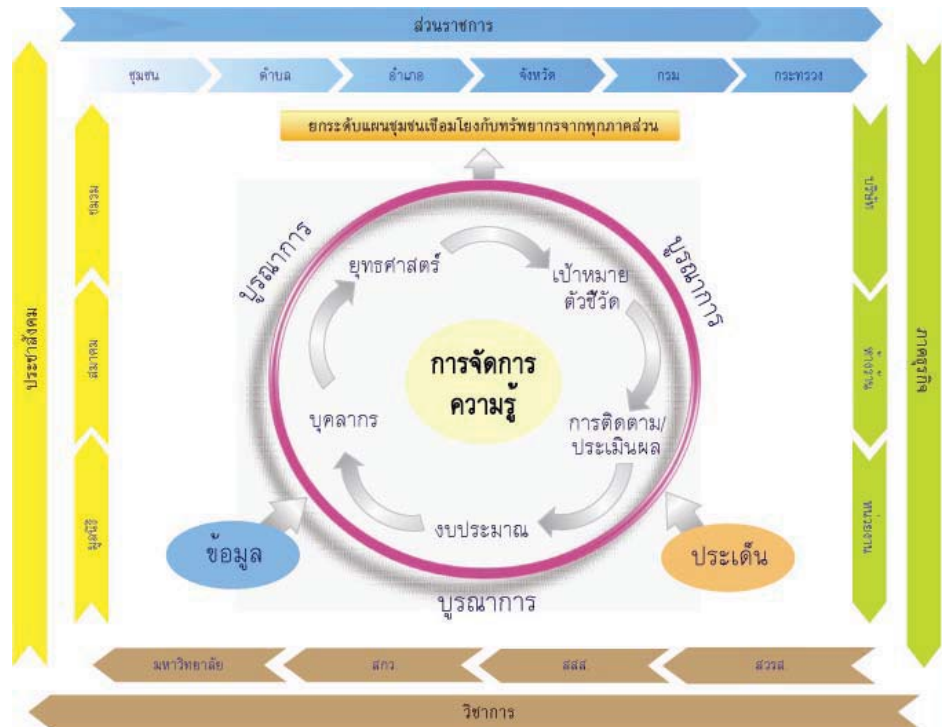
ขั้นที่ ๓ นำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน

แม้ว่าแผนชุมชนจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองได้ แต่ชุมชนต้องรู้จักบูรณาการทรัพยากรทุกภาคส่วนเข้าไว้ในแต่ละแผนด้วย แผนชุมชนที่ถูกรวบรวมบนพื้นฐานของข้อมูล ความคิด ความต้องการ การตัดสินใจ และลงมือทำตามแผนด้วยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องจึงจะช่วยเสริมขีดความสามารถในการดำเนินงานตามแผนชุมชนแบบองค์รวม ขั้นตอนที่ ๓ นี้ มีขั้นตอนย่อย ได้แก่ การเตรียมความพร้อมด้านข้อมูลเชิงประจักษ์ และการบูรณาการแผนชุมชนกับทรัพยากรทุกภาคส่วน

๓.๑ การเตรียมความพร้อมด้านข้อมูลเชิงประจักษ์ การเตรียมความพร้อมด้านข้อมูลเชิงประจักษ์ทำให้เห็นภาพของปัญหาที่ชุมชนจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ข้อมูลต้องแสดงความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นปัญหารวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นในทุกภาคส่วน

๓.๒ การบูรณาการแผนชุมชนกับทรัพยากรทุกภาคส่วน การบูรณาการแผนชุมชนกับทรัพยากรทุกภาคส่วนเป็นการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชนจะต้องทราบว่าต้องประสานงานกับใคร เมื่อไหร่ ที่ไหน และใช้วิธีการแบบใด เพราะชุมชนต้องทราบภารกิจของแต่ละหน่วยงาน ผู้รับผิดชอบของหน่วยงานนั้นๆ ชุมชนต้องมีการติดต่อ สอบถามอย่างต่อเนื่องกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงความก้าวหน้าและสามารถทำให้เกิดการผลักดันให้เกิดผลสำเร็จในระดับนโยบาย แผนงาน โครงการ ซึ่งอาจจะต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในการประสานงาน ติดตามความก้าวหน้า โดยจะต้องทราบว่าโอกาสในการขอรับการสนับสนุนอยู่ในช่วงเวลาไหน หากไม่ทราบหรือไม่เข้าใจวิธีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ก็อาจส่งผลทำให้การได้รับการสนับสนุนน้อยลง

เรื่องเล่าเร้าความคิด

“...การทำแผนชุมชนของจังหวัดพิษณุโลกมีแผนบูรณาการณจังหวัดที่ดี คือทำร่วมกับหน่วยงานอื่นเป็นระดับ ทำแผนระดับอำเภอเชิญพี่น้องไปนั่งทำ เช่น เรื่องน้ำที่นครไท ไปขอความช่วยเหลือจากนายอำเภอ ใช้ได้ทุนบ้านนายอำเภอเป็นเวที โดยเริ่มจากการไปเชิญนายอำเภอมาก่อน เพราะว่าเรื่องน้ำเรื่องที่ดินมักจะนำไปสู่ความขัดแย้งได้ง่าย ไปถามนายอำเภอว่าจะทำนายอำเภอเห็นด้วยไหม โดยให้นายอำเภอเรียกประชุมนายก อบต. เรียกประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านให้หน่อยได้ไหม นายอำเภอจะเป็นหัวโตะให้...”

อนุชา แหสมุท (สัมภาษณ์)

“...มีคณะทำงานจังหวัดทั้งหมด ๒๙ คน แกนนำตำบลละ ๒ คน ตัวแทนหมู่บ้านละ ๑๐ คน เราต้องไปเชื่อมกับผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นตัวเชื่อมที่ดี ในเบื้องต้นตั้งแต่เริ่มโครงการเราก็เชิญผู้ว่าฯ มาเปิดและรับรู้ในเรื่องของโครงการ...”

ทนต์ศักดิ์ ใจสบาย (สัมภาษณ์)

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

“...ในแต่ละคณะทำงานจะมีคนในพื้นที่ทุกพื้นที่ ประชุมคณะทำงานจังหวัด โดยให้คณะทำงานตำบลมาเป็นตัวแทนเดือนละครั้ง เพราะฉะนั้นการถ่ายทอดข้อมูลก็จะมีให้ทุกเดือน จากนั้นคณะทำงานตำบลก็ไปประชุมในชุมชนเพื่อบอกกล่าวข้อมูลจากที่จังหวัดได้วิเคราะห์มา โดยคณะทำงานตำบลจะเรียกตัวแทนจากชุมชน ชุมชนละ ๑๐ ครั้วเรือนซึ่งเป็นอาสาสมัครในการทำบัญชีและในครั้วเรือนจะเป็นคณะทำงานตำบล แสดงให้เห็นว่ามีการเชื่อมโยงกัน บางที่ก็เรียกตัวแทนมาประชุมที่ อบต. ส่วนมากจะเป็นแกนนำหมู่บ้าน เนื่องจากไม่มีเวลา...”

ตรา เหมโคกน้อย (สัมภาษณ์)

ขั้นที่ ๔ ประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียนเป็นขั้นตอนของการทบทวนวัตถุประสงค์การดำเนินงานตามแผนชุมชนโดยเน้นการสรุปเป็นบทเรียนที่ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากกระบวนการดำเนินงานตามแผน ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชนในปีถัดไปให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ขั้นตอนนี้ใช้หลักของการถอดความรู้จากผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการความรู้ที่เรียกว่า “การถอดความรู้” (Capturing) ที่สามารถนำองค์ความรู้/บทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนมาวิเคราะห์และสรุปไว้ในรูปแบบที่คนในชุมชนสามารถนำไปใช้ต่อไปได้ที่เราเรียกว่าเป็นการบำรุงรักษาความรู้

๔.๑ การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ เป็นการทบทวนเป้าหมายเพื่อประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการของชุมชนจะต้องมีการพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔.๒ การร่วมสรุปบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ เป็นการสรุปบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ โดยการพิจารณาถึงผลสำเร็จและความล้มเหลวของการดำเนินงาน โดยผู้รับผิดชอบและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานจะต้องร่วมกันสะท้อนความคิด เกี่ยวกับข้อมูลและหลักการที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน กลไกในการสนับสนุนด้านคน ผู้นำชุมชน วิทยากรกระบวนการ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทั้งส่วนราชการ ชุมชน วิชาการ และประชาสังคม รวมถึงกระบวนการจัดการความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้อง และกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการความรู้ที่เรียกว่า **การถอดความรู้** โดยถอดจากผู้มีประสบการณ์ในการทำงานแล้วได้ผลดี หรือผู้ที่ปฏิบัติงานจนประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

เรื่องเล่าเร้าความคิด

“...ในการแก้ปัญหาของชุมชนที่ผ่านมา เรามีการวางแผน ดำเนินการตามแผน แล้วมีการสรุปบทเรียนอยู่บ่อยๆ โดยสรุปในเรื่องที่มันมีปัญหา และเราทำแล้วไม่ประสบความสำเร็จ เราก็สรุปอยู่บ่อยๆ แต่เรื่องที่ทำแล้วสำเร็จตามเป้า ตามแผน ตรงนี้เราไม่ค่อยสรุปเท่าไร แต่ที่ไม่ประสบความสำเร็จ เราก็ต้องเอามาคิด มาวิเคราะห์ที่เราคิดว่ามันต้องมาหาข้อสรุปให้ได้ว่าอย่าให้เราไปผิดซ้ำอีก ส่วนใหญ่แล้วเราจะร่วมกันในคนที่ปฏิบัติด้วยกันในการสรุปบทเรียน แต่เราก็มักต้องการที่จะขยายผลไปสู่หน่วยงานอื่น เราก็เชิญหน่วยงานอื่นเข้ามาร่วมด้วย คือทำให้เขาเห็นว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ แทนที่เราจะไปรายงานเฉย ๆ เราไม่ได้ไปรายงานเขา แต่ให้เขามาร่วมในการสรุปบทเรียนแล้วให้เขามีความรู้ตรงนั้นไปด้วย ทำเป็นเอกสารให้เราด้วย...”

ประยงค์ รัตนรงค์ (สัมภาษณ์)

คู่มือการเรียนรู้...ฉบับชุมชน

“...วิธีการสรุปและการประเมินผลที่ดี ใช้แผนที่ผลลัพธ์ (outcome mapping) ดูยุทธศาสตร์ที่นำเข้าไป (input) ดูกิจกรรม (process) แล้วดูผลผลิตที่เกิดขึ้นเชิงรูปธรรม (output) และดูผลกระทบ (outcome) ตัวอย่าง การสร้างตำบลเข้มแข็ง ที่มี ๗ ตัวชี้วัด ซึ่งจะให้เป็นตัววัดผล (มีกลไกแกนนำ มีกระบวนการในการแก้ไขปัญหาเชิงประเด็น มีชุดตัวความรู้ มีตัวกระบวนการเรียนรู้ มีรูปธรรมความสำเร็จ มีตัวข้อมูล) นำทั้ง ๗ ตัว ให้ชุมชนดูตัวเองว่าเขามีเรื่องอะไรแล้วบ้าง แล้วที่เราตั้งเป้าไว้ต่างๆ เรามีกระบวนการทำงานนั้นๆ มันส่งผลให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมอะไรบ้าง โดยกระบวนการต่างๆ ผ่านเวทีการพูดคุย...”

เนตรดาว ย้งยุบล (สัมภาษณ์)

ชุมชนที่สามารถพัฒนาตนเองด้วยกระบวนการเรียนรู้
ต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่เหมาะสมจึงจะทำให้เกิดพลังชุมชนอย่างแท้จริง

- มีอุดมการณ์ มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และมีทิศทางเดียวกัน
- มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดร่วมกัน
- มีผลประโยชน์ร่วมกัน ที่เกิดจากการแก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิต
- มีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถที่เหมาะสม อันได้แก่ แกนนำ และวิทยากร
- มีกระบวนการ การจัดการ การตัดสินใจ การกำหนดบทบาทหน้าที่ การดูแลรักษาทรัพยากร การสื่อสาร และการประเมินชุมชน
- มีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างต่อเนื่อง
- มีทรัพยากรที่สามารถใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านการเงินและอื่น ๆ

ภาคผนวก

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

“การวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน”

๑. คุณตรา	เหมโคกน้อย	องค์การบริหารส่วนตำบลนาทอน
๒. คุณสมภาพ	พานทอง	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร (ธกส.)
๓. คุณณรงค์	บุญขวัญ	ศูนย์วิจัยและพัฒนาระบบข้อมูลครัวเรือน
๔. คุณถัน	จุลนวล	องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู
๕. คุณปวัน	พรหมพิทักษ์	กระทรวงมหาดไทย
๖. คุณสิทพวงษ์	มาเอียด	ศูนย์ประสานงานภาคีเครือข่ายองค์กรชุมชน
๗. คุณชูรีย์	เทียบประทีป	องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้อย
๘. คุณพนินฐา	รักษ์เขียว	องค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน
๙. คุณคณพัฒน์	ทองคำ	องค์การบริหารส่วนตำบลบางจาก
๑๐. คุณเฉลิมพล	บุญฉายา	โครงการ NGO
๑๑. คุณนงเยาว์	सानตะ	องค์การบริหารส่วนตำบลแสนตอ
๑๒. คุณรังสรรค์	น้อยท่าช้าง	ภาคประชาชน
๑๓. คุณบงอร	ศรีมารักษ์	องค์การบริหารส่วนตำบลหัวถนน
๑๔. คุณยุทธภูมิ	ใจสุวรรณ	องค์การบริหารส่วนตำบลอ่างทอง
๑๕. คุณเมฆินทร์	สายสี	องค์การบริหารส่วนตำบลนาบัว
๑๖. คุณสุวรรณา	เมืองพระฝาง	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาบัว
๑๗. คุณเสถียร	ยุระชัย	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
๑๘. คุณอมรชัย	ว่องไวสกุล	ภาคประชาสังคม
๑๙. คุณเสนอ	นราผล	หน่วยงานภาครัฐ
๒๐. คุณสันติย์	ผ้าแพ	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโพนทอง
๒๑. คุณชัยวัฒน์	โยธายุทธ	องค์การบริหารส่วนตำบลไทยเจริญ
๒๒. ดร.สม	นาสอาน	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์
๒๓. คุณรพีพัฒน์	มหาโคตร	องค์การบริหารส่วนตำบลนาคู
๒๔. คุณสม	เจาะจง	เทศบาลตำบลเมืองยาง
๒๕. คุณประยูร	คำทอง	ภาคประชาชน
๒๖. คุณฉลวย	โสภิตพัฒน์	ภาคประชาชน

๒๗. คุณนิพนธ์	สว่างทองกลาง	องค์การบริหารส่วนตำบลในเมือง
๒๘. คุณทงศักดิ์	ใจสบาย	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครพนม
๒๙. คุณบุญเรือง	ป่าแสนกุล	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
๓๐. คุณนภน้อย	สินวล	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
๓๑. คุณสมหมาย	เจือจาน	เทศบาลตำบลบางซุด
๓๒. คุณพัชรดนัย	ปาชะ	องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมัน
๓๓. คุณประทีป	วิเศษศรี	องค์การบริหารส่วนตำบลโคกหม้อ
๓๔. คุณนิคม	บุญภูมิ	องค์การบริหารส่วนตำบลดงขวาง

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์
“หลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิต
ของชุมชน”

๑. ศ.ดร.อภิชัย	พันธเสน	สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม
๒. ศ.ดร.บุญคง	หันจางสิทธิ์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๓. ศ.ดร.อารีย์	วิบูลพงศ์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๔. รศ.ดร.สุธีระ	ประเสริฐสรรพ	คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
๕. รศ.ดร.โกวิทย์	พวงงาม	คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๖. รศ.ดร.ธร	สุนทรายุทธ	ศูนย์นวัตกรรมการบริหารและผู้นำทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
๗. รศ.สมพร	อิศวิลานนท์	สถาบันคลังสมองของชาติ
๘. รศ.ดร.โสเมสกา	เพชรานนท์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๙. คุณณรงค์	คงมาก	ผู้ประสานงานภาคใต้
๑๐. คุณสมภาพ	พานทอง	ธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์การเกษตร

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
“การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน”

๑. คุณสมพงษ์	สุทธีวงศ์	หัวหน้าโครงการจังหวัดอุทัยธานี
๒. คุณเสรี	จัยพริก	ประธานมูลนิธิกองทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
๓. คุณเนตรดาว	ยังยุบล	ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคม
๔. คุณอุกฤษฏ์	อิสมาแอล	แกนนำในการพัฒนาของชุมชน และที่ปรึกษาป้าชายเลนศูนย์วิจัยป้าชายเลน
๕. คุณยุพิน	ชำนาญ	เลขาธิการสมาคมพัฒนาผู้ประกอบการ
๖. คุณประยงค์	รณรงค์	ปราชญ์ชาวบ้าน
๗. คุณอนุชา	แหสมุท	คณะทำงานจังหวัดพิษณุโลก
๘. คุณสุคนธ์ทิพย์	รักแก้ว	รองผู้อำนวยการโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไทยองค์กรชุมชนภาคใต้
๙. คุณพิษณุ	ไชยมงคล	ผู้ประสานงานภาค/หัวหน้าโครงการสนับสนุนภาค
๑๐. พระมหาสุภาพ	พุทธรวิโร	พระสงฆ์

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม
คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

๑. ศ.ดร.อารี	วิบูลย์พงศ์	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๒. รศ.ดร.สุธีระ	ประเสริฐสรรพ	คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
๓. ดร.สีลาภรณ์	บัวสาย	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
๔. ดร.สม	นาสะอ้าน	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์
๕. พระมหาสุภาพพุทธวิริโย		พระสงฆ์
๖. คุณเสรี	จัยพริก	ประธานมูลนิธิกองทุนชุมชนเพื่อการพัฒนา ที่ยั่งยืน
๗. คุณเนตรดาว	ยังยุบล	ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทาง สังคม
๘. คุณอุกฤษฏ์	อิสมาแอล	แกนนำในการพัฒนาของชุมชน ที่ปรึกษาป่าชายเลน ศูนย์วิจัยป่าชายเลน
๙. คุณทรงศิณ	สุขโต	นักวิชาการอิสระ

ภาคผนวก จ

- บทความสำหรับการเผยแพร่
- ตารางวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน

บทความสำหรับการเผยแพร่

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้

ความเป็นมาและความสำคัญ

“...ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นเริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ ความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อนด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวังแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญขั้นที่สูงขึ้นตามลำดับต่อไป การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับ... ด้วยความรอบคอบระมัดระวัง และประหยัดนั้นก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ ได้อย่างแน่นอนบริบูรณ์...” พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18 กรกฎาคม 2517 กว่าสามสิบปีที่ผ่านมาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้น้อมนำแนวทางการดำเนินชีวิตกับประชาชนชาวไทย

พัฒนาการกระบวนการกระเปิดจากด้านในด้วยข้อมูลจากฐานล่างและความรู้มั่งงูยุทธศาสตร์ชุมชนตำบลเข้มแข็ง พ.ศ.2541 จนถึงปัจจุบัน เริ่มต้นจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Invest Fund) พ.ศ. 2541 – 2546 ได้ส่งเสริมและพัฒนากลไกความร่วมมือแบบ ราษฎร์-รัฐ ในรูปแบบของคณะทำงานประกอบด้วยข้าราชการอาสา ภาคประชาสังคม และภาควิชาการอาสาสมัครร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้และร่วมรับประโยชน์ร่วมกันภายในหมู่บ้านจนก่อให้เกิดการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ต่อมาในปี พ.ศ.2548-2550 ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนของรัฐบาลได้ดำเนินโครงการจังหวัดนำร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน 12 จังหวัด จนกระทั่งพัฒนามาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ 17 จังหวัด ตั้งแต่เดือนสิงหาคม ปีพ.ศ. 2550 – เดือนสิงหาคม พ.ศ.2553 ได้แก่ ภาคเหนือ ประกอบด้วย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก กำแพงเพชร ภาคกลาง ประกอบด้วย นครปฐม อุทัยธานี ชัยนาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย กาฬสินธุ์ นครพนม ยโสธร อุบลราชธานี นครราชสีมา ชัยภูมิ และภาคใต้ ประกอบด้วย พัทลุง นครศรีธรรมราช สงขลา สตูล และสุราษฎร์ธานีเป็นโครงการที่ได้ต่อยอดมาจาก ซึ่งได้รับการสนับสนุนโครงการจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำหรับความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ล้นนำไปการสร้างชุมชนเข้มแข็งซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างชุมชนฐานความรู้ที่แข็งแรง จากการสัมมนานำเสนอผลการดำเนินงานโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 2 ในวันที่ 6 – 7 เดือนกันยายน พ.ศ. 2553 ณ ห้องประชุม Convention Hall ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพมหานคร ข้อมูลจากการนำเสนอผลการสัมมนาแกนนำ เรื่อง สถานการณ์ขับเคลื่อน ณ ปัจจุบันของขบวนคนอาสา 17 จังหวัด ในส่วนของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถสรุปได้ว่า ในปี พ.ศ. 2548-2549 เกิดการเปลี่ยนทัศนคติเชิงลบต่อกันเป็นความร่วมมือต่อกันระหว่างภาครัฐกับคณะประสานงานภาคประชาชน และคณะทำงานในพื้นที่ ทุกระดับด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “แผนชุมชน”

ต่อมาในปีพ.ศ. 2550-2551 ก้าวจากข้อมูลพิมพ์เขียวมุ่งสู่ข้อมูลจดทะเบียน โดยเกิดการปรับเปลี่ยนความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าการระเบิดมาจากข้างในด้วยข้อมูลฐานล่างได้ ซึ่งพบได้จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน ข้อมูลเชิงประเด็น แผนชุมชน มีจังหวัดต้นแบบที่ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ด้วยข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่บ้านที่ต่อเนื่อง 4 เดือน จำนวน 10,252 ครัวเรือน และพื้นที่ต้นแบบการจัดการที่ดิน การจัดการน้ำจากการสำรวจข้อมูลและการจัดการโดยครัวเรือน ชุมชนและจังหวัด จนกระทั่งในปี พ.ศ.2552-2553 เกิดพื้นที่ครูทุกระดับ มีการตกผลึกทางความคิดอย่างเป็นรูปธรรมจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแบบระเบิดจากข้างในด้วยข้อมูลจากฐานล่าง จำนวน 41,025 ครัวเรือน มีต้นแบบชุมชนตำบลเข้มแข็งแบบระเบิดจากข้างในด้วยบัญชีครัวเรือนเต็มพื้นที่ไม่น้อยกว่า 28 ตำบลในเกือบทุกจังหวัดของโครงการ และสิ่งสำคัญคือการใช้พลังจากข้อมูลจากฐานล่างในการกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่สำหรับการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1)การถอดความรู้ 2)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3)การนำความรู้ไปใช้ และ 4)การบำรุงรักษาความรู้ (พรพิมล ธรรมชาติกร, 2553: 116-132)หากชุมชนใดสามารถจัดการกับความรู้และภูมิปัญญาของบุคคลในชุมชนได้อย่างเป็นระบบและสามารถพัฒนาตนเองและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนในมิติต่างๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาวะได้ ความสำเร็จเหล่านี้ย่อมสามารถนำความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างแน่นอน โดยเฉพาะโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะนั้นได้อาศัยแนวคิดของการทำวิจัยเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ คือ “ความร่วมมือ” (Collaboration) และ “การเรียนรู้ร่วมกัน” ซึ่งสิ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่า คือ การเรียนรู้และเครือข่าย โดยเน้นการทำงานแบบเสริมแรงกันระหว่างคนที่มีความเชี่ยวชาญต่างกัน โดยการเปิดพื้นที่เพื่อให้ทุกฝ่ายทำงานร่วมกัน และใช้จุดเด่นจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาเสริมแรงซึ่งกันและกันและทำให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทำงานลำพัง โดย สกว.ได้ค้นพบว่า “แผนอันเกิดจากข้อมูลที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน” เป็นเครื่องมือส่งสัญญาณที่สำคัญในการขับเคลื่อนงาน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-15)

สำหรับปฏิบัติการของการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ โดยมีชาวบ้านเป็นตัวหลักที่ต้องเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเพิ่มความสามารถในการจัดการปัญหาของตนเอง โดยมีภาคีพัฒนาเข้าร่วมสนับสนุนอย่างเป็นกระบวนการนี้ คือ การสร้างการกลไกความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาย่างบูรณาการในพื้นที่ โดยมีเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างการบูรณาการเชิงพื้นที่ ได้แก่ 1) เป้าหมายร่วม 2) กลไก 3) ข้อมูล และ 4) กระบวนการ ซึ่งประกอบด้วย (1) กระบวนการจัดการความรู้และการเรียนรู้ที่เข้มข้นจากข้อมูลที่ได้ ซึ่งถือเป็นตัวแปรสำคัญของการสร้างให้เกิดปัญหาของชุมชน และนำไปสู่การแก้ปัญหาในรูปแบบของการทำ “แผนชุมชน” ที่มีการสานต่อร่วมกันทุกภาคส่วน และ (2) กระบวนการจัดการความสัมพันธ์ ของคณะทำงานที่มีหลายระดับตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาความยากจนร่วมกัน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-15) นอกจากนี้ขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างพลังแห่งการเรียนรู้ของชุมชน คือ การถอดความรู้ (Knowledge Capture) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการถอดกลวิธีการ ทำงานที่เรียกว่า ปฏิบัติการดีเลิศกำลังร้อน (Quick – HAS : Quick Hot Area Synthesis) หรือกระบวนการใช้ข้อมูลให้เกิดผลเร็วโดยการมีส่วนร่วมของ “คน” ทุกฝ่ายในชุมชน เห็นได้จากตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูลที่มีการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่มีเพื่อหาแนวทาง

การแก้ไขปัญหาด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะปัญหาที่ไม่ได้รับการคลี่คลายถือเป็นการฝากบ้าน ที่เปรียบได้กับการทอดเลขไว้ในใจ ยิงนาน ยิ่งทำให้ลืมหืมได้ง่ายขึ้นเท่านั้น สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเรียนรู้ของคน

ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ 17 จังหวัด โดยมีทุกฝ่ายให้ความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างของประชาชน องค์การปกครองท้องถิ่น (อปท.) ข้าราชการ ซึ่งมี “แผนแม่บทชุมชน” เป็นตัวกลางในการสร้างการเรียนรู้และการเข้าใจถึงปัญหาของชาวบ้าน รวมถึงการเป็นแนวทางการสร้างระบบการบูรณาการที่ใช้แผนแม่บทชุมชนที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชนเป็นตัวตั้งสำหรับการประสานทรัพยากรเข้ามาตอบสนอง และใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และข้อมูลอื่น ๆ ที่มีอยู่ในระบบและการสำรวจข้อมูลตามความสนใจเฉพาะ เช่น ข้อมูลต้นทุนการผลิต ที่ดิน น้ำ หนี้สิน และการเสริมความรู้ทางด้านวิชาการเป็นตัวเชื่อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่ (สึลาภรณ์ บัวสาย และ เบญจมาศ ตีระมาศ วณิช อ้างถึงใน สึลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 90-92) อีกทั้งยังมีการนำข้อมูลไปเชื่อมโยงกับศูนย์ปฏิบัติการจังหวัด (POC: Provincial Operation Center) ซึ่งเป็นโครงสร้างที่รองรับการวางแผนยุทธศาสตร์จังหวัด และเชื่อมโยงข้อมูลกับระบบส่วนกลางต่อไป หากพิจารณาการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ายังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่กระบวนการวางแผนชุมชนที่มุ่งเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นคณะผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยอาศัยความรู้ และการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นหลัก หรือที่เรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาชุมชนฐานความรู้ (Knowledge Based Community) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชน
2. เพื่อพัฒนาคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อพัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ การวิจัยในครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวม 34 แห่ง ที่เป็นพื้นที่โครงการ ฯ 2) กลุ่มภายใน ประกอบด้วย ผู้ประสานงานโครงการวิจัย และ 3) กลุ่มภายนอก ประกอบด้วย นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาคความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ

ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน เพื่อทราบถึงโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทำแผนชุมชน ด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 4 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการ 1) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือ เพื่อการแก้ปัญหาคความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ จำนวน 44 ชุด 2) นำผลสรุปจากการวิเคราะห์เนื้อหา จากการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน และจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) และการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน 3) นำข้อค้นพบไปใช้เป็นฐานของการพัฒนาร่างคู่มือการจัด

กระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจมาประยุกต์ใช้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ 4) ตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 11 คน

ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อใช้วางแผนพัฒนาชุมชน แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงในการวางแผนชุมชน เห็นการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนดังต่อไปนี้ 1.1 การบันทึกบัญชีครัวเรือน 1.2 ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน : การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัว และชุมชน การจัดทำแผนชีวิตและแผนชุมชน 1.3 เกิดแนวทางพัฒนาตนเองและชุมชน เช่น ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย สวัสดิการ ชุมชน การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน และ 1.4 มีกระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ มีกลไกการพัฒนาเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และเชื่อมโยง แผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด 2) มีกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน 4 ระดับ คือ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน มีกลไกบูรณาการแผนชุมชนกับแผนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การวางแผนสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริการ เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 34 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชนเพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของชุมชนที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใช้สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของ สกว. โดยบันทึกทุกวัน สรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ชุมชนเรียนรู้จากบัญชีครัวเรือนแล้วส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเอง เพราะรู้รายจ่ายว่าประหยัดหรือฟุ่มเฟือย มีการลดรายจ่าย มีการออม ลดต้นทุนการผลิต วางแผนชีวิตด้วยการปรับลด ปลดหนี้ ตั้งวิสาหกิจชุมชน จัดการสวัสดิการชุมชน ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อสร้างอาชีพ ชุมชนสามารถนำข้อมูล สภาพ และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการชุมชน และด้านวัฒนธรรมใช้เป็นข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน วางแผนสุขภาพ วางแผนด้านสวัสดิการชุมชน วางแผนด้านการเรียนรู้ และวางแผนด้านศิลปวัฒนธรรม แผนชุมชนแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

แผนทำเอง แผนทำให้ และแผนทำร่วม ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ นำข้อมูลบัญชีครัวเรือนเสนอในที่ประชุมประชาคม เสนอปัญหาเข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล บูรณาการกับหน่วยงานอื่น จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ทุกภาคส่วน ร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจร ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่รู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตัวเอง ปรับตัวได้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ ชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ มีพื้นที่การเรียนรู้

3. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อศึกษาหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนที่นำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน พบว่า หลักการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชนประกอบด้วย 1) หลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และ การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ได้แก่ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้รู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ – รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน 3.3) ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 3.4) ควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) วิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบต่างๆ ได้ถูกต้อง 3.6) ข้อมูลบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้เกิดการคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหา และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของเครือข่ายโซ่อุปทาน 3.8) ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปความหมายในเชิงคุณภาพ และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน

4. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน พบว่า คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วยรายละเอียด 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คน จำแนกเป็น 1.1) แกนนำชุมชน : คุณลักษณะของแกนนำที่ดี การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ และบทบาทหน้าที่ของแกนนำ 1.2) วิทยากรกระบวนการ : คุณลักษณะ ความรู้ทักษะ ความสามารถ บทบาทหน้าที่ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมาย รูปแบบ ทักษะที่จำเป็น สภาพแวดล้อม บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ 3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และ 4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2 ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ได้แก่ 1) การทบทวนแผนและร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน 2) การกำหนดเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ชุมชน 3) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น 4) การร่วมเก็บข้อมูล และแหล่งวิทยากร 5) การร่วมวางแผนและดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 6) การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลการแก้ปัญหาของชุมชน 7) การจัดการความรู้ของชุมชน ส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

5. ผลการสนทนากลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน จำนวน 9 คน พบว่า ควรนำขั้นที่ 2 การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน (ระเบิดความคิด) และการจัดการความรู้ นำไปองค์ประกอบของกลไก โดยมีการลดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เหลือ 4 ขั้นตอน และผลการสนทนาของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 10 คน พบว่า ควรเพิ่มขั้นตอนจากเดิม 4 ขั้นตอน เป็น 6 ขั้นตอน โดยเพิ่มขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชนโดยจัดลำดับความสำคัญของโครงการ และขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน

6. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1. ข้อมูล โดยมีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี ได้แก่ 1.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 1.2)การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวม มาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ 1.3)ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 1.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 1.5)การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 1.6) ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 1.7)การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดการคิดอย่างเป็นระบบ และ 1.8)การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน 2. กลไก ประกอบด้วย คน ความสัมพันธ์ การจัดการความรู้ และการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน และ 3. กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน 2) การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน และ 4) การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

7. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ 1.1) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้องแม่นยำ 1.2) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 1.3) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ 1.4) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน 2) มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ 3) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม 4) หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 6 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และ นำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อนิติการพัฒนาในด้านใดบ้าง ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

การอภิปรายผลการวิจัย

1. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ข้อมูล กลไก และกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องแนวคิดของ สีสامر บัวสาย (2554: 14-15) ได้กล่าวถึงเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างการบูรณาการเชิงพื้นที่ ได้แก่ 1) เป้าหมายร่วม 2) กลไก 3) ข้อมูล และ 4) กระบวนการจัดการความรู้และการเรียนรู้ และกระบวนการจัดการความสัมพันธ์ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอเป็น 3 ส่วนโดยมุ่งเป้าหมายร่วมกันเพื่อการเรียนรู้โดยใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือที่สำคัญ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูล หลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดความหมายกับข้อมูล สอดคล้องกับแนวคิดในการสร้างความหมายให้กับข้อมูลของ สุธีระ ประเสริฐสรรพ (2553: 41-43) ได้แก่ 1) การจัดกลุ่มข้อมูล ซึ่งอยู่กระจัดกระจายในส่วนของรายรับ – รายจ่ายต่างๆ โดยจะต้องสะท้อนถึงความหมายของสถานภาพชุมชนในมิติ 2) การจัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กันเอง 3) การจัดข้อมูลให้แสดงความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่นๆ ทำได้เมื่อมีข้อมูลจำเพาะในการเปรียบเทียบกันแล้ว และนำไปผูกความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น เพื่อให้เกิดความหมายใหม่ ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลอื่นกับข้อมูลบัญชีครัวเรือน และ 4) การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด ซึ่งช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าใจในปรากฏการณ์ว่า ทุกอย่างล้วนสัมพันธ์กันจนในที่สุดรู้ถึงความหมายของข้อมูล ซึ่งเรียกว่าเป็นการรู้ความหมายที่ทำให้เกิดความหมาย

สำหรับการแบ่งประเภทข้อมูลสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) **ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน** ประกอบด้วย 1.1) ข้อมูลศักยภาพชุมชน เช่น ขนาดของพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศ ระบบการผลิตทางการเกษตร ประเภทของการใช้ที่ดิน ปฏิทินการเพาะปลูก จำนวนประชากร 1.2) ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ได้แก่ ประวัติชุมชน, ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในและภายนอกชุมชน, ผู้นำชุมชน/กลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายในชุมชน, การศึกษา และ สุขภาพ, โครงสร้างทางการปกครอง การแบ่งคุ้มบ้าน, กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของชุมชนการมีส่วนร่วมของชุมชน 1.3) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพ ความรู้ในการประกอบอาชีพ แรงงาน รายได้ รายจ่าย หนี้สิน เงินออม พฤติกรรมการบริโภค แหล่งทุนในชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชน วัตถุดิบในการผลิตสินค้าชุมชน ตลาด แหล่งท่องเที่ยว และ ปัญหาทางเศรษฐกิจ ขนาดการถือครองที่ดิน และอัตราการจ้างแรงงาน และ 1.4) ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ ได้แก่ การรักษาโรคด้วยการแพทย์พื้นบ้าน และการประกอบอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับการแบ่งประเภทประเภทชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ของ สนธยา พลศรี (2545: 199-216) ได้กล่าวถึงลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ได้แก่ ลักษณะด้านประชากร ลักษณะด้านนิเวศวิทยา ลักษณะด้านเศรษฐกิจ และลักษณะด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้เข้าใจในบริบทของชุมชน ดังนั้นประเภทของข้อมูลก็ควรแบ่งตามลักษณะดังกล่าวทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจต่อชุมชนได้

อย่างชัดเจนเมื่อนำข้อมูลดังกล่าวไปวิเคราะห์ชุมชนต่อไป และ 2) **ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน** ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน หนี้สิน และบัญชีที่ดิน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดทำ บัญชีรายรับ – รายจ่ายครัวเรือน ร่วมสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา (โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคม และสุขภาวะ: สกว.) เนื่องจาก รูปแบบของบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือนดังกล่าวเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลของครัวเรือน โดยมีการแบ่งแยกประเภทของรายรับ- รายจ่ายได้อย่างชัดเจน ดังนั้นเมื่อมีการจัดบันทึกในรูปแบบ ดังกล่าวจะทำให้ง่ายต่อการนำมาสรุปผลของรายรับ – รายจ่ายในภาพรวมของชุมชนต่อไป ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ความหมายที่สะท้อนถึงปัญหาของชุมชนได้อย่างถูกต้อง

ส่วนที่ 2 กลไก ที่จำเป็นเพื่อทำให้เกิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1. **คน** ได้แก่ คุณลักษณะ และบทบาทหน้าที่แกนนำชุมชน, คุณลักษณะ, ความรู้ ความสามารถ และทักษะ และบทบาทหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการ และผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสนธยา พลศรี (2550: 106) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนที่สำคัญคือ คน เพราะต้องอาศัยความร่วมมือของของคนในชุมชนร่วมกันจึงเกิดผลสำเร็จได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวอย่างที่ดี (ประยงค์ รัตนรงค์, 2550 : 10 – 14) และวิทยากรกระบวนการซึ่งมีส่วนในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน (Fran Rees ,2005: 24-25) 2. **ความสัมพันธ์** ประกอบด้วย 2.1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการความสัมพันธ์ คือ ข้อมูล ประเด็น การบูรณาการร่วมกัน การจัดการความรู้ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 2.2) วิธีการเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน โดยเริ่มจาก 1) การจัดตั้งคณะทำงานที่รับผิดชอบทุกระดับตั้งแต่จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน 2) เปิดรับอาสาสมัครปฏิบัติงานในพื้นที่ 3) จัดทำข้อมูลที่สามารถสะท้อนความจริงของชุมชน 4) จัดทำแผนงาน/โครงการเพื่อแก้ปัญหาชุมชนโดยเชื่อมโยงกับกระบวนการระดับท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด และภูมิภาค 5) สร้างความสัมพันธ์จากกระบวนการเชื่อมโยงชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด กรม และกระทรวง ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของสนธยา พลศรี (2550: 68-69) ที่กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชน เพราะถ้าหากชุมชนขาดระบบความสัมพันธ์จะส่งผลทำให้การเชื่อมโยงข้อมูล ประเด็น การบูรณาการทรัพยากร คน และงบประมาณ รวมถึงการจัดการความรู้ของชุมชนซึ่งจะทำให้ไม่สามารถเกิดผลต่อการพัฒนาชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม และยังสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับทุนชุมชนของ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2550 :24-31) ได้สรุปทุนของชุมชน มี 3 ประเภท ได้แก่ ทุนทางกายภาพ ทุนมนุษย์ และทุนทางสังคม เนื่องจากความสัมพันธ์ของชุมชนจะต้องนำทุนทั้ง 3 ด้านมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาชุมชนของตนเองบนพื้นฐานศักยภาพของชุมชนที่มี 3. **การจัดการความรู้ (Knowledge Management)** คือ การลำดับการดำเนินการเรียนรู้ในระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชนเพื่อมุ่งให้คนสามารถถอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ไปใช้ และบำรุงรักษาความรู้ที่มีคุณค่าของชุมชนอันนำไปสู่การประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชน และพัฒนาสังคม โดยมุ่งสร้างนวัตกรรมที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน ซึ่งการจัดการความรู้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนในการต่อยอดการเรียนรู้สามารถให้พัฒนาตนเอง ครัวเรือนและชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเป้าหมายของการเป็น

เศรษฐกิจพอเพียงของสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (2552: 45-52) ได้แก่ 1) มิติสุขภาวะ ควรมีการจัดระบบสุขภาพบนฐานความรู้ด้วยการจัดการความรู้ที่มีเหตุผลรอบด้าน 2) มิติจริยธรรม วัฒนธรรม และสังคม ควรมีระบบการจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร และ 3) มิติการศึกษา ควรมีระบบการจัดการความรู้ที่จริงจังและเป็นรูปธรรมโดยดำเนินการร่วมกันอย่างน้อย 3 ฝ่าย คือ ชุมชน ข้าราชการและสถาบันการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คัดกรอง สังเคราะห์ ยกระดับความรู้ของแต่ละภาคส่วนให้เป็นประโยชน์และใช้ได้จริงสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย ดังนั้นการจัดการความรู้จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ 1) การจัดแผนที่ความรู้ของปราชญ์-ภูมิปัญญาชาวบ้านในแต่ละด้านของชุมชน 2) มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างปราชญ์ – ภูมิปัญญาชาวบ้านกับชาวบ้านเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการต่อยอดการเรียนรู้เช่น เวทีประชาคม ศูนย์การเรียนรู้ 3) มีการนำความรู้ไปใช้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมในการพัฒนาการเรียนรู้ของชาวบ้านที่เพิ่มศักยภาพให้คนในชุมชน และ 4) มีการจัดเก็บฐานข้อมูลความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และพัฒนาองค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับคนในชุมชนให้มีความทันสมัย และถูกต้อง และยังคงสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการจัดการความรู้ ของพรพิมล ھرรษาภิรมย์โชค (2554: 116-133) ซึ่งมีกระบวนการจัดการความรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การถอดความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การนำความรู้ไปใช้ และการบำรุงรักษาความรู้ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชน ดังนั้นการจัดการความรู้จึงเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนอย่างเป็นระบบ รวมถึงการถ่ายทอดสร้างสรรค์ภูมิปัญญาจากอดีตสู่ปัจจุบัน และนำไปสู่การต่อยอดการเรียนรู้ต่อไป และ 4. การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน ประกอบด้วย 2 ส่วน หลัก ได้แก่ 1) การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้เกี่ยวกับความสำคัญและเป้าหมายการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของโครงการวิจัย เรื่องกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน โดยปาริชาติ วลัยเสถียร (2550) ได้สรุปผลไว้ว่า การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้เพื่อแก้ทุกข์และเพิ่มอำนาจในการจัดการตนเอง โดยมีนวัตกรรมการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้แบบบูรณาการ ตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม เปรียบเทียบกระบวนการเปลี่ยนแปลงของอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มของอนาคต เริ่มจากการเรียนรู้เชิงประเด็นเรื่อง และขยายไปสู่การเรียนรู้เชิงบูรณาการในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประสานการเรียนรู้ทั้งมิติด้านนอกและด้านในอันเป็นการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ เนื่องจากเป้าหมายของการเรียนรู้ของชุมชน คือ การเรียนรู้เพื่อแก้ทุกข์ของคนในชุมชน และ 2) การสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ได้แก่ เทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เทคนิคการจัดเวทีของแกนนำและวิทยากรกระบวนการ เทคนิคการจุดประกายความคิดของคนในชุมชน ข้อควรคำนึง แนวทางที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของโครงการวิจัย เรื่องกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน โดยปาริชาติ วลัยเสถียร (2550) ได้สรุปผลไว้ว่า เงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียนรู้ ได้แก่ บริบทภายในชุมชนทั้งในด้านธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน ด้านสังคม วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ ด้านประสบการณ์ แนวคิดและฐานคิดของคนในชุมชน และกระบวนการ

ปฏิสัมพันธ์กับภายนอก กลไกการจัดการเรียนรู้ และการจัดการความสัมพันธ์ในแนวราบ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยในการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ของชุมชน เนื่องจากบริบทของแต่ละชุมชนจะมีรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน อีกทั้งการเรียนรู้จะทำให้คนในชุมชนมีคุณค่าซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สายันต์ ไพรชาญจิตร, นิยนา หวายคำ, นิลวดี, พรหมพักพิง และธำรง มั่นคง (2549 : 94) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้สามารถสร้างความเชื่อมั่นในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง จากการเรียนรู้ทั้งหมด ทำให้ตนเองมีคุณค่า มีเอกลักษณ์/อัตลักษณ์ มีตำแหน่งทางสังคม ได้รับการยอมรับเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจากสังคมภายนอก นอกจากนี้ในส่วนของการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับของปาริชาติ วลัยเสถียร (2550: 52-60) ได้กล่าวถึงวิธีการเรียนรู้ได้แก่ 1) กระบวนการเชิงปฏิสัมพันธ์สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้อื่นและบุคคลภายนอก 2) การศึกษาดูงานจากรูปธรรมจริงทั้งภายใน และภายนอกชุมชน รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ และ 3) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงโดยการลงมือทดลองดู และการค้นหาเอกลักษณ์ของตนได้ เนื่องจากการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนสามารถใช้รูปแบบการเรียนรู้ได้หลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชน บางชุมชนอาจชอบไปศึกษาดูงานภายนอกพื้นที่ แต่บางชุมชนอาจชอบเรียนรู้กับปราชญ์ภายในชุมชนเพราะมีความใกล้ชิดจึงทำให้กล้าซักถามหากมีข้อสงสัย การใช้กรณีศึกษา (Mayer and Ezell, 1992 อ้างถึงใน เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง, 2534: 34) การเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Arends, 2001: 362-366) การเรียนรู้แบบนำตนเอง (Skager, 1997 : 4) เป็นต้น

ส่วนที่ 3 กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดของ สีลาภรณ์ นาคทรพร (2538: 38) และอนุชาติ พวงสำลี และวิบูรณ์ วิสารทสกุล (2540: 3) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนจะทำให้ชุมชนนั้นสามารถแก้ปัญหาหรือเปลี่ยนแปลงหรือขับเคลื่อนตนเองจากที่เป็นอยู่ ทั้งนี้การเรียนรู้ที่ดีของชุมชนต้องเกิดจากการเรียนรู้จากการกระทำร่วมกัน อาจได้แก่การทำงานต่าง ๆ หรือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หากเป็นการเรียนรู้จากการแก้ปัญหา จะทำให้ชุมชนนั้นมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ตั้งคำถามตอบคำถาม หาสาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหา สำหรับคู่มือกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชนมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน 2) การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน และ 4) การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาระบบการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ของเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค (2550) จาก 16 ชุมชนใน 4 ภูมิภาค สามารถสรุปได้ว่า ขั้นตอนสำคัญมีดังนี้ 1) การทบทวนแผนเดิม / การร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน 2) การกำหนดเป้าหมาย / การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมชุมชน 3) การร่วมวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 4) การร่วมเก็บรวบรวมข้อมูล/แหล่งวิทยาการ 5) การร่วมวางแผน/ ดำเนินการเรียนรู้และแก้ปัญหาชุมชน และ 6) การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลการแก้ปัญหาชุมชน โดยคู่มือกับผลการการศึกษากระบวนการจัดทำแผนข้างต้นมีความสอดคล้องกันในขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 รวมเป็นขั้นตอนที่ 1 การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน ในขั้นที่ 3 ขั้นที่ 4 และขั้นที่ 5 รวมเป็นขั้นตอนที่ 2 การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน สำหรับขั้นตอนที่ 3 การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วนเป็นขั้นที่ยกระดับการทำงานของชุมชนให้มีความสอดคล้องกับภารกิจของส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมได้

อย่างแท้จริง ในส่วนขั้นที่ 6 เหมือนกับขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน เนื่องจากเป็นขั้นสุดท้ายจะต้องมีการประเมินผลพร้อมกับสรุปบทเรียนทั้งที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลวเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป อีกทั้ง 4 ขั้นตอนดังกล่าวยังสอดคล้องกับกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence control = A-I-C) ของธีระพงษ์ แก้วหาญ (2543 : 183-188) ได้กล่าวไว้ว่า ในการวางแผนมี 3 ขั้นตอนดังนี้ 1) การสร้างความรู้ (Appreciation : A) โดยมีการวิเคราะห์สภาพการณ์ของหมู่บ้าน ชุมชน หรือตำบลในปัจจุบัน และการกำหนดอนาคตหรือวิสัยทัศน์ อันเป็นภาพพึงประสงค์ในการพัฒนาว่าต้องการอย่างไร 2) การสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I) โดยมีการคิดกิจกรรมโครงการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามภาพพึงประสงค์ และการจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการ และ 3) การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control : C) โดยมีการแบ่งความรับผิดชอบและการตกลงในรายละเอียดของการดำเนินงาน จัดทำแผนปฏิบัติ ซึ่งขั้นตอนของคู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนมีความครอบคลุมใน 3 ขั้นตอนดังกล่าว สำหรับในขั้นตอนที่ 2 การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชนมีความสอดคล้องกับโครงสร้างความเป็นชุมชนของ ชัชวาล ทองดีเลิศ, กิ่งกร นรินทรกุล ณ อยุธยา, วราลักษณ์ ไชยทัพ และปริศนา พรหมมา (2549 : 94 – 123) ได้กล่าวไว้ว่ามี 4 ส่วน คือ แบบแผนการผลิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์ และอุดมการณ์/ความเชื่อ โดยการวิเคราะห์ชุมชนจะอยู่ภายใต้มิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางโครงสร้าง ความสัมพันธ์ทางอำนาจ ชนชั้น และผลประโยชน์ และมีมิติทางสังคมวัฒนธรรม และใช้กรอบการประเมินชุมชนในด้านศักยภาพชุมชน และข้อจำกัดของชุมชน ซึ่งการวิเคราะห์ชุมชนจำเป็นต้องอาศัยแนวทางดังกล่าวมาใช้ในการรอบในการวิเคราะห์ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจสภาพปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้อย่างชัดเจน และยังมีกรอบของการดำเนินงานโดยมีการเชื่อมโยงกับทรัพยากรของทุกภาคส่วนและมีการประเมินผลและการสรุปบทเรียนเพื่อให้เกิดการต่อยอดและขยายผลการเรียนรู้จากการดำเนินงานซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนของ ธีระพงษ์ แก้วหาญ (2543 : 245-250) ได้กล่าวไว้ว่า ท่ามกลางสงครามการแย่งชิงทรัพยากรและการถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน ประเด็นเนื้อหาสาระการเรียนรู้ของชุมชนจึงผูกติดกับเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การวางแผนการใช้ที่ดิน น้ำ ป่า เกษตรกรรมทางเลือก การดูแลสิทธิของตนเองและกลุ่ม และเกิดจากการได้พบเห็นความสำเร็จของชุมชนหนึ่ง และการแสวงหาทางออกของอีกชุมชนหนึ่ง โดยรูปแบบการจัดเครือข่ายการเรียนรู้เหล่านี้ไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัว ส่วนใหญ่การจัดเวทีให้ชาวบ้านได้มีโอกาสพบปะกันเสมอ ดังนั้นการต่อยอดและการขยายผลการเรียนรู้ของชุมชนจึงไม่มีรูปแบบที่ตายตัวแน่ชัด เพราะกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านจะเกิดขึ้นจากศักยภาพของชาวบ้านเอง ในการแสวงหาทางรอดต่อสภาพปัญหาที่รุมเร้าอยู่ในทุกท้องถิ่นจากการเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก การเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริง การถ่ายทอดความรู้จากการเรียนรู้จากการทำจริง การเรียนรู้โดยพิธีกรรม การเรียนรู้ทางศาสนา การแลกเปลี่ยนความรู้-ประสบการณ์ระหว่างคนต่างกลุ่มที่แตกต่างกัน ทั้งในชาติพันธุ์ ถิ่นฐาน การทำมาหากิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540 : 45-46 อ้างถึงใน สายันต์ ไพเราะญจิตร, นัยนา หวายคำ, นิลวดี, พรหมพักพิง และธำรง มั่นคง, 2549 : 32-35) แต่ทั้งนี้ชุมชนควรตระหนักถึงการให้ชาวบ้านได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่าง

สม่ำเสมอ เพราะจะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้

2. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูล มีความสอดคล้องกับแนวคิดข้างต้นที่ปรากฏในคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

ส่วนที่ 2 มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสังคมของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (2524) องค์การความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (1974) องค์การความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (1976) องค์การความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (1970-1990) องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (1973) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและสังคมในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกแห่งสหประชาชาติ (UN-ESCAP) (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ่น) และเชมณัญญ์ อินทสุวรรณ, 2553 : 37) และ นักวิชาการ นักวิจัย และปราชญ์ชาวบ้าน (ไทย) และยังสอดคล้องกับมติการดำเนินงานตาม “แผนที่เศรษฐกิจพอเพียง” ของสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (2552) ได้แก่ มิติสุขภาพ มิติจริยธรรม วัฒนธรรม และสังคม มิติการศึกษา มิติการกระจายอำนาจ มิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมติดังกล่าวจะทำให้ชุมชนเข้าใจถึงแนวทางการพัฒนาภายในชุมชนได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ส่วนที่ 3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์ในการพิจารณาผลงานตามกรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) (2553: 10-11) โดยกล่าวถึงแนวทางในการกำหนดโครงการ /กิจกรรมตามหลักการดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถมองเห็นถึงตัวอย่างแผนงานโครงการที่สะท้อนตามหลักการดังกล่าวได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ที่ใช้ในการพิจารณาผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการประกวดประเภทชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ 4 หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 6 ขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับ โกวิท พวงงาม (2553: 162-164) ได้สรุปเป็นกระบวนการการพัฒนาชุมชนโดยมีขั้นตอนดังนี้ **ขั้นที่ 1** การศึกษาชุมชน และ **ขั้นที่ 2** การให้การศึกษาแก่ชุมชน สอดคล้องกับ **ขั้นตอนที่ 1** การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่า สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และ นำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อมิติการพัฒนา

ในด้านใดบ้าง และ**ขั้นตอนที่ 2** การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เนื่องจากการศึกษาชุมชนและการให้การศึกษาแก่ชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดระหว่างขั้นตอนการวิเคราะห์ชุมชนจนสามารถวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชนได้ สำหรับ**ขั้นที่ 3** การวางแผน/โครงการ สอดคล้องกับ**ขั้นตอนที่ 3** การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน และ**ขั้นตอนที่ 4** การวางแผนพัฒนาชุมชนโดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ในส่วนของ**ขั้นที่ 4** การดำเนินงานตามแผนและโครงการสอดคล้องกับ**ขั้นตอนที่ 5** การดำเนินงานตามแผน และ**ขั้นที่ 5** การติดตามประเมินผลสอดคล้องกับ**ขั้นตอนที่ 6** การติดตามและประเมินผล ซึ่งการประเมินผลดังกล่าวสอดคล้องกับเกณฑ์ในการพิจารณาผลงานตามกรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) (2553: 10-11) กรมการพัฒนาชุมชน และสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม โดยเกณฑ์การประเมินผลจะทำให้ชุมชนสามารถเห็นตัวอย่าง ตัวชี้วัดว่าชุมชนใดที่ดำเนินกิจกรรมได้สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ ทั้งนี้เพื่อถือได้ว่าเป็นการประเมินชุมชนด้วยตนเองได้

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานระดับกระทรวง หรือจังหวัด กรมหรือส่วนราชการระดับภูมิภาค หน่วยงานระดับท้องถิ่น หน่วยงานระดับชุมชนควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การกำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงการส่งเสริมให้หน่วยงานระดับชุมชนจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ก่อนการวางแผน และการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชุมชน
2. ผู้นำ แกนนำชุมชนต้องเข้าใจถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ ก่อนนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชน และสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนได้
3. ชาวบ้านจะต้องมองเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองภายหลังหลังจากการจดบันทึกบัญชีรายรับ – รายจ่ายของตนเอง และสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตได้
4. กระบวนการการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มจากจุดเล็กในชุมชน แล้วทำให้เกิดผลจนเป็นรูปธรรม หลังจากนั้นค่อยขยายไปสู่ทั่วทั้งชุมชนทั้งภายในและภายนอกต่อไป เพราะคนจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อเขามั่นใจว่าการกระทำดังกล่าวมันเกิดผลได้จริง

ตารางที่ จ.1 แสดงการเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรม และผลการดำเนินงาน การวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
1.เพื่อพัฒนาคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	1.1ศึกษาโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ	ดำเนินการได้ตามเป้าหมาย
	1.2ถอดรูปแบบที่เป็นเลิศสำหรับชุมชนที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 แห่ง ซึ่งเป็นนักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) แห่งละ 1 คน รวมจำนวน 34 คน	ดำเนินการได้ตามเป้าหมาย
	1.3สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จำนวน 10 คน เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน	ดำเนินการได้ตามเป้าหมาย แต่ติดปัญหาอุปสรรคน้ำท่วม
	1.4จัดกลุ่มสนทนาหรือกลุ่มเสวนา (Focus Group Discussion-FGD)	ดำเนินการได้ตามเป้าหมาย

ตารางที่ จ.1 แสดงการเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรม และผลการดำเนินงาน การวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
	นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจาก หน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่มีความ เชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ข้อมูล จากบัญชีครัวเรือน จำนวน 12 คน เพื่อตรวจสอบคู่มือการ วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	
2. เพื่อพัฒนาคู่มือการจัด กระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผน ชุมชน	2.1 ศึกษาโครงการความร่วมมือ เพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะใน พื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูล พื้นฐานในการวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมโครงการฯ	ดำเนินการได้ตามเป้าหมาย
	2.2 สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็น นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจาก หน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จำนวน 10 คน เพื่อทราบถึงโครงสร้างเนื้อหา สำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อวางแผนชุมชน ภายใต้ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางชุมชนแห่งการ เรียนรู้	ดำเนินการได้ตามเป้าหมาย แต่ ติดปัญหาอุปสรรคน้ำท่วม
	2.3 จัดกลุ่มสนทนากลุ่มหรือกลุ่ม	ดำเนินการได้ตามเป้าหมาย

ตารางที่ จ.1 แสดงการเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรม และผลการดำเนินงาน การวิจัย
เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
	เสวนา (Focus Group Discussion-FGD) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ จำนวน 12 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของโครงสร้างเนื้อหาและภาษาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อวางแผนชุมชน ภายใต้การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้	
งานวิจัยในครั้งนี้ ได้คู่มือทั้งหมด 3 เล่ม ได้แก่ 1. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน 3. คู่มือการเรียนรู้ฉบับชุมชน โดยผลการวิจัยดังกล่าวถือได้ว่ามีคู่มือมากกว่าที่กำหนดไว้ในโครงการ ซึ่งคณะนักวิจัยได้ดำเนินการตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิในกระบวนการสนทนากลุ่มที่เห็นสมควรพัฒนาคู่มือการเรียนรู้ฉบับชุมชนเพิ่มขึ้น		